

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

О. В. Талдикін

**ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА
ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

(структурно-логічні схеми і таблиці)

Навчальний посібник

У трьох частинах

Частина 2

Дніпро
2025

УДК 94(41/99)+340.15

Т 16

*Схвалено науково-методичною радою
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 10 від 20.06.2025)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

доктор юридичних наук, професор **Оксана ЛЕГКА** –
професор кафедри міжнародного права
Університету митної справи та фінансів;

доктор юридичних наук, професор **Андрій КУЧУК** –
професор кафедри права та публічного управління Сумського
державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Талдикін О. В.

Т 16 **Історія держави та права зарубіжних країн (структурно-логічні схеми і таблиці) : навч. посіб. : у 3-х ч. /**
О. В. Талдикін. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ,
2025. Ч. 2. 264 с.

ISBN 978-617-560-083-2

Посібник підготовлено відповідно до навчальної програми з курсу історії держави та права зарубіжних країн. У ньому викладено матеріал стосовно виникнення, функціонування та розвитку держави і права зарубіжних країн у період середніх віків у вигляді структурно-логічних схем і таблиць.

Для здобувачів вищих юридичних навчальних закладів та викладачів.

Автор:

к.ю.н., доц. **Олександр Талдикін** – доцент кафедри теорії держави та права
Дніпровського державного університету внутрішніх справ.

ISBN 978-617-560-028-3

© Талдикін О.В., 2025

© ДДУВС, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	8
Розділ 1. ДЕРЖАВА ТА ПРАВО У ПЕРІОД СЕРЕДНІХ ВІКІВ.....	10
1.1. Характеристика терміна «середні віки».....	10
1.2. Варіативність термінології медієвістики	11
1.3. Періодизація розвитку середніх віків	12
1.4. Підходи до розуміння поняття «феодалізм»	13
1.5. Головні ознаки феодалізму	14
1.6. Форми феодалної експлуатації	15
1.7. Форми землеволодіння у період середніх віків.....	16
1.8. Форми державного правління у період середніх віків. Монархії.....	20
1.9. Форми державного правління у період середніх віків. Республіки	22
1.10. Основні риси суспільства і держави країн Сходу у період середніх віків.....	29
1.11. Основні риси права країн Сходу у період середніх віків.....	30
1.12. Основні риси суспільства і держави країн Європи у період середніх віків	31
1.13. Основні риси права країн Європи у період середніх віків.....	32
<i>Контрольні запитання</i>	<i>33</i>
Розділ 2. ДЕРЖАВА ТА ПРАВО СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЯПОНІЇ	34
2.1. Періодизація середньовічної Японії	34
2.2. Суспільний лад Ямато періоду Кофун.....	39
2.3. Державний лад Ямато періоду Кофун	40
2.4. Титули та звання верховних правителів та посадових осіб. Період Ямато	41
2.5. Ямато періоду Кофун. Спадкові титули	42
2.6. Ямато періоду Асука. Спадкові титули	43
2.7. Суспільний лад Ямато періоду Асука. Удзі	44
2.8. Ієрархія чиновників. Сетоку Тайсі 603 р.	45
2.9. Суспільний лад періоду Нара	46
2.10. Період Нара. Головні органи	47
2.11. Період Нара. Ієрархія державних органів.....	48
2.12. Період Нара. Органи влади.....	49

2.13. Період Нара. Місцеві органи управління	54
2.14. Період Хейан. Головні органи. Система Секкан сейдзі	55
2.15. Період Хейан. Головні органи. Система інсей.....	56
2.16. Сьогунати Японії.....	57
2.17. Період Едо. Суспільний лад	59
2.18. Періоди Кінсей та Едо. Розподіл функцій між імператором та сьогуном.....	62
2.19. Період Едо. Бакуфу.....	63
2.20. Період Едо. Місцеве управління.....	64
2.21. Період Едо. Землі даймьо. Система «санкін котай»	65
2.22. Джерела права середньовічної Японії	66
2.23. Норми японського середньовічного права	69
2.24. Злочини в японському середньовічному праві	70
2.25. Покарання відповідно до ріцу – норм кримінального права.....	71
<i>Контрольні запитання</i>	72
 Розділ 3. ДЕРЖАВА ТА ПРАВО АРАБСЬКОГО ХАЛІФАТУ.....	73
3.1. Праведний та інші халіфати	73
3.2. Суспільно-релігійний лад. Омейядський халіфат.....	77
3.3. Концепція верховної влади в ісламі.....	78
3.4. Державний лад Омейядського халіфату.....	79
3.5. Судова влада. Каді	80
3.6. П'ять стовпів віри ісламу	81
3.7. Шаріат.....	82
3.8. Ознаки мусульманського права	83
3.9. Джерела мусульманського права.....	84
3.10. Течії в ісламі.....	85
3.11. Деліктне право.....	86
3.12. Принципи розгляду справи шаріатськими судами	87
3.13. Докази в шаріатському суді.....	88
<i>Контрольні запитання</i>	89
 Розділ 4. ДЕРЖАВА ТА ПРАВО ВІЗАНТІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ.....	90
4.1. Періодизація Візантійської імперії	90
4.2. Суспільний лад Візантійської імперії. Діми Константинополя та інших міст	93
4.3. Суспільний лад Візантійської імперії. Вищі (поважні)	94
4.4. Суспільний лад Візантійської імперії. Нижчі (покірні).....	95
4.5. Державний лад Візантійської імперії. Центральні органи	96

4.6. Державний лад Візантійської імперії. Імперська канцелярія, пошта та служба фінансів.....	97
4.7. Державний лад Візантійської імперії. Табель про ранги XIV ст.....	98
4.8. Державний лад Візантійської імперії. Титули.....	103
4.9. Державний лад Візантійської імперії. Військові посади	109
4.10. Правосуддя Візантійської імперії. Центральні суди.....	112
4.11. Правосуддя Візантійської імперії. Суди столиці та фем	113
4.12. Право Візантії. Періодизація та джерела.....	114
4.13. Право Візантії. Основні риси.....	116
4.14. Право Візантії. Вимоги до законодавчої правозастосовної та правоінтерпретаційної юридичної техніки	117
4.15. Право Візантії. Злочини і покарання в кримінальному праві.....	118
<i>Контрольні запитання</i>	120

Розділ 5. ДЕРЖАВА ТА ПРАВО ІНДІЇ

ПЕРІОД СЕРЕДНІХ ВІКІВ.....	121
5.1. Періодизація Індії у період середніх віків	121
5.2. Суспільний лад Індії у період середніх віків. Основні риси	125
5.3. Суспільний лад Індії у період середніх віків. Касти брахманів	126
5.4. Суспільний лад Індії у період середніх віків. Касти раджпутів	127
5.5. Суспільний лад Індії у період середніх віків. Інші касти	128
5.6. Державний лад Індії у період середніх віків. Імперія Віджаянагара. Центральний апарат.....	135
5.7. Державний лад Індії у період середніх віків. Імперія Віджаянагара. Місцеве управління.....	136
5.8. Державний лад Індії у період середніх віків. Імперія Великих Моголів. Центральний апарат	137
5.9. Державний лад Індії у період середніх віків. Імперія Великих Моголів. Місцеве управління	138
5.10. Імперія Великих Моголів. Судоустрій.....	139
5.11. Імперія Великих Моголів. Система Джагірдарі	140
5.12. Імперія Великих Моголів. Система Мансабдарі	141
5.13. Імперія Великих Моголів. Система землеволодінь.....	142
5.14. Імперія Великих Моголів. Право. Загальна характеристика.....	143
5.15. Злочин і покарання у феодальній Індії	144
<i>Контрольні запитання</i>	145

Розділ 6. ДЕРЖАВА ТА ПРАВО АНГЛІЇ

У ПЕРІОД СЕРЕДНІХ ВІКІВ.....	146
6.1. Періодизація держав Британії у середні віки	146

6.2. Державні утворення кельтських племен бритів у середні віки.....	149
6.3. Королівства саксів, англів та ютів Британії у середні віки	164
6.4. Данелаг – область датського права	166
6.5. Імперія Кнута Великого (995-1035 pp.)	167
6.6. Суспільний лад Англійського королівства (VIII-XI ст.).....	168
6.7. Державний лад Англійського королівства (VIII-XI ст.)	169
6.8. Місцеве управління в Англійському королівстві (VIII-XI ст.)	170
6.9. Судочинство в англосаксонську епоху.....	171
6.10. Суспільний лад Англійського королівства (XI-XII ст.).....	172
6.11. Державний лад Англійського королівства (XI-XII ст.)	173
6.12. Судочинство в Нормандську епоху. Журі.....	174
6.13. Манор і маноріальні суди в Англії XII ст.....	175
6.14. Суди середньовічної Англії.....	176
6.15. Система титулів феодальної знаті Англійського королівства.....	178
6.16. Державний лад Англійського королівства (XIV-XV ст.)	180
6.17. Джерела права Англійського королівства	181
6.18. «Загальне право» і «право справедливості»	185
6.19. Землеволодіння за англійським правом.....	186
6.20. Майнові відносини за англійським правом у середні віки	187
6.21. Зобов'язання за англійським правом у середні віки	188
6.22. Злочини за англійським правом	189
6.23. Покарання за англійським правом у середні віки	190
<i>Контрольні запитання</i>	191

Розділ 7. ДЕРЖАВА ТА ПРАВО ФРАНЦІЇ

У ПЕРІОД СЕРЕДНІХ ВІКІВ.....	192
7.1. Королівства франків. Династії Меровінгів і Каролінгів.....	192
7.2. Суспільний лад франкських держав	198
7.3. Державний лад періоду Меровінгів	199
7.4. Державний лад періоду Каролінгів.....	200
7.5. Судові органи франкських королівств періоду Меровінгів	201
7.6. Судова реформа Карла Великого.....	202
7.7. Джерела права франкських королівств.....	203
7.8. Спадкове право за Законом Салічним	205
7.9. Забоб'язальне право за Законом Салічним.....	206
7.10. Злочини і покарання за Законом Салічним	207
7.11. Французьке королівство. Династія Капетингів.....	208
7.12. Система титулів феодальної знаті Французького королівства	213
7.13. Тип феодального землеволодіння Французького королівства.....	215
7.14. Суспільний лад Французького королівства.....	216

7.15. Державний лад Французького королівства. Сеньйоріальна монархія	217
7.16. Органи станово-представницької монархії.....	218
7.17. Паризький парламент.....	219
7.18. Перехід до абсолютної монархії у XVI ст.	220
7.19. Джерела права Французького королівства	221
7.20. Риси кримінального права Французького королівства.....	225
7.21. Кримінальне право Французького королівства. Покарання.....	226
7.22. Судовий процес у Французькому королівстві.....	227
7.23. Правове регулювання власності у Французькому королівстві.....	228
7.24. Правове регулювання сімейних відносин у Французькому королівстві.....	229
<i>Контрольні запитання</i>	230

Розділ 8. ДЕРЖАВА ТА ПРАВО НІМЕЧЧИНИ

У ПЕРІОД СЕРЕДНІХ ВІКІВ	231
8.1. Періодизація держав Німеччини в середні віки	231
8.2. Система титулів та звань феодальної знаті Священної Римської імперії	233
8.3. Суспільний лад Священної Римської імперії у середні віки	236
8.4. Державний лад Священної Римської імперії (X-XIII ст.)	237
8.5. Державний лад Священної Римської імперії (XIV-XVI ст.).....	238
8.6. Суди Священної Римської імперії.....	239
8.7. Джерела права Німеччини	241
8.8. Особливості судового процесу за «Саксонським зерцалом»	245
8.9. Судовий процес за «Кароліною».....	246
8.10. Злочини за «Кароліною».....	249
8.11. Покарання за «Кароліною».....	250
8.12. Зобов'язальне право за «Саксонським зерцалом».....	251
8.13. Спадкове право.....	252
8.14. Сімейне право.....	253
<i>Контрольні запитання</i>	254

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК.....	255
-----------------------------	-----

ПЕРЕДМОВА

Друга частина навчального посібника з курсу «Історія держави та права зарубіжних країн» охоплює період середніх віків від умовної дати – руйнування Західної Римської імперії, з якої бере свій початок і розвивається середньовічна держава і право загалом. Матеріал посібника містить значний обсяг інформації, що насичена різноманітними історичними персоналіями, датами, термінами. Водночас друга частина видання, присвячена середньовічній історії держави та права, враховує специфіку розвитку та особливості формування держави та права країн Сходу в означений період.

Труднощі, пов'язані із засвоєнням навчального матеріалу, вельми розтягнутого у просторі та часі, спонукають до пошуку нових підходів подання інформації, зокрема у формі структурно-логічних схем і таблиць. У процесі схематизації навчального матеріалу з історії держави та права зарубіжних країн автор намагався досягти належного рівня об'єктивності, послідовності та продемонструвати те, що схеми та таблиці є достатньо універсальною формою візуалізації навчального матеріалу, який може бути засвоєний здобувачами вищої освіти.

Принцип історизму, нерозривності історичного процесу, хронологічної послідовності, співрозмірності та хронологічної тривалості означеного періоду в історії людства – це лише мала толіка того, що було враховано при розробці другої частини посібника.

Запропонована друга частина оригінального посібника, що представлений у вигляді схем та таблиць, безумовно, не є альтернативою класичному тексту підручника, але стане в нагоді більш сприятливому засвоєнню великого обсягу персоніфікованої, фактологічної та термінологічної інформації, що охоплює хронологічний масив середніх віків із V до XVI століття.

У підготовці навчального посібника автор спирався на попередні власні розробки в цій сфері та праці у співавторстві, зокрема:

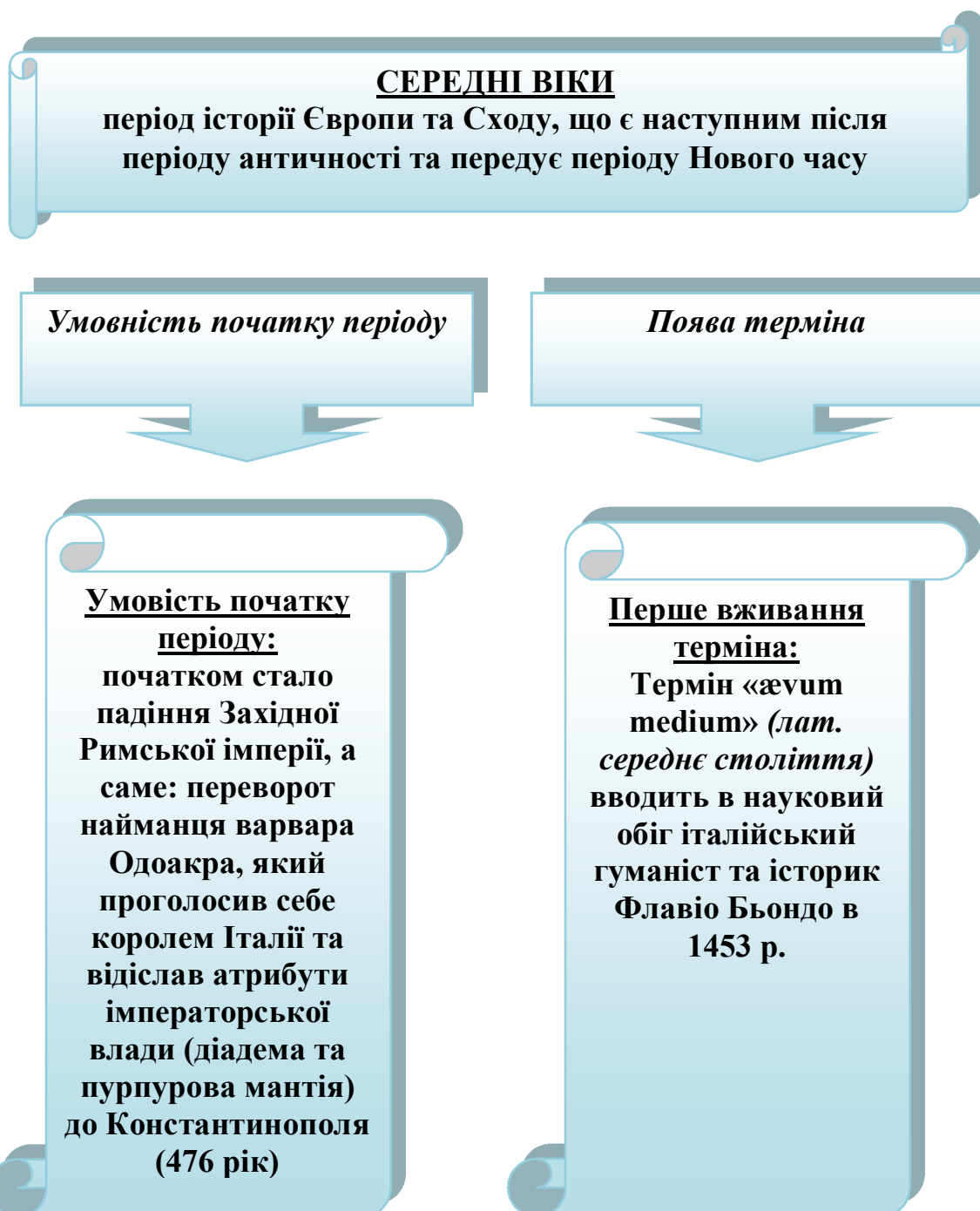
– Талдикін О. В., Самотуга А. В. Всесвітня історія держави та права в структурно-логічних схемах і таблицях : навч. посібник. Вступ до історії держави і права зарубіжних країн. Дніпропетровськ : Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2005. 72 с.;

– Талдикін О. В. Всесвітня історія держави та права в структурно-логічних схемах і таблицях : навч. посібник. Держава та право Давнього

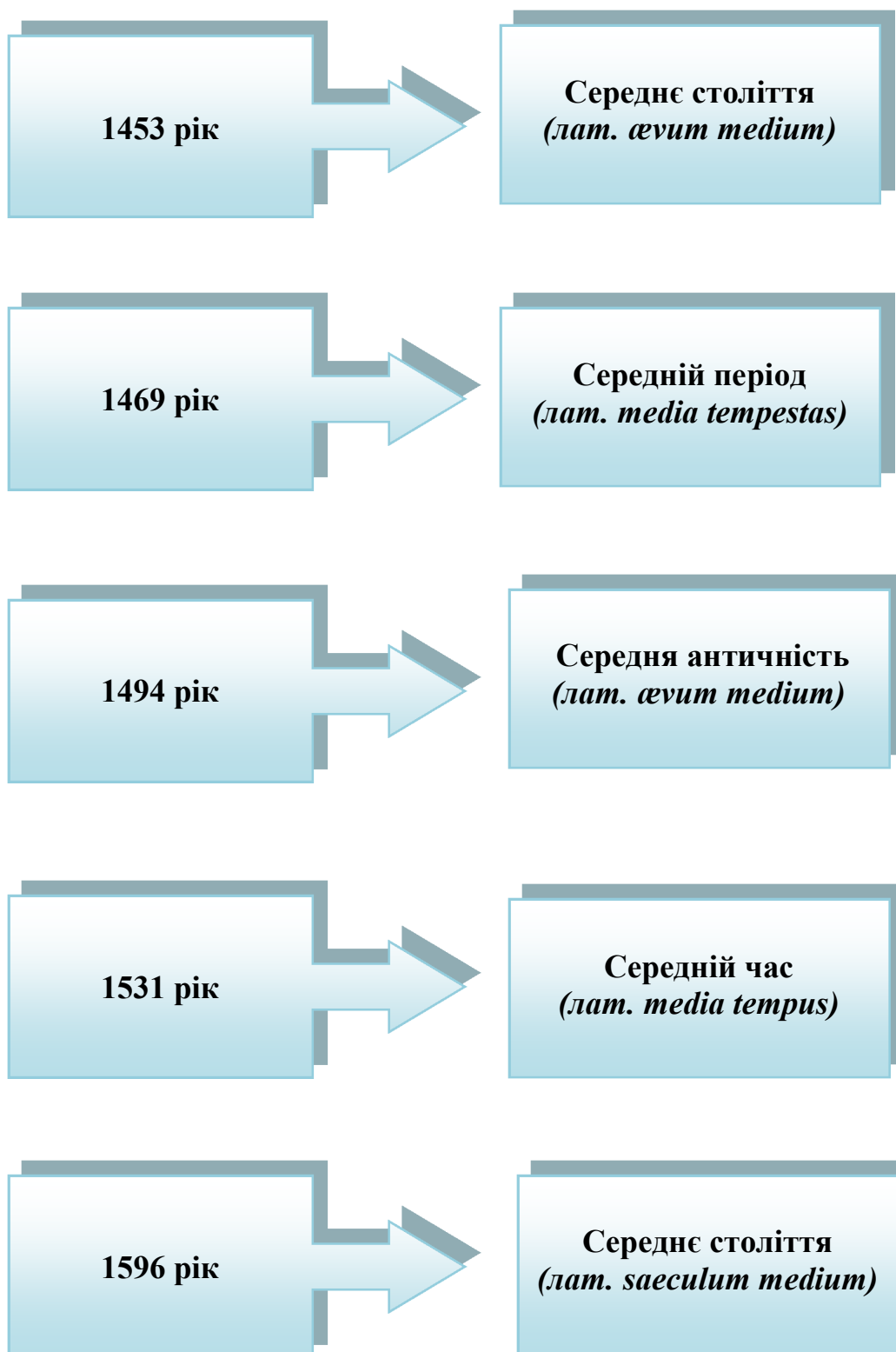
- Єгипту. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 34 с.;
- Талдикін О. В. Всесвітня історія держави та права в структурно-логічних схемах і таблицях : навч. посібник. Держава та право Давнього Китаю. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2007. 53 с.;
 - Талдикін О. В., Папірна А. В. Держава та право Давнього Єгипту (структурно-логічні схеми і таблиці). *Юриспруденція XXI століття: теорія і практика : зб. тез.* Дніпропетровськ, 2008. С. 236–251;
 - Талдикін О. В., Папірна А. В. Держава та право Давньої Месопотамії (структурно-логічні схеми і таблиці). *Юриспруденція XXI століття: теорія і практика : зб. тез.* Дніпропетровськ, 2008. С. 251–269;
 - Талдикін О. В. Історія держави і права країн Давнього Сходу : навч. посібник. Структурно-логічні схеми і таблиці. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 136 с.;
 - Талдикін О. В. Форма держави: еволюційний підхід, ретроспективний аналіз. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2010. № 2. С. 52–60;
 - Талдикін О. В. Розвиток права первісних державних утворень та деякі норми регуляції первісного суспільства. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування : матеріали наук. семінару (м. Дніпро, 10 груд. 2019 р.).* Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 82–84;
 - Талдикін О. В. Різні підходи до типології держави. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування: матеріали наук. семінару (м. Дніпро, 8 груд. 2018 р.).* Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 79–82;
 - Талдикін О. В. Історія держави і права зарубіжних країн : метод. рекомендації для підгот. до самот. та індивід. роботи / уклад. О. В. Талдикін. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 82 с.;
 - Талдикін О. В. Історія держави та права зарубіжних країн (структурно-логічні схеми і таблиці) : навч. посіб. : у 3-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. Ч. 1. 256 с.

Розділ 1 ДЕРЖАВА ТА ПРАВО У ПЕРІОД СЕРЕДНІХ ВІКІВ

1.1. Характеристика терміна «середні віки»

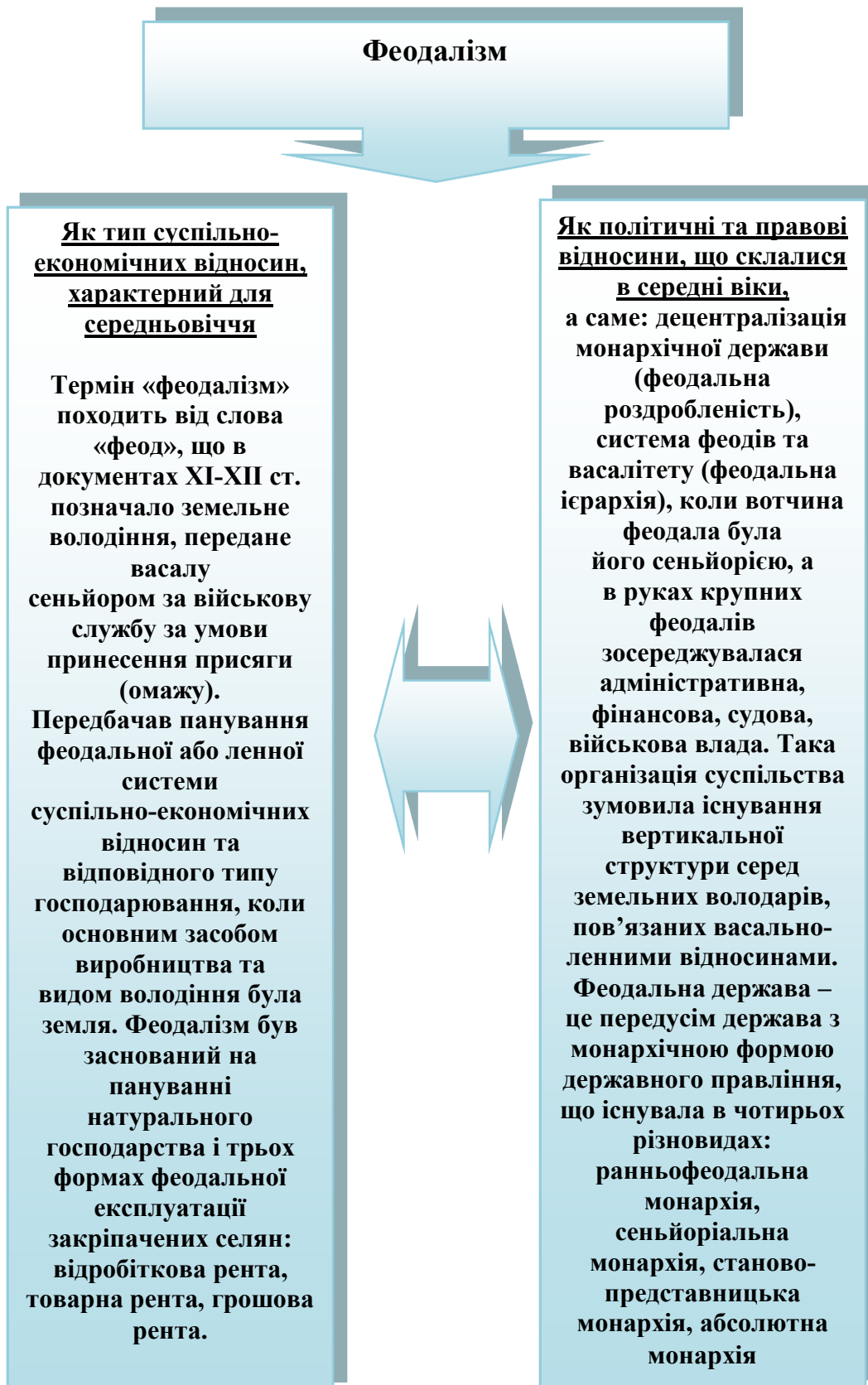
1.2. Варіативність термінології медієвістики

1.3. Періодизація розвитку середніх віків

Період	Хронологічні межі	Коротка характеристика
Раннє середньовіччя	кінець V – середина XI ст.	Починається з падіння Західної Римської імперії. Період охоплює Велике переселення народів утворення варварських королівств остготів в Італії, вестготів в Аквітанії, на Піренейському півострові, формування та розквіт Франкської держави, виникнення та розквіт Арабського Халіфату, існування на Британських островах численних держав англів, саксів, кельтів та данів, набіги вікінгів, формування державності в Скандинавії, центральній і східній Європі
Високе середньовіччя	XI-XIV ст.	Збільшення населення Європи мало наслідком: завершення епохи набігів вікінгів; розпад Франкської імперії на дві окремі держави, на територіях почали своє формування Німеччина і Франція; епоху хрестових походів; завоювання Англії нормандським герцогом Вільгельмом; витіснення арабів із Піренейського півострова; розквіт Русі та нашествя монголів у XIII ст. на Східну Європу; утворення двох основних течій християнства – католіцизму і православ'я
Пізнє середньовіччя	XIV-XVI ст.	Закінчення періоду демографічного росту близько 1300 р. в Європі, Великий голод 1315–1317 рр. та епідемія чуми; руйнування соціального ладу та селянські війни в Англії і Франції, Сторічна війна; початок італійського Відродження та Реформації.

1.4. Підходи до розуміння поняття «феодалізм»

1.5. Головні ознаки феодалізму

Феодальна роздробленість: децентралізація монархічної держави

**Домінування монархічної форми державного правління:
ранньофеодальна монархія, сеньйоріальна монархія, станово-
представницька монархія, абсолютна монархія**

**Феодальна ієрархія: існування вертикальної структури серед
земельних володарів, пов'язаних васально-ленними відносинами**

**Феодальна вотчина (сеньйорія) передбачала зосередження в
в руках крупних феодалів адміністративної, фінансової, судової
та військової влади**

Основним засобом виробництва та видом володіння була земля

**Володіння землею передбачало передачу землі сеньйором
васалу за умови принесення присяги та військової служби**

Панування натурального господарства

**Існування трьох форм феодальної експлуатації закріпачених
селян: відробіткова рента, товарна рента, грошова рента**

1.6. Форми феодалної експлуатації

1.7. Форми землеволодіння у період середніх віків

Форма земельного володіння	Походження терміна	Характеристика
1	2	3
Алод	Від нім. Allod, фр. alodis від al «повний» + od «володіння»	Спадкова індивідуально-сімейна земельна власність, що вільно відчужувалась. У разі відсутності синів земля могла успадковуватись донькою, братом, сестрою померлого. Алод можна було заповідати, дарувати, продавати
Алод ранній	Від нім. Allod, фр. alodis від al «повний» + od «володіння»	Земля у германських племен, що перебувала у нероздільному володінні великої родини
Альменда	Від нім. Allmende, al(ge) meinde «належне всім»	Земля у середньовічній Західній Європі, що знаходилась у загальному користуванні всіх членів однієї чи кількох общин (наприклад: ліси, луки, місця риболовлі, пасовища, пустки та ін.)
Бенефіцій	Від лат. beneficium – вигода	Умове термінове надання феодалами своїм васалам землі за виконання військової або адміністративної служби. Земельне володіння без права спадкування. Також розрізняють <i>церковний бенефіцій</i> , під яким розумілася доходна посада при храмі або земельне володіння, що вручалось духовній особі. З XII ст. церковний бенефіцій мав особливі форми (див. Пребенда)
Бокленд	Від англосакс. bocland; англ. bookland	Землі в англосаксонській Британії у VII-XI ст., що передавалися королем світським або церковним феодалам на підставі спеціальної грамоти, котра закріплювала звільнення від державних повинностей

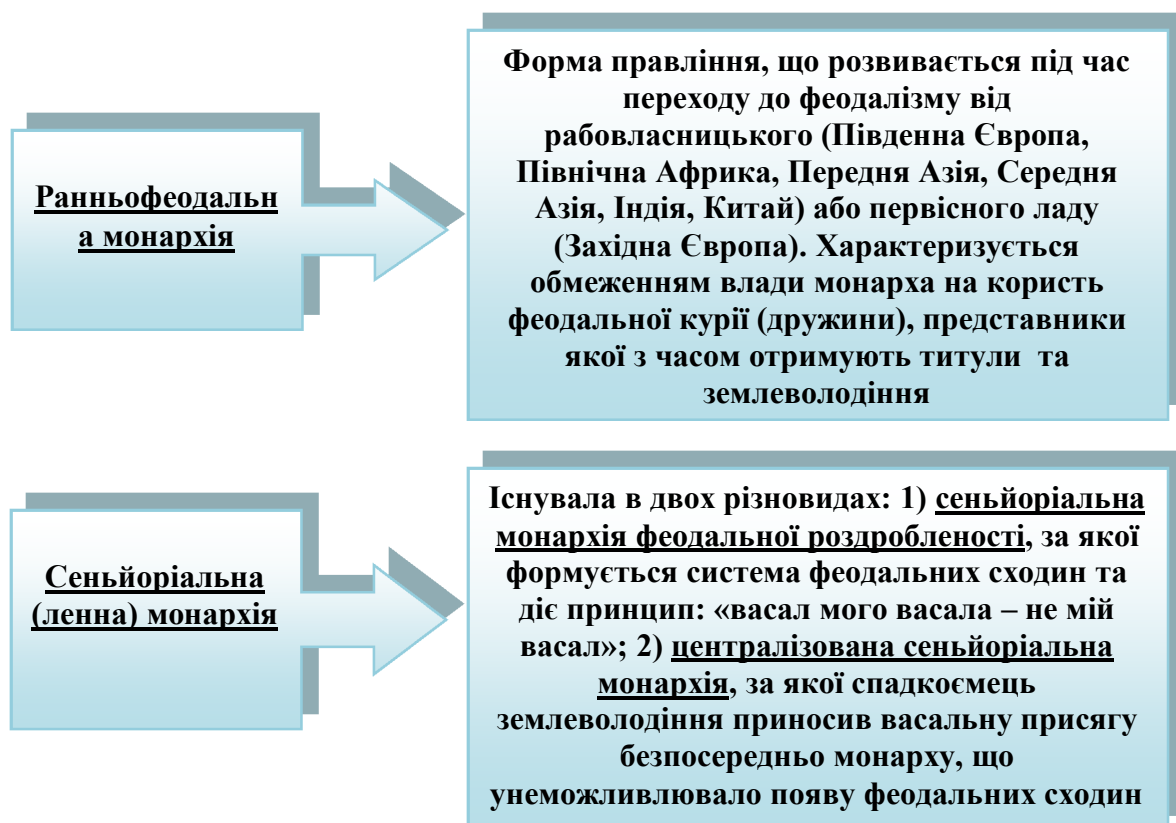
1	2	3
Вотчина	Від руськ. отец – батько	Синоніми – <i>алод</i> , <i>бокленд</i> . Спадкова домінуюча форма землеволодіння країн Західної Європи у VIII-IX ст. Вотчина не підлягала продажу, обміну або розподілу між родичами та передавалась у спадщину, як правило, за принципом майорату (старшому сину)
Домен	Від лат. <i>dominium</i> – володіння	У середньовічній Європі частина володінь короля або володіння феодала, де вони вели власне господарство. Доходи з доменів ішли на користь глав династій (домени герцогів, графів) або держави (королівський). Містив домен міста, селища, укріплення, пасовища, ліси. Також визначали <i>домінію</i> – значну земельну територію з містами та селами, що належали великому феодалу, церкві або державі
Ікта	Від араб. إقطاع – наділ	У середньовічних мусульманських країнах Близького та Середнього Сходу передача державних земель і прибутку з них (<i>харадж</i>) особі з правом наслідування. Розрізняли такі форми володіння, як: <i>ігар</i> – вилучення земель із ведення фіску за умови щорічної сплати певної суми; <i>ікта-істіглал</i> – форма умовного феодалного землеволодіння з правом збору хараджу на свою користь; <i>ікта-тамлік</i> – ікта з правом власності на землю; <i>Мукатаа</i> або <i>тума</i> – з правом сплачувати постійну суму з хараджних засвоєних земель без щорічної оцінки врожаю збирачами податків; <i>татствіг</i> – ікта з вилученням із ведення фіску при сплаті суто символічної суми

1	2	3
Манор	Від англ. manor	Феодалний маєток у середньовічних Англії та Шотландії, форма організації приватної юрисдикції та форма організації господарства, що, як правило, налічувала: 1. Доменіальну землю сеньйора, 2. Земельні наділи віллнів, надані сеньйором у спадкове користування на умовах виконання феодалних повинностей; 3. Земельні ділянки вільних селян, які хоча й перебували у приватній власності, але були під юрисдикцією сеньйора; 4. Угіддя общинні (ліси, луки, пасовища)
Менса єпископаліс	від лат. mensa episcopalis – єпископський стіл	Форма церковного бенефіція на користь єпископів Римсько-католицької церкви
Мульк	Від араб. ملك – власність, володіння	У середньовічних мусульманських країнах Близького та Середнього Сходу вид приватної земельної власності, аналогічний алоду, що не передбачав несення державної служби. Мульк було можна заповідати, дарувати, продавати
Пребенда	Від лат. praebenda, prebenda – підлягають оплаті	Форма церковного бенефіція, що передбачав право на дохід за церковну посаду. Духовні особи отримували пребенду у вигляді земельних володінь, будинків для проживання кліру, грошової платні
Прекарій	Від лат. precarium – щось дане в тимчасове користування або лат. precarius – тимчасовий, минучий	Умовне земельне строкове або довічне користування земельною ділянкою, котру феодал (прекарист) передавав селянину за умов сплати оброка чи панщини

1	2	3
Сеньйорія	Від фр. Seigneurie	Сукупність земельних ділянок, у межах яких здійснювалось землеволодіння, що закріплювались за сеньйором, який не наділявся правами та обов'язками суверена. Розрізняли земельну та баналітетну сеньйорії. Земельна сеньйорія мала два вида майна: – <i>резерв</i> – майно, яке сеньйор залишав собі для самостійного освоєння; – <i>утримання</i> – сукупність майна, переданого власнику за сплату оброку, цензу або панщини на землях резерву. Баналітетна сеньйорія характеризується наявністю у сеньйора виняткових прав над підлеглими васалами цієї сеньйорії. Таке право забезпечувалось примусовою владою
Сьоен	Від яп. 莊園 / 庄園 Сьоен – маєток, угіддя	У Японії VIII-XVI ст. приватне провінційне землеволодіння аристократії, буддійських монастирів та синтоїстських святилищ
Феод, або Лен, або Ф'єф	Від лат. feodum або feu-dum, від франкськ. fēhu-ôd	Земля, право на володіння якою васал отримував від свого сеньйора за умови несення військової, адміністративної чи придворної служби на користь сеньйора. Передача сеньйором васалу права володіння феодом не передбачала втрату сеньйором аналогічного права щодо феоду

1	2	3
Фолкленд (або фолькланд)	Від англ. folcland, англ. folkland – народний край	Землі в англосаксонській Британії у VII-XI ст., з яких відповідно до звичаєвого права сплачувалася продуктова рента та інші обов'язки королю
Фольварк	Від пол. folwark – хутір	Поміщицьке господарство у Речі Посполитій, відокремлене поселення, що належало одному володарю
Цензіва	Від фр. la censive – чинш	Форма спадкового землеволодіння неблагородних станів, переважно вільних селян, у середньовічній Франції

1.8. Форми державного правління у період середніх віків. Монархії

1.9. Форми державного правління у період середніх віків. Республіки

Назва	Хронологічні межі	Регіон	Характеристика
Анкона (Анконська республіка)	XII-XVI ст.	Територія сучасної Італії	<u>Олігархічна республіка.</u> Місто-держава. На чолі стояв уряд із шести сеньйорів (старійшин), що обиралися трьома <i>терціями</i> , на які поділялося місто: Сан-П'єтро, Порто і Каподімонте.
Вятська вічова республіка	XIV-XV ст.	Була розташована у басейні р. Вятка	Об'єднання трьох міст – Хлинова, Котельнича і Орлова, де не було князів, а на чолі стояли воєводи і підвойські, які займалися цивільними та військовими справами. Селами керували сотські та старости
Ганза (Ганзея, Ганзейський союз)	Сер. XIII – сер. XVII ст.	Території сучасних Бельгії, Німеччини, Латвії, Литви, Нідерландів, Польщі, росії, Швеції, Естонії	Політичний та економічний союз торгових вільних міст Північної та Західної Європи. На поч. XV ст. Ганза об'єднувала майже 160 міст, що користувалися привілеями Хелмського права. Центр – Любек, де проводилися спільні з'їзди ганзейських міст (<i>ганзетаг</i>). Вищою інстанцією між засіданнями ганзетагу був <i>рат</i> Любека
Дубровницька республіка (Республіка Святого Влаха)	1358-1808 рр.	Була розташована на узбережжі Адріатичного моря. Територія охоплювала далматинське узбережжя від Неума до Боки Которської, півострів Пелешац та острови Ластово, Млет	<u>Місто-держава Дубровник, олігархічна республіка</u> , де влада належала вузькій групі <i>нобілітету</i> , якій протистояла переважна більшість городян – <i>пополанів</i> . Вищий законодавчий орган – <i>Велика рада</i> , яку формував <i>Сенат</i> . Мала рада – виконавчий орган із 11 членів (після 1667 р. – з 7), яких обирав князь зі складу Великої ради на 1 рік.

Назва	Хронологічні межі	Регіон	Характеристика
			Князь (лат. rector – ректор) здійснював керівництво виконавчими органами влади, головував на Великій та Малій радах та виконував представницькі функції
Коспайя (Республіка Коспайя)	1440-1826 рр.	Територія сучасної Італії (північна Умбрія)	Формально не мала уряду чи державного апарату. Існувала рада старійшин і сім'я глави держави, які використовували Церкву Благовіщення як штаб-квартиру
Лукка (Республіка Лукка)	XII – поч. XIX ст.	Існувала на північному заході центральної Італії в області Тоскана	<u>Аристократична республіка</u> , що мала власний уряд та незалежну комуну. Досягла розквіту на чолі з Кастракані (1325 р). У 1556 р. структура республіки була реформована. При владі могли бути лише представники сімейств, які давно проживали в державі
Міста-держави Кульмського (Хелмського) права	XIII-XV ст.	Пруссія, територія Тевтонського ордену	Міста, що отримали право від ордену мати свою юридичну, економічну, суспільно-політичну та майнову незалежність (Хелмно, Квідзин, Торунь, Кенігсберг, Грудзендз, Ілава, Бродниця, Любава Моронг, Решель, Тухолья, Гданськ, Дзялдове, Побутів, Ольштин, Кентшин, Білий Бір, Клайпеда)
Міста-держави Любецького права	XII-XVII ст.	Узбережжя Балтійського моря	Вільні міста, що входили до складу Священної Римської імперії, були самостійним територіально-політичними утвореннями з окремим статусом. Міста, що отримали Любецьке право: Любек, Гамбург тощо (майже 100 міст)
Найясніша Республіка	697-1797 рр.	Північно-східна частина території	Аристократична республіка. <u>Суспільний лад</u> : патриції

<i>Назва</i>	<i>Хронологічні межі</i>	<i>Регіон</i>	<i>Характеристика</i>
Венеція (Республіка Святого Марка)		сучасної Італії, колонії на березі Адріатичного моря та у басейнах Егейського, Мармурового та Чорного морів	(еліта); громадяни (мали право працювати в адміністративному апараті, займали низку найважливіших адміністративних посад); народ (не мав формальних прав, але його думка враховувалася). <u>Державний лад:</u> велика кількість цивільних комітетів або рад, пов'язаних між собою складною системою стримувань та противаг. <i>Велика рада</i> – найвищий орган, що обирав ради та головних магістратів республіки, зокрема дожа. Налічувала 400–500 осіб. Пізніше – до 2500 членів. <i>Дож:</i> обирався з-поміж дванадцяти прокураторів Сан-Марко довічно непрямым голосуванням в одинадцять етапів. Влада дожа була дуже обмежена. Мав право брати участь у всіх радах, але не міг нав'язувати свою думку. При ньому засідала <i>Мала рада</i> з шести його радників та трьох членів Ради сорока. <i>Рада сорока:</i> виконувала функції верховного суду. <i>Сенат:</i> складався зі 120 осіб, які призначалися терміном на один рік із правом переобрання. При цьому 60 осіб висувалися Великою радою, ще 60 – початковим складом Сенату. Вирішував основні оперативні питання зовнішньої та внутрішньої політики. <i>Рада десяти:</i> контроль за діяльністю дожа. Члени обиралися на рік Великою

Назва	Хронологічні межі	Регіон	Характеристика
			радою. <i>Другорядні органи:</i> професійні гільдії, релігійні братства, посадові особи виконавчої влади: <i>подеста, проведитори, прокуратори та ін.</i>
Найясніша Генуезька Республіка (Республіка Святого Георгія)	1099-1797 рр.	Територія Лігурії (північно-західне узбережжя Апеннінського півострова). Мала колонії: острови – Сардинія (частково), Корсика, Горгона, Капрая, Кіпр, Лесбос, Хіос, Самос, Табарка; території Криму – (Чембало, Солдайя, Воспоро, Каффа), чорноморські міста Самсун, Синоп, Самастро; міста поряд із Константинополем – Галата і Пера	Олігархічна республіка з нестабільним ладом внаслідок боротьби альбергів (кланів). <i>Компанія (Compagna Communis)</i> – комуна громадян під управлінням консулів. Використання давньоримського поділу на клієнтів, патриційів та плебеїв. Колишні консули утворювали <i>Консиліум</i> . Існувала посада <i>подеста</i> , який був головою міста, воєначальником і суддею та призначався на рік із-поміж. У 1339 р. за венеціанським зразком була запроваджена посада довічного дожу, з 1528 р. – на два роки
Новгородська республіка (Господин Великий Новгород)	1136-1478 рр.	Територія Новгородської землі, а також територія від Балтійського моря на заході до Уральських гір на сході та від Білого моря на півночі до верхів'їв Волги та Західної Двіни на півдні	Квазімонархічна республіка. <i>Віче</i> – збори частини чоловічого населення міста – мало широкі повноваження: викликало князя на князівство, оцінювало його діяльність; обирало <i>посадника, тисяцького та владуку</i> ; вирішувало питання про війну та мир; видавало та скасовувало закони; встановлювало податки та повинності; обирало представників влади у новгородських володіннях і судило їх

<i>Назва</i>	<i>Хронологічні межі</i>	<i>Регіон</i>	<i>Характеристика</i>
Пізанська республіка	1085-1509 рр.	Місто-держава в Італії в XI-XII ст. – контроль над Корсикою та Сардинією та торгові колонії практично у всіх основних портах Середземного моря	Піза в 1081 р. отримала хартію імператора Генріха IV, що надала місту право широкого самоврядування і передала владу колегіальним органам комуни: <i>Раді старійшин</i> та <i>Колегії консулів</i>. Були також <i>Велика Рада</i> і <i>Сенат</i> та <i>подеста</i>, який обирався з іноземців. У 1234 р. главою держави став <i>капітан народу</i> – воєначальник, який обирався з-поміж членів торгових гільдій і ремісничих цехів. Колегія консулів відійшла на другий план. У 1254 р. засновано особливу <i>колегію Старійшин народу</i> зі дванадцяти представників торгово-ремісничих цехів, котра взяла на себе функцію уряду республіки. Було сформовано <i>нові ради депутатів цехів</i> та територіальних органів посполанів, які отримали право затверджувати закони
Псковська вічова республіка	1348-1510 рр.	Територія сучасної Псковської області рф	У 1014–1036 роках існувала як уділ Новгородської республіки. До 1136 р. керувалася посадниками великого князя київського. Згодом знову була підпорядкована Новгороду як удільне князівство. З 1348 р. – самостійна республіка. У 1510 р. приєднана до Московського князівства. Незалежність Пскова оформив Болотовський договір 1348 р., за яким новгородські бояри відмовлялися посилати у Псков своїх <i>посадників</i>.

Назва	Хронологічні межі	Регіон	Характеристика
			Найвищим органом влади було віче.
Сенаріка (Республіка Сенаріка)	1343-1775 рр.	Італійська карликова держава в північних передгір'ях Гран-Сассо навколо однойменного села провінції Терамо	Дож – Голова республіки. Виконавча влада – канцлер. Існував Сенат (24 члени віком не менше 50 років, які обиралися щороку 1 січня) та Дворянський орден
Сієна (Сієнська республіка)	1147-1555 рр.	Місто-держава в Італії на півдні сучасного регіону Тоскана	Столицею було місто Сієна. Сієнська республіка протягом кількох століть являла собою одного з головних суперників і конкурентів Флоренції. Найвищим органом влади був загальний збір громадян, на якому щорічно обиралась колегія консулів – головний виконавчий і судовий орган комуни. При консулах діяла Рада дзвона, що концентрувала в своїх руках контроль над внутрішньою і зовнішньою політикою республіки та контролювала роботу консулів. Існували балії (тимчасові комісії), що формувалися для певних цілей. Система органів управління комуною була зафіксована в конституції 1179 р., що стала однією з перших писаних конституцій італійських держав. У 1292 р. була створена Рада Дев'яти, що очолила систему управління. У березні 1355 р. ліквідовано режим Дев'яти і прийнято нову конституцію. Найвищим органом стала Рада Дванадцяти. У 1368 р.

<i>Назва</i>	<i>Хронологічні межі</i>	<i>Регіон</i>	<i>Характеристика</i>
			утворилася <i>Рада П'ятнадцяти</i>
Флоренція (Флорентійська республіка)	1115-1532 рр.	Територія більшої частини північного та центрального регіону Тоскана	Мала складну систему управління, засновану на системі стримувань і противаг та недопущенні узурпації влади однією особою. Передбачала залучення громадян у процес формування державних органів, у яких існувало понад 3000 державних посад, для заміщення яких щорічно проводилися вибори. Значна частина посад заміщалася за жеребом
Швейцарський союз	1291-1798 рр.	Територія сучасної Швейцарської конфедерації	Об'єднання вільних імперських міст Цюриха, Берна, Цуга, Люцерна, Базеля, Женеви, Золотурна, Санкт-Галлена та ін., які формально визнавали верховенство імперії, а фактично, за відсутності постійних органів центрального управління, верховною владою мали <i>тагзатцунг</i> — збори представників кантонів. Внутрішня організація кантонів була демократичною, республіканською. Існували народні збори (<i>Landesgemeinde</i>), які скликалися навесні та вирішували найважливіші питання. Також обиралися старшини (<i>Landammann</i>), судді, послы на союзний сейм та інші посадові особи

1.10. Основні риси суспільства і держави країн Сходу у період середніх віків

Неповторність
(унікальність)
цивілізацій
середньовічного
Сходу

«Поголовне
рабство» –
примат
державних,
общинних
інтересів над
індивідуальними

Деспотичний
характер влади,
джерелом
існування якої
була рента –
податок

Верховний власник
землі – держава

Монархія –
домінуюча форма
державного
правління

Сакралізація
верховної влади
монарха

Централізований
державний апарат

Формула:
держава – влада

Основа суспільства і
держави –
сільська община

Традиційність
суспільних відносин

Великі міста були
адміністративними
та релігійними
центрами

Відсутність
переходу від епохи
Стародавнього
світу до
середньовіччя

Приватна
власність –
допоміжна роль у
співвідношення із
державною

Функція
перерозподілу
суспільно
корисного продукту
належала
державному
апарату, що
отримував його
частку

Всебічне
одержавлення
суспільного й
економічного
життя

1.11. Основні риси права країн Сходу у період середніх віків

Стабільність, традиційність, консерватизм норм права

**Тісний зв'язок із релігією та мораллю, відчутність чіткого
розподілу між релігійними, моральними та правовими
приписами**

**Особиста переконаність людей у
споконвічності, найвищій мудрості та завершеності правил
поведінки**

Релігійні священні тексти були одночасно джерелами права

**Важливими джерелами права були закони, укази правителів
та зведені в імператив, догму зразки поведінки**

**Була розповсюджена дрібна регламентація поведінки
людини в усіх сферах суспільного і сімейного життя**

**Відсутність ідеї рівності людей – нерівність була становою,
кастовою, за ознакою релігії та статі**

1.12. Основні риси суспільства і держави країн Європи у період середніх віків

Основа економіки – сільське господарство

Розподіл королівських земель між феодалами (феод)

Закріпачення селян шляхом прікріплення до землі та встановлення різних повинностей (панщини, оброку)

Ієрархія феодалських титулів – «феодалські сходи» (принцип «васал мого васала – не мій васал»)

Панування натурального господарства

Поділ феодалів на світських і духовних

Провідна роль церкви в житті суспільства

Об'єднання міських жителів у цехи та гільдії

Домінуюча форма державного правління – монархія

Соціальна стратифікація та ранжування

Феодалська власність на засоби виробництва

Формування лицарства як благородного стану воїнів та землевласників

1.13. Основні риси права країн Європи у період середніх віків

Партикуляризм (з франц. *окремый*) у праві – тривалий час як джерело права використовувалися правові звичаї, що відрізнялися в окремих положеннях та деталях

Партикуляризм у наявності сукупності норм, що регулювали певне коло суспільних відносин: у міському житті – міське право, церковному житті – церковне (канонічне) право

Відсутність єдиної судової системи призводила до того, що в різних судах застосовувалися різні правові норми

**Рецепція римського права.
Рецепіювання (лат. *receptio* – *переймання*) – запозичення європейськими державами права, що діяло у Стародавньому Римі**

Християнізація Європи та утворення канонічного права християнської церкви в цілому

- Існування:**
- Ленного права – з приводу відносин між сюзереном і васалами та васалів між собою;
 - Дворського права – суд над кріпосними при дворі феодала;
 - Служилого права – суд над слугами

Співвідношення злочинів і покарань визначалося залежно від важливості вчиненого діяння. В основу покарань було покладено принцип залякування

Контрольні запитання

1. Що розуміють під терміном «середні віки»?
2. У чому полягає варіативність термінології медієвістики?
3. Які періоди розвитку середніх віків Ви знаєте?
4. Чи можете Ви визначити основні підходи до розуміння поняття «феодалізм»?
5. У чому полягають головні ознаки феодалізму?
6. Які форми феодалної експлуатації Ви знаєте?
7. Чи можете Ви визначити форми землеволодіння у період середніх віків?
8. Які монархічні форми державного правління існували у період середніх віків?
9. У чому полягала динаміка трансформації монархічних форм у період середніх віків?
10. Які республіканські форми державного правління існували у період середніх віків?
11. Чи можете Ви визначити основні риси суспільства і держави країн Сходу у період середніх віків?
12. Чи можете Ви визначити основні риси права країн Сходу у період середніх віків?
13. Чи можете Ви визначити основні риси суспільства і держави країн Європи у період середніх віків?
14. Чи можете Ви визначити основні риси права країн Європи у період середніх віків?

Розділ 2

ДЕРЖАВА ТА ПРАВО СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЯПОНІЇ

2.1. Періодизація середньовічної Японії

№	Епоха	Період	Хронологічні межі	Характеристика	Держави
1.	Генсі	Дземон	13 тис. років до н. е. – III ст. до н. е.	Додержавне традиційне суспільство осілих поселень додержавного типу, яке стояло на межі від привласнюючого до відтворюючого господарства	—
		Яеї	III ст. до н. е. – III ст. н. е.	Протодержавне суспільство, засноване на сільському господарстві заливного рисосіяння, яке мало поселення – городища, що вели міжусобні війни та обумовили об'єднання общин до утворення первісних держав	Відповідно до китайських хронік країна людей <i>Ва</i> (людей-карликів) <i>Нью-ван-го</i> : мала держави, серед яких відрізняють: <u>Яматай</u> – із правителем-жінкою Хіміко (≈ 173–248 рр.), яка претендувала на роль верховної жриці-правителя, її наступницею Тойо; <u>Унуго (?)</u> ; <u>Ну (Нуго)</u> – з чиновником <i>си-ма-гу</i> та помічником бі-ну-у-лі; мала понад 20 000 дворів
		Ямато періоду Кофун	250 (300) – 538 рр.	Формування станової структури суспільства та кланового союзу, на основі якого було створено складну союзню державу.	Утворення в районі сучасної префектури Нара держави <u>Ямато</u> , легендарний принц якої Такеру у IV ст. підкорив держави <u>Кібі</u> та <u>Ідзумо</u> та здійснив похід на племена Кумас (сучасна префектура Кумамото), а також на непокірні племена у Східному Хонсю. У VI ст. Ямато поширило свою владу на

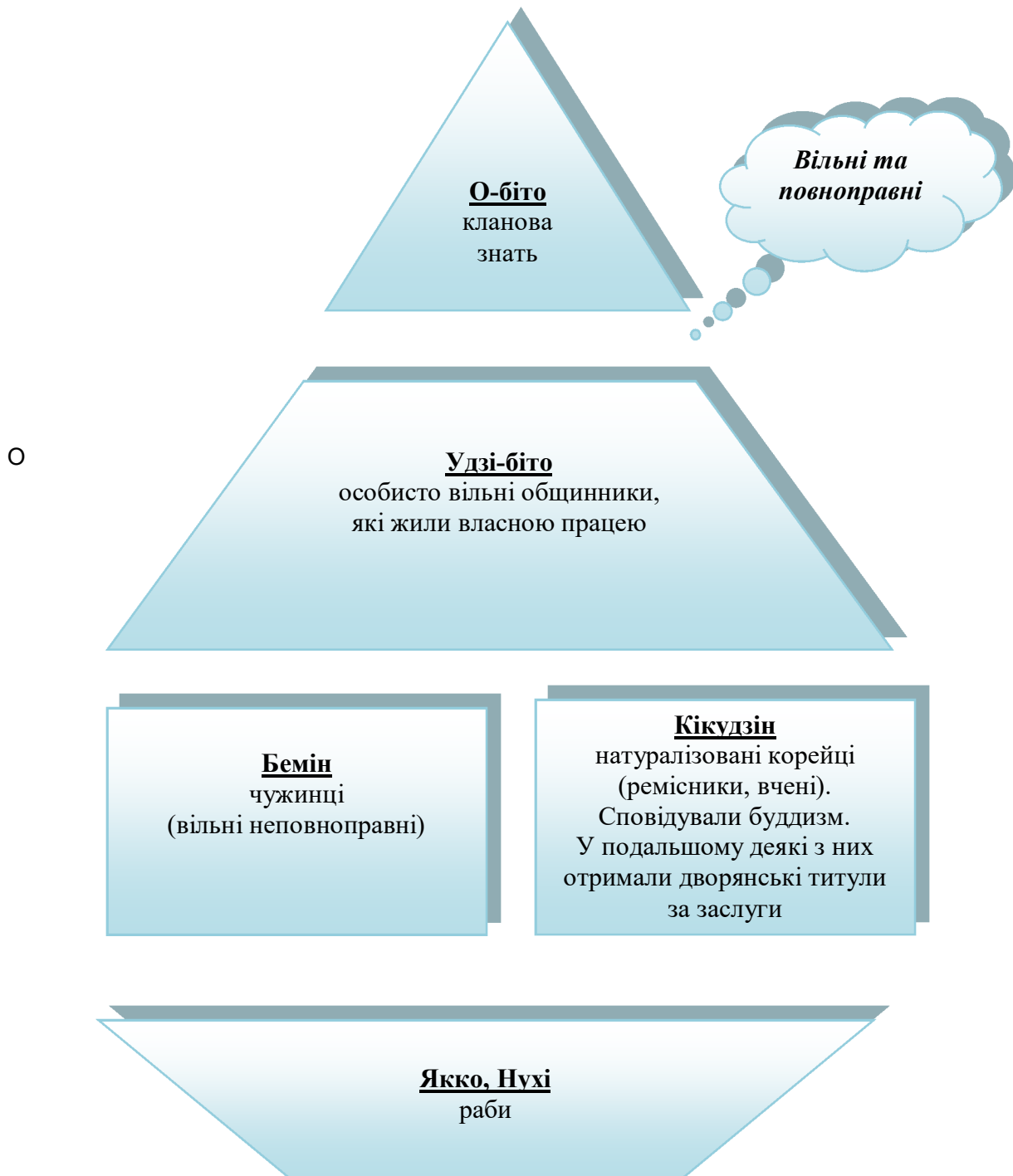
№	Епоха	Період	Хронологічні межі	Характеристика	Держави
					держави островів Хонсю і Кюсю, створивши союзню державу, яка спромоглася завоювати державу Мімана на півдні Корейського півострова
2.	Кодай	Ямато періоду Асука	538-710 рр.	Поширення буддизму призвело до війни між великими кланами, де переміг буддійський клан Сога, який узурпував владу та впливав на затвердження імператорів (диктатура Сога). У 645 р. принц Нака-но Ое (майбутній імператор Тендзі) разом із Накатомі-но Каматарі (засновником роду Фудзіварі) знищив родину Сога і захопив владу та провів низку реформ (Переворот Тайка). Нака-но Ое вперше серед японських правителів прийняв титул тенно (яп. <i>тенно</i> – небесний монарх), який традиційно перекладається як «імператор»	Поява централізованої держави китайського зразка. У період принца-регента Сетоку (574 -622 рр.). були проведені реформи, спрямовані на створення централізованої виконавчої влади. У 604 р. було прийнято «Законоположення у сімнадцяти статтях». Реформи Тайка: 1. Перебрано та адаптовано китайські кримінальні, кримінально-процесуальні <i>ріцу</i> , адміністративні та цивільні <i>ре</i> – закони (яп. <i>ріцурьо кокка</i> – «державна права»). Законодавчі положення <i>ріцурьо</i> були систематизовані у Звід законів <i>Омі</i> (668 р.), Звід законів <i>Асука Кіємідзакі</i> (689 р.), та Звід законів років <i>Тайхо</i> (діяв до 1868 р.). Було створено централізований апарат управління на чолі з імператором та реформовано виконавчі органи. Початок карбування грошей (708 р.)
		Нара	710-794 рр.	Період бере свій початок із відновлення столиці в місті Хейдзьо-кьо	Формування суспільного ладу. Затвердження правила стосовно розкоші (711 р.). Оформлення права

№	Епоха	Період	Хронологічні межі	Характеристика	Держави
				(сучасне місто Нара) та закінчується її перенесенням в місто Хейан-кьо (сучасне місто Кіото). Прискорена китаїзація японського суспільства та поширення буддизму	власності на землю (743 р.) Затвердження 4-рівневої системи державних чиновників.
		Хейан	794-1185 рр.	Хейан починається з перенесення імперської столиці з Нари до міста Хейан-кьо та завершується морською битвою при Данноура, в якій клан Мінамото розгромив клан Тайра. Домінування клану Накатомі, який прийняв родове ім'я Фудзівара.	Створення системи <i>Секкан Сейдзі</i> , яка передбачала посаду регента. Позиції клану Фудзівара серйозно похитнулися після створення системи <i>інсей</i> . Доповнення законів періоду Нара <i>Тайхо ріцурьо</i> та <i>Йоро ріцурьо</i> . Поява нових типів юридичних актів: <i>кяку</i> змінювали зміст цивільних <i>ре</i> , <i>сікі</i> були внутрішньовідомчими інструкціями, що доповнили цивільні <i>ре</i> та кримінальні <i>ріцу</i> . Поява самурайського стану <i>Цувамоно</i> , <i>Бусі</i>
3.	Тюсей	Камакура	1185-1333 рр.	Війна між кланами Мінамото, Фудзівара та Тайра. Тайра переміг та усунув від влади клан Фудзівара. Клан Мінамото зазнав серйозних переслідувань. Посилення впливу воїнів у регіоні також сприяло	Місто Камакура стало центром першого сьогунату в Японії Сьогунат Камакура – японський військовий уряд верховно-аристократичного правління, що проіснував із 1192 до 1333 р. Головою уряду був <i>сьогун</i> . Перші троє сьогунів належали до клану Мінамото, наступні двоє – до роду Фудзівара,

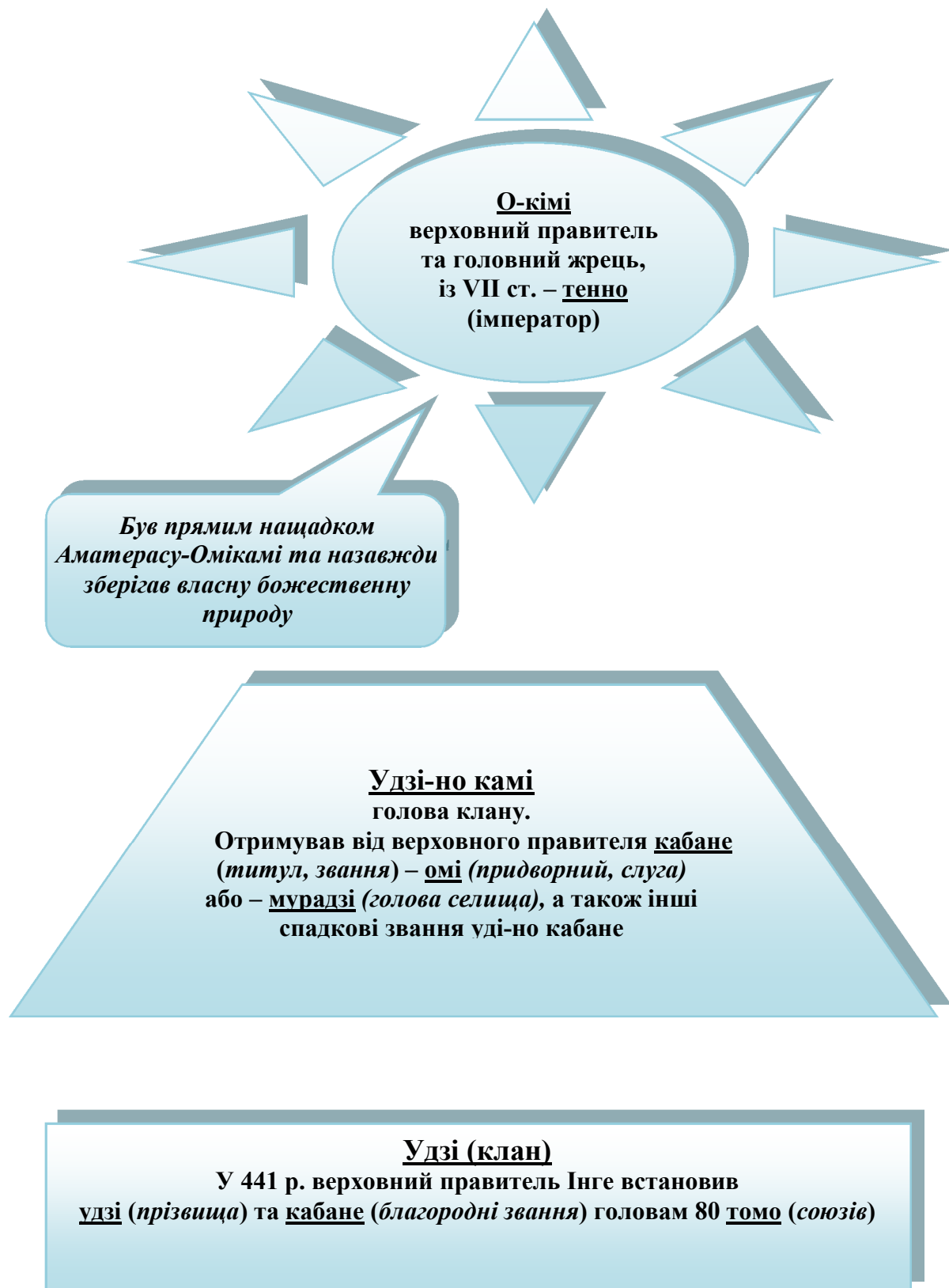
№	Епоха	Період	Хронологічні межі	Характеристика	Держави
				створенню сьогуна. У 1333 р. війська Асікаги Такаудзі та Нітти Йосісади знищили сьогунат Мінамото та владу Ходзе.	інші шестеро були неповнолітніми принцами крові. Після 1203 р. члени роду Ходзьо займали посаду <i>сіккена</i> , що правив від імені сьогуна.
		Рестаурація Кемму	1333-1336 рр.	Трирічний період абсолютистського правління імператора Го-Дайго зазнав краху внаслідок повстання самураїв під керівництвом Асікага Такаудзі, що призвело до розколу імператорського клану на дві гілки: Дайкаудзі та Дзімоїн	Спроба імператора Го-Дайго реформами повернути Японію до централізованої монархії зразка IX-X ст. У 1321 р. скасовано інститут <i>інсей</i> (двір колишнього імператора). Імператор – власник всієї землі, який видавав дозвіл на користування нею за умови служби. Засновано нові органи центральної влади: <i>Відомство записів</i> , <i>Відомство скарг</i> і <i>Відомство воїнів</i>
		Муроматі періоду Намбокутьо	1336-1392 рр.	Сьогунат, протягом якого ставка сьогуна знаходилася в Муроматі поблизу Кіото. У цей період стали переважати великі феодалні володіння, феодалні князівства, які об'єднували кілька провінцій та не завжди визнавали владу імператорів	Боротьба за владу між двома династіями – північною <i>хокуте</i> Асікага Такаудзі з резиденцією в Кіото та південною <i>нанте</i> імператора Го-Дайго з центром у Йосіно. Процес розпаду помісної системи <i>сеен</i> і виникнення у країні князівств.
		Муроматі періоду Сенгоку	1392-1573 рр.	XV-XVI ст. сьогун Асікага втратили вплив. Клани великих землевласників « <i>дзі-самураїв</i> »,	Втрата сьогунатом династії Асікага контролю над країною, децентралізація державної влади. «Смута років Онін» у

<i>№</i>	<i>Епоха</i>	<i>Період</i>	<i>Хронологічні межі</i>	<i>Характеристика</i>	<i>Держави</i>
				об'єднавшись, поширили свій вплив на цілі провінції і по кілька десятків років безперервно вели міжусобну боротьбу. Початок періоду воюючих князівств <i>Сенгоку-дзідай</i> (1467-1568 рр.)	1467-1477 рр. Кінцем цієї епохи вважають вигнання останнього сьогуна з династії Асікага з Кіото за наказом Оді Нобунаги у 1573 р.
4.	Кінсей	Адзуті-Мурояма	1573-1603 рр.	При владі Оди Нобунагі і Тойотомі Хідеосі та Токугава Іеясу покладено край феодалній роздробленості Японії періоду Сенгоку	Хідеосі зібрав представників наймогутніших кланів Японії – Токугава, Маеда, Укіта, Весугі, Мурі, та створив опікунську раду п'яти старійшин і раду п'яти управителів, завданням яких було допомагати його сину Хідейорі в управлінні державою після смерті його батька
5.	Едо	Токугава	1603-1868 рр.	Початок епохи Едо – авторитарне правління сьогуната Токугава над об'єднаною країною	Характеризується як період встановлення диктатури Токугава та одночасно як перехід від епохи запеклих середньовічних усобиць даймьо до повністю контрольованої країни

2.2. Суспільний лад Ямато періоду Кофун

2.3. Державний лад Ямато періоду Кофун

2.4. Титули та звання верховних правителів та посадових осіб. Період Ямато

<i>Титул, звання</i>	<i>Значення</i>	<i>Титул, звання</i>	<i>Значення</i>
<i>сумера-мікото (тенно)</i>	небесний імператор	<i>тайсі</i>	принц
<i>опо-кімі – сумера-мікото (тенно)</i>	велика государиня, імператриця	<i>сумера-мікото тенно</i>	виконуючий обов'язки верховного правителя
<i>кімі-нусі</i>	донька володаря	<i>кімі</i>	правитель
<i>опо-опо-кімі</i>	велика государиня	<i>опо-кімі</i>	верховний правитель
<i>хіме-міко</i>	принцеса	<i>о-омі</i>	великий міністр
<i>кісакі</i>	головна дружина	<i>абей-цзімі</i>	«Дитя неба», син верховного правителя
<i>Хоо</i>	імператор – монах, великий государ Закону (титул імператора, який зрікся престолу, прийняв духовний сан і пішов у монастир)	<i>вага-кімі</i>	наш принц
<i>опо-мікадо</i>	велика імператриця	<i>норі-но нусі-но (о)кімі</i>	великий государ за прізвиськом Господар Закону

2.5. Ямато періоду Кофун. Спадкові титули

2.6. Ямато періоду Асука. Спадкові титули

Кабане

У 684 р. Імператор Темму встановив нову систему спадкових титулів

Махіто

вищий за вагою титул представників правлячої династії у періоди Асука, Нара й Хейан. Входив до посмертної титулатури імператора. Надавався ближчим членам імператорської родини, отже, не кожен із принців його мав

Асон

другий за вагою титул. Був поширений у періоди Асука, Нара й на початку періоду Хейан. Означав придворного аристократа нижче принца крові. Належав віддаленим членам імператорської родини (Татібана, Абе, Йосіміне) та японським родам: Фудзівара, Тайра, Мінамото, Саканоуе, Кі (52 клани)

Сукуне

третій за вагою титул. Був поширений був у періоди Асука, Нара та на початку періоду Хейан. Із V ст. надавався вищим жерцям та деяким знатним провінційним родам, які не мали родинних зв'язків із імператорським домом

Імікі

четвертий за вагою титул. Був поширений у періоди Асука, Нара й на початку періоду Хейан. Надавався іноземним родам тора-ідзін. Із часів Нара – також представникам провінційної шляхти Ямасіро

Мітіносі

п'ятий за вагою титул представників різних майстрів, ремісників, художників. Поширений був у періоди Асука, Нара й на початку періоду Хейан. Застосовувався рідко

Омі

спадковий титул голів могутніх аристократичних родів, які мали право бути при дворі імператора. Найвпливовіший о-омі був його радником і брав участь в управлінні державою

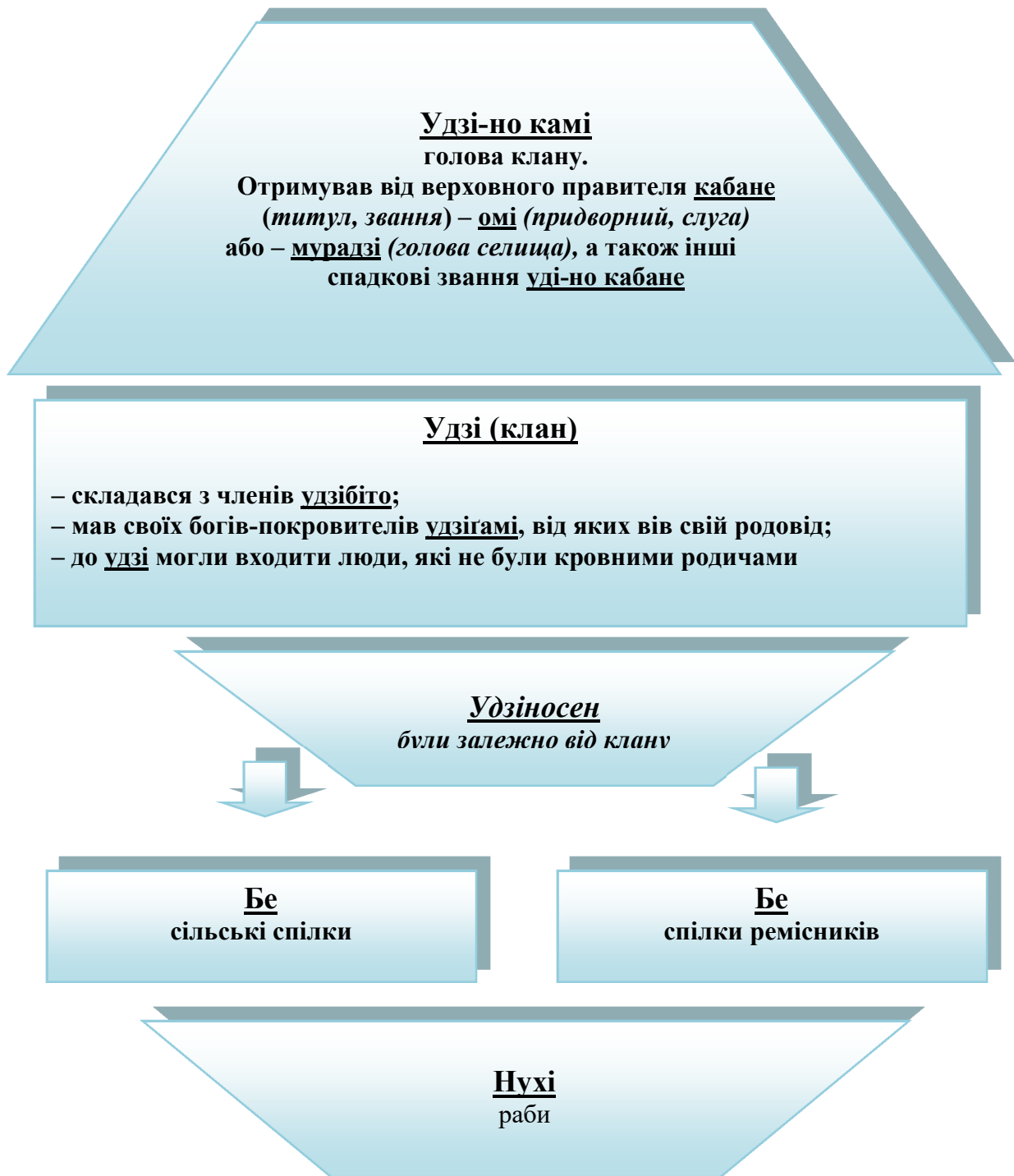
Мурадзі

спадковий титул голів провінційних аристократичних сімей томономіяцукі, які вели свій родовід від синтоїстських богів, завідували ритуальними та воєними справами. Найвпливовіші отримували о-мурадзі «великий»

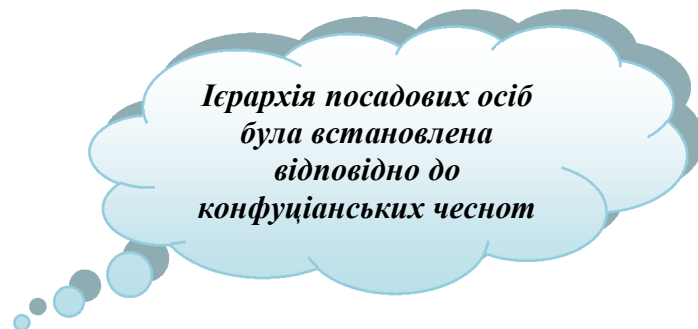
Інагі

найнижчий титул. Був поширений у періоди Асука, Нара й на початку періоду Хейан. Відповідав титулу шевальє середньовічної Європи

2.7. Суспільний лад Ямато періоду Асука. Удзі

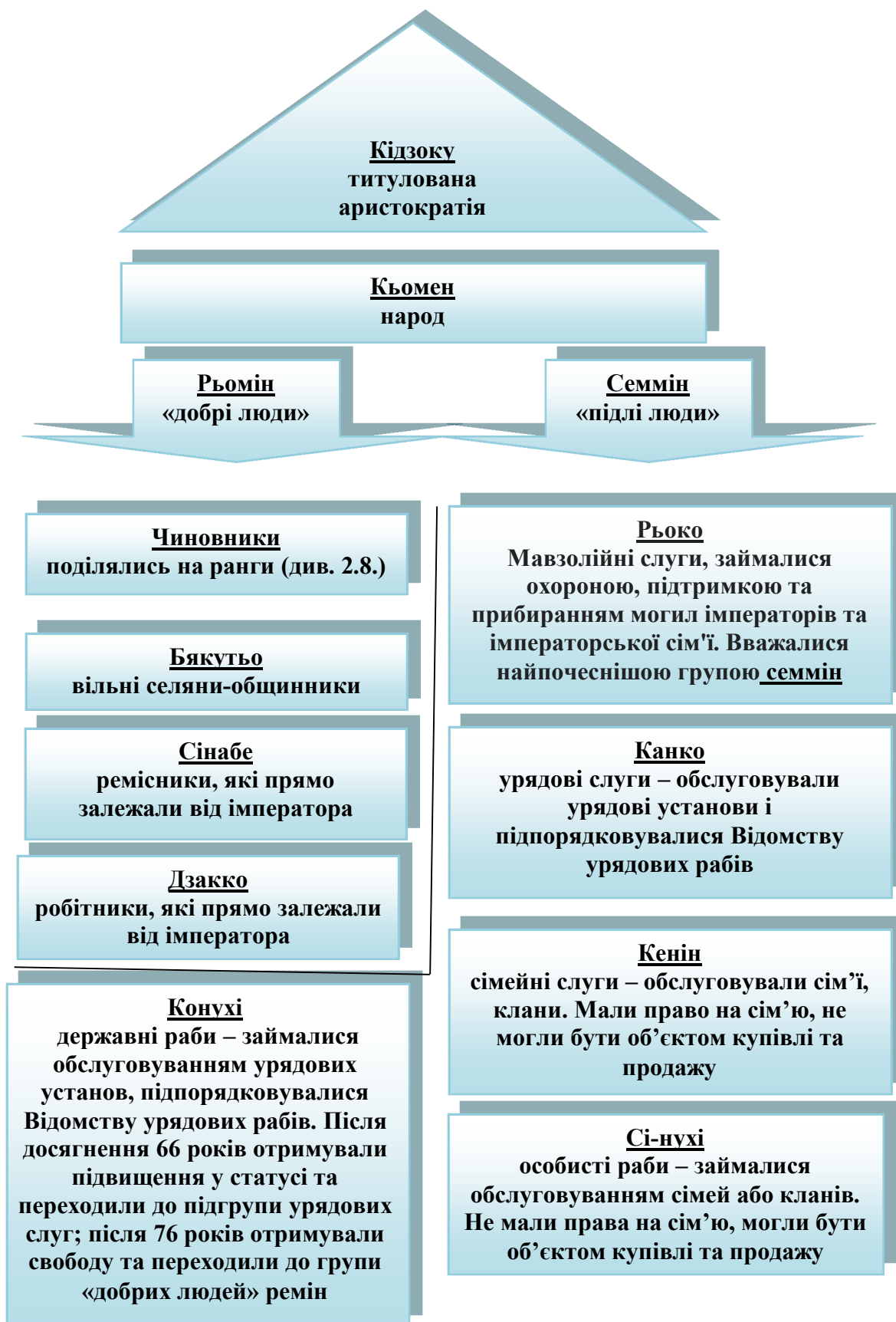

2.8. Ієрархія чиновників. Сетоку Тайсі 603 р.

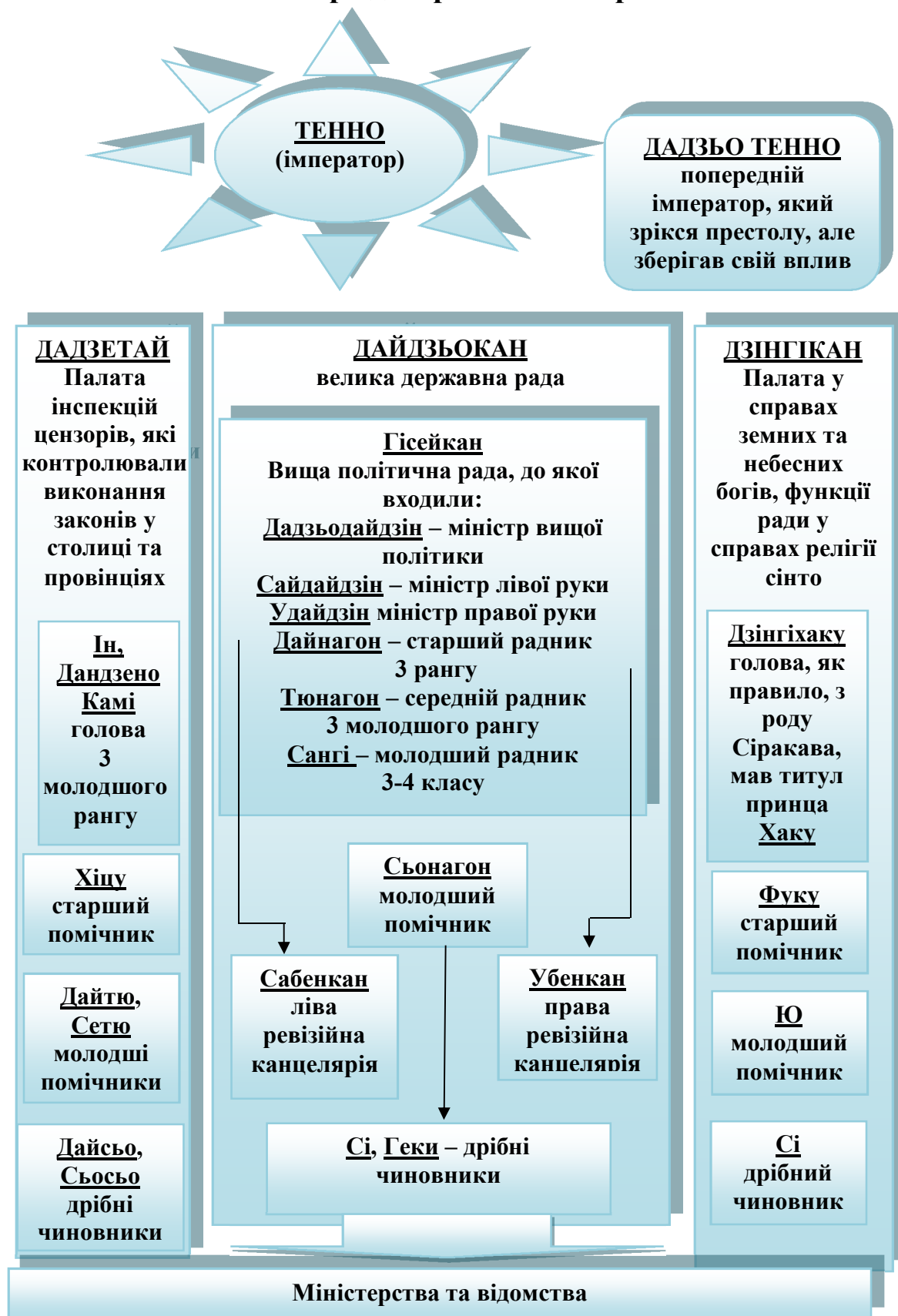

Ранг	Колір головного убору чиновника	Конфуціанська чеснота чиновника
1	фіолетовий	<u>дайтоку</u> : велика чеснота
2	фіолетовий	<u>сьотоку</u> : мала чеснота
3	блакитний	<u>дайдзін</u> : велика доброта
4	блакитний	<u>сьодзін</u> : мала доброта
5	червоний	<u>дайрей</u> : велике шанування
6	червоний	<u>сьорей</u> : мале шанування
7	жовтий	<u>дайсін</u> : велика віра
8	жовтий	<u>сьосін</u> : мала віра
9	білий	<u>дайгі</u> : велика справедливість
10	білий	<u>сьогі</u> : мала справедливість
11	чорний	<u>дайти</u> : велика мудрість
12	чорний	<u>сьоти</u> : мала мудрість

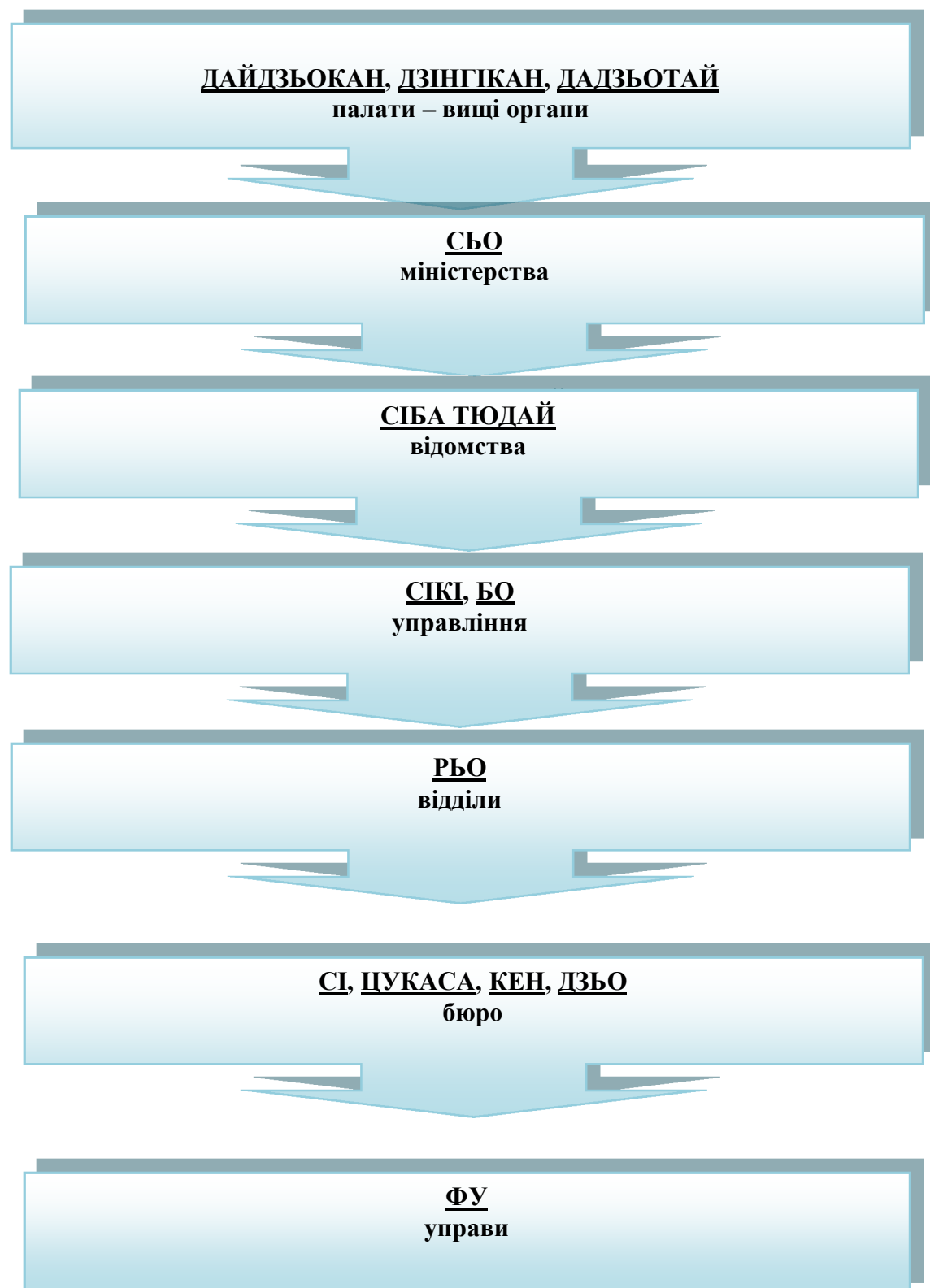
2.9. Суспільний лад періоду Нара

2.10. Період Нара. Головні органи

2.11. Період Нара. Ієрархія державних органів

2.12. Період Нара. Органи влади

Міністерства <u>Сьо</u>	Управління: <u>Сікі</u> , <u>Бо</u> ; відділи: <u>Рьо</u> ; бюро: <u>Сі</u> , <u>Цукаса</u> , <u>Кен</u> або <u>Дзьо</u>
Центральних справ <u>Тюмусьо</u>	Управління палацу дружини імператора <u>Тюгусікі</u>
	Ліве та Праве управління охорони – <i>отонери</i> Саоотонерірьо, Уоотонерірьо
	Архівне управління <u>Дзусьорьо</u>
	Бюро двірцевих комор <u>Уті-но кура цукаса</u>
	Швейне бюро <u>Нүідоіо-іо цукаса</u>
	Астрологічне управління <u>Оммьорьо</u>
	Бюро живопису <u>Етакумі-но цукаса</u>
	Аптекарьське бюро <u>Найякусі</u>
	Бюро придворних ритуалів <u>Найрайсі</u>
Церемоніальне <u>Сікібусьо</u>	Управління школи чиновників у столиці <u>Дайгакурьо</u>
	Управління придворних рангів <u>Сан'їрьо</u>
Управління <u>Дзібусьо</u>	Музичне управління <u>Гагакурьо</u>
	Управління ченців та чужоземців <u>Гембанрьо</u>
	Бюро усипальниць імператорів <u>Місасагі-но цукаса</u>
	Бюро похоронних ритуалів <u>Согісі</u>

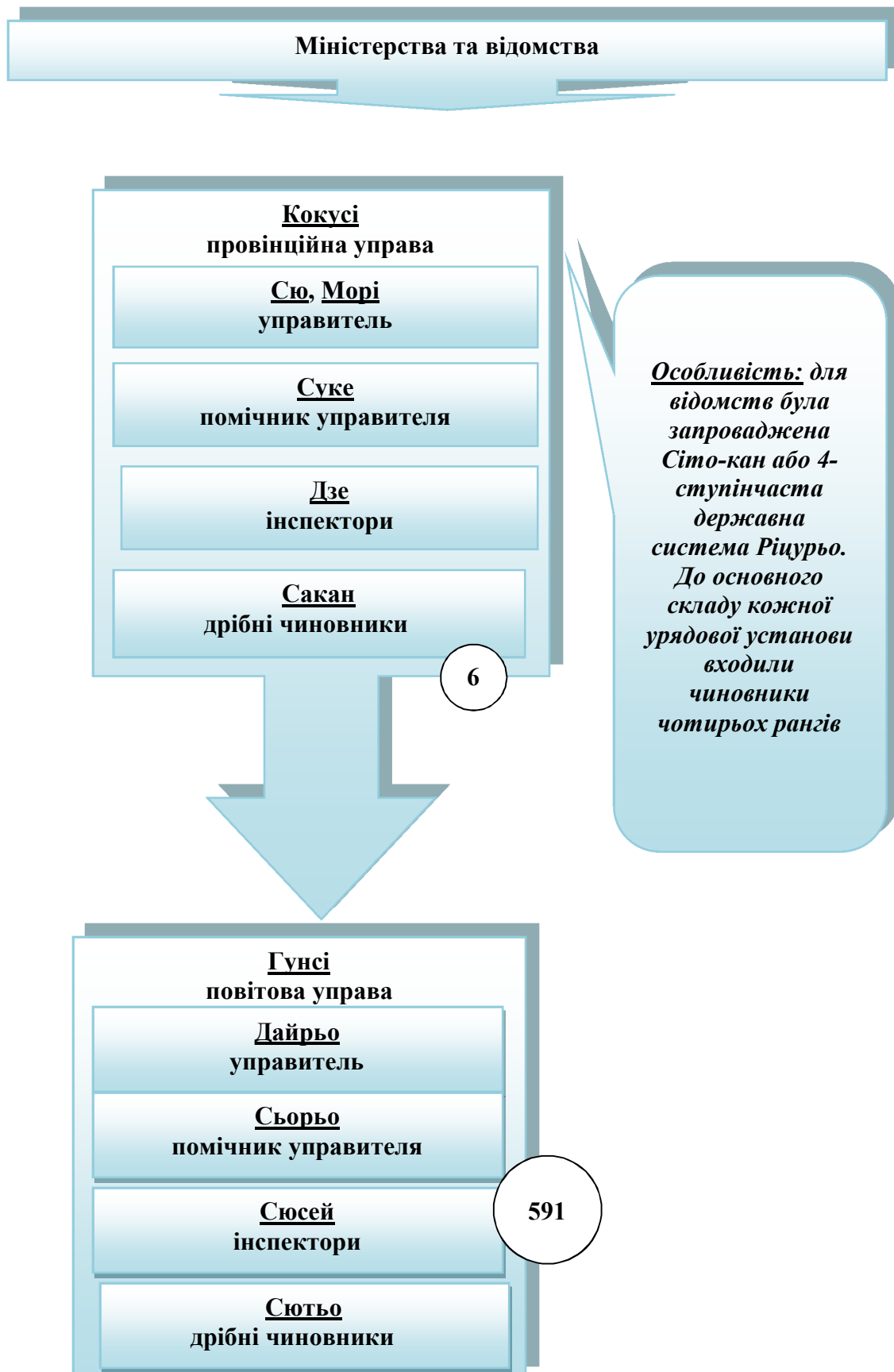
Народних справ <u>Мімбусьо</u>	Рахункове управління <u>Сюкейрьо</u>
	Податкове управління <u>Сюсайрьо</u>
Військове <u>Хебусьо</u>	Кавалерійське бюро <u>Хемесі</u>
	Арсенальне бюро Дзохесі
	Військово-музичне бюро <u>Косуйсі</u>
	Бюро обліку судів <u>Сюсенсі</u>
	Бюро соколиного полювання <u>Сюєсі</u>
Покарань <u>Кейбусьо</u>	Бюро фінансових стягнень <u>Дзосекусі</u>
	Бюро в'язниц <u>Сюгокусі</u>
Великої скарбниці <u>Окурасьо</u>	Ливарне бюро <u>Тендзюсі</u>
	Господарське бюро <u>Каніморі-но цукаса</u>
	Лакувальне бюро <u>Нурібе-но цукаса</u>
	Бюро з пошиття одягу <u>Нухібе-но цукаса</u>
	Ткацьке бюро <u>Орібе-но цукаса</u>
<u>Палацу</u> Кунайсьо	Управління палацового столу <u>Дайдзенсікі</u>
	Будівельне управління <u>Мокукурью</u>
	Продовольче управління <u>Оогірьо</u>
	Інтендантське управління <u>Сюдєнрьо</u>

	Аптека́рське упра́вління <u>Тен'якурьо</u>
	Бюро у справах сім'ї правителя <u>Оокімі-но цукаса</u>
	Бюро столу імператора <u>Найдзенсі</u>
	Бюро саке <u>Саке-но цукаса</u>
	Ковальське бюро <u>Тан'ясі</u>
	Бюро у справах державних рабів <u>Якко-іо цукаса</u>
	Бюро садів та ставків <u>Соноїке-но цукаса</u>
	Гончарне бюро <u>Цутитакумі-но цукаса</u>
	Бюро у справах «унеме» <u>Унеме-но цукаса</u>
	Бюро водопостачання <u>Мохіторі-но цукаса</u>
	Бюро з постачання двору олії <u>Абура-но цукаса</u>
	Господарське бюро палацу <u>Уті-но каніморі-но цукаса</u>
	Бюро посуду <u>Хокосусе-о цукаса</u>
	Бюро фарбування палацу <u>Уті-но сомемоно-но цукаса</u>
Управи <u>Фу</u>	Підрозділи управ
Управа зовнішньої охорони палацу <u>Емонфу</u>	Бюро у справах хаято Хаято-но цукаса
Управа Лівої палацової гвардії <u>Саесіфу</u>	
Управа Правої палацової гвардії <u>Уесіфу</u>	

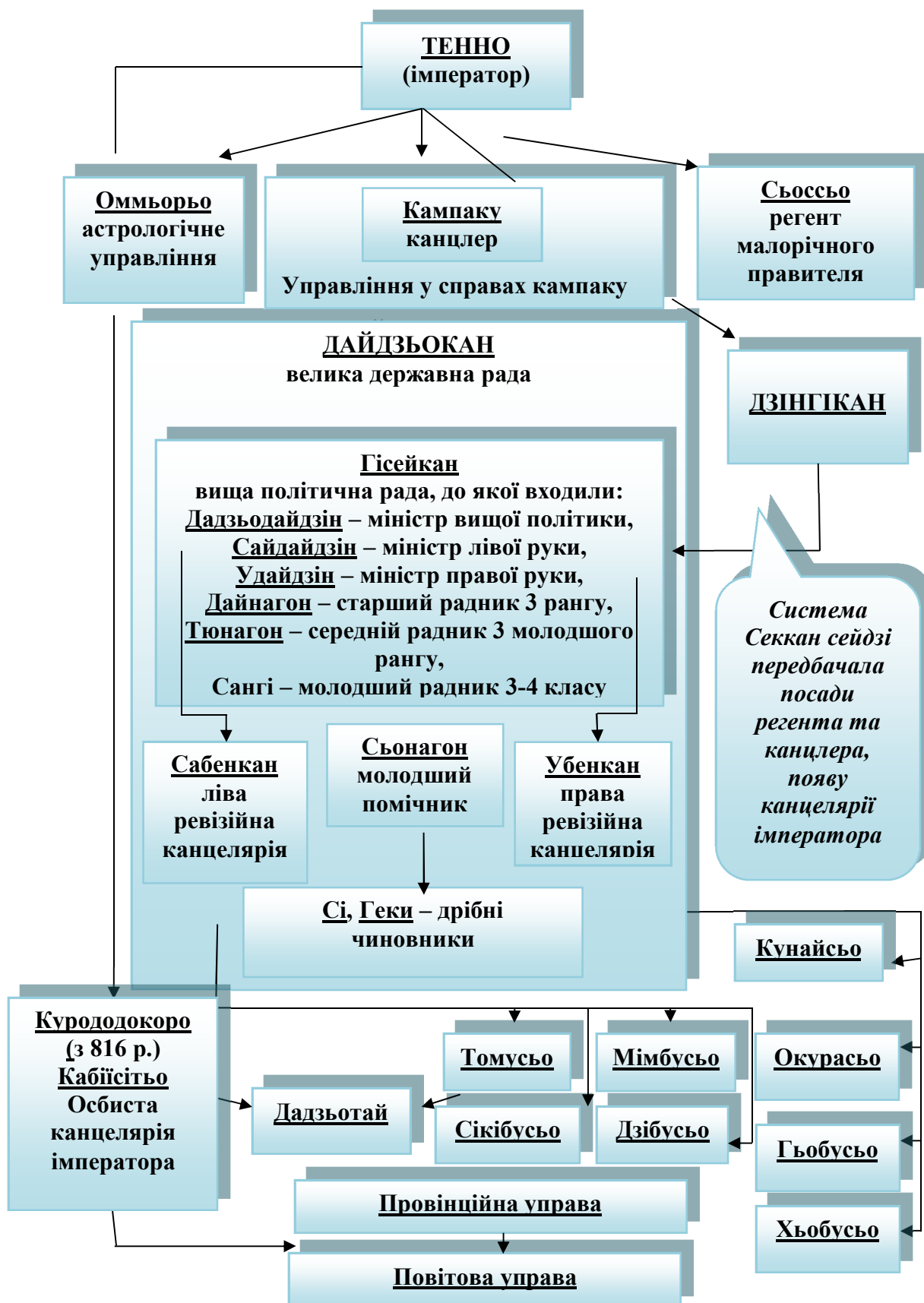
Ліва управа палацової охорони <u>Сахьоефу</u>	
Права управа палацової охорони <u>Ухьоефу</u>	
Відділи <u>Рьо</u>	
Лівий відділ конюшень <u>Самерьо</u>	
Правий відділ конюшень <u>Умерьо</u>	
Відділ Лівого арсеналу <u>Сахьокорьо</u>	
Відділ Правого арсеналу <u>Ухьокорьо</u>	
Бюро <u>Цукаса</u>	
Внутрішньопалацовий арсенал (бюро) <u>Найхего-но цукаса</u>	
Управління <u>Сікі</u>	Бюро <u>Цукаса</u>
Управління Лівої частини столиці <u>Сакьосікі</u>	Бюро Східного ринку <u>Хіругасі-но іті-но цукаса</u>
Управління Правой частини столиці <u>Укьосікі</u>	Бюро Західного ринку <u>Нісі-но іті-но цукаса</u>
Жіночий палац <u>Гоку</u>	
Бюро управління справами <u>Найсі-но цукаса</u>	
Бюро комор <u>Кура-но цукаса</u>	
Архівне бюро <u>Фумі-но цукаса</u>	
Аптекарське бюро <u>Кусурі-но цукаса</u>	
Збройове бюро <u>Цувамоно-но цукаса</u>	

Бюро охорони <u>Мікадо-но цукаса</u>
Інтендантське бюро <u>Тономорі-но цукаса</u>
Господарське бюро <u>Каніморі-но цукаса</u>
Бюро водопостачання <u>Мохіторі-але цукаса</u>
Бюро палацового столу <u>Касіваде-но цукаса</u>
Бюро Саке <u>Саке-но цукаса</u>
Швейне бюро <u>Нухітоно-но цукаса</u>
Управління справами палацу спадкоємця престолу <u>Сюнгубо</u>
Бюро охоронців-тонері <u>Тонерікен</u>
Бюро столу спадкоємця престолу <u>Сюдзенкен</u>
Бюро комор <u>Сюдзокен</u>
Господарське бюро <u>Сюдєндзьо</u>
Архівне бюро <u>Сюседзьо</u>
Бюро водопостачання <u>Сюсуйдзьо</u>
Будівельне бюро <u>Сюкудзьо</u>
Арсенальне бюро <u>Сюхєдзьо</u>
Конюшенне бюро <u>Сюмедзьо</u>

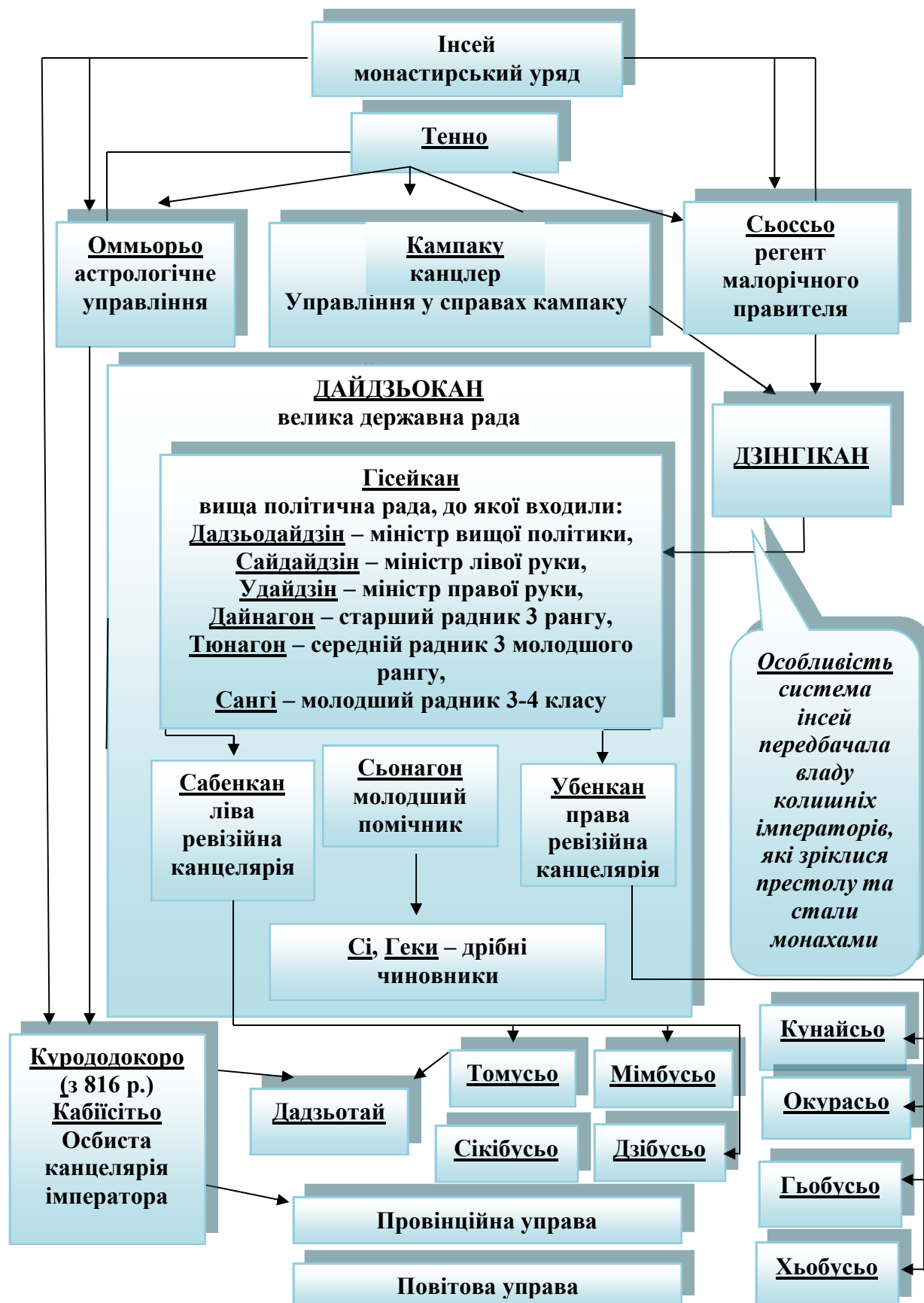
2.13. Період Нара. Місцеві органи управління

2.14. Період Хейан. Головні органи. Система Секкан сейдзі

2.15. Період Хейан. Головні органи. Система інсей

2.16. Сьогувати Японії

№	Назва	Хронологія	Кількість сьогунів	Характеристика
1.	Камакурський сьогунат	1192-1333 рр.	9	Посилення впливу воїнів сприяло створенню цього сьогунату. Клан Мінамото: 1192-1210 рр. – 3 сьогуни. З 1180 р. до 1185 р. між кланами Тайра і Мінамото йшла війна. Мінамото-но Йорітомо розгромив клан Тайра, захопив владу, відібравши її у цивільної аристократії, і перетворив владу імператора та його двору на символічну. У 1192 р. Йорітомо та клан Мінамото створили військовий уряд у м. Камакура. У 1221 р. імператор Го-Тоба здійснив невдалу спробу повернути собі владу в ході війни Дзекю. Влада Ходзьо залишалася незаперечною до 1324 р, коли імператор Го-Дайго організував нову невдалу змову з метою її повалення. Клан Фудзівара: 1226-1252 рр. (2 сьогуни). Імператорські принци (синно): 1252-1333 рр. (4 сьогуни). Сьогунат пережив невдале монгольське вторгнення під проводом Хубілая 1274 і 1281 рр. У 1331 р. імператор Го-Дайго підняв зброю проти сьогуната, але був розбитий Асікагою Такаудзі і засланий на острів Окі. Однак Такаудзі вирішив змінити бік та підтримати Дайго. Нітта Йосисада – воєначальник, вірний імператору, – захопив м. Камакура. Три регенти наклали на себе руки у своєму сімейному храмі Тосьо-дзі.
2.	Кіотський сьогунат	1338-1573 рр.	16	Сьогунат клану Асікага називають періодом Муроматі, за назвою району Муроматі в місті Кіото, де

№	Назва	Хронологія	Кількість сьогунів	Характеристика
				була резиденція <i>бакуфу</i>. Засновник – Асікага Такаудзі, який допоміг імператору повалити попередній самурайський уряд у м. Камакура. Але поступово нові сьогуні до кінця XIV ст. ліквідували дуалізм влади між <i>бакуфу</i> і імператором та <i>куге</i> (придворною знаттю). Наймогутніший сьогун – Асікага Йосіміцу. Владу на місцях контролювали призначені урядом <i>сюго</i> (військові губернатори) або <i>даймьо</i> – незалежні військові правителі. Посилення даймьо призвело до початку міжусобної війни – періоду «провінцій, які воюють». У 1573 р. даймьо Ода Нобунага вигнав останнього, 15-го сьогуна Асікага Йосіаки зі столиці, чим поклав край існуванню сьогуната
3.	Едоський сьогунат	1603-1867 рр.	16	Сьогунат клану Токугава. Після періоду, відомого як період <i>Сенгоку Дзідай</i> («Епоха воюючих провінцій»), Японія була об'єднана в єдину державу завдяки зусиллям Оди Нобунагі і Тойотомі Хідеосі. Після битви в Секігахарі в 1600 р. верховна влада в Японії перейшла до Токугава Ієясу, який отримав у 1603 р. титул сьогуна та став засновником династії сьогунів, що тривала до середини XIX ст.

2.17. Період Едо. Суспільний лад

Феодална аристократія <u>кюге</u>	
<u>Тенно</u> імператор та його рід <u>сінно</u>	Імператор належав до однієї з чотирьох гілок імператорського роду: Фусімі, Кацуро, Арісугава та Каннін. Їхні представники іменувалися <u>сінно</u> . Кількість <u>сінно</u> зростала, тому деяких претендентів на трон, сьогунат зобов'язував ставати <u>бонзами</u> . Взагалі було 13 буддійських храмів, де настоятелями були принци крові
<u>Кюге</u>	придворна аристократія імператора
<u>Сі</u> служила військова аристократія <u>Даймьо</u> та самураї	
<u>Даймьо</u> князі, великі феодали, чий річний дохід перевищував 10 тис. коку рису	
<u>Госанке</u> три гілки клану Токугава: Оварі, Кії, Міто	походили від трьох молодших синів Токугави Ієясу. З цих домів обирався сьогун за умови відсутності прямого нащадка
<u>Сімпан – даймьо</u> (домашні володарі) дома Таясу, Хітоцубасі, Кійомідзу	родичі сьогунів Токугава, а також клан Мацудайра
<u>Фудай – даймьо</u> (давні слуги)	з давніх часів служили клану сьогуна
<u>Тодзама – даймьо</u> Клани Сімадзу, Морі, Ямауті	вважалися неблагонадійними через те, що були змушені підкоритись Ієясу Токугаві
<u>Самураї</u> світські феодали	
<u>Хатамото</u>	особисті самураї сьогуна або даймьо, прапороносці
<u>Гокенін</u>	особисті самураї сьогуна
<u>Семе</u>	дрібніші феодали, васали даймьо
<u>Байсин і дан</u>	дрібні феодали

<u>Кенін</u>	рядові самураї
<u>Дзи-самураї</u>	самураї, які замість платні мали такий крихітний наділ землі, що їм доводилося самим займатися селянською працею
<u>Роніні</u>	Декласовані самураї, які втратили васальну залежність від <i>даймьо</i> без належної компенсації
<u>Онна-бугейся</u>	жінки з роду самураїв, які володіли зброєю
<u>Онна-буке</u>	жінки з роду самураїв, які не володіли зброєю
Населення міст	
<u>Сьо</u>	торговці, мали можливість утворювати професійні об'єднання – <i>кабунакама</i>
<u>Ко</u>	ремісники, мали можливість утворювати професійні об'єднання – <i>дза</i>
Населення сіл	
<u>Хонхякусо</u>	Особа, на яку було зареєстровано земельний кадастр Хідейосі
<u>Наго</u>	помічник Хонхякусо
<u>Хікан</u>	помічник Хонхякусо
<u>Но</u>	селяни – були об'єднані у 5 дворів із круговою порукою
<u>Нанусі</u>	староста села
<u>Дайкан</u>	помічник старости
<u>Кумігасіра</u>	помічник старости
<u>Хякусодай</u>	представник селян
<u>Міцуномі</u>	селяни, які були позбавлені будь-якого майна
Недоторкані, нечисті, нелюди	

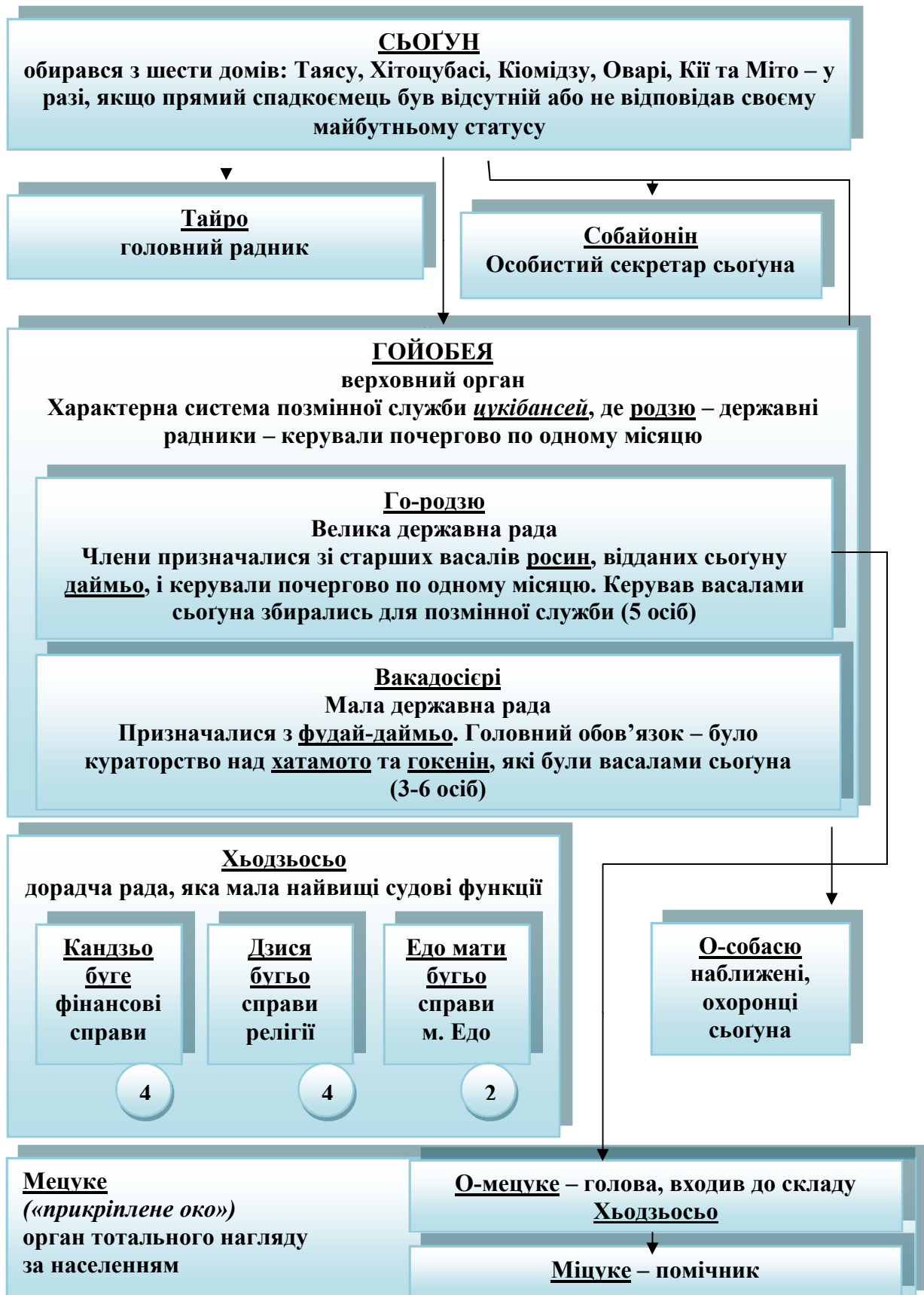
<u>Ета</u>	Загальна назва касти недоторканих. Сміттярі, скоморохи, які вважалися «нечистими»
<u>Кавара</u>	люди, які працюють м'ясниками, шкіряниками тощо вздовж річки
<u>Інугамі</u>	прибирали територію навколо храму, ховали трупи
<u>Ясе доджі</u>	носили седан – стільці для похорону імператора
<u>Удо</u>	виконували найбрудніші роботи
<u>Хінін (хонін)</u>	«Нелюди». Загальна назва касти недоторканих. Займалися насамперед жебрацтвом, а також полюванням, риттям могил, перенесенням імператорських паланкінів, виконанням покарань чи витонченими мистецтвами. На відміну від <i>ета</i> , жили разом із людьми.
<u>Хінін-кіоме</u>	чистильники
<u>Какас-хінін</u>	Зареєстровані хінін, мали бирку жебрака
<u>Нохінін</u>	«Дикі хінін». Зазвичай були селянами, що рятувалися від голоду, повинні були осісти і отримати бирку жебрака

2.18. Періоди Кінсей та Едо.

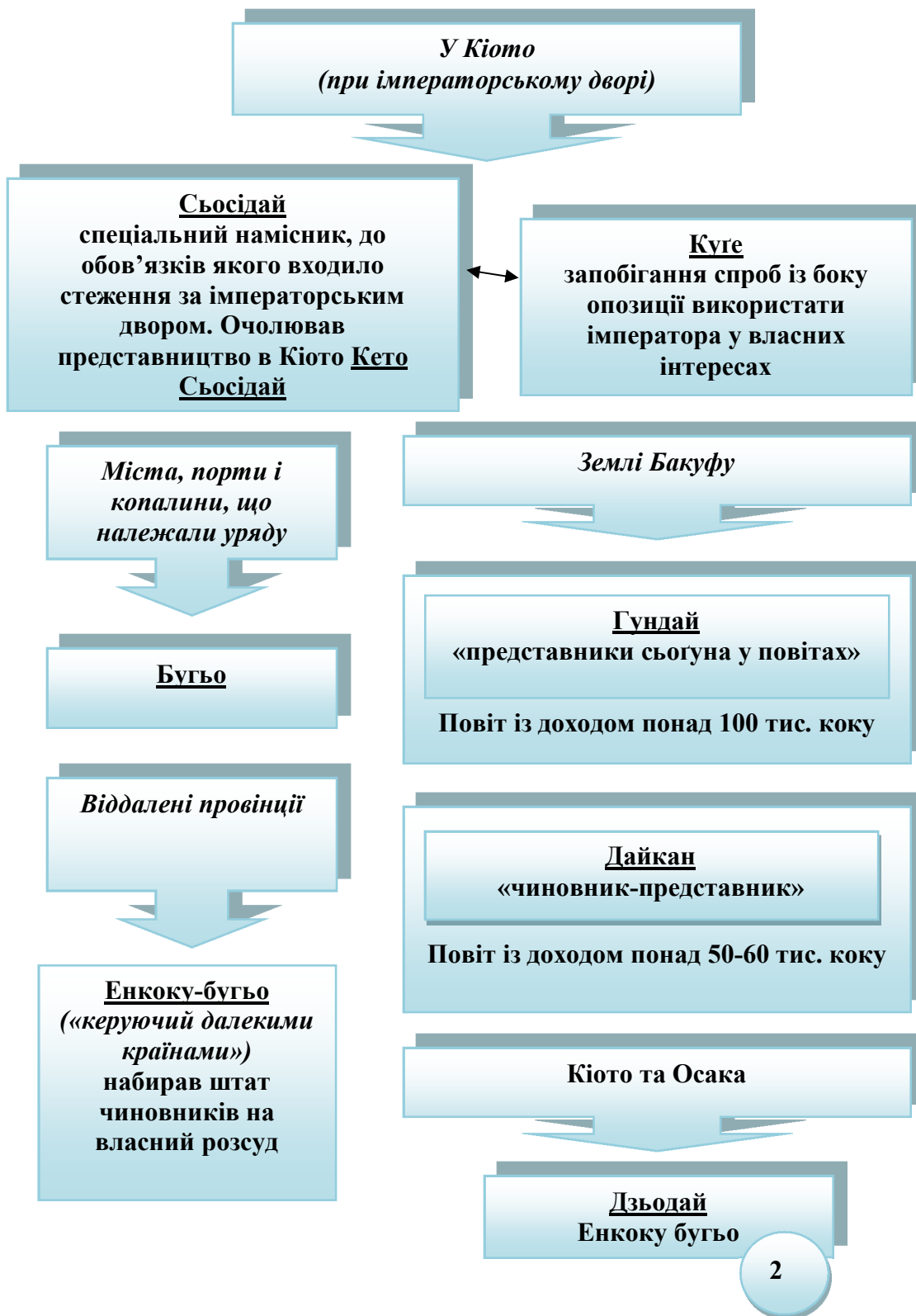
Розподіл функцій між імператором та сьогун

<u>Тенно</u> імператор	<u>Сьогун</u> воєначальник, правитель
Був священним символом та був зайнятий спілкуванням із богами	Йому належала вся влада в галузях адміністративного управління, військового будівництва та зовнішніх зносин
Виконував вищі сакральні функції, оберігаючи японський народ від гніву богів	Виконував усі державні обов'язки, не потребував відправлення державних справ задля їх вирішення імператором
Повинен був зберігати свою «благу силу» та «зберегти своє серце незайманим»	Одним із головних обов'язків була охорона імператорського палацу та його фінансове забезпечення
Основним заняттям імператора були науки та витончені мистецтва	Повинен був всіляко підкреслювати свій підпорядкований статус відносно імператора
Головним для імператора було знання етикету придворних церемоній та обрядів. За допомогою ритуалу імператори спілкувалися з богами і предками. Правильне відправлення ритуалу забезпечувало дотримання шляху гармонійного та спокійного розвитку суспільства Японії	Контролював розмір утримання придворних імператорського двору, який не був чітко зафіксований та залежав від частки загальних виплат
Не втручаючись у політичне життя особисто, імператори впливали на події країни опосередковано, змінюючи баланс сил у суспільстві	Контролював кількість можливих претендентів <u>сінно</u> на імператорський престол та зобов'язував деяких із них ставати <u>бонзами</u> (настоятелями буддійських храмів). Загалом було 13 буддійських храмів, де настоятелями були принци крові.
Двір імператора жив за своїми, відмінними від решти суспільства законами	Право імператорів призначати настоятелями найбільш важливих храмів представників вищих верств буддійського духовенства було спочатку обмежено, а потім і зовсім скасовано у 1627 р. Імператорські укази прямо визнавалися нижчими за укази сьогуну. Імператорському двору заборонялося приймати будь-яке рішення про призначення
Всередині імператорського двору головним мірилом гідності та успіху була близькість до імператора. За цією ознакою двір поділявся на кілька категорій	За впливом сьогуну придворні ранги надавалися найзнатнішим самураям із його оточення

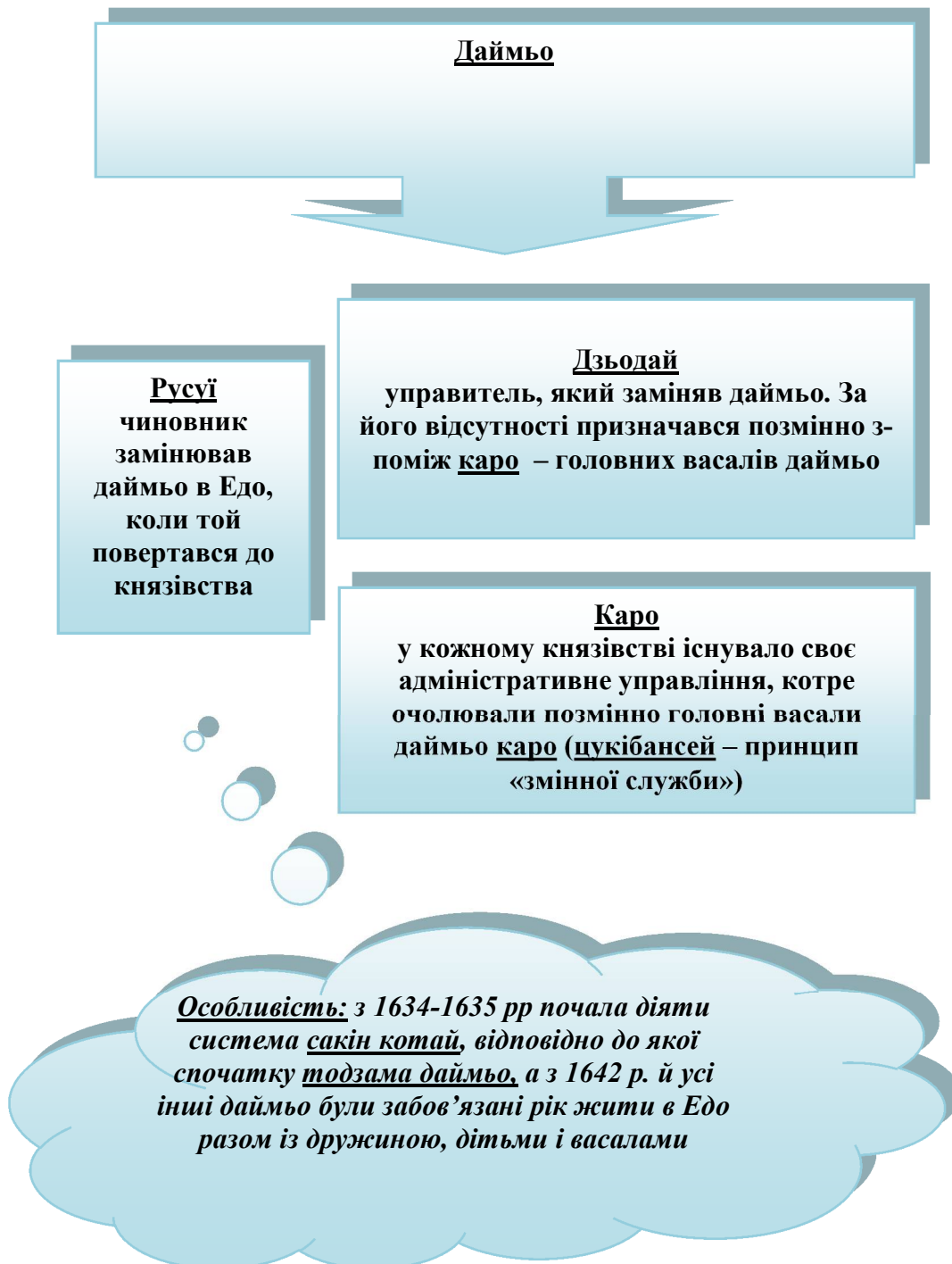
2.19. Період Едо. Бакуфу

2.20. Період Едо. Місцеве управління

2.21. Період Едо. Землі даймьо. Система «санкін котай»

2.22. Джерела права середньовічної Японії

№	Назва	Хронологія	Характеристика	Структура
1	<u>Дзю сити-дзьо,</u> або <u>Конституція</u> <u>Сётоку</u>	604р.	«Законоположення у сімнадцяти статтях» - Настанови чиновника та моральні заповіді	17 статей
	<u>Тайка кайсин</u> но <u>микотонори</u>	646р.	Маніфест Тайка - перший крок у формуванні японської правової держави	4 статті
2	<u>Ханден</u> <u>сюдзю-хо</u>	646 р. Набув чинності з 690 р.	Закон про видачу земельних наділів	?
3	<u>Звід законів</u> <u>Омі</u>	668 р.	назна столичного дворцю імператора Тендзі	систематизація ріцурьо
4	<u>Звід законів</u> <u>Асука</u> <u>Кісміхара</u>	689 р.	написаний в резиденції імператриці Дзіто	систематизація ріцурьо
5	<u>Тайхо ріцу рьо</u>	701 р.- 702 р.	закріплено кримінальні (ріцу) норми та адміністративні (рьо) норми	Складається з 6 томів кримінального (ріцу) і 11 томів цивільного (рьо) права.
6	<u>Йоро ріцурьо</u>	718 р., набув чинності з 757 р.	кримінальне і цивільне право року Йоро - збірник законів VIII ст.	Томи містили положення кримінального права втрачені. 10 Томів цивільного права збереглися у збірнику тлумачень цивільного права «Рьоносюге» Кодексу Йоро
7	<u>Конден ейнен</u> <u>сідзай-хо</u>	743 р.	Закон про довічну приватизацію цілини	1. Проголошував довічне право приватної власності осіб над цілиними землями. 2. Установлював межі площі цілинних земель, які можна було приватизувати, залежно від рангу і посади особи.

№	Назва	Хронологія	Характеристика	Структура
				3. Зобов'язував кокусі займатися питаннями цілих земель. 4. Визначав процедуру приватизації цілих земель.
8	<u>Рьо-но гіге</u>	833 р.	тлумачення цивільних статей Рьо	10 частин
9	<u>Рьо-но сюге</u>	877-886 рр.	коментарі до законів рьо	?
10	<u>Енгісікі</u>	У 905 р. імператор Дайго наказав скласти збірку, яку було завершено у 927 р.	«Методики доби Енгі»	Оригінал втрачено. 50 томів 1-10 том: Частина про Дзінгікан, регулювання обрядів та богослужіння, тексти богослужіння; 11-40 том: Частина про Дайдзьокан та Вісім Міністрів. 41-49 том: Інші частини. 50 том: Різні закони.
11	<u>Госейба́й сікімо ку</u>	Упорядкований у 1232 році за наказом сіккена Ходзьо Ясутокі	«Список покарань») — японський збірник законів сьогунату Камакура. Базується на звичаєвому праві Японії XI–XIII ст. Вважається першою писемною пам'яткою самурайської законотворчості	51 статті
12	<u>Токусе́йрей</u>	1297 р.	«Декрет благодатного правління») - про касацію боргових зобов'язань та втрату чинності договорів про купівлю-продаж землі у Японії XIII–XVI століть	?
13	<u>Ке́мму сікімо ку,</u>	1336 р.	«Список Кемму» - декларація, яка визначала політичний курс Асікаги Такаудзі	17 статей

№	Назва	Хронологія	Характеристика	Структура
			і проголошувала заснування сьогунату Муроматі.	
	<u>Бункоку-хо,</u> або <u>Сенгоку кахо</u>	1439–1529 рр.	«Удільні закони» або «Родові закони» бірники законів в Японії періоду Сенгоку виконували роль основних законів земель деяких даймо. Були збірками регіонального звичаєвого права	Клан Оуті: «Настінні написи дому Оуті» - 11 статей
		1479–1481 рр.		Клан Асакура: «Статті Асакури Такакаге» - 17 статей
		1493 р.		Клан Сагара: «Закони роду Сагара» - 41 стаття.
		?		Клан Ходзьо: «Сімнадцять статей Іск Содзую»
		1515р.		Клан Отомо: «Статті Отомо Йосінаги» - 25 статей.
		1526–1553 рр.		Клан Імагава: «Абетковий список Імагави» - 54 статті.
		1536 р.		Клан Дате: «Збірка пилу» - 171 статей.
		1547 р		Клан Такеда: «Закони провінції Кай» - 56 статей.
		1556 р.		Клан Юкі: «Закони дому Юкі» - 106 статей.
		1560 р.		Клан Мійосі: «Нові положення»
		1567 р.		Клан Роккаку: «Список роду Роккаку» 81 стаття.
		1597 р.		Клан Тьосокабе: «Сто стг статей Тьосокаби Мототіки» - 100 статей)
14	<u>Буке сьохатто</u>	1615 р.	«Закони про військові клани» регулювали відносини між сьогунатом і дайме, містили основи існування військового стану Самураї були	прибл. 17 статей

№	Назва	Хронологія	Характеристика	Структура
			перетворені з вояків-землевласників на безземельних міських чиновників	
15	<u>Аїтай сумасі рей</u>	1661 р., 1719 р	«Закон вирішення за домовленістю» уряд відмовлявся приймати і розглядати позови щодо позик і боргів населення	?

2.23. Норми японського середньовічного права

Ріцу
кримінальні норми

Рьо
цивільні норми

Сікі
внутрішньовідомчі норми-інструкції

Гірі
морально-правові настанови

2.24. Злочини в японському середньовічному праві

Злочини проти держави

повстання, державна зрада, замах на вбивство імператора та членів його родини

Жорстоке вбивство

вбивство трьох членів родини, найближчих родичів, скоєне дружиною, наложницею чоловіка та його родичів

Велика нешанобливість

наруга над священними місцями, храмами

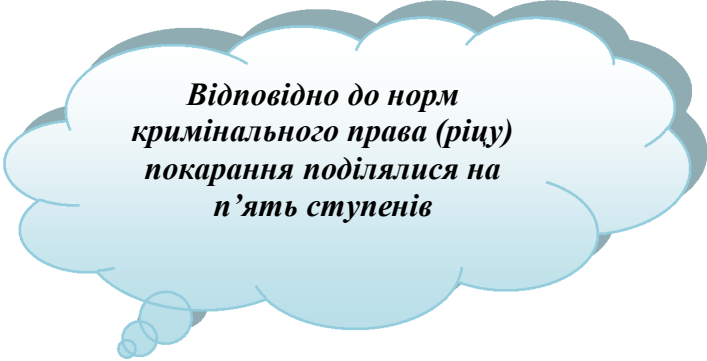
Злослів'я і нешанобливість

до імператора, держави, батьків, родичів, самовільний шлюб

Порушення обов'язку

вбивство господаря, чиновника, наставника

2.25. Покарання відповідно до ріцу – норм кримінального права

*Відповідно до норм
кримінального права (ріцу)
покарання поділялися на
п'ять ступенів*

Побиття батоном, різками
(10 – 50 ударів)

Биття палицями
(60 – 100 ударів)

Каторга
примусові роботи

Заслання
було ближнім, середнім та далеким

Страта
була прилюдною за винятком жінок
та чиновників. Високопосадовцям
пропонувалось самогубство
(сепуку, харакірі)

Йоро ріцурьо
додано конфіскацію майна та штраф, а також спеціальні покарання
для військових та чиновників – звільнення, пониження у званні, ранзі

Контрольні запитання

1. Які періоди розвитку середньовічної Японії Ви знаєте?
2. У чому полягали особливості суспільного ладу Ямато періоду Кофун?
3. У чому полягали особливості державного ладу Ямато періоду Кофун?
4. Які титули та звання верховних правителів та посадових осіб періоду Ямато Ви знаєте?
5. Чи можете Ви визначити основні підходи до ієрархії чиновників. Сетоку Тайсі 603 р.?
6. У чому полягали особливості суспільного ладу періоду Нара?
7. У чому полягали особливості державного ладу періоду Нара?
8. У чому полягали особливості місцевого управління періоду Нара?
9. Чи можете Ви окреслити основні зміни в головних органах відповідно до системи Секкан сейдзі?
10. Чи можете Ви окреслити основні зміни в головних органах відповідно до системи інсей?
11. Що означає термін «сьоґунат»?
12. У чому полягали особливості розподілу функцій між імператором та сьоґуном?
13. У чому полягали особливості суспільного ладу періоду Едо?
14. У чому полягали особливості державного ладу періоду Едо?
15. У чому полягали особливості місцевого управління періоду Едо?
16. У чому полягали особливості системи «санкін котай»?
17. Чи можете Ви визначити основні риси джерел права середньовічної Японії?
18. Які злочини були представлені в японському середньовічному праві?
19. Які покарання відповідно до ріцу – норм кримінального права – Ви знаєте?
20. У чому полягали особливості норм японського середньовічного права?

Розділ 3 ДЕРЖАВА ТА ПРАВО АРАБСЬКОГО ХАЛІФАТУ

3.1. Праведний та інші халіфати

<i>№</i>	<i>Період</i>	<i>Хронологічні межі</i>	<i>Територія</i>	<i>Держава</i>
1.	<u>Праведний халіфат</u>	632-661 рр.	Аравійський півострів, Шам, Південний Кавказ, частина Північної Африки та Іранське нагір'я	Держава, створена після смерті пророка Мухаммеда у 632 р. <u>Форма державного правління</u> – виборна теократична монархія. Виборність не передбачала чітко встановленої процедури. Практика за часів перших халіфатів полягала в тому, що видні люди збиралися після смерті вождя і обирали нового. Кандидати походили з того самого клану, але вони не обов'язково були синами попередника. Халіфат послідовно очолювали чотири праведні халіфи: Абу Бакр, Умар ібн аль-Хаттаб, Усман ібн Аффан та Алі ібн Абу Таліб
2.	<u>Омейядський халіфат,</u> або Дамаський халіфат	661-750 рр.	Аравійський півострів, Шам, Південний Кавказ, частина Північної Африки та Іранське нагір'я Мавераннахр, Синд, Магіріб та Іберійський півострів (Аль-Андалус). Столиця – м. Дамаск	Халіфат став спадковою монархією після Праведного халіфату. <u>Форма державного правління</u> – теократична спадкова абсолютна монархія. Правляча династія – Омейяди. Главою держави був халіф. Було встановлен єдину валюту – золотий динар та срібний дирхем

№	Період	Хронологічні межі	Територія	Держава
3.	<u>Аббасидський халіфат</u>	750-945 рр., 1194-1258 рр.	Територія сучасних арабських країн Азії, частина Середньої Азії, Єгипет, Іран, Північна Африка та Пакистан. Халіф аль-Мансур переніс столицю держави з Ель-Куфи до збудованого ним Багдада. У період із 836 р. до 892 р. столиця – м. Самарра	<u>Форма державного правління</u> – теократична монархія. Засновано нову посаду центральної влади – <i>візир</i> . Більші повноваження передано місцевим <i>емірам</i> . 16-й халіф Ахмад аль-Мутамід (870-892 рр.) поділив державу на західну та східну частини. Еміром західної частини призначив сина Джафара, а східної – свого брата аль-Муваффака, який став фактичним правителем халіфату. У 1258 р. Багдад був узятий монголами. 39-го халіфа Аль-Мустасіма було страчено
4.	<u>Ідрисидський халіфат (імамат)</u>	786-985 рр.	Захід Північної Африки	Засновник, нащадок Алі ібн Абу Таліба, Ідріс утік у 784 р. від переслідувань Аббасидів на захід Північної Африки та примусив берберські племена та правителів Тлемсена та Танжера визнати його імамом
5.	<u>Кордовський халіфат</u>	929-1031 рр.	Територія Піренейського півострова	Був заснований нащадком Омейядів Абд ар-Рахманом I, який прийняв титул еміра в 756 р. У 929 р. Абд ар-Рахман III оголосив себе халіфом. Після 1031 р. халіфат розпався на низку <i>еміратів</i>
6.	<u>Аббасидські халіфи під владою Буїдів</u>	945-1055 рр.	Територія Іраку, Північного Ірану, Оману	<u>Форма державного правління</u> – спадкова східна монархія. Буїди – династія дейлемітського походження – перетворили халіфат Аббасидів на іраномовну імперію. Вони підтримували перську культуру та традицію.

№	Період	Хронологічні межі	Територія	Держава
				Формально визнавали верховенство Багдадського халіфа і спадково обіймали посаду амір аль-умара — верховного головнокомандувача і командувача гвардії гулямів, фактично військового диктатора
7.	<u>Фатімідський халіфат</u>	909-1171 рр.	Території Єгипту, Магриба, Хіджаза, Тихами, Палестини та Сирії (Леванта), узбережжя Червоного моря в Африці та Ємену	<u>Форма державного правління</u> – теократична монархія. Утворився в результаті повстання берберських племен Кутама проти династії Аглабідів, які очолював ісламський проповідник Абу Абдаллах аш-Шіі
8.	<u>Аббасидські халіфи під владою Сельджукідів</u>	1055-1124 рр.	Завоювання тюрками-сельджуками більшої частини Близького Сходу та Центральної Азії	Тюрко-перська держава. <u>Форма державного правління</u> – спадкова східна монархія (султанат), утворена в ході завоювання країн Близького і Середнього Сходу туркоманами, на чолі з династією Сельджукідів. Проіснувала в період з 1037 р. до 1194 р.
9.	<u>Альмохадський халіфат</u>	1121-1269 рр.	Держава берберів Магриб, Андалус (мусульманська Іспанія)	Засновник альмохадів – Ібн Тумарт. Його наступник Абд аль-Мумін у 1130 р. прийняв титул халіфа
10.	<u>Аббасидські халіфи під протекторатом Султанату Айюбідів</u>	1174-1194 рр.	<u>Султанат Айюбідів</u> – Єгипет, Кіренаїка, Триполітанія, Ємен, Сирія, верхня Месопотамія	Мусульманська держава. <u>Форма державного правління</u> – спадкова східна монархія (султанат) на чолі з курдською династією Айюбідів. Після смерті 1171 р. останнього халіфа Фатімідського халіфату аль-Адід Лідиніллаха ліквідували Фатімідський халіфат та оголосили

<i>№</i>	<i>Період</i>	<i>Хронологічні межі</i>	<i>Територія</i>	<i>Держава</i>
				Єгипет частиною держави Зенгідів, але визнали духовну владу Аббасидів
11.	<u>Хафсідський халіфат</u>	1229-1574 рр.	західна Лівія, Туніс та східний Алжир	Сунітська мусульманська династія берберського походження, яка стверджувала, що має арабське походження від другого халіфа Умара
12.	<u>Аббасидські халіфи у вигнанні з султанату Мамлюків</u>	1259-1517 рр.	Територія Єгипту та Близького Сходу	Столицю та резиденцію халіфів перенесено з Багдаду до Каїру. Мамлюцький Султанат утворився внаслідок захоплення влади в Каїрі мамлюками, які повалили династію Айюбідів
13.	<u>Османський халіфат</u>	1299-1922 рр.	Територія Османської імперії	<u>Форма державного правління</u> – теократична монархія (халіфат). Султани претендували на титул лідерів і представників ісламського світу в період пізнього середньовіччя і раннього Нового часу. Халіфат був створений після перемоги турків в османо-мамлюцькій війні в 1517 р., в результаті чого султан Селім I прийняв титул халіфа і служителя Двох Святинь

3.2. Суспільно-релігійний лад. Омейядський халіфат

Араби-мусульмани

були на вершині суспільства і вважали за свій обов'язок правити завойованими територіями, платили податок закят

Мусульмани-неараби

Знаходились під захистом арабів-мусульман, платили податок закят

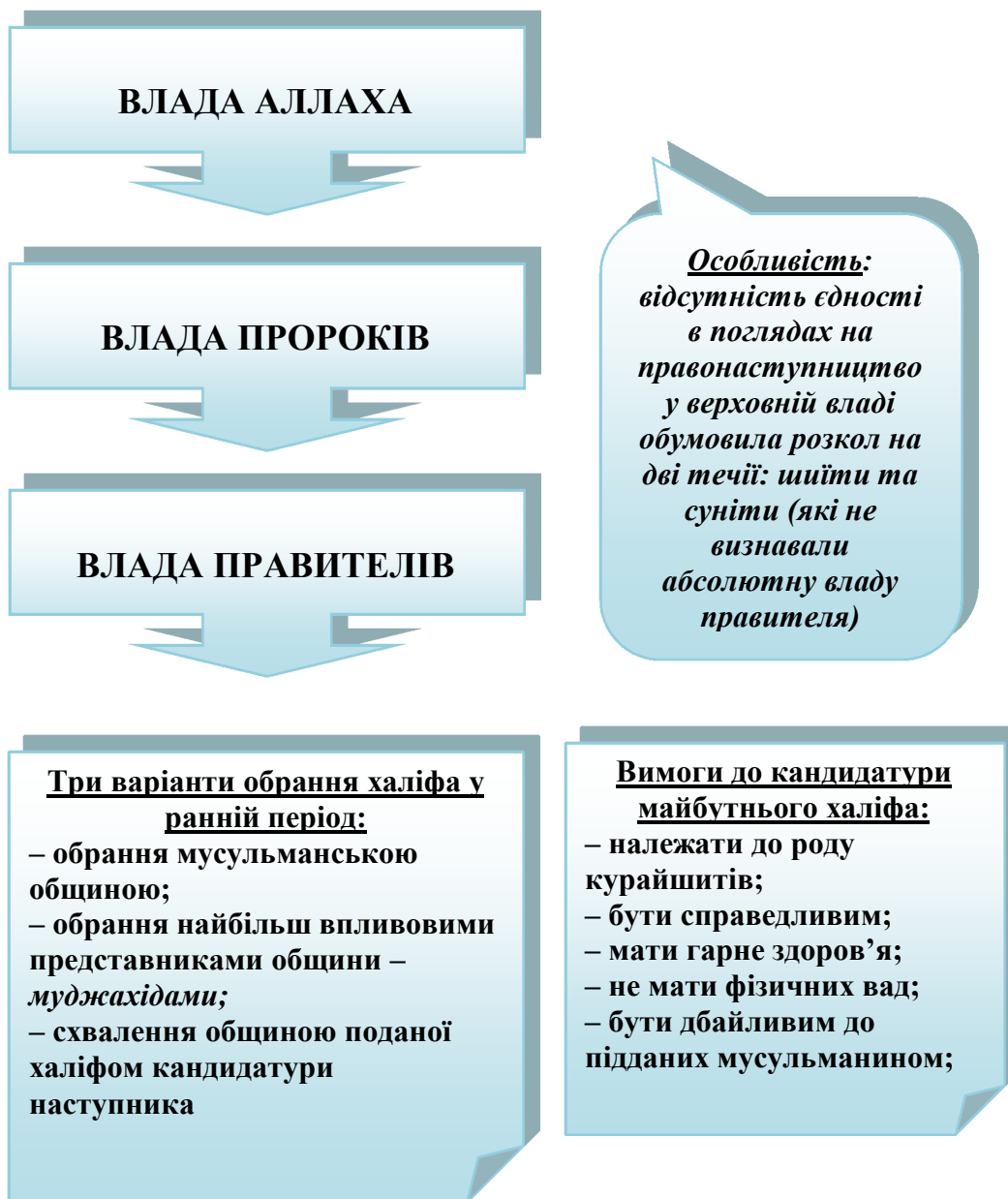
Зиммії

*вільні люди – немусульмани: християни, іудеї, зороастрійці та ін. Мали юридично захищений статус підданих другого сорту, оскільки вони визнавали політичну перевагу правлячих мусульман, тобто платили податок, відомий як джизья.
Заборонялося мати рабів*

Раби

*військовополонені та невольники, куплені за кордоном.
Рабство мало патріархальний характер.
Іслам не допускає перебування мусульманина у рабському стані*

3.3. Концепція верховної влади в ісламі

3.4. Державний лад Омейядського халіфату

ХАЛІФ

намісник Аллаха на землі, спадкоємець пророка Мухамеда.
Іматат – найвища релігійна влада («від імам – тінь Аллаха на землі»), емірат – найвища світська влада (законодавча, виконавча та судова)

Візир

верховний міністр.

Посада виникла за перших аббасидських халіфів.
Два типи візирів: візир із обмеженими повноваженнями (ранній халіфат), візир із широкими повноваженнями

Диван-ал-Джунд
або
Диван-ал-Джайш
(військові справи):
– озброєння
війська;
– ведення списків
ополченців та
найманців;
– визначення
розміру оплати та
земельних
пожалувань за
службу

Диван-ал-Харадж
(фінансовий,
внутрішні справи):
контроль за
діяльністю
центральных
фінансових
органів, облік
податків та інших
надходжень до
скарбниці

Диван-ал-Барід
(поштова служба):
– управління
шляхами та
поштою,
будівництво доріг,
колодязів;
– таємне
спостереження за
діяльністю та
політичним
настроєм місцевої
влади та
населення.
Чинovníки пошти
не підкорялися
посадовцям у
провінціях

Місцеве управління

Емір

військовий намісник

– збройні сили;
– місцевий адміністративно-фінансовий та поліцейський апарат.
Місцеве немусульманське населення користувалося судовою та правовою автономією.

3.5. Судова влада. Каді

Каді аль-кудат

посада виникає у другій пол. VIII ст. Каді аль-кудат мав доручення від імені халіфа призначати всіх каді халіфату і приймати апеляції на їхні рішення

Кадіаскер

посада верховного судді з військових та релігійних справ, введена в Османській імперії в сер. XIV ст.

Каді

мусульманські судді-чиновники, які призначалися спочатку (династія Омейядів) халіфом, намісниками або муллами та здійснювали правосуддя на основі шаріату. За статусом були вище за імама мечеті

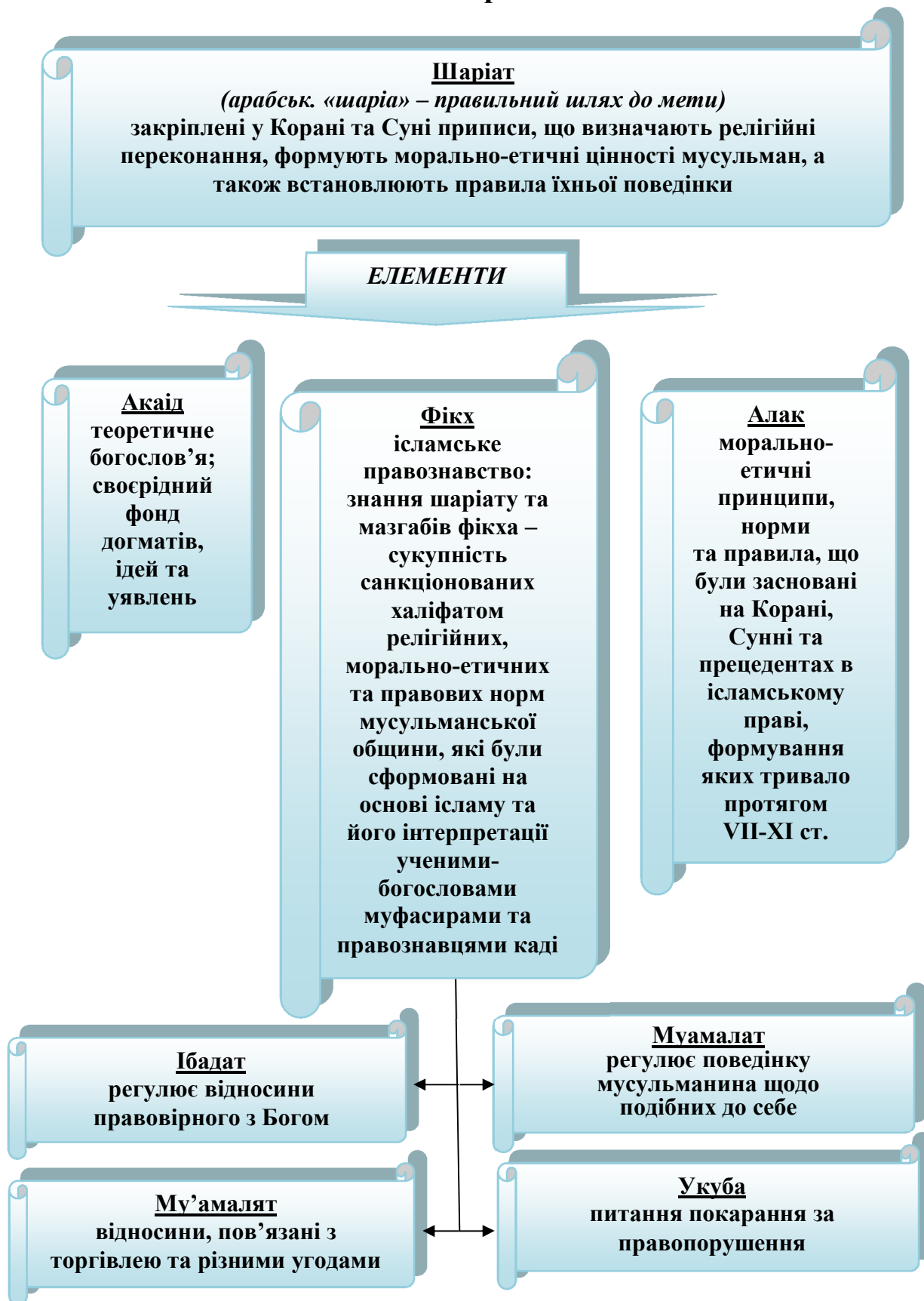

- розгляд судових справ;
- спостереження за виконанням рішень суду;
 - нагляд за в'язницями;
 - засвідчення заповітів;
- розподіл спадкового майна;
- контроль за користуванням землею;
- винесення рішень на підставі Корану та доповнень до нього;
- право самостійної інтерпретації релігійно-правових джерел;
 - рішення були остаточними та не підлягали оскарженню (виняток: випадки, коли халіф чи його уповноважені змінювали рішення каді);
- зиммії – вільні люди – немусульмани: християни, іудеї, зороастрійці та ін.; підлягали юрисдикції судів із представників свого духовенства

3.6. П'ять стовпів віри ісламу

3.7. Шаріат

3.8. Ознаки мусульманського права

Ознака	Зміст
<u>Нерозривний зв'язок із релігією ісламу</u>	Джерелом походження права є Аллах, який передав його людству. Пророк Мухаммед не мав на меті створення системи права, але вважав за необхідне навчити людей правильної поведінки та правильної оцінки життєвих явищ, внаслідок чого право не надає особливого значення юридичній техніці, воно обмежене лише визначенням загальних орієнтирів поведінки. Правопорушник розглядається як віровідступник
<u>Персоніфікований характер дії мусульманського права</u>	Право поширюється лише на відносини між мусульманами
<u>Мусульманське право складається з обов'язків людини та санкцій за їх порушення</u>	Правовірні мають юридичний обов'язок здійснювати пристойні з погляду ісламу дії та утримуватися від непристойних. Право передбачає за порушення багатьох норм жорстокі покарання: страту, калічення, забиття камінням, ціпками та ін.
<u>Архаїчний характер права</u>	Право сформувалося в період середньовіччя в VII-X ст. та розглядається як результат божественного откровення. Ісламська юриспруденція не знає історичного підходу до права
<u>Несистематизований характер мусульманського права</u>	Право ніколи не було змістовно систематизовано. Систематизація релігійно-правових джерел була неможливою без деякої зміни змісту норм, що, у свою чергу, розглядалось як віровідступництво та глум над Ісламом
<u>Казуальний характер норм</u>	Норми розраховані на регулювання окремих випадків та не охоплюють своєю дією групи однорідних суспільних відносин
<u>Існування шкіл (мазгаб) мусульманського права</u>	Іслам розколовся на дві великі течії – <i>шиїтів</i> і <i>сунітів</i> . Основою такого поділу є ставлення до суні. Суніти визнають її джерелом правових та релігійних норм, шиїти – не визнають. <u>Школи сунітів:</u> ханіфіти, малікіти, шафіїти, анбаліти. <u>Школи шиїтів:</u> зейдити, джафаріти

3.9. Джерела мусульманського права

Джерело	Характеристика	Особливості
<u>Коран</u>	Головна священна книга мусульман. Передане Аллахом через пророка Мухаммеда вчення. Датується орієнтовно 610-632 рр. Основоположне джерело мусульманського права	500 айатів (віршів) із 6200, встановлюють правила поведінки. Містить норми двох різновидів: 1. Деталізовані норми; 2. Загальні принципи, цілі, вихідні положення, які є основою для винесення конкретних правових рішень
<u>Суна</u>	Збірник хадисів (переказів, висловів або вчинків) пророка Мухаммеда, що вважаються зразками поведінки для правовірних мусульман	«Достовірний збірник» імама аль-Бухари (810-870 рр.) – 97 книг, що містять 7397 переказів. «Одержання бажаного із джерел правових норм» аль-Аскалані (1372-1449 рр.) – спрощена компіляція хадисів
<u>Іджма</u>	Погляди авторитетних правознавців різних правових шкіл із питань, не врегульованих безпосередньо Кораном та Суною	Коментарі, що заповнюють прогалини в релігійних нормах
<u>Кіяс</u>	Тлумачення Корану та Суні за аналогією	Застосування норм, сформульованих у Корані та Суні, до аналогічних казусів
<u>Адат</u>	Звичаєві норми та правила поведінки, що склалися традиційно у певному арабському регіоні	Виступають як субсидіарні джерела фікху з питань, не врегульованих Кораном або Суною. Більшість шкіл фікху не надають адату самостійного значення
<u>Фетва</u>	Висновок муфтія. Оцінка будь-якої ситуації з позицій шаріату і фікху	Висновок виноситься на звернення до муфтія, що являє собою офіційний запит або прохання приватної особи

3.10. Течії в ісламі

Прихід до влади династії Омейядів (661-750 рр.) дав поштовх до розвитку світського законодавства, що функціонувало автономно від шариату. Це призвело до розколу мусульманського суспільства на дві частини – сунітів та шиїтів

Суніти

визнавали владу Омейядів, Суну, що саме в часи правління династії Омейядів стали розглядати як друге після Корану джерело права. Течії сунітів: Ханіфітський мазгаб – поширена на Близькому і Середньому Сході та на території сучасного Пакистану; Малікітський мазгаб – поширена у Середній, Західній та Східній Африці; Шафійський мазгаб – поширена у Східній Африці, Малайзії та Індонезії; Ханбалітський мазгаб – поширена в Саудівській Аравії, на півночі Іраку та Сирії

Шиїти

визнавали законними спадкоємцями верховної влади імама лише нащадків Алі – четвертого халіфа (двоюрідного брата і зятя Муххамеда). Суну не розглядають як джерело права. Шиїтська течія ісламу переважає в регіонах сучасного Ємену, Ірану, на півдні Іраку та в країнах Середньої Азії

3.11. Деліктне право

3.12. Принципи розгляду справи шариатськими судами

Безперервність ведення судового процесу

Повна рівність сторін процесу

Одноособове прийняття рішення у справі

**Обов'язковість заслуховування усіх учасників процесу
при прийнятті рішення у справі**

3.13. Докази в шаріатському суді

Зізнання підсудного

**Показання свідків,
Особливість: свідчення одного чоловіка
прирівнюються до свідчень двох жінок**

Чутки, що є обрунтованими з погляду *каді*

**Факти, відомі *каді*, що вплинули на його
переконаність у вині підсудного**

Контрольні запитання

1. Які етапи розвитку Арабського халіфату Ви знаєте?
2. У чому полягали особливості суспільного ладу Арабського халіфату?
3. У чому полягали особливості державного ладу Арабського халіфату?
4. Чи можете Ви визначити риси судової влади та статус кадї в Арабському халіфаті?
5. У чому полягала концепція верховної влади в ісламі?
6. Яке значення для формування мусульманського права мають п'ять стовпів віри ісламу?
7. Що таке шаріат?
8. Які ознаки мусульманського права Ви знаєте?
9. Чи можете Ви визначити основні ознаки мусульманського права?
10. У чому полягали особливості деліктного мусульманського права?
11. Які принципи розгляду справи шаріатськими судами Ви знаєте?
12. Чи можете ви надати характеристику основним джерелам мусульманського права?
13. Як розуміють докази в шаріатському суді?

Розділ 4 ДЕРЖАВА ТА ПРАВО ВІЗАНТІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

4.1. Періодизація Візантійської імперії

<i>Період</i>	<i>Хронологічні межі</i>	<i>Коротка характеристика</i>
Поділ Римської імперії на Східну та Західну та відокремлення Візантії	330 р. – 395 р. – 480 р.	330 р. – імператор Костянтин Великий оголосив своєю столицею місто Візантій, перейменувавши його в Новий Рим. Християнство було оголошено однією з офіційних релігій. 395 р. – імператор Феодосій здійснив мирний поділ Римської імперії між синами. Старший син Аркадій отримав Східну частину зі столицею у Константинополі. Офіційними назвами Візантійської імперії були: Римська імперія, Імперія римлян. 480 р. – Одоакр після вбивства останнього імператора Західної Римської імперії Юлія Непота відіслав імператорські <i>інсигнії</i> (зовнішні символи влади) до Константинополя
Ранній період	IV-VII ст.	Основною відмінністю Візантії від Західної Римської імперії було домінування на її території грецької (елліністичної) культури. Становлення самостійної держави – 330-518 рр. Боротьба з зовнішніми ворогами – варварами (вестготи, остготи), а також гунами, персами, слов'янами та болгарами. Конкурентна боротьба між християнськими течіями. Партії іподрому («червоні», «білі», «сині», «зелені») перетворюються на політичні «партії» Константинополя та інших великих міст Візантії
Середній період	VII-XII ст.	Період територіальних втрат у війнах із Арабським халіфатом спочатку за контроль над Сирією. Протягом 630-670 рр. були втрачені Єгипет, Північна Африка, Сирія, Палестина, Верхня Месопотамія. П'ятирічна облога Константинополя 673-678 рр. не мала успіху. Араби також зазнали поразки в Азії. На кінець VII ст. територія Візантії становила не більше третини держави Юстиніана. Грецька мова стала і державною внаслідок політики єдності церкви та держави.

Період	Хронологічні межі	Коротка характеристика
		У VII ст. проведено реформи в управлінні – замість <i>єпархій</i> та <i>екзархатів</i> імперія була поділена на <i>фемі</i>, підпорядковані <i>стратигам</i>. Титул імператора грецькою – <i>василевс</i>. В адміністрації титули еллінізуються – <i>логофети</i>, <i>стратегі</i>, <i>єпархи</i>, <i>друнгарії</i>. Візантійська імперія продовжувала називатися Римською імперією. На початку VIII ст. – війни з болгарами, арабами, повстання. Імператори прагнули обмежити зростаючу могутність церкви. IX-X ст. – війна з арабами у 804 р. призвела до втрати островів Криту, Сицилії. Договір 810 р. із Карлом Великим. Візантія в Італії зберегла Венецію і землі на півдні. У 821-823 рр. – найбільша громадянська війна: повстання Хоми Слов'янина. Період смут у Візантії закінчився у 867 р. з приходом до влади македонської династії. У 1019 р. Василій II Болгаробійця завоював Болгарію, частини Вірменії та Іберії. Найбільше посилення імперії. Блискучий стан фінансів та розквіт культури. Після смерті Василя (1025 р.) закінчився 200-річний період процвітання та велич Візантійської держави. Втрата південної Італії у 1071 р. на користь норманів, Вірменії у 1071 р. на користь сельджуків та за 20 років – Анатолії.
Криза XIII ст.	XIII ст.	Початок із народного повстання в Константинополі 1181 р., причиною якого було невдоволення пільг італійських купців та хрестоносців, які були на службі у імператорів. 1182 р. – Константинопольська різанина латинів. Почався розпад імперії. 1187 р. – відпала Болгарія; 1190 р. – незалежність Сербії. Четвертий хрестовий похід 1202-1204 рр. був проти Константинополя. Візантія розпалася на: Латинську імперію, Ахейське князівство, створені хрестоносцями, Нікейську, Трапезундську та Епірську імперії, що залишилися під контролем греків.
Латинська імперія	1204-1261 рр.	Утворюється після Четвертого хрестового походу на землях Візантійської імперії. Офіційна назва – Романська імперія. Глава – обраний імператор. Візантійська державна

<i>Період</i>	<i>Хронологічні межі</i>	<i>Коротка характеристика</i>
		структура була залишена, але вища бюрократія замінена на раду з 12 баронів. Глава венеціанської адміністрації (<i>подеста</i>) міг накладати вето на рішення імператора
Ахейське князівство	1205-1432 рр.	Держава, що утворилася внаслідок поділу території Візантійської імперії після Четвертого хрестового походу на території сучасної Греції. Князівство було у васальній залежності від Фессалонікського королівства. Форма державного правління – монархія
Нікейська імперія	1204-1261 рр.	Держава, що була заснована візантійською аристократією, яка була змушена залишити Константинополь після захоплення його хрестоносцями в результаті Четвертого хрестового походу. Форма державного правління – монархія
Трапезундська імперія	1204-1461 рр.	Держава-наступниця Візантійської імперії після захоплення у 1204 р. Константинополя хрестоносцями в результаті Четвертого хрестового походу. Форма державного правління – монархія
Епірський деспотат	1205-1479 рр.	Грецька держава-наступниця Візантійської імперії після тимчасового припинення її існування в результаті захоплення у 1204 р. Константинополя хрестоносцями Четвертого хрестового походу. Форма державного правління – автократія. Глава держави – деспот
Пізній період	1261 р. – сер. XV ст.	З 1230-х рр. збільшувався тиск турків-османів. 15 серпня 1261 р. Михаїл Палеолог, розгромив Латинську імперію, урочисто увійшов до Константинополя, коронувався у храмі святої Софії та оголосив про відновлення Візантійської імперії. 1337 р. прислано Епір. Іоанн V Палеолог у 1391 р. був змушений визнати себе васалом султана, платити йому данину. На початок XV ст. Візантія була крихітною державою. 5 квітня 1453 р. турки розпочали облогу Константинополя. У ніч із 28 травня на 29 травня 1453 р. розпочалася остання атака. Султан Мехмед II кинув на штурм яничар. Костянтин XI Палеолог, останній імператор, скинув із себе символи імператорської влади, кинувся до битви де і загинув

4.2. Суспільний лад Візантійської імперії. Діми Константинополя та інших міст

Особливість: діми, як партії іподрому мали виборне керівництво, штат прислуги, візників, артистів, а також будинки, коней, кошти. Кожна партія отримувала кошти від своїх прихильників. Суто спортивні організації після закону імператора Костянтина (306-337 рр.) про «акламації» – права міського населення – висловлювати вигуками схвалення або несхвалення постанов влади, що зачитувались у цирку, діми поступово перетворювалися у політичні партії. Партії «зелених» та «блакитних» були головними та здійснювали патронаж над «червоними» та «білими». До кінця VII ст. діми втратили свій політичний вплив			
<u>Діми</u>	<u>Діми</u>	<u>Діми</u>	<u>Діми</u>
<u>Венети</u> («блакитні») очолювали великі землевласники, сенатори, аристократи	<u>Прасіни</u> («зелені») очолювали багаті торговці, відкупники та лихварі	<u>Левкі</u> («білі») були під патронажем блакитних, молодші діми	<u>Русії</u> («червоні») були під патронажем зелених, молодші діми
<u>Посада</u>	<u>Значення</u>		
<u>Дімократ</u>	Стояв на чолі партії, представляв військову частину дімів і призначався з вищих військових чинів, посада дімократа венетів за традицією належала доместику схол, а дімократа прасинів – доместику ексукутів, обидва мали звання протоспафарія		
<u>Демарх</u>	Представляв політичну частину дімів, користувався правом протесту, контролював списки демотів. Кожен із керівників основних дімів також представляв і відповідну частину молодших дімів. Демархи венетів та прасинів призначалися особисто імператором і займали в табелі про ранги 57 та 58 місця, як правило, у званні протоспафарія		
<u>Другий</u> (грец. – δευτερεύων)	Заступник. Був заступником керівника партії. Для перетичних партій (венети та прасіни) призначався імператором, очолював квартал, де мешкали <i>дема партії</i> . Можливо, йому підкорялися лише військові формування кварталу		
<u>Лідер району</u> (грец – δευτερεύων)	Очолював квартал, де мешкали дема партії. Можливо, йому підкорялися лише військові формування кварталу		
<u>Нотарії</u>	Писарі, архіваріуси, комбінографи – записували результати змагань		
Інші посади	Поети, співаки, музиканти, майстри, трибуни та їхні заступники, глашатаї та ін.		
<u>Стасіоти</u> – активісти жителів кварталів за дімами з-поміж молоді			
Об'єднання жителів кварталів за дімами			

4.3. Суспільний лад Візантійської імперії. Вищі (поважні)

Вищі (поважні)

Куріали

середні землевласники, які не могли виходити зі стану. Їхнім бов'язком було збирати податки. За несправне надходження податків до них застосовувалася конфіскація майна

Сенатори

кілька сотень представників сімей найбагатших та найбільших земельних власників, а також військових та вищих чиновників. Мали право брати участь в управлінні державними справами, перебувати в Сенаті. Були забов'язані проживати в столиці та не залишати її без дозволу, здійснювали щорічні подарунки імператору. Були підсудні лише префекту столиці, звільнялися від тортур. Мали право влаштовувати у своїх володіннях ринки, утримувати власні військові загони, мати власні в'язниці

Духовенство

володіло великими земельними ділянками та користувалося численними привілеями. Звільнялося від «брудних» повинностей. Отримувало від населення церкви десятину. Покаранням для духовних осіб було позбавлення сану або тимчасове недопущення до богослужіння. Християнство ортодоксального напрямку як державна релігія, було об'єднаною з імператорською владою – *цезарепапізм*

Динати

(грец. «сильні», «могутні»)

ветерани воєн IX ст., які в той чи інший спосіб наділялися землями у фемах Малої Азії. Поступово розширювали володіння, захоплювали землі вільних селян, змушуючи платити їм оброк. До середини X ст. займали практично всі вищі адміністративні та військові посади у структурі управління візантійською Малою Азією

Торговці

з-поміж них виділялися закордонні, переважно з Венеції та Генуї

4.4. Суспільний лад Візантійської імперії. Нижчі (покірні)

Нижчі (покірні)

Ремісники
були об'єднані у корпорації

Селяни
вільні селяни, які жили общинами, з правом повного розпорядження землею

Селяни
вільні селяни, які жили общинами, з обмеженим правом землевласників

Парії державні
категорія феодално-залежних селян,
які несли специфічні державні повинності:
обслуговування доріг та пошти,
постачання продовольства царському двору

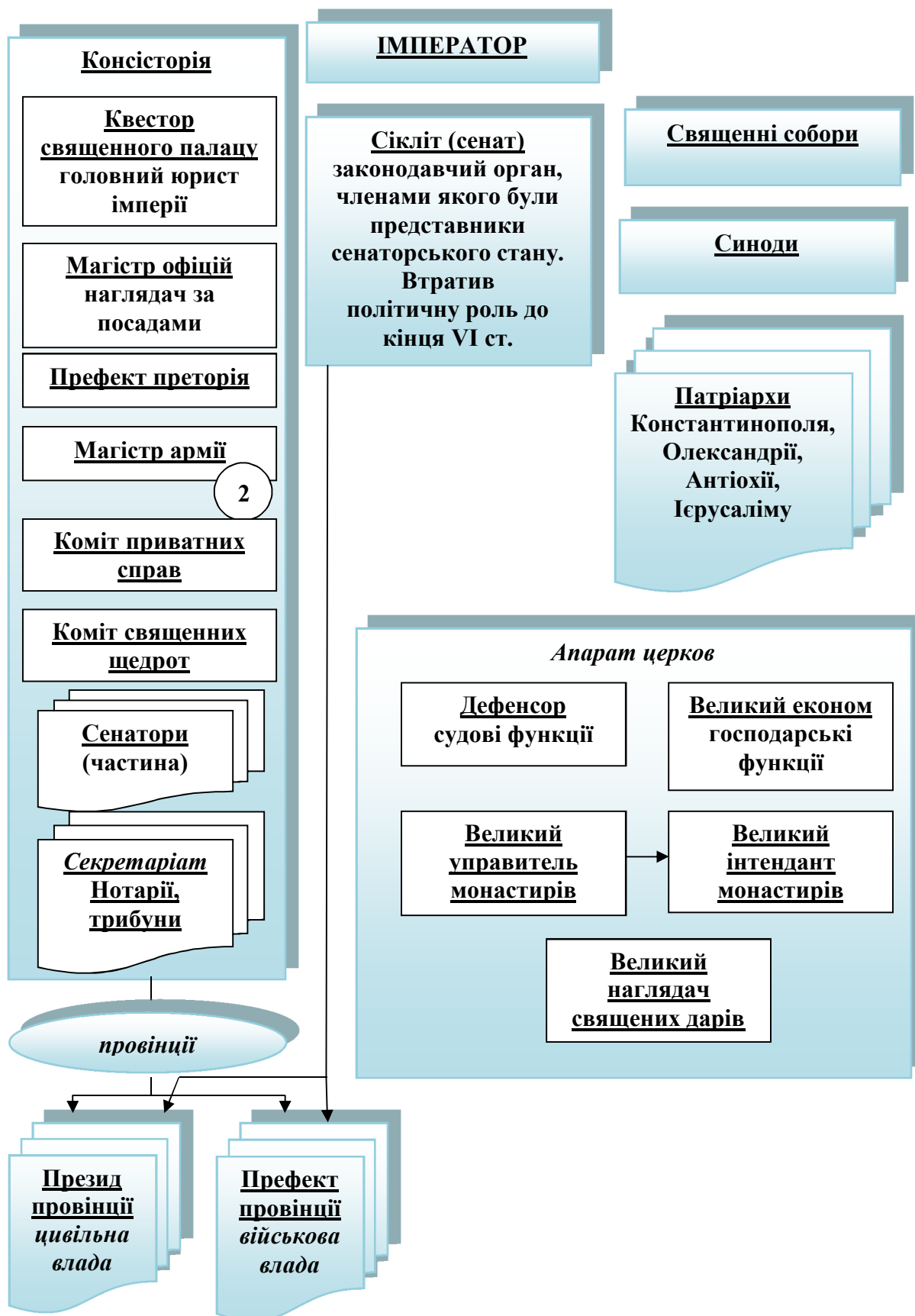
Парії приватновласницькі
категорія феодално-залежних селян, які несли феодалні повинності,
користувалися правом переходу та правом відчужувати свої наділи за
згодою власника. У XIII ст. парії прикріплюються до землі і з тих пір
іменуються приватновласницькими

Колони вільні
орендували невеликі земельні ділянки – парцели, виконували повинності
на користь її власників та держави

Колони приписні
були прикріплені до землі, виконували повинності на користь її власників
та держави

Раби
поділялися на державних та приватновласницьких

4.5. Державний лад Візантійської імперії. Центральні органи

4.6. Державний лад Візантійської імперії. Імперська канцелярія, пошта та служба фінансів

4.7. Державний лад Візантійської імперії. Табель про ранги XIV ст.

<i>Розряд</i>	<i>Група</i>	<i>Номер в ієрархії</i>	<i>Посада або титул</i>	<i>Примітка</i>
Вищий розряд		1	Деспот	Другий за ієрархією після імператора титул. Деспоти – діти імператора «рівніші» за деспотів – братів чи зятів
		2	Севастократор	Нижчий за деспота
		3	Цезар	Нижчий за севастократора
Перший розряд	Група I	4	Великий доместік	Глава сухопутної армії. Мав резиденцію у Константинополі. Проводив огляд війська, керував усіма маневрами. Під час війни здійснював верховне командування. Мав право на тримання своєї частини військової здобичі відразу після імператора
		5	Паніперсеваст	Почесний титул без посадових обов'язків
		6	Протовестіарій	Відповідальний за гардероб імператора. <u>Посада, доступна лише євнухам</u>
		7	Великий дука	Великий Дука чи Мегадука (лат. дукс – лідер, вождь, командир). Головнокомандувач флотом. На нього часто покладалися функції оборони та управління деякими острівними та приморськими землями, де він фактично виконував функції намісника імператора. Іноді почесна форма титулу надавалася іноземцям, що перебували на службі імперії
		8	Протостратор	Глава імператорської стайні. Завжди мав доступ до імператора, відповідав за імператорських коней
		9	Великий логофет	Найвищий чиновницький чин (аналог сучасного прем'єр-міністра)

Розряд	Група	Номер в ієрархії	Посада або титул	Примітка
	Група II	10	Великий стратопедарх	Головний інтендант армії, провіантмейстер
		11	Великий примікірій	Церемонімейстер двору та голова ескорту імператора
		12	Великий коноставл	Коннетабль, командир найманців-франків
		13	Протосеваст	Почесний титул
		14	Пінкерт	Виночерпій, начальник палацового льоху. <u>Посада, доступна лише євнухам</u>
		15	Куропалат	Почесний титул
		16	Паракімомен печатки	Носій державної печатки, скріплював нею документи. <u>Посада, доступна лише євнухам</u>
		17	Паракімомен покоїв	Начальник палацових слуг. <u>Посада, доступна лише євнухам</u>
	Група III	18	Логофет генерікону	Вищий чиновницький чин. Керував всіма податковими службами імперії (аналог сучасного міністра). Почесний титул
		19	Протовестиаріт	Церемонімейстер, мав право доповіді – повідомляв імператору термінові новини
		20	Доместік трапези	Доместік столу. Керівник імператорських обідів, розсаджував гостей та особисто прислужував імператору. <u>Посада, доступна лише євнухам</u>
		21	Епі тіс трапезіс	Помічник доместіка трапези
		22	Великий папія	Батьюшка, татко. Почесний титул. <u>Посада, доступна лише євнухам</u>
		23	Єпарх	Почесний титул
		24	Великий друнгарій варти	Командир палацової варти, на війні – начальник варти та дозорів

<i>Розряд</i>	<i>Група</i>	<i>Номер в ієрархії</i>	<i>Посада або титул</i>	<i>Примітка</i>
		25	Великий етеріарх	Командир іноземних найманців
		26	Великий хартулярій	Чиновник із незрозумілими обов'язками
		27	Логофет дромю	Начальник відомства зовнішніх зносин та державної пошти (накшталт закордонних справ та пошти). Почесний титул
		28	Протасікріт	Верховний суддя
		29	Епі ту страту	Підлеглий великого доместіка, обирав місця для табору у поході, квартирмейстер
		30	Містик	Керівник канцелярії імператора
		31	Доместік схол	Почесний титул
		32	Великий друнгарій флоту	Помічник великого дуки
		33	Примікірій двору	Помічник великого примікірія
	Група IV	34	Протоспафарій	Почесний титул
		35	Великий архонт	Почесний титул
		36	Татас двору	Почесний титул
		37	Великий заусій	Помічник великого примікірія
		38	Претор народу	Почесний титул
		39	Логофет приватної власності	Чиновник з фінансової частини, що контролював питання приватної власності імператора. Почесний титул
		40	Великий логоріаст	Почесний титул
		41	Протокініг	Єгермейстер, голова загону імператорських мисливців-лучників (скюлломангів)
		42	Скутерій	Зброєносець імператора

<i>Розряд</i>	<i>Група</i>	<i>Номер в ієрархії</i>	<i>Посада або титул</i>	<i>Примітка</i>
		43	Аміралій	Помічник великого дуки
		44	Епі тон деісеон	Приймач звернень на ім'я імператора
		45	Квестор	Почесний титул
		46	Великий андуміаст	Помічник великого domestika
		47	Логофет стратіотиків	Логофет війська – чиновник, який відповідав за армійську звітність та виплату платні солдатам та офіцерам. Почесний титул
		48	Протоісракарій	Головний сокольничий
		49	Логофет тон агелон	Логофет стад був чиновником, відповідальним за державні мастки (метати) в західній частині Малої Азії, де вирощували коней і мулів для візантійської армії та імператорської державної пошти. Почесний титул.
Другий розряд		50	Великий дієрміневт	Імператорський перекладач
		51	Аколупф	Командир загону варангів
		52	Великий діїкіт	Почесний титул
		53	Суддя ту фоссату	Армійський суддя
		54	Архонт ту аллагіу	Службовець відомства великого примікірія
		55	Проталлагатор	Службовець відомства великого примікірія
		56	Орфанотроф	Почесний титул
		57	Протонотарій	Перший секретар імператорської канцелярії
		58	Епі тон анамнісеон	Почесний титул
		59	Доместік міських стін	Відповідальний за стан стін Константинополя

<i>Розряд</i>	<i>Група</i>	<i>Номер в ієрархії</i>	<i>Посада або титул</i>	<i>Примітка</i>
		60	Прокафімен спальні	Помічник паракімомена опочивальні <u>Посада, доступна лише євнухам</u>
		61	Прокафімен вестіарію	Чиновник, який відповідав за доходи та витрати на імператорський гардероб
		62	Вестіарій	Командир судна, що перевозить під час морських походів імператорський гардероб
		63	Етеріарх	Почесний титул
		64	Логаріаст двору	Чиновник, який відповідав за доходи імператорської гвардії
		65 ?	Стратопедарх тон монокабеллон	Інспектор кавалерії у фемах
		66	Стратопедарх тон занграторон	Інспектор лучників
		67	Стратопедарх тон муртатон	Інспектор маріонеток (арбалетників)
		68	Стратопедарх тон законон	Інспектор кріпосних військ
		69	Прокафімен великих палаців	Відповідальний за стан інших царських палаців. <u>Посада, доступна лише євнухам</u>
		70	Прокафімен Влахернського палацу	Чиновник Влахернського палацу. <u>Посада, доступна лише євнухам</u>
		71	Доместік фем	Почесний титул
		72	Доместік західних фем	Почесний титул
		73	Доместік східних фем	Почесний титул
		74	Великий міртіт	Почесний титул
		75	Протокоміт	Перший коміт імператорського флоту
		76	Друнгарій	Командир невеликої ескадри флоту
		77	Севаст	Почесний титул
		78	Міртіт	Почесний титул
		79	Прокафімен	Почесний титул
		80	Папія	Батьюшка, татко, титул. <u>Посада, доступна лише євнухам</u>

4.8. Державний лад Візантійської імперії. Титули

У візантійській ієрархії, окрім поділу за посадами, існувала пов'язана з цим поділом ієрархія знатних титулів

Титул	Значення	Варіанти
А		
Антипат	Див.: Іпат	Почесний титул для тих, хто мав титул іпата. Накшталт віце-іпат – віце-консул
Архонт	Грец. ἄρχοντας – правитель	Титул високопоставлених вельмож, залежних князів
Архонт архонтів	Грец. ἄρχοντας – правитель	Титул належав до сфери зовнішньої політики. Його отримували шаханшахи вірменського Анійського царства Багратидів на знак визнання імперією
Б		
Басилевс (Василевс)	Давн.грец. βασιλεύς – базилевс	Суверенний спадковий монарх, титул імператора
В		
Василеопатор	З грец. батько василевса	Вищий візантійський титул, що означав «батько імператора»
Великий архонт	Група IV, 35 номер у списку	Почесний титул
Великий діїкіт	Другий розряд, 52 номер у списку	Почесний титул
Великий доместік		Титул присвоювався головнокомандувачу армією і був нижчим за імператора
Великий логоріаст	Група IV, 40 номер у списку	Почесний титул;
Великий міртіт	Другий розряд, 74 номер у списку	Почесний титул

<i>Титул</i>	<i>Значення</i>	<i>Варіанти</i>
Д		
Деспот	Грец. Δεσπότης – володар	Вищий придворний титул пізньої Візантійської імперії, з сер. XII ст. Імператор Мануїл I Комнін зробив титул найвищим нагородним після імператорського
Доместік	Лат. domesticus – домашній	Цивільний, церковний та військовий титул. Титул великого доместіка присвоювався головнокомандувачу армією і був нижчим за імператора
Доместік західних фем	Другий розряд, 72 номер у списку	Почесний титул
Доместік східних фем	Другий розряд, 73 номер у списку	Почесний титул
Доместік схол	Перший розряд, група III, 31 номер у списку	Почесний титул
Доместік фем	Другий розряд, 71 номер у списку	Почесний титул
Е		
Екзарх	Грец. ἑξάρχος – найвищий достойник	Титул правителя віддалених частин імперії (Італії, Африки). Екзарх мав більший ступінь незалежності, поєднуючи цивільну та військову владу намісника імператора в провінції
Ексусіократор	Грец. ἐξουσιοκράτωρ - прямий	Візантійський титул аланських царів
Єпарх	Перший розряд, група III, 23 номер у списку	Почесний титул
Епі тон анамнісеон	Другий розряд, 58 номер у списку	Почесний титул
Етеріарх	Другий розряд, 63 номер у списку	Почесний титул
З		
Зоста патрікія	З грец. підперезана патрікія	Вищий титул придворної дами. Відповідала за спальню імператриці

Титул	Значення	Варіанти
І		
Іпат	Грец. ὕπατος – найвищий. Після поділу Римської імперії в 395 р. сан консула-іпата перетворився фактично на почесний титул	Візантійський придворний титул, що відповідає латинському титулу «консул». <i>Іпати</i> , що пішли з посади – <i>apoipати</i> . <i>Анфіпат</i> – віце-іпат, <i>дисипат</i> – двічі іпат, <i>протанфіпат</i> – тричі іпат, <i>іпат філософів</i> – глава філософської академії. На початку X ст. іпати займали в імперській придворній ієрархії 12 місце. Одне з нижніх звань, призначених для «бородатих» (не-євнухів)
Іпертим	Грец. υπέρτιμος – пречесний	Почесний титул. Набув поширення з XII ст. поміж митрополитів та представників візантійської церковної ієрархії
К		
Квестор	Перший розряд, група IV, 45 номер у списку	Почесний титул
Кесарь	Грец. Καίσαρας – цезар	Титул візантійських імператорів
Кубікуларій	Лат. cubiculum – опочивальня. <u>Титул мали лише євнухи</u>	Спальник імператора. Вважалося, що титул ніпсистиарію нижчий за <i>кубікуларія</i>
Куропалат	Перший розряд, група II, 15 номер у списку	Почесний титул
Л		
Логофет генерікону	Перший розряд, група III, 18 номер у списку	Почесний титул (?) Вищий чиновницький чин (аналог сучасного міністра)
Логофет дромю	Перший розряд, група III, 27 номер у списку	Почесний титул (?) Начальник відомства зовнішніх зносин та державної пошти (накшталт закордонних справ та пошти)
Логофет приватної власності	Перший розряд, група IV, 39 номер у списку	Почесний титул (?) Чиновник із фінансової частини, що контролював питання приватної власності імператора

<i>Титул</i>	<i>Значення</i>	<i>Варіанти</i>
Логофет стратіотиків	Перший розряд, група IV, 47 номер у списку	Почесний титул (?) Логофет війська – чиновник, який відповідав за армійську звітність та виплату платні солдатам та офіцерам
Логофет тон агелон	Перший розряд, група IV, 49 номер у списку	Почесний титул (?) Логофет стад також був чиновником, відповідальним за державні маєтки (метати) в західній частині Малої Азії, де розводили коней і мулів для візантійської армії та імператорської державної пошти
М		
Магістр	Грец. μέγας – чудовий	Вищий візантійський титул. Більш високі титули присвоювалися тільки родичам імператора та правителям інших держав
Міртіт	Другий розряд, 78 номер у списку	Почесний титул
Н		
Ніпсистіарій	Давн.грец. παρακοιμβέμενος – спальник <u>Титул мали лише євнухи</u>	Подавав золотий таз для умивання; умивач імператора
Нобілісім	Лат. nobilissimus – найшляхетніший. Титул ішов відразу після <i>цезаря</i> і присвоювався членам імператорської сім'ї до середини XI ст. На кінець XI ст. титул став надаватися верховним головнокомандувачам	Один із вищих титулів у Візантійській імперії. Жіноча форма – <i>нобілісіма</i>
О		
Орфанотроф	Другий розряд, 56 номер у списку	Почесний титул
Остіарій	Лат. ostiarius – воротар. <u>Титул мали лише євнухи</u>	Воротар, представляв чиновників імператору та імператриці
П		
Паніперсеваст	Перший розряд, група I, 5 номер у списку	Почесний титул без посадових обов'язків

Титул	Значення	Варіанти
Папія	Другий розряд, 80 номер у списку <u>Титул мали лише євнухи</u>	Батьюшка, татко
Патрікій	Походження від <i>патриційів</i> (лат. <i>patricius</i>). Один із найвищих візантійських титулів	Титул, давався імператором та не передавався у спадок. У V ст. надавався вищим посадовцям – префекту преторія, префекту міста Константинополя, магістру оффіцій, квесторам та ін.
Препозит	Лат. <i>praepositus</i> – начальник. <u>Титул мали лише євнухи</u>	Начальник
Претор народу	Перший розряд, група IV, 38 номер у списку	Почесний титул
Примікірій	Лат. <i>primi-serius</i> – той, чис ім'я стоїть першим. <u>Титул мали лише євнухи</u>	Начальник
Прокафімен	Другий розряд, 79 номер у списку	Почесний титул
Протомагістр	Грец. <i>μέγας</i> – чудовий	Найвищий візантійський титул. Носієм титулу був головний або перший магістр
Протосеваст	Перший розряд, група II, 13 номер у списку	Почесний титул
Протосеваста	«Перша поважна». Див.: севаст. Перший розряд, група III, 13 номер у списку	Титул існував із XI ст. в жіночій формі – <i>протосеваста</i> . Після цього титул стали присвоювати знаті як знак благовоління візантійських імператорів
Протосинкел	Див.: сікел	Протосинкел – перший кандидат на наступність патріарха
Протоспафарій	Давн.грец. <i>πρωτοσπαθάριος</i> – перший мечоносець. Перший розряд, група IV, 34 номер у списку. <u>Титул мали як «бородаті», так і євнухи</u>	Почесний титул (?) Перший охоронець. Один із найвищих почесних титулів. Присвоювався заслуженим полководцям, високопоставленим придворним, союзним правителям
Протостратилат	«Перший стратилат»	Почесний титул заслужених полководців

<i>Титул</i>	<i>Значення</i>	<i>Варіанти</i>
С		
Севаст	Грец. σεβαστός – поважний. Другий розряд, 77 номер у списку	Почесний титул. В XI ст. існував у жіночій формі – севаста . Після цього титул стали присвоювати знаті як знак благовоління візантійських імператорів
Севастократор	Грец. σεβαστοκράτορ	Найвищий придворний титул, запроваджений наприкінці XI ст. Ішов відразу за імператором, витіснивши титул кесаря. Введення у сер. XII ст. титулу «деспот» усунуло його на друге місце
Синкел	Лат. syncellus	Титул вищої духовної знаті столиці та провінцій. Його власники входили до складу синкліту
Спафарій	Давн.грец. σπαθάριος – мечоносець	Візантійський титул середньої рангу. Власники виконували обов'язки всередині імператорського двору або були військовими, помічниками полководців, командирів фем та ін. Двірцевий охоронець
Спафарокандидат	Див.: спафарій	Розповсюджений титул невисокого рангу. Принцип його отримання військовими, придворними та провінційною знаттю не є чітким.
Спафарокубікуларій	Давн.грец. σπάθα – широкий клинок <u>Титул мали лише євнухи</u>	Мечоносець опочивальні
Стратилат		Почетний титул воєначальника високого рангу
Т		
Татас двору	Перший розряд, група IV, 36 номер у списку	Почесний титул

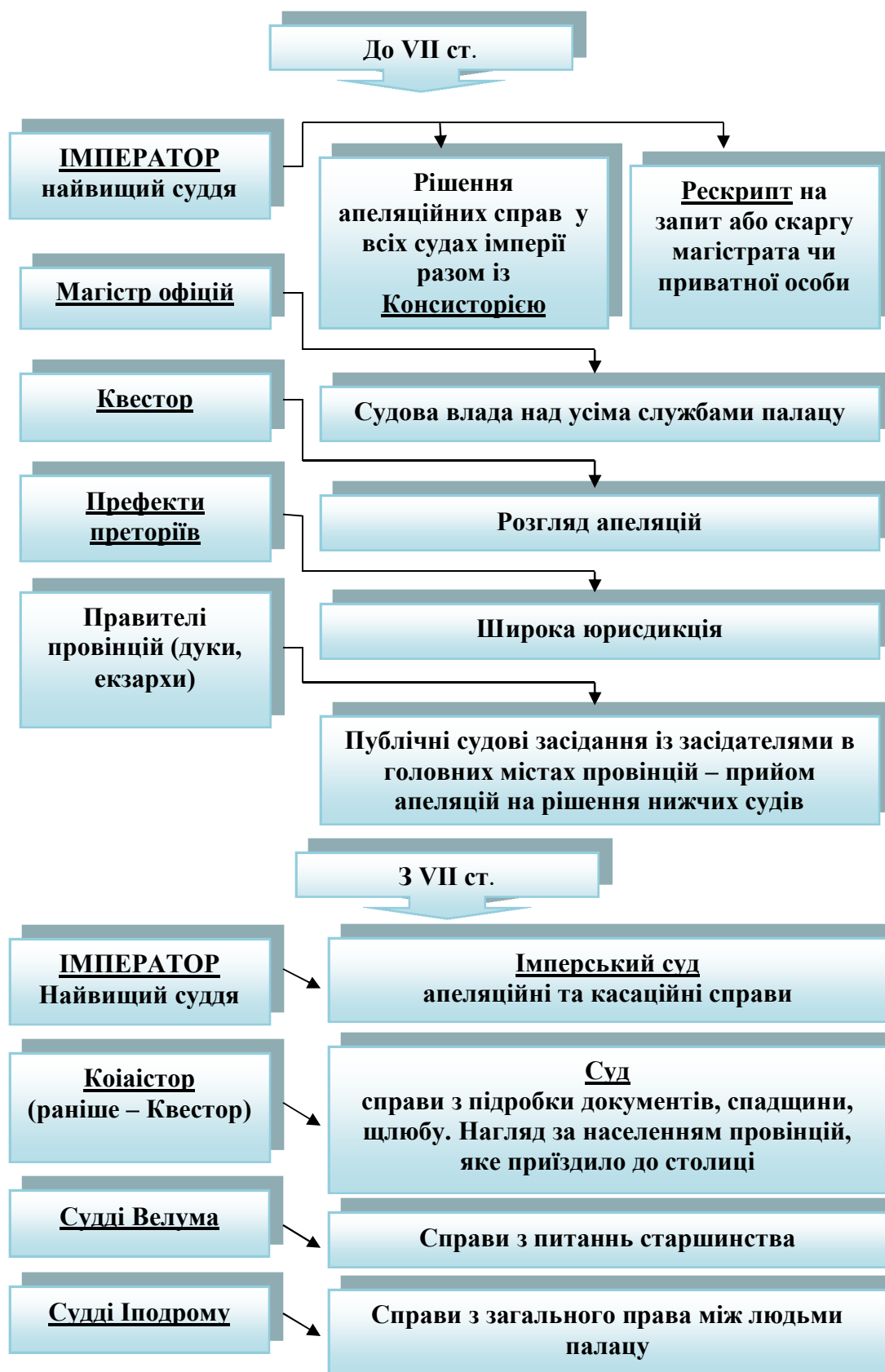
4.9. Державний лад Візантійської імперії. Військові посади

<i>Посада</i>	<i>Значення</i>
<u>Вищі військові посади</u>	
<u>Великий Дука</u> або <u>Мегадука</u>	Головнокомандувач флоту. Мав функції оборони та управління деякими острівними та приморськими землями, де міг виконувати функції намісника імператора. Також почесна форма титулу, який надавався іноземцям за службу
<u>Доместик</u> Або <u>Доместик схол</u>	Командувач схолами – корпусом або окремими арміями. З часом – почесний придворний титул
<u>Друнгарій</u>	Воєначальник
<u>Мегас коноставлос</u>	Начальник усієї кінноти
<u>Мегас друнгаріус</u>	Адмірал флоту – командувач усіма морськими силами
<u>Друнгарій флоту</u>	Командувач імперського (на відміну від фемного) флоту
<u>Магістр мілітум</u> <u>(стратилат)</u>	Головнокомандувач у частині імперії
<u>Магістр мілітум діючий</u>	Головнокомандувач візантійської армії з резиденцією у Константинополі
<u>Магістр еквітум</u>	З IV ст. головнокомандувач візантійської кінноти з резиденцією у Константинополі
<u>Магістр педітум</u>	З IV ст. головнокомандувач візантійської піхоти з резиденцією у Константинополі
<u>Магістр мілітумум</u> <u>Сходу</u>	Головнокомандувач військами території імперії від південного узбережжя Понта Евксинського до Кіренаїки
<u>Магістр мілітумум</u> <u>Арменії</u>	Головнокомандувач військами на території Вірменії
<u>Магістр мілітумум</u> <u>Фракії</u>	Головнокомандувач військами Фракії
<u>Друнгарій тагми</u>	Командувач тагми (майже 400 осіб)
<u>Друнгарій вігли</u>	Командувач вартових. Очолював зовнішню охорону імператорського палацу
<u>Стратег</u>	Керівник гарнізону. Військовий, інколи й цивільний голова фемі (9600 воїнів)
<u>Моностратег</u>	Командувач військом кількох фем
<u>Ікостратиг</u>	Молодший стратиг

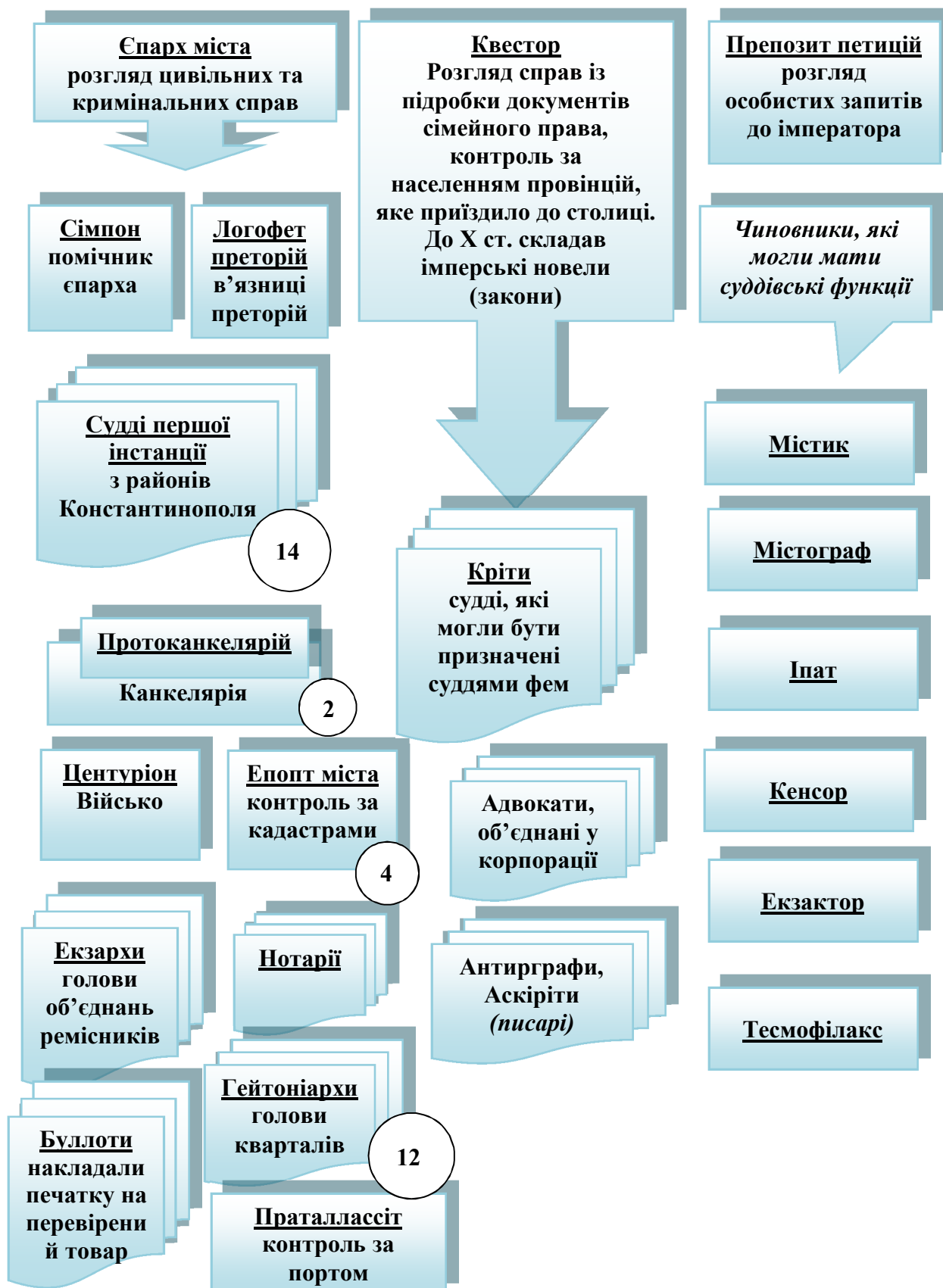
<i>Посада</i>	<i>Значення</i>
<u>Офіцерські посади</u>	
<u>Хіліарх</u>	Командир піхотної хіліархії (1000 воїнів)
<u>Мерарх</u>	Командир заходу меросу (майже 240 воїнів)
<u>Друнгарій</u>	Командир друнга (400 воїнів)
<u>Коміт</u>	Командир банди (майже 200 воїнів)
<u>Коміт реі мілітаріс</u>	Командувач частин регулярної армії, розміщених в окремій провінції
<u>Коміт федератів</u>	Командувач найманців із германських добровольців
<u>Коміт sacri stabuli</u>	Головний конюший імператора; воєначальник, який видав імператорськими стайнями
<u>Турмарх</u>	Командир турми кінного загону (майже 30 вершників)
<u>Клісурарх</u>	Командир клісури (невелике адміністративне укріплене поселення, фортеця)
<u>Етнарх</u>	Командувач іноземних найманців, варварів
<u>Таксіарх</u>	Командир піхотного таксису. що з токсотів – легкої піхоти, лучників та металників дротиків
<u>Лохаг</u>	Командир лоха, невеликого підрозділу (100-300 воїнів)
<u>Аллагатор</u>	Командир аллагіону (50-300 вершників)
<u>Наварх</u>	Капітан бойового корабля, дромону
<u>Кентарх</u> або <u>Гекатонтарх</u>	Командир кентурії підрозділу (100 воїнів)
<u>Оптіон</u>	Помічник, який обирався воєначальником та відповідав за доставку провіанту
<u>Пентеконтарх</u>	Командир 5 контуберній (50 воїнів)
<u>Декарх</u>	Командир контуберній (10 воїнів)
<u>Пентарх</u>	Командир авангарду (5 воїнів)
<u>Тетрарх</u>	Командир ар'єргарду (4 воїни)
<u>Дорифор</u>	Охоронець імператора, видного воєначальника чи посадової особи, який мав статус офіцера
<u>Воїни</u>	
<u>Екскувіт</u>	Воїн особливого загону імператорської гвардії
<u>Схоларій</u>	Воїн охорони палацу
<u>Лімітан</u>	Воїн прикордонної служби, який мав земельний наділ
<u>Комітант</u>	Воїн регулярної армії, важкоозброєний піхотинець

<i>Посада</i>	<i>Значення</i>
<u>Федерат</u>	Найманець із германських добровольців
<u>Катафрактій</u>	Ударний важкий кавалерист
<u>Клібінарій</u>	Важкий кавалерист із луком
<u>Букеларій</u>	Найманець дружини імператора та приватних осіб
<u>Оптімат</u>	Воїн елітного підрозділу з готів
<u>Бандофор</u>	Прапороносець
<u>Букінатор</u>	Трубач
<u>Трапезіт</u>	Легкоозброєний кавалерист
<u>Скутат</u>	Важкоозброєний піхотинець
<u>Пельтаст</u>	Середньоозброєний піхотинець
<u>Псілой</u>	Метальник дротиків
<u>Токсот</u>	Лучник
<u>Газмүл</u>	Професійний військовий моряк зі змішаної греко-латинської родини
<u>Цакон</u>	Матрос флоту з місцевих жителів
<u>Просалет</u>	Весляр флоту з місцевих жителів

4.10. Правосуддя Візантійської імперії. Центральні суди

4.11. Правосуддя Візантійської імперії. Суди столиці та фем

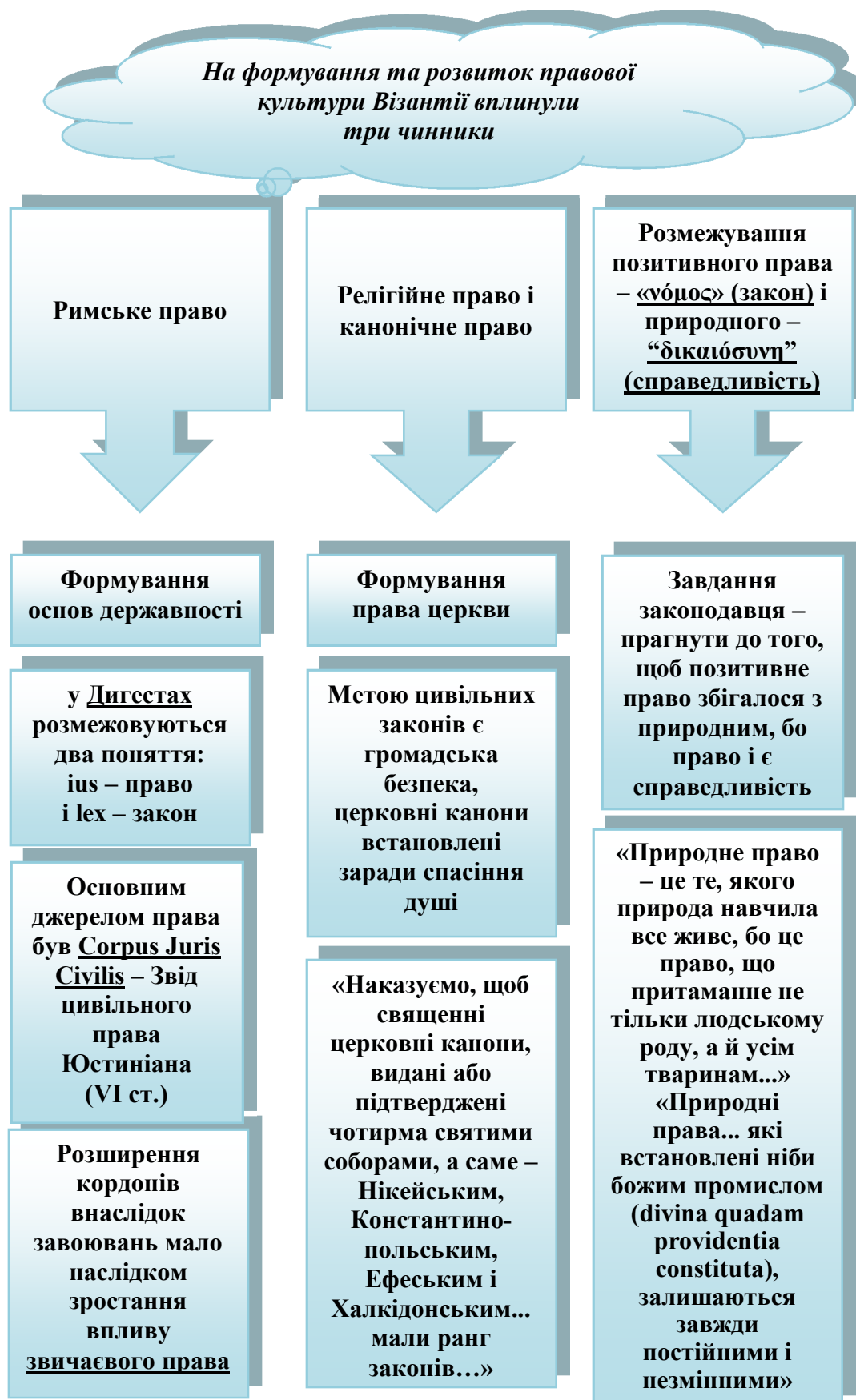

4.12. Право Візантії. Періодизація та джерела

Дата	Назва	Коротка характеристика
438-717 рр.		
438 р.	<u>Кодекс Феодосія</u> (лат. <i>Codex Theodosianus</i>)	Перший офіційний звіт законів імперії. Містив усі імператорські конституції (укази) з часів правління Костянтина (312 р.)
529-534 рр.	<u>«Corpus juris civilis»</u> Кодекс Юстиніана	<u>Склад:</u> 1. Інституції – підручник для юристів (4 томи). 2. Дигести – праці римських юристів із інтерполяціями кодифікаторів (50 томів). 3. Кодекс Юстиніана – імператорські конституції (укази) з кодексів Грегоріана, Гермогеніана і Феодосія, що зберегли юридичну силу до Юстиніана, (4600 конституцій зі 117 р. до 534 р., 12 томів). 4. «Новели» – 168 нових законів
	<u>Номоканон Сави I</u> Сербського у 50 титулів	Збірка церковних правил та імператорських указів, що стосуються церкви
	<u>Номоканон Фотія</u> в 14 титулів	Збірка церковних правил та імператорських указів, що стосуються церкви
717-867 рр.		
Приблизно 726 р.	<u>Еклога</u> (грец. <i>εκλογή</i> – вибір)	Короткий звід візантійського законодавства – компіляція з кодифікації імператора Юстиніана. 18 титулів переважно з цивільного права: позика, заповіт, купівля-продаж, орендні відносини, шлюб та перелік покарань за різноманітні злочини
VII-VIII ст.	<u>Землеробський закон</u> (грец. <i>Νόμος γεωργικός</i>)	Регулювання майнових відносин у сільських общинах
VII-VIII ст.	<u>Устав морський</u> (грец. <i>Νόμος ροδίων ναυτικός</i>)	Норми морського права
VII-VIII ст.	<u>Устав військовий</u> (грец. <i>Νόμος στρατιωτικός</i>)	Норми військового права
867-1453 рр.		
879 р.	<u>Прохірон</u> (грец. <i>Πρόχειρος</i>)	Збірник норм візантійського цивільного, кримінального, судового та церковного права. Був керівництвом для суддів, неофіційним зведенням законів

Дата	Назва	Коротка характеристика
884 р.	<u>Ревізія стародавніх законів</u> (грец. <i>Ανακάθαρσις τῶν παλαιῶν νόμων</i>)	40 книг стародавніх законів
920 р.	<u>Епанагог</u> (грец. <i>ἐπαναγωγή τοῦ νόμου</i>)	<u>Склад:</u> 40 титулів 1. Вступ (1); 2. Постанови про імператора, патріарха та начальницьких осіб (2–7); 3. Про посади та чесноти церковні (8–11); 4. Про свідків та документи (12–13); 5. Про заручення та шлюб (14–17; 21); 6. Про посаг і дарування між зарученими та подружжям (18–20); 7. Про договори (22–28); 8. Про успадкування за заповітом та законом (29–38); 9. Про нові роботи (39); 10. Про злочини і покарання (40)
Перша пол. XI ст.	<u>Досвід</u> (грец. <i>Πείρα</i>)	Думки та рішення правознавця Євстафі (975–1025 рр.). Судова практика та інформація про податки та адміністративний лад
3 XI ст.	<u>Василики</u> (грец. <i>τὰ Βασιλικά</i>)	Законодавчий звіт із 60 книг. <u>Склад:</u> 1. «Ревізія стародавніх законів» – 40 книг; 20 книг: 2.1. Норми публічного та церковного права (кн. 6 – про державні посади, кн. 1, 2–5 – про церкву); 2.2. Норми приватного права та правовий статус осіб (кн. 46 – про статус вільних людей, кн. 48 – про рабів, кн. 55 – про селян); 2.3. Норми про зобов’язальні відносини (кн. 19 – про купівлю-продаж, книга 20 – про поруку); 3. Схолії – коментарі: «давні» – юристів VI ст.; пізні – юристів XI–XII ст.
Друга пол. XI ст.	<u>Керівництво до вивчення законів</u> (грец. <i>Πόνυμα</i>)	Керівництво укладене Михайлом Атталіатомдо. Вивчення законів відповідно до <u>Василиків</u>
1222–1255 рр.	<u>Синопис мінор</u> (лат. <i>synopsis minor</i> – короткий конспект)	Збірка невідомого автора періоду нікейського імператора Іоанна III Дуки
Приблизно 1330–1345 рр.	<u>Шестикнижжя Костянтина Гарменопула</u> (грец. <i>Πρόχειρον τῶν νόμων</i>)	Доповнення до Прохірону

4.13. Право Візантії. Основні риси

4.14. Право Візантії. Вимоги до законодавчої правозастосовної та правоінтерпретаційної юридичної техніки

Епанагог. Перший титул: «Про закон»

1. Законом (νόμος) є загальний припис, рішення розсудливих людей, виправлення вільних і мимовільних проступків, загальна згода держави, а також божественний винахід

2. Закони (νόμοις) мають ухвалюватися на основі того, що відбувається дуже часто, а не на основі спорадичних або разових подій, законодавці не звертають уваги на те, що відбувається один або два рази

3. Чеснота закону (ἀρετή νόμου) – наказувати, забороняти, дозволяти, карати

4. Правосуддя (δικαιοσύνη) є стійкий і постійний намір віддавати кожному своє право (δίκαιον)

5. Та сама справедливість (δικαιοσύνης) – чесно жити і віддавати кожному своє

6. Мудрість права (δικαιοσύνης) – роздиритися божественні й людські справи, справедливе й несправедливе

«Тим же, хто поставлений виконувати закони, ми рекомендуємо, а водночас і наказуємо, утримуватися від усіляких людських пристрастей і ухвалювати рішення, зважаючи на здоровий глузд, із істинної справедливості; не нехтувати бідними, не залишати без переслідування могутню [людину], яка несправедливо чинить, і не виявляти в перебільшеній формі на словах захоплення справедливістю та рівністю, а насправді ж надаючи перевагу як вигіднішому несправедливості та лиходійству»

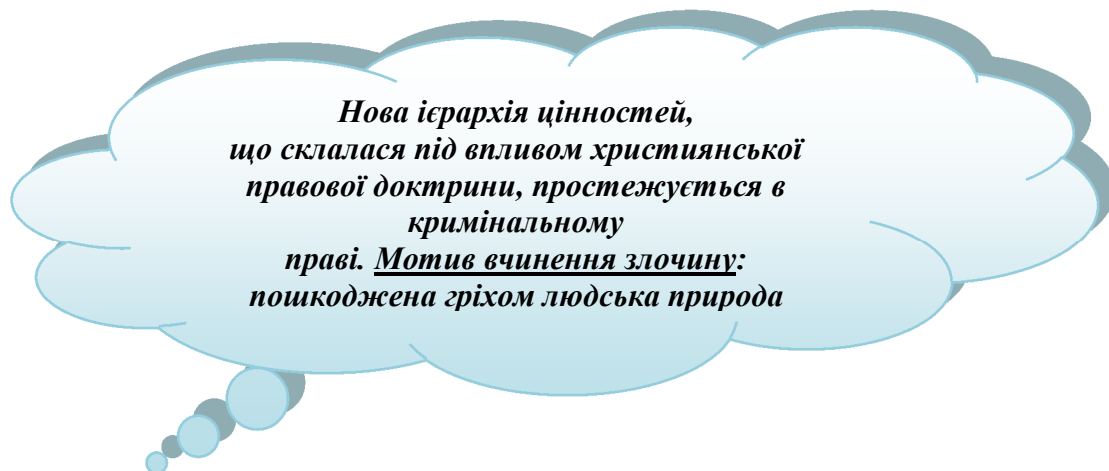
Еклога

Правила формування і тлумачення законів:

- закони не повинні бути встановлені «всупереч сенсу права» – contra rationem iuris;
- закони не повинні бути двозначними...;
- під час тлумачення закону має зберігатися його воля (voluntas legis);
- не можна виносити рішення, керуючись лише частиною закону, а не законом цілком...

Дигести

4.15. Право Візантії. Злочини і покарання в кримінальному праві

Злочини	Покарання	Примітки
<u>Державні злочини:</u> зрада, заколот проти імператора	Каралися спаленням	Найтяжчі злочини, причому під засудження підпадало і діяння, і замах у думках
<u>Релігійні злочини:</u> віровідступництво, спокушання в іудейську релігію, розкол, святотатство – крадіжка мертвих, чаклунство	Каралися смертною карою шляхом відсікання голови або повішення	
Клятвoporушення або лжесвідчення	Каралися відсіканням язика	
<u>Злочини проти особистості:</u> вбивство	Каралися смертною карою шляхом відсікання голови	
<u>Злочини проти особистості:</u> вбивство родичів	Каралися смертною карою шляхом спалення	
<u>Злочини проти особистості:</u> нанесення тілесних ушкоджень. До таких злочинів віднесені побої, катування, наклеп, продаж людей у рабство	Каралися членоушкоджувальними покараннями	Покарання, пов'язані з членоушкодженням, були введені замість смертної кари відповідно до християнської заповіді «не вбий». Візантійське право враховувало форми винуватості, також знало форми невинуватості. Був відомий рецидив

<i>Злочини</i>	<i>Покарання</i>	<i>Примітки</i>
<u>Злочини проти власності: крадіжка</u>	Каралися бичуванням і штрафом у подвійному розмірі ціни викраденого майна	<u>Новелою</u> є відмова від розгляду крадіжки як порушення приватного права
<u>Злочини проти власності: розбій</u>	Каралися саджанням на кіл	
<u>Злочини проти власності: грабіж</u>	Каралися штрафом у четверному розмірі	
<u>Злочини проти власності: підпал і необережне поводження з чужим майном</u>		У системі покарань закріплювався принцип соціальною нерівності
<u>Злочини проти моральності та сім'ї:</u> перелюб, кровозмішення, розбещення малолітніх, зґвалтування, багатошлюбність, наси́льницький шлюб	Деякі з цих злочинів каралися смертною карою, інші – членушкодженням і вигнанням	Розцінювалися як такі, що спричиняють тяжкі наслідки
<u>Злочини проти моральності та сім'ї:</u> викрадення жінок	Каралися відсіканням руки	Закріплювалася множинність покарань за один і той самий злочин

Контрольні запитання

1. Які етапи розвитку Візантії Ви знаєте?
2. У чому полягали особливості суспільного ладу Візантійської імперії?
3. У чому полягали особливості державного ладу Візантійської імперії?
4. Чи можете Ви визначити риси судової влади Візантійської імперії?
5. У чому полягала концепція розподілу титулів та посад у Візантійській імперії?
6. Які чинники вплинули на формування права Візантії?
7. Які вимоги до законів існували у Візантійській імперії?
8. Які ознаки права Візантії Ви знаєте?
9. Чи можете Ви визначити основні ознаки судочинства Візантії?
10. У чому полягали особливості деліктного Візантійського права?
11. Які принципи юридичної техніки Візантії Вам відомі?
12. Чи можете Ви охарактеризувати основні джерела Візантійського права?
13. Які види покарань і за які злочини передбачалися у Візантії?

Розділ 5 ДЕРЖАВА ТА ПРАВО ІНДІЇ У ПЕРІОД СЕРЕДНІХ ВІКІВ

5.1. Періодизація Індії у період середніх віків

<i>Хронологічні межі</i>	<i>Держави</i>	<i>Географічні межі</i>	<i>Коротка характеристика</i>
300 р. до н. е. – 1650 р.	Пандья	Територія півдня Індії	Майже 2-тисячолітня історія існування. Форма державного правління: монархія. Столиця – м. Мадурай. Релігія: джайнізм, буддизм та індуїзм. Розквіт – XII ст.
275-897 рр.	Держава Паллавів	Територія Північного Тамілнаду	Спочатку – васали деканської династії Сатаваханів. Форма державного правління: монархія. Столиця – м. Канчіпурам. Більшість жителів – дравіди. Релігія: джайнізм, буддизм та індуїзм. Розквіт – VII ст.
543-1187 рр.	Держави династії Чалук'я	Південні і центральні території Деккана між річками Кавері та Нармада навколо сучасного штату Карнатака	Розрізняють: – ранні Чалук'я – бл. 550-642 рр.; – західні Чалук'я з Бадами або Ватапі – бл. 655-753 рр.; – східні Чалук'я з Венги – 615-1070 рр.; – пізні Чалук'я – 913-1187 рр. Форма державного правління: монархія. Титули правителів – Махараджа, Махараджадхіраджа. Релігія – індуїзм
753-982 рр.	Держава Раштракутів	Більша частина Південної Індії, територія сучасних штатів:	Форма державного правління: монархія. Титули правителів – Раджа, Махараджа, Махараджадхіраджа. Правителі з династії раджпутського походження.

<i>Хронологічні межі</i>	<i>Держави</i>	<i>Географічні межі</i>	<i>Коротка характеристика</i>
		Махараштра, Карнатака, Андхра-Прадеш, Мадхья-Прадеш	Спочатку – васали Чалук'я. Столиця – м. Маньякхета. Релігія – індуїзм
VI ст. – 1036 р.	Гурджара-Пратіхара	Більша частина території Північної Індії	<u>Форма державного правління:</u> монархія. Титул правителя – Махараджадхіраджа. <u>Форма державного (територіального) устрою:</u> імперія. Розквіт – 836-910 рр. Релігія – індуїзм
VIII (близько 750 р.) – XII ст.	Пала	Територія Бенгалії, сучасної Бангладеш	<u>Форма державного правління:</u> монархія. Титул правителя – Пала (хранитель). Була останньою буддійською імперією на Індійському субконтиненті. Релігія – буддизм. Підкорена імперією Сена
850-1334 рр.	Ядаванська імперія	Територія сучасних штатів Махараштра і Мадхья-Прадеш	Спочатку – васали Раштракутів і Західних Чалук'я. Правителі з раджпутської династії. <u>Форма державного правління:</u> монархія. Титул правителів – Магараджа. Столиця – м. Девагірі. Релігія – індуїзм.
1026 – 1343 рр.	Хойсала	Територія Південної Індії	Індуїська, каннарска держава. <u>Форма державного правління:</u> монархія. <u>Форма державного (територіального) устрою:</u> імперія. Титул правителів – Махараджадхіраджа. Столиця – м. Дорасамудра. Релігія – індуїзм.
1070-1230 рр.	Імперія Сена	У період розквіту – більша частина північно-східного	<u>Форма державного правління:</u> монархія. Правителі індуїстської династії з варн брахманів і кшатріїв. Титул правителя – Арираджа-

<i>Хронологічні межі</i>	<i>Держави</i>	<i>Географічні межі</i>	<i>Коротка характеристика</i>
		регіону Індійського субконтиненту	Чханура-Мадхава. Релігія – індуїзм. Перша столиця – м. Гаур.
1163-1323 рр.	Какатія	Територія сучасних штатів Андхра-Прадеш і Телангана	Держава династії народу телугу. Форма державного правління: монархія. Столиця – м. Варангал. Релігія – ведизм джайнізм, індуїзм (шиваїзм)
XI-XII ст.	Держава династії Дева	Територія південно-східної Бенгалії	Держава утворюється після Імперії Сена. Форма державного правління: монархія. Титули правителів – Сакала-Бхупаті-Чакраварті, Аріраджа-Чханура-Мадхава Парамешвара, Парамабхаттарака, Махараджадхіраджа, Аріраджа-Дануджа-Мадхава. Столиця – м. Бікрампур. Релігія – індуїзм (вішнуїзм)
X-XIII ст.	Держава династії Соланкі	Частина території західної та центральної Індії	Форма державного правління: монархія. Правителі були нащадками південноіндійської династії VI ст. Бадамі-Чалук'єв. Столиця – м. Анхілвара. Релігія – індуїзм
1206-1526 рр.	Делійський султанат	Північна частина Індії	Форма державного правління: східна феодална монархія. Перша мусульманська імперія на території Індії. Титул правителя – султан. Столиця – м. Делі. Релігія – іслам (суфізм). Розквіт – XIII ст.
1334-1378 рр.	Мадурайський султанат або Маабарський султанат	Територія сучасного штату Тамілнад	Відокремився з Делійського султанату в період правління династії Туглакідів. Проіснував менш ніж 50 років. Форма державного правління: монархія. Титул правителя – султан. Столиця – м. Мадурай. Релігія – іслам

<i>Хронологічні межі</i>	<i>Держави</i>	<i>Географічні межі</i>	<i>Коротка характеристика</i>
1336-1646 рр.	Віджаянагарська імперія, або імперія Карната	Територія всього півдня Індії за річкою Крішна	Держава утворена у 1336 р., під час боротьби індусів Південної Індії з мусульманами Делійського султанату. <u>Форма державного правління: монархія. Форма державного (територіального) устрою: імперія.</u> Титул правителя – Пурвапасхіма самудрадхішавара. Столиця – м. Виджаянагара. Релігія – індуїзм. Розквіт – 1520-і рр.
1526-1858 рр.	Імперія Великих Моголів	Території сучасних Індії, Пакистану, Бангладеш та південно-східного Афганістану	Держава заснована в 1526 р. полководцем Бабуром. <u>Форма державного правління: абсолютна монархія. Форма державного (територіального) устрою: імперія.</u> Титул правителя – Падишах. Релігія – іслам, Дін-і іллахі (спроба Акбара великого об'єднати індуїзм, іслам). Столиці: 1. Агра (1526-1530; 1560-1571; 1598-1648); 2. Делі (1530-1540; 1639-1857); 3. Фатехпур-Сікрі (1571-1585); 4. Лахор (1586-1598). Назви: Імперія Тимуридів, Індостан. Самі моголи стверджували, що походять від засновника Монгольської імперії Чингісхана, але розмовляли тюркською та перською мовами. Досягла найвищої могутності у 1630-1650 рр.

5.2. Суспільний лад Індії у період середніх віків. Основні риси

Поява назвичайно складної та численної кастової структури суспільства

Умовне збереження системи трьох категорій: каста варн – двічі народжених, каста шудр та недоторканих, за умов значної дезінтеграції

Етнічний чинник утворення нових каст та чинник професійної спеціалізації

Поява нової кшатрійської каста Раджпутів

Численні спроби різних соціальних груп легітимізуватися за рахунок начебто приналежності до варни Кшатрійів або Вайшів

Незначне підвищення соціального статусу Шудр за умов розвитку сільського господарства та зміни видів діяльності

Існування змішаних шлюбів між представниками різних каст. Анул – шлюб між чоловіком з вищої каста та жінкою з нижчої (відповідно до норми – відсутність засудження). Пратил – шлюб між жінкою з вищої каста та чоловіком з нижчої (порушення норми – засудження)

Виникнення нових каст, які часто складалися з професійних груп

Збільшення каст недоторканих та погіршення їхнього соціального статусу

Дробління каст на підкасти – джаті, які, в свою чергу, складалися з бірадарі – кола з кількох «братських» максимальних екзогамних сімейно-родинних груп (готра, кула, вакаіяра, пангалі, тхок, мул а ін.)

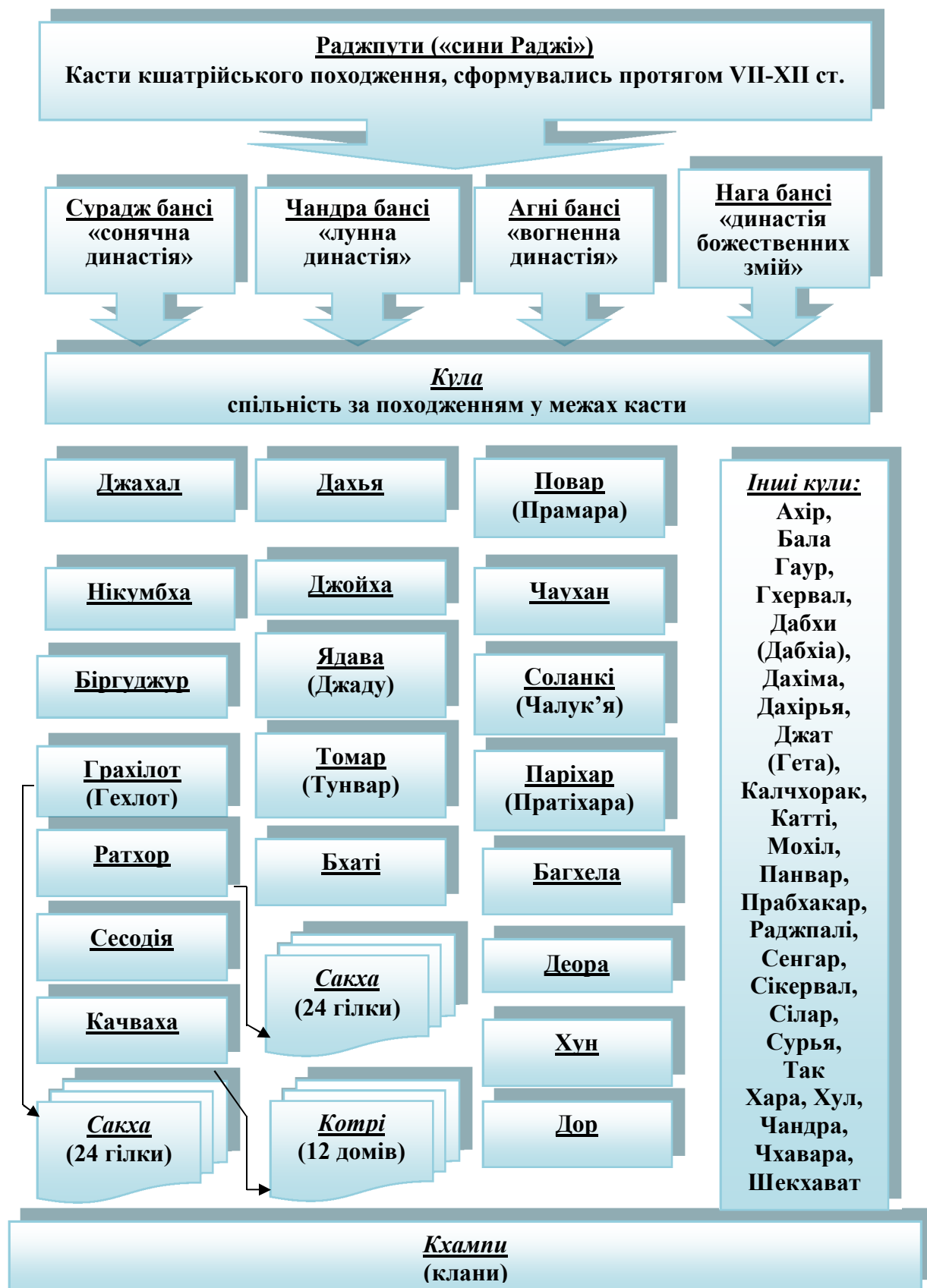
Правовий статус рабів вважався кращим за статус недоторканих. Звільнення рабів вважалося доброю справою

Якщо раб рятував життя господаря, він ставав вільним і мав право на частку його майна.
Рабиня, яка народила дитину своєму господарю, також звільнялася

5.3. Суспільний лад Індії у період середніх віків. Каста брахманів

5.4. Суспільний лад Індії у період середніх віків. Касти раджпутів

5.5. Суспільний лад Індії у період середніх віків. Інші касты

Каста	Належність до варни (часто – орієнтовна)	Регіональна приналежність, територіальна підгрупа	Коротка характеристика, професійна спеціалізація
Касты, які походили від варн кшатрійів, вайшів та шудр			
Арагвал	Вважали себе належними до варни вайшів	Північна Індія	Торговці, багато членів цієї касты – джайни
Араїн	Шудри	Північна Індія	Садівники
Арора	Вважали себе належними до варни вайшів	Північна Інді	Торговці
Ахар	Шудри	Рохілканд	Скотарі та пастухи
Ашір	Шудри	Центральна та південно-західна Індія	Пастухи та скотарі
Багді	Шудри	Північна Індія	Рибалки та човнярі
Банспхор	Шудри		Вироби з бамбука
Бант	Шудри	Південна Індія	Селяни
Банья	Вважали себе належними до варни вайшів	Північна та центральна Індія	Торговці, лихварі
Бархаї	Шудри		Теслярі
Беллара	Шудри	Південна Індія	Плетіння кошиків
Бохра	Вважали себе належними до варни вайшів	Північна Інді	Торговці
Бравурі	Шудри (?)	Південна Індія	Плетіння кошиків
Бруінхар	Претензія на походження від кшатрійів (?)	територія сучасного штату Уттар Прадеш	Селяни-землероби
Бхарбунджа	Шудри	Північна Індія	Підсмажування зерна та плетіння кошиків
Бхіспі (бхісті)	Шудри	Північна Індія	Водоноси
Бхой	Шудри	Північна Індія	Рибалки та човнярі
Бхуінхари (баххани)	Вважали себе належними до варни вайшів	Біхар	Землевласники
Ваддера, ваддар	Шудри	Південна Індія	Муляри та землекопи
Вайшмі	Вайші		Торговці

Каста	Належність до варни (часто – орієнтовна)	Регіональна приналежність, територіальна підгрупа	Коротка характеристика, професійна спеціалізація
Вані, Ванья	Вайші	Північна Індія	Торговці
Веллал, вела́мі	Шудри	Південна Індія	Селяни
Віша			Танцівниці, гетери
Гадарія	Шудри	Північна Індія	Скотарі-вівчарі
Гадді	Шудри		Скотарі
Гамалла	Вайші (?)	Північна Індія	Винороби
Гоала	Шудри	Центральна та південно-західна Індія	Найчисленніша каста: пастухи та скотарі
Гудала	Шудри	Південна Індія	Плетіння кошиків
Гуджар	Претензія на споріднення з раджпутами	Північна Індія	Землевласники, землероби
Дарзі	Шудри		Кравці
Джалія	Шудри		Рибалки та човнярі
Джати	Претензія на походження від кшатріїв	територія сучасних штатів Хар'яна, Пенджаб	Землевласники, переважно послідовники сикхізму, вважалися кшатріями, які деградували
Джуги	Шудри		Ткачі
Джулаха	Шудри		Ткачі
Джхінвар	Шудри	Північна Індія	Водоноси
Дхангар	Шудри	Північна Індія	Вівчарі
Дхімар	Шудри	Північна Індія	Водоноси
Ерула	Шудри	Південна Індія	Плетіння кошиків
Ідіга	Вайші (?)	Південна Індія	Винороби
Кайбартха		Північна Індія	Рибалки та човнярі
Камар	Шудри	Північна Індія	Ковалі
Камма	Шудри	Південна Індія	Селяни
Капу		Андхра	Землероби
Кахар	Шудри	Північна Індія	Водоноси
Качхі		Північна Індія	Садівники
Каястхі каяштха,	Претензія на походження від кшатріїв та брахманів	Бенгал	Переписувачі, архіваріуси, зберігачі актів та рахунків, напевно, вихідці з варни брахманів, що включили до свого складу брахманські та

Каста	Належність до варни (часто – орієнтовна)	Регіональна приналежність, територіальна підгрупа	Коротка характеристика, професійна спеціалізація
			кшатрійські елементи, оформилися у професійну касту «змішаного» походження між V і XII ст., яку, залежно від ритуального статусу, відносили і до кшатріїв, і до вайшів, і до шудр
Колі	Претензія на походження від кшатріїв	Гуджарат	Землероби і воїни
Коматі	Вайші -?	Андхра	Торгова каста
Корі, Кошти		Північна Індія	Ткачі
Кумор, кумхар	Шудри	Північна Індія	Гончарі
Кумхар, (кумбхар, кумор)	Шудри	Північна Індія	Гончарі
Кунбі	Претензія на походження від кшатріїв	Північна Індія	Землероби і воїни
Кург	Шудри	Південна Індія	Селяни
Курмі	Претензія на походження від кшатріїв	Північна Індія	Землероби і воїни
Кхаті	Шудри	Північна Індія	Тесляри
Кхатрі	Претензія на походження від кшатріїв (?)	Північна Індія	Торговці
Кходжа		Північна Індія	Торговці
Лодха	Претензія на походження від кшатріїв	Північна Індія	Землероби і воїни
Лохана		Північна Індія	Торговці
Лохар	Шудри	Північна Індія	Ковалі
Малі		Північна Індія	Садівники
Маллахи	Шудри	Північна Індія	Рибалки та човняри
Маратха	Претензія на походження від кшатріїв	Північна Індія	Землероби і воїни
Марварі	Претензія на походження від раджпутів	Раджастан	Представники торгової касты

Каста	Належність до варни (часто – орієнтовна)	Регіональна приналежність, територіальна підгрупа	Коротка характеристика, професійна спеціалізація
Махаджан	Претензія на походження від кшатрійів (?)	Північна Індія	Торговці
Меду	Шудри (?)	Південна Індія	Плетіння кошиків
Муккуван		Малаялам	Рибалки
Надувар	Шудри	Південна Індія	Селяни
Най, Нхаві,	Шудри	Північна Індія	Перукарі
Найяр	Шудри	Південна Індія	Селяни
Одде, од	Шудри	Північна Індія	Землекопи, розчищення каналів
Оккаліга	Шудри	Південна Індія	Селяни
Освал	Претензія на походження від кшатрійів (?)	Північна Індія	Торговці
Параян	Шудри (?)	Південна Індія	Плетіння кошиків
Патидар	Претензія на походження від кшатрійів	Гуджарат	Землероби і воїни
Прабху	Претензія на походження від кшатрійів та брахманів	Керал, Карнатак, Махараштр	Переписувачі, архіваріуси, зберігачі актів та рахунків, напевно, вихідці з варни брахманів, що включили до свого складу брахманські та кшатрійські елементи, оформилися у професійну касту «змішаного» походження між V і XII ст., яку, залежно від ритуального статусу, відносили і до кшатрійів, і до вайшів, і до шудр
Раджбансі	Претензія на походження від кшатрійів	Бенгалія	Землероби і воїни
Раджпут	Претензія на походження від кшатрійів	Північна Індія	Землероби і воїни
Реді	Шудри	Південна Індія	Селяни
Салі		Північна Індія	Ткачі
Сутар			Теслярі
Схаван		Південна Індія	Винороби
Танті		Північна Індія	Ткачі
Тілі		Північна Індія	Маслороби

Каста	Належність до варни (часто – орієнтовна)	Регіональна приналежність, територіальна підгрупа	Коротка характеристика, професійна спеціалізація
Тьян		Північна Індія	винороби
Чаран	Претензія на походження від кшатрійів	Гуджарат	Барди, письменники, оповідачі, радники
Чекаван		Керала	Винороби
Четті	Вважали себе належними до варни вайшів	Тамілнад, Керала, М'янма, Шрі-Ланка	Торговці, лихварі
Шанан		Північна Індія	Винороби
Шаундіка		Північна Індія	Винороби
Шимпі		Північна Індія	Кравці
Ята		Північна Індія	Винороби
Поза кастами			
Агрхорі	Поза кастами		Шиваїтська аскетична релігійна секта, що відкололася від капалики в XIV ст. та практикувала ритуальний канібалізм, вживання алкогольних напоїв та інших психоактивних речовин
Джангам	Поза кастами, відкидали кастову систему		Шиваїтська секта мандрівних ченців-аскетів, священнослужителів для тих із лінгятів, хто не користується послугами брахманів у виконанні ритуалів та обрядів
Капаліка або карарі, керарі	Поза кастами		Тантрична шиваїтська секта самітників та мандрівних ченців-аскетів
Пачьяма			
«П'яті» – спільна назва недоторканих каст, які не належали до чотирьох варн			
Ауджі			Барабанщики
Баджгі			Вуличні музики
Байраги			Жебраки, ченці
Бхангі		Північна Індія	Прибиральники, сміттярі
Бхілі		Раджастан	
Гхасіяра, грасіа		Раджастан	Букв.: торговець сіном – одна з найбільш зневажених і відсталих каст
Дамор		Раджастан	
Держайн			Жебраки

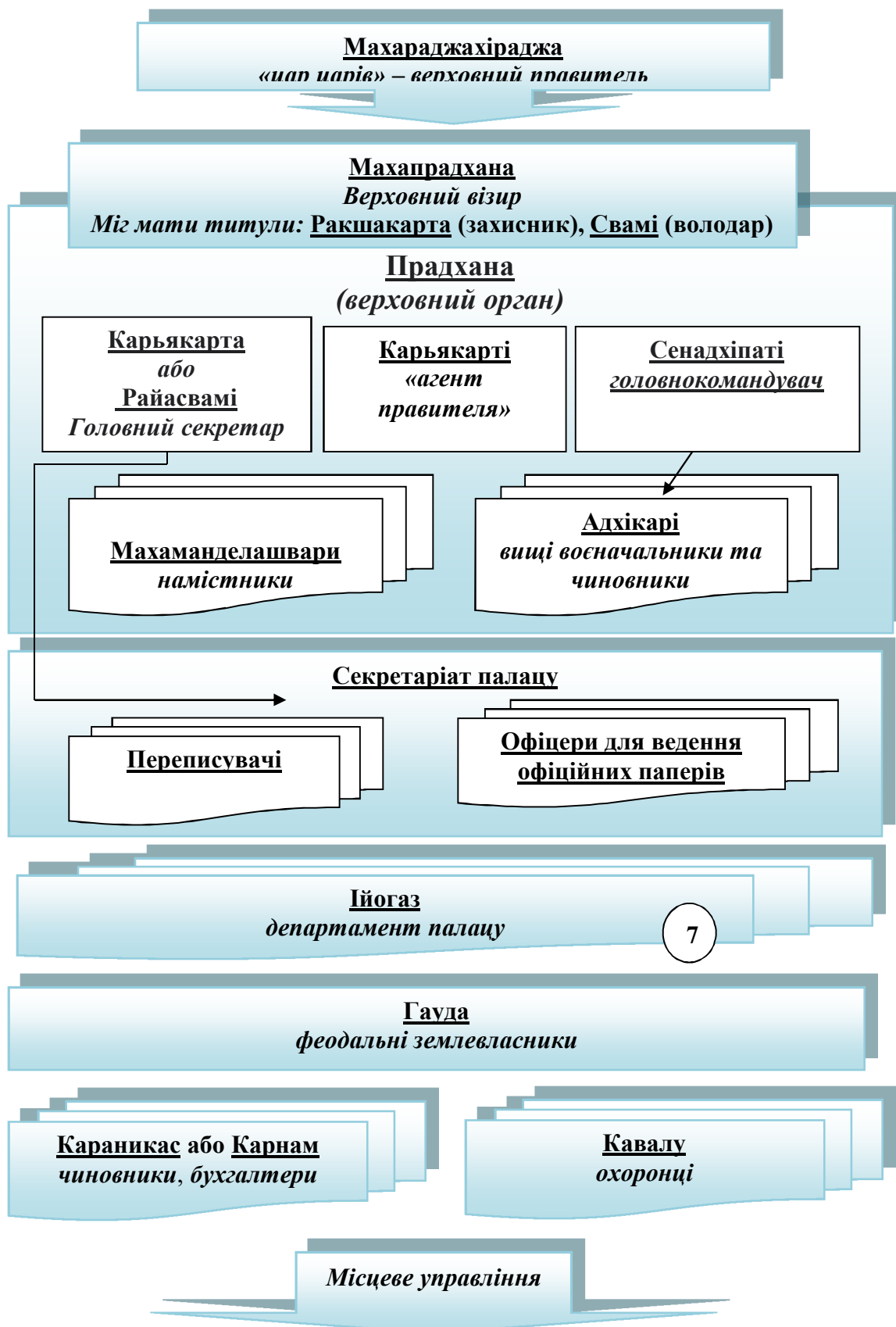
Каста	Належність до варни (часто – орієнтовна)	Регіональна приналежність, територіальна підгрупа	Коротка характеристика, професійна спеціалізація
Джогі			Жебраки, ченці
Дханка		Раджастан	
Дхедх			Шкіряники
Дхобі		Північна Індія	Прачки
Дхор		Північна Індія	Шкіряники
Катході, каткари		Раджастан	
Косвами			Жебраки, ченці
Курава, кулава, корава		Майсур	Дравіди, жебраки
Мадіга		територія сучасної Андхри	Недоторкані
Махар		Північна Індія, територія сучасного штату Махараштра	Шкіряники
Міна		Раджастан	
Наяка		Раджастан	
Паріт		Північна Індія	Прачки
Пателія		Раджастан	
Сахарія		Раджастан	
Тадві		Раджастан	
Тетарія		Раджастан	
Чаккілія		Територія сучасного штату Тамілнад	
Чамари		Північна Індія, територія сучасних штатів Біхар, Раджастан, Уттар Прадеш	Шкіряники, шорники, сміттярі
Чамбхар		Північна Індія	Шкіряники
Чандала		Північна Індія	Кати, могильщики, сміттярі
Чурха		Північна Індія	Сміттярі

Особливість: у Делійському султанаті та імперії Великих Моголів кастова система не завжди відповідала фактичному майновому та соціальному статусу особи. Були випадки, коли людина вищої касты перетворювалася на дрібного селянина.

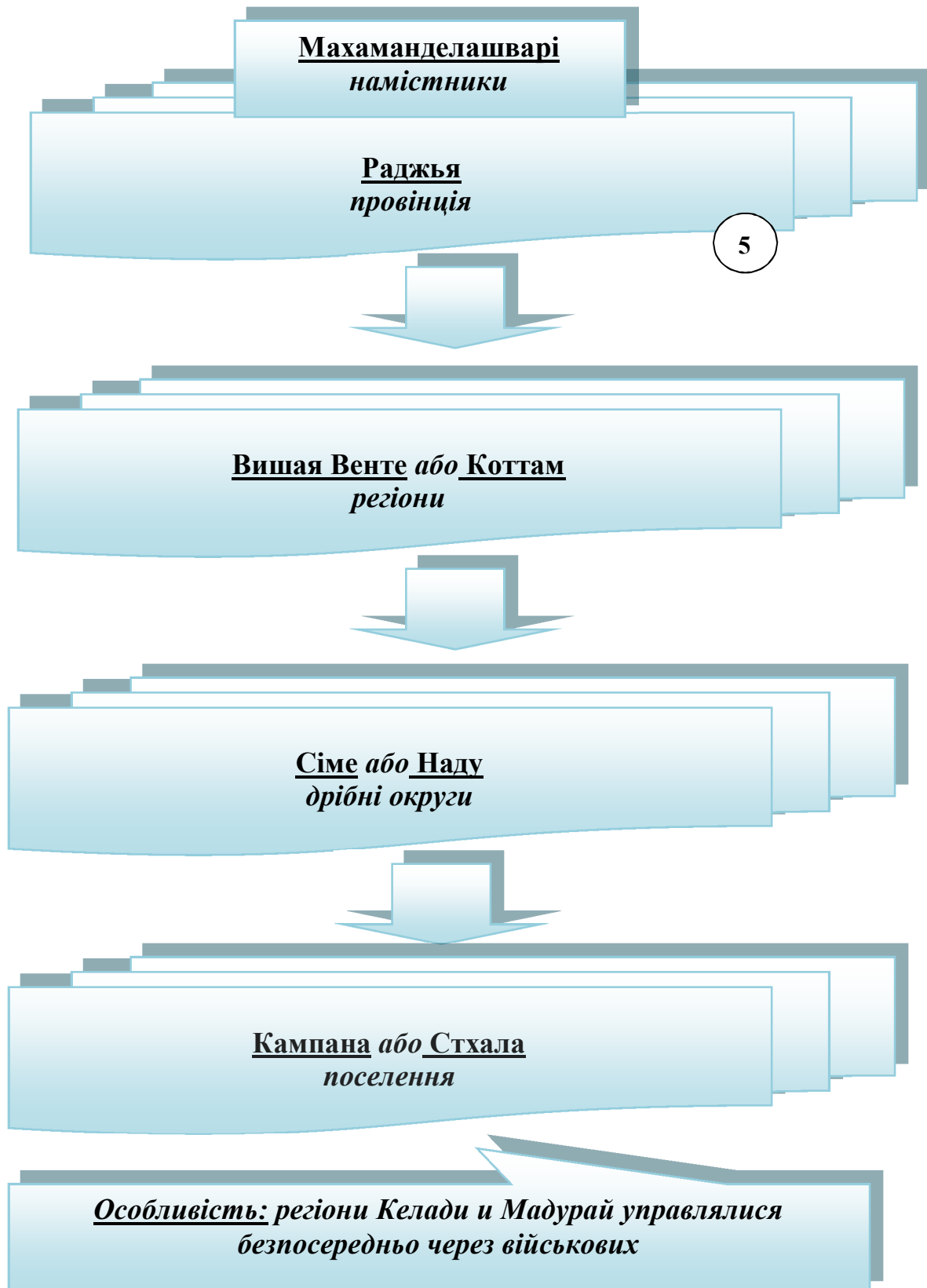
Ісламські правителі не могли радикально змінити кастовий лад Індії, який склався протягом століть. Навпаки, з розповсюдженням ісламу виникають суто мусульманські касты як компроміс між індуїстськими та ісламськими традиціями.

Мусульманські касты середньовічної Індії		
Каста	Соціальний статус	Особливості
Аграф	мають вищий статус	ті, хто веде свій рід від арабів-мусульман
Сайєд	мають вищий статус	
Шейх	мають вищий статус	тлумачі ісламу
Патан	мають вищий статус	
Хан	мають вищий статус	
Маллік	мають вищий статус	
Аджлаф	мають нижчий статус	нащадки індусів, які перейшли в іслам
Арзал	«занепалі»	найнижча каста «недоторканих», ритуально нечисті професії: прибирання трупів, асенізація
Бханар	підкаст Арзал	найнижча каста
Халалькхор	підкаст Арзал	найнижча каста
Хіджра	підкаст Арзал	найнижча каста
Касбі	підкаст Арзал	найнижча каста
Лальбегі	підкаст Арзал	найнижча каста
Маугта	підкаст Арзал	найнижча каста
Мехтар	підкаст Арзал	найнижча каста

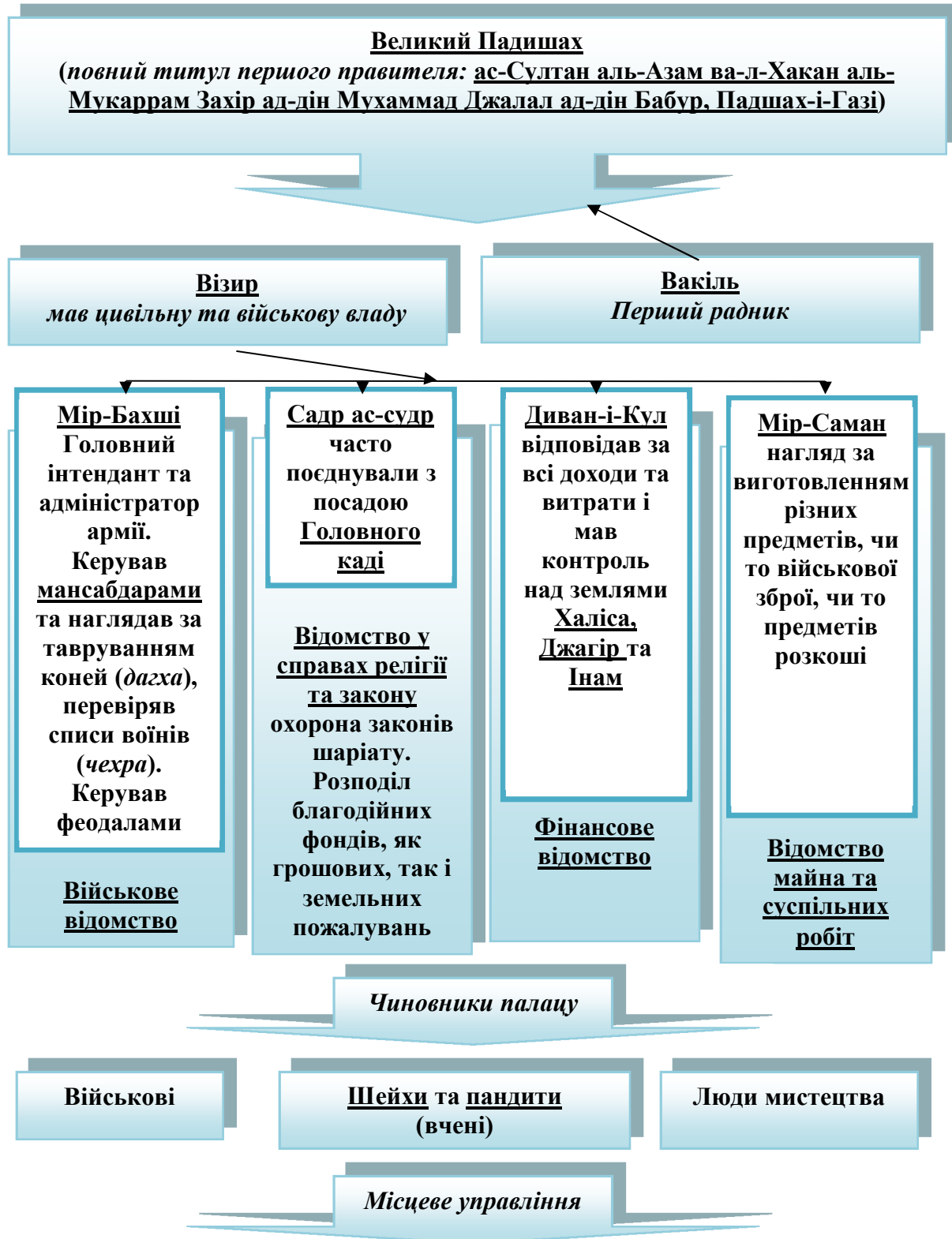
5.6. Державний лад Індії у період середніх віків. Імперія Віджаянагара. Центральний апарат

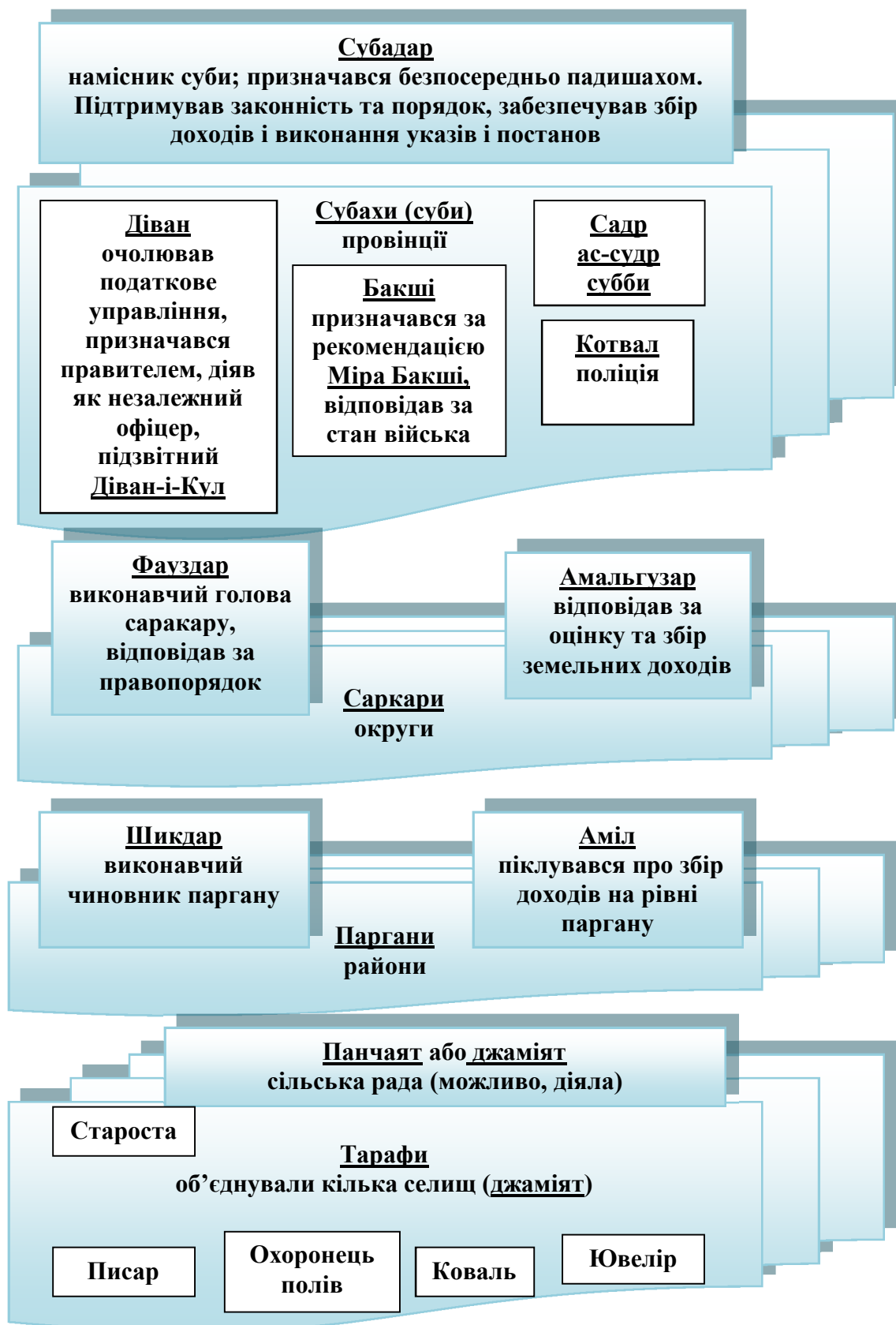
5.7. Державний лад Індії у період середніх віків. Імперія Віджаянагара. Місьцеве управління

5.8. Державний лад Індії у період середніх віків. Імперія Великих Моголів. Центральний апарат

5.9. Державний лад Індії у період середніх віків. Імперія Великих Моголів. Місцеве управління

5.10. Імперія Великих Моголів. Судоустрій

Падишах
мав верховний авторитет у юридичних питаннях, отримував петиції, які розглядалися негайно або на відкритому дарбарі (diwan-i-am). який тривав до полудня

Суд правителя
суд останньої апеляційної інстанції. Розглядав цивільні та кримінальні справи і мав апеляційні та ревізійні повноваження

Садр ас-судр
часто поєднували з посадою Головного кадї

Відомство у справах релігії та закону
охорона законів шаріату

Головний кадї
посада могла бути об'єднана з Садр ас-судр

Судовий департамент

Кадї -аль-куддат
(суддя суддів)
супроводжував пересувний табір падишаха

Кадї -і лашкар
суддя армії

Кадї паргана
суддя паргану (району),
також виконував функції
нотаріуса

5.11. Імперія Великих Моголів. Система Джагірдарі

Джахірдар

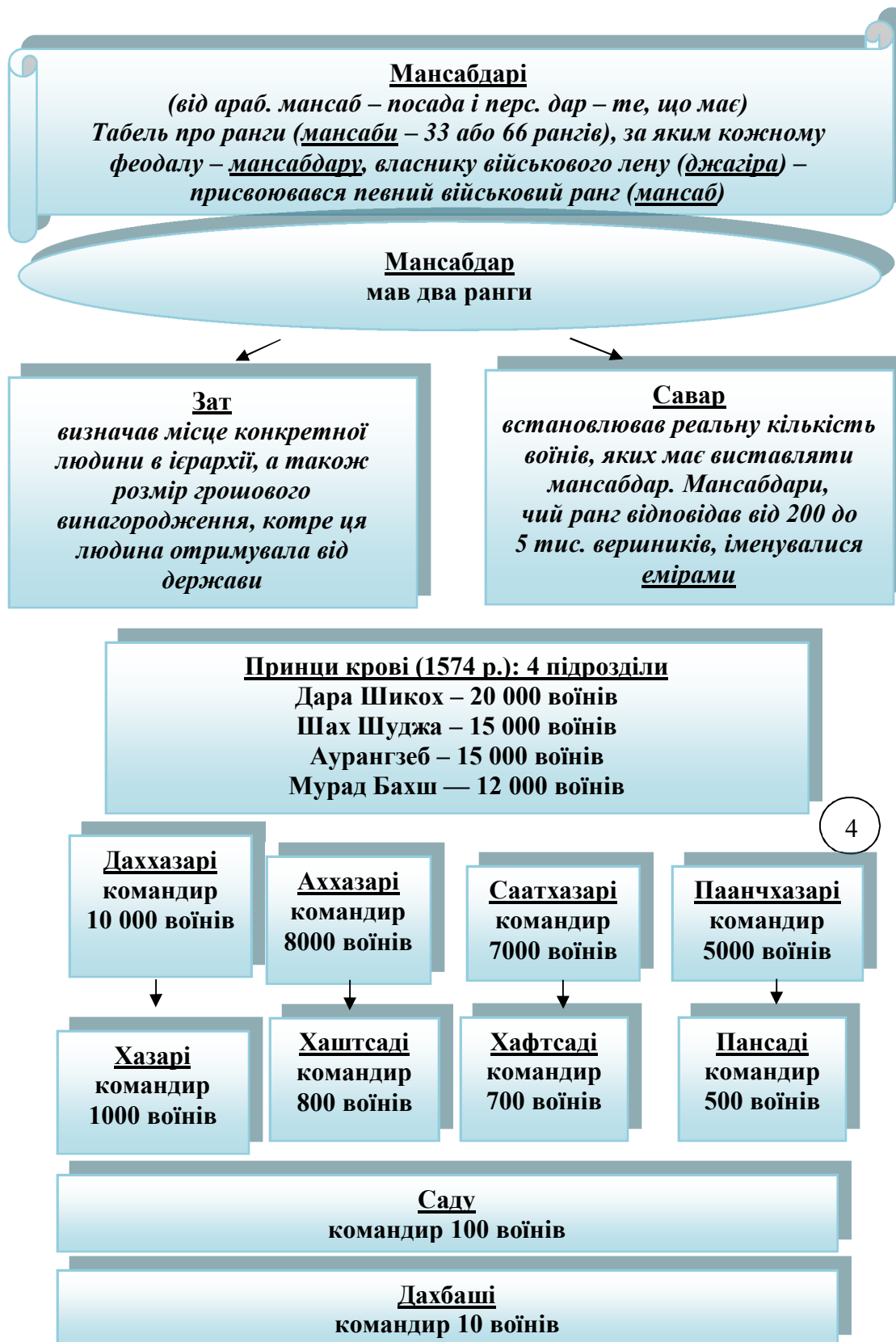
Землевласник, який був
забов'язаний утримувати загін
найманої кінноти, також був
збирачем податків

Джагір

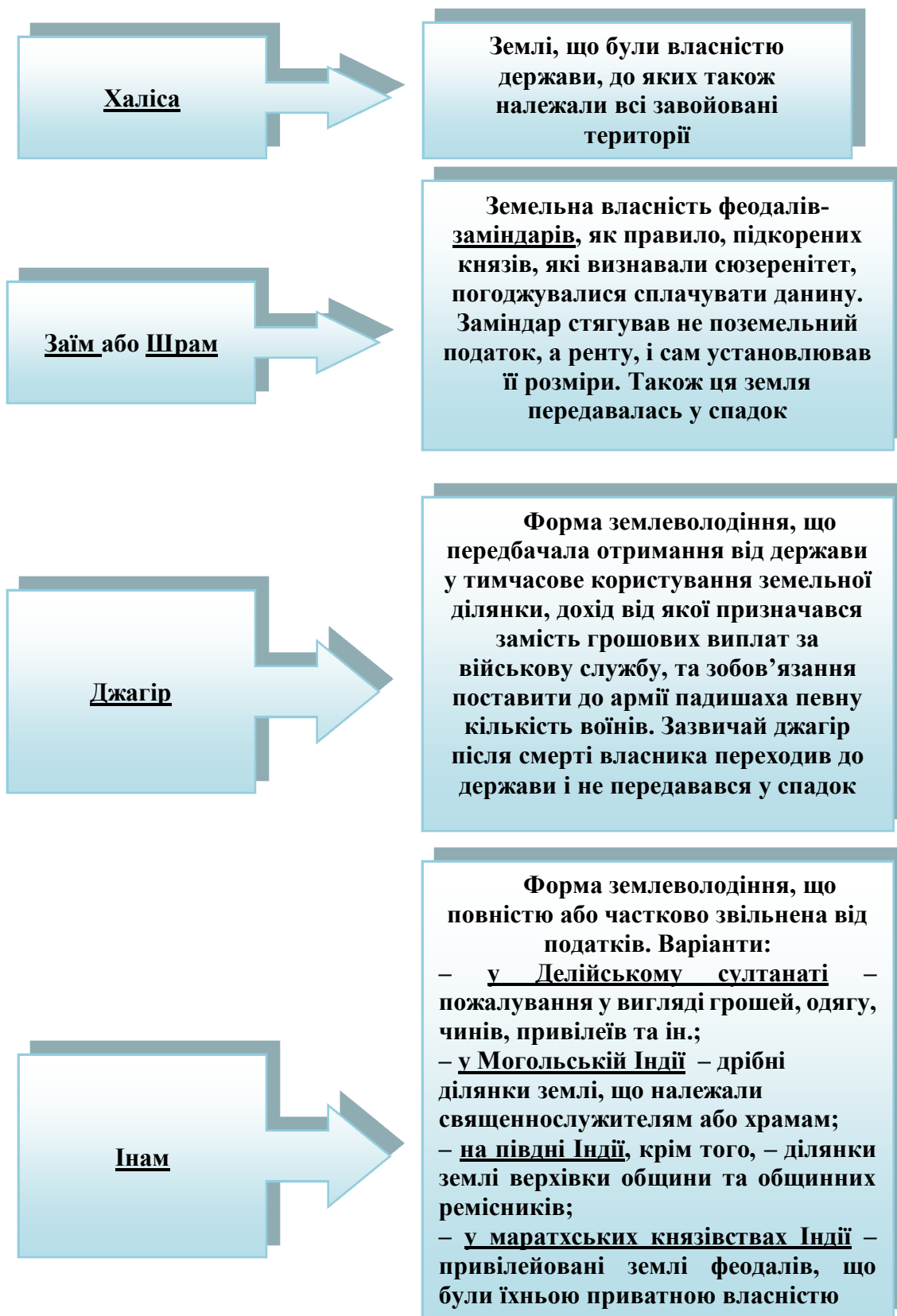
отриманий від держави у тимчасове
користування земельний наділ,
земельний дохід від якого призначався
замість грошових виплат за військову
службу

*1574 р. – реформа, в результаті якої джагірдарські
землеволодіння були переведені до державного
земельного фонду халісе, а самі джагірдарі та їхні
воїни були переведені на грошове утримання.
Введено ієрархію посад – мансабів.
Роздача воєначальникам джагіри почала
відбуватись відповідно до їхнього чину – зату*

5.12. Імперія Великих Моголів. Система Мансабдарі

5.13. Імперія Великих Моголів. Система землеволодінь

5.14. Імперія Великих Моголів. Право. Загальна характеристика

Імперська правова система слідувала фікху та була мусульманською

Перський вплив на ідеологію Великих Моголів та той факт, що більшість населення імперії не була мусульманами, передбачало врахування місцевих звичаїв та політичних інтересів

Правовою основою були ханафітські правові норми, успадковані від попередника – Делійського султанату. Джерелами були «Кітаб аль Хідоя» Бурхануддина аль-Маргінані та «Фатава ат-Татарханійя» еміра Татархана

Кримінальні справи стали розглядатися мусульманськими суддями на підставі шаріату

Джарма шастри та Закони Ману зберігають вплив як правові джерела серед немусульманського населення

В індуському праві продовжував існувати священний обов'язок: сплата управителем та співспадкоємцями своїх боргів і боргів предків за чоловічою лінією

Спільна родинна власність розповсюджувалася на спільне володіння і спільне господарювання. Відчуження власності родини було суттєво обмежено – нерухома власність залишалася в родині

Існувала і невідчужувана «власність богів» – релігійних установ, а також особливий речовий інститут – біномі, за яким власник передавав своє майно в управління довірєній особі – бінаміндару

5.15. Злочин і покарання у феодалній Індії

Контрольні запитання

1. Які держави середньовічної Індії Ви знаєте?
2. У чому полягали особливості суспільного ладу Індії в середні віки?
3. У чому полягали особливості каст Індії в середні віки?
4. У чому полягали особливості державних утворень Індії в середні віки?
5. Чи можете Ви визначити риси центральних органів державної влади імперії Віджаянагара?
6. Чи можете Ви визначити риси органів місцевого управління імперії Віджаянагара?
7. Чи можете Ви визначити риси центральних органів державної влади імперії Великих Моголів?
8. Чи можете Ви визначити риси органів місцевого управління імперії Великих Моголів?
9. Які чинники вплинули на формування права Індії в середні віки?
10. Які ознаки права Індії в середні віки Ви знаєте?
11. Чи можете Ви визначити основні ознаки судочинства Індії в середні віки?
12. Які злочини та види покарань були передбачені правом Індії в середні віки?

Розділ 6

ДЕРЖАВА ТА ПРАВО АНГЛІЇ У ПЕРІОД СЕРЕДНІХ ВІКІВ

6.1. Періодизація держав Британії у середні віки

<i>Хронологічні межі</i>	<i>Епоха. Монархи</i>	<i>Характеристика періоду</i>
Приблизно 400 – приблизно 500 рр.	<u>Постримська епоха</u>	До британського та римського населення додаються германські племена саксів, англів та ютів, які були переселені в Британію як римські федерати. Кінець римського панування – 402-410 рр. У 410 р. імператор Гонорій своїм рескриптом скасував римський протекторат над Британією. Утворюються численні варварські королівства бритів. Найбільшого розквіту держави бритів досягли на межі між цими епохами – з кінця IV і до VI століття. Це був час, коли досить розвинена романо-кельтська Британія, що поступово християнізувалася, переживала нашествя племен піктів і скотів із Шотландії та Ірландії, а також вторгнення англосаксів. Наприкінці V ст. романо-бритський вождь, напевно, Амвросій Авреліан, завдав поразки племенам саксів та англів при Бадонському Пагорбі, біля Бата. Часткове відновлення Римської імперії під владою Юстиніана закінчується Юстиніановою чумою, і з 550 р. всі свідчення про Рим зникають
Приблизно 500 -1066 рр.	<u>Англо-саксонська епоха.</u> Етельстан 895-939 рр. Едмунд 921-946 рр. Едред 923-955 рр. Едвіг ?-959 рр. Едгар 943-975 рр. Едуард 963-977 рр. Свейн 960-1014 рр.	Германські племена поступово встановили контроль над територією сучасної Англії. Були утворені королівства англів, саксів та ютів: Вессекс, Суссекс, Ессекс, Кент, Східна Англія, Нортумбрія, Берніція, Дейра, Мерсія, які, в свою чергу, зазнали вторгнення племен вікінгів (<i>данів</i>) із кінця VIII ст. Утворюється <u>Денло</u> – територія у північно-східній частині Англії, з особливими правовою та соціальною системами норвезьких та датських вікінгів, що завоювали ці землі у IX ст. У 927 р. англосаксонські королівства були об'єднані королем Етельстаном у королівство Англія. У 1016 р королівство увійшло до складу Північної імперії Кнута Великого, особистого союзу між Англією, Данією та Норвегією

Хронологічні межі	Епоха. Монархи	Характеристика періоду
	Етельред 968-1016 рр. Едмунд 993-1016 рр. Кнут 995-1035 рр. Гарольд Кнютлінг 1016-1040 рр. Хартакнут 1018-1042 рр. Едуард 1005-1066 рр. Гарольд Годвінсон 1020-1066 рр. Едгар 1054-1125 рр.	
1027-1154 рр.	<u>Нормандська епоха.</u> Вільгельм I 1027-1087 рр. Вільгельм II 1060-1100 рр. Генріх I 1068-1135 рр. Стефан 1096-1154 рр. Матильда 1102-1167 рр. Стефан 1096-1154 рр.	Починається після завоювання Англії Нормандським герцогом Вільгельмом у 1066 р. Нова держава поєднувала англосаксонські та франко-нормандські інститути, характеризувалася сильною королівською владою та розгалуженим апаратом управління. <u>Форма державного правління:</u> централізована сеньйоріальна монархія. Після смерті четвертого сина Вільгельма I Генріха Боклерка у 1135 р. барони відмовляються від клятви королеві Матильді та заявляють про підтримку племінника померлого короля Стефана Блуаського. 20-річна громадянська війна між донькою Генріха Боклерка Матильдою і Стефаном Блуаським закінчується у 1153 р. Воллінгфордською угодою, за якою Стефан залишався королем Англії до самої смерті, але йому наслідував Генріх, син Матильди і Жоффрау Плантагенета
1154-1485 рр.	<u>Епоха Плантагенетів</u> Генрих II 1133-1189 рр. Річард I 1157-1199 рр. Джон 1167-1216 рр. Людовик Капетинг 1187-1226 рр.,	Королівська династія французького походження, одна з гілок будинку Гатіне-Анжу. Плантагенети були правителями так званої Анжуйської імперії (з 1154 р. до 1214 р.), землі якої простягалися по обидва боки Ла-Маншу, охоплюючи як Англію, так і більшу частину Франції. Королі в Англії – 1154-1399 рр., герцоги в Нормандії – 1144-1204 рр., 1346-1360 рр. та 1415-1450 рр., герцоги в Гасконі та Гієні – 1153-1453 рр. У 1284 р. Королем Едвардом I Плантагенетом завойовано Уельс. У 1295 р. прийнято модель англійського

<i>Хронологічні межі</i>	<i>Епоха. Монархи</i>	<i>Характеристика періоду</i>
	король Франції. В Англії не коронований (02.06.1226 – 11.09.1227 рр.) Генріх III 1207-1272 рр. Едуард I 1239-1307 рр. Едуард II 1284-1327 рр. Едуард III 1312-1377 рр. Річард II 1367-1400 рр. Генріх IV Ланкастер 1366-1413 рр. Генріх V Ланкастер 1386-1422 рр. Генріх VI Ланкастер 1421-1471 рр. Едуард IV Йорк 1442-1483 рр. Едуард V Йорк 1470-1483 рр. Річард III Йорк 1452-1485 рр.	парламенту. В 1215 р. барони змусили короля Джона підписати <u>Велику хартію вольностей</u> – політико-правовий документ, складений на основі вимог англійської знаті, що захищав низку юридичних прав та привілеїв вільного населення. У 1338-1453 рр. розпочато династичну Столітню війну з Францією, в результаті якої парламенту було дозволено контролювати податки і за допомогою імпічменту призначати міністрів королем. 1 455-1485 рр. – війна Червоної та Білої троянд: боротьба за владу між прихильниками двох гілок королівської династії Плантагенетів – Ланкастерів та Йорків.
1485-1558 рр.	<u>Епоха Тюдорів.</u> Генріх VII 1457-1509 рр. Генріх VIII 1491-1547 рр. Едуард VI 1537-1553 рр. Джейн 1537-1554 рр. Марія I 1516-1558 рр. Єлизавета I 1533-1603 рр.	Перший монарх із династії Тюдорів Генріх VII мирно правив 24 роки. Заснував особливий орган – Зоряну палату, спочатку як апеляційний суд. Його наступник Генріх VIII був ініціатором <u>Англійської реформації</u>. У результаті реформи церкви було утворено англіканську церкву з монархом на чолі. Останній монарх із дому Тюдорів Єлизавета I правила 44 роки. За цей період Англія перетворилася на могутню морську та промислову державу

6.2. Державні утворення кельтських племен бритів у середні віки

<i>Королівство</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Розташування</i>	<i>Коротка характеристика</i>
Ініс Уейт	? –530 р.	<u>Центральна і південна Британія.</u> Острів Уайт	Напевно, було у васальній залежності від королівства Кайр-Гвіннтгуйк. Близько 530 р. острів був захоплений ютами
Кайр-Бадан	550-557 рр.	<u>Центральна і південна Британія.</u> Територія в пониззі Северна біля сучасних графств Глостершир і Сомерсет	Близько 550 р. відразу чи невдовзі після смерті Аврелія Каніна єдине королівство Кайр-Глоуї поділилося на три самостійні держави. Умовна назва згідно зі столицею: Кайр-Бадан (сучасне м. Бат). У 577 р. правитель загинув у битві зі саксами при Дірхемі, а його володіння увійшли до складу саксонських королівств <u>Вессекс та Хвікке</u>
Кайр-Вент	III ст. – 575 р.	<u>Центральна і південна Британія.</u> Територія сучасного графства Норфолк	Столиця королівства – м. Кайр-Вент (сучасне Кайстор-Сент-Едмунд, римська назва – Вента Іценорум). Територію з III ст. заселяли племенами англів та саксів, які мали статус <u>лаєтів</u> . На поч. VI ст. вони повністю витіснили бритів, а близько 575 р. утворили державу <u>Східна Англія</u>
Кайр-Гвіннтгуйк	Приблизно 440-552 рр.	<u>Центральна і південна Британія.</u> Територія сучасного графства Гемпшир	Розташовувалося на землях, населених племенами белгів. Столиця – римське місто Вента Белгарум (сучасне Вінчестер). Королівство перебувало у політичному союзі із Кайр-Келеміоном. У 552 р. було захоплено саксами
Кайр-Глоуї	?-557 рр.	<u>Центральна і південна Британія.</u> Територія сучасних графств Вустершир, Герефордшир, Південний Глостершир,	Після відходу римлян землі опинилися під владою кельтського вождя Вортигерна. Із середини V ст. тут правив легендарний король Амброзій Авреліан та його нащадки. Гільдас називає цей регіон

<i>Королівство</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Розташування</i>	<i>Коротка характеристика</i>
		Брістоль, Північний Сомерсет, Бат та Північно-Східний Сомерсет, Уїлтшир та Глостершир	<u>Гуенет</u> . Столицею був Кайр-Глоуї. Близько 550 р. невдовзі після смерті Аврелія Каніна єдине королівство Кайр-Глоуї поділилося на три самостійні держави. У 577 р. правитель загинув у битві зі саксами при Дірхемі, а його володіння увійшли до складу саксонських королівств <u>Вессекс</u> та <u>Хвікке</u>
Кайр-Келемїон	? – поч. VII ст.	<u>Центральна і південна Британія</u> . Територія сучасних графств Оксфордшир, Вілтшир і Беркшир	Об'єднувало землі племені <i>атребатів</i> . Столиця – Кайр-Келемїон (сучасне м. Сілчестер)
Кайр-Кері	550-557 рр.	<u>Центральна і південна Британія</u> . Територія навколо сучасного м. Сайрен	Близько 550 р. невдовзі після смерті Аврелія Каніна єдине королівство Кайр-Глоуї поділилося на три самостійні держави. Умовна назва згідно зі столицею: Кайр-Кері (сучасне м. Сайрен). У 577 р. правитель загинув у битві зі саксами при Дірхемі, а його володіння увійшли до складу саксонських королівств <u>Вессекс</u> та <u>Хвікке</u>
Кайр-Колун	?-540 р.	<u>Центральна і південна Британія</u> . Територія сучасних графств Саффолк та Ессекс в районі сучасного міста Колчестер	Територія ще в римські часи була заселена саксами, але їхня держава <u>Ессекс</u> з'явилася не раніше 540 р.
Кайр-Леріон	?-IV ст.	<u>Центральна і південна Британія</u> . Територія сучасних графств Ратленд, Нортгемптоншир, Пітерборо, Кембріджшир, у районі сучасного Лестера	Землі, заселені племенем <i>коританів</i> . Звідси почалася інтервенція германських племен іклінгів на землі бритів, а тому королівство загинуло одним із перших із-поміж перших кельтських державних утворень
Кайр-Лундейн	V ст. – 571р.	<u>Центральна і південна Британія</u> . Територія сучасних графств Великий	Столиця – римське місто Лондініум (сучасний Лондон). Із 450 р. отримало міграцію кельтів Кейнта, який був

<i>Королівство</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Розташування</i>	<i>Коротка характеристика</i>
		Лондон, Суррей, Гартфордшир, у пониззі Темзи	захоплений германськими племенами ютів. Увійшло до складу Калхвінеда (?). Близько 571 р. було захоплено саксами
Кейнт	Приблизно 425-450 рр.	<u>Центральна і південна Британія.</u> Територія біля суч. графства Кент	Столиця – Дуровернум (сучасне м. Кентербері). Близько 450 р. Верховний король бритів Вортігерн зрадив бритів, віддавши землі Кейнта германським племенам ютів. Єдиний відомий король Кейнта на ім'я Гвірангон повернути королівство не зумів
Кінвідіон, Калхвінед	Приблизно 530 р. – поч. VII ст.	<u>Центральна і південна Британія.</u> Територія на пагорбах Чілтерн в районі сучасних Лестера, Нортгемптона і Бедфорда	Було засноване вождем Кінвідом, нащадком Коела Старого. Кадрод, син Кінвіда, перейменував королівство на Калхвінед. На початку VII ст., практично одночасно з Елметом, Калхвінед був захоплений чилтернськими саксами та іклінгами. На його території утворилася англосаксонська держава <u>Чілтернсет</u>
Лінній	?-480 р.	<u>Центральна і південна Британія.</u> Територія сучасного графства Лінкольншир на східному узбережжі Британії	Столиця – Кайр-Ліндколан (сучасний Лінкольн). Є місцем чотирьох із дванадцяти великих битв легендарного короля Артура (?) за Неннієм. Близько 480 р. Лінній був захоплений германськими племенами англів, які заснували на його території королівство <u>Ліндсі</u>
Пенгверн, або Луїткойт	Приблизно 570-656 рр.	<u>Центральна і південна Британія.</u> Територія сучасних графств Шропшир, Уест-Мідлендс і Стаффордшир	Столиця – м. Кайр-Луїткойт (сучасне Уолл). На початок VII в. землі знаходилися під владою Повіса. Пенгверн отримав незалежність близько 570 р. після смерті Брохвайла Ікластого. Перший правитель – один із його синів, Маун або Яго Брохвайл. У 613 р. – поразка об'єднаного війська королів Гвінеда, Повіса та Думнонії у битві при Кайр-

<i>Королівство</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Розташування</i>	<i>Коротка характеристика</i>
			Легіон (сучасне м. Честер) від саксів під командуванням Етельфріта Бернікійського. У битві загинув король Пенгверна Брохвайл (імовірно, якраз Маун або Яго). Пенгверн потрапив під владу королів <u>Догвейлінга</u>. Союз із <u>Мерсією</u> забезпечив Пенгверну кілька років спокою, але в 656 р. він все одно був захоплений <u>Нортумбрією</u>. На сході виникли невеликі англосаксонські королівства <u>Рокенсет</u> та <u>Магонсет</u>, що увійшли до складу Мерсії. Західні землі, так званий Повіський рай, повернулися до Повіса
Регін	425-491 рр.	<u>Центральна і південна Британія</u>. Територія сучасних графств Західний Суссекс та Східний Суссекс	Королівство племені кельтів <i>регнінів</i>. Столиця – м. Новіомаг (суч. Чичестер). У 491 р. сакси під проводом Елле захопили британську фортецю Андеріта (територія сучасної громади Певенсі), і невдовзі держава потрапила в залежність
Гластенінг	VI ст. – 652-682 рр.	<u>Південно-західна Британія</u>. Землі навколо Ініс Вітрина (сучасне м. Гластонбері)	Землі знаходилися під владою королів <u>Думнонії</u>, поки в VI ст. не були завойовані Елнау ап Догвайлом. Гластенінг був <i>субкоролівством</i>, <u>Догвейлінга</u>. Між 652 і 682 рр. землі були захоплені саксами
Думнонія	Кінець III ст., поч. IV ст. – 927 р.	<u>Південно-західна Британія</u>. Територія півострова Корнуолл	Найбільша і наймогутніша кельтська держава бритів. Столиця – Іска Думноніорум. На її території періодично з'являлися васальні королівства (<u>Корнубія</u>, <u>Ліонессе</u>). У VIII-X ст. завойована <u>Уессексом</u>. <u>Близько 927 р. Хівел</u>, останній король Думнонії, присягнув на вірність Етельстану Англійському

Королівство	Хронологія	Розташування	Коротка характеристика
Керноу	Приблизно 500 р. – поч. VI ст.	<u>Південно-західна Британія.</u> Територія розташовувалася на самому краю півострова Корнуолл	Землі кельтського племені корнубіїв. Близько 443 р. після смерті короля <u>Думнонії</u> Костянтина його володіння були поділені між синами. Меріон, молодший син, отримав Керноу, залишаючись васалом Думнонії. Після смерті Меріона <u>Керноу</u> зазнав поділу: острови Сіллі виділилися в самостійне королівство <u>Ліонессе</u> . На початку VI ст. Керноу повернувся під владу Думнонії
Ліонессе	Приблизно 500-537 рр.	<u>Південно-західна Британія.</u> Територія між південно-західним краєм півострова Корнуолл і островами Сіллі в протоці Ла-Манш	Легендарна земля. Згідно з одним із переказів Лаойнес пішов під воду у сер. X ст. Ліонессе, можливо, є старофранцузькою транскрипцією <u>Лотіана</u> – королівства, розташованого на північ від Британії. Про королівство відомо майже виключно з лицарських романів про Артура і Трістана, одного з королів Ліонессе. Королівство утворилося, коли Фелек отримав ці землі у спадок від Меріона, короля Корнуолла. Знаходилося у васальній залежності <u>Думнонії</u> . Столиця – Карліон. Останній король Трістан Молодший загинув під час катаклізму близько 537 р. після битви при Камланні (?)
Брінейх	420-547 рр.	<u>Північна Британія.</u> Територія між Еврауком та пагорбами Ламмермур (сучасне графство Нортумберленд)	Землі були заселені представниками південної гілки племені <i>вотадинів</i> . Королівство утворилося в 420 р. в результаті поділу володінь напівлегендарного короля Коела Старого між двома синами. Столиця – Дін-Гуарді (сучасний замок Бамбург). Із римських часів біля Брінейха жили германські племена англів. У 547 р. вони захопили владу та заснували державу

<i>Королівство</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Розташування</i>	<i>Коротка характеристика</i>
			<u>Бернікія</u>
Пенніни	Приблизно 470-525 рр.	<u>Північна Британія</u>	Самостійне королівство, що утворилося у 470 р. після смерті Мора, онука Коела Старого. Після того, як у 525 р. Пабо Стовп Британії зрікся трону, держава була поділена на дві частини: південну, кращу (<u>Пік</u>), і північну (Дунотинг, або <u>Дунаут</u>). У 590 р. англи Бернікії захопили Пік, а через п'ять років – Дунотинг
Дунотинг, або Дунаут	525-595 рр.	<u>Північна Британія</u>	Самостійне королівство, що утворилося у 525 р. Після того, як Пабо Стовп Британії зрікся трону, <u>Пенніни</u> були поділені на дві частини: південну, кращу (<u>Пік</u>), і північну (Дунотинг, або <u>Дунаут</u>). У 595 р. захоплене англами Бернікії
Пік	525-590 рр.	<u>Північна Британія</u>	Самостійне королівство, що утворилося у 525 р. Після того, як Пабо Стовп Британії зрікся трону, <u>Пенніни</u> були поділені на дві частини: південну, кращу (<u>Пік</u>), і північну (Дунотинг, або <u>Дунаут</u>). У 590 р. захоплене англами Бернікії
Кайр-Гвендолеу	505-630 рр.	<u>Північна Британія.</u> На півночі Солуея, в районі сучасного міста Нетербі	Королівство утворилося близько 505 р. в результаті поділу володінь Ейніона Евраукського. Назва – від імені другого короля – Гвендолеу. У 573 р. у битві при Арвдеріді Гвендолеу загинув, а його королівство перейшло до братів Урієна Регедського. Після падіння Регеда Північний Солуей був захоплений <u>Алт Клуїтом</u>
Регед	Приблизно 470-535 рр.	<u>Північна Британія.</u> Територія вздовж західного узбережжя Британії від стіни Адріана на півночі до Лоїдіса (сучасне	Королівство виділилося з Північної Британії близько 450 р. після смерті Кенеу. Перший король – Гураст Косматий. У 470 р. Гураст віддав одному із синів,

Королівство	Хронологія	Розташування	Коротка характеристика
		м. Лідс) у Мідленді та Кайрлеона (сучасне м. Честер) на півдні	Масгуїду, землі, на яких утворився <u>Елмет</u> . Після смерті Мейрхіона, іншого сина Гураста, 535 р. Регед поділився на дві частини: північну і південну
Південний Регед	535-613 рр.	<u>Північна Британія</u> . Територія біля сучасних Ланкашира і Чешира	Столиця – Робаїс (сучасне м. Рібчестер). Проіснувало до 613 р. Пало під натиском англосаксів. Лліварх Старий, останній король Південного Регеда, утік у <u>Повіс</u>
Північний Регед	535-685 рр.	<u>Північна Британія</u> . Територія біля сучасної Камбрії	Столиця – Кайр-Лігуалід (сучасне м. Карлайл). Протягом наступних десятиліть до складу Північного Регеду увійшли <u>Кайр-Гвендолеу</u> та <u>Катрайт</u> . Із кінця VI ст. бернікійські англи почали напади на королівство. До 616 р. від держави залишився лише невеликий анклав. У 685 р. залишки Північного Регеду увійшли до складу <u>Нортумбрії</u>
Евраук		<u>Північна Британія</u> . Частина Південної Шотландії, частина Йоркшира та Гамбера, сучасний Йорк	Наприкінці IV ст., коли римське панування у Британії добігало кінця, легендарний вождь Коел Старий проголосив себе королем Північної Британії. Його володіння сягали на північ аж до валу Адріана. Після смерті Коела його володіння почали дробитися, внаслідок чого утворилися королівства Брінейх, Регед, Елмет, Пік, Дінодінг та Кайр-Гвендолеу. Крім того, здобув незалежність Гододін, де почали правити вожді вотадинів, а не нащадки Коела. Евраук вважався ядром колишнього королівства Коела. Його столицею було однойменне місто, чия назва під впливом данців згодом перетворилася на Йорк. Евраук опинився у небезпечному сусідстві з

<i>Королівство</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Розташування</i>	<i>Коротка характеристика</i>
			англами, які захопили Бернікію (колишній Брінейх). У 559 р. англи вторглися в Евраук, створивши на його південному сході королівство Дейра. Опір кельтів тривав близько двадцяти років, після чого Евраук пав.
Елмет	470-616 рр.	<u>Північна Британія.</u> Територія біля Західного Рідінгу у сучасному Йоркширі. Була обмежена річкою Шиф, на сході – річкою Уорф	У 470 р. Гураст віддав одному із синів, Масгуду, землі, на яких утворився <u>Елмет</u> . У 616 р. король Кередиг був розбитий вождем англів Едвіном із Дейри. Елмет як незалежна держава припинив існування
Гоутодін, або Гододін Лотіан	Приблизно 470-638 рр.	<u>Північна Британія.</u> Територія біля сучасних міст Хаддінгтон та Единбург	Назва королівства походить від племені <i>вотадинів</i> . Після падіння Римської імперії на північних землях вотадинів близько 470 р. було утворено державу. Головні міста – Трапаїн-Лау (сучасне Хаддінгтон), Дін-Ейдін (сучасне Единбург). Королем Гододина став Ллуд, завдяки легендам про Артура відомий під ім'ям Лот. Протягом усієї своєї історії Гододін вів безперервні війни із сусідами. Близько 560 р. владу захопив вигнаний англами з <u>Брінейха</u> Морган. Водночас північна частина Гододина навколо столиці була захоплена Алт Клуїтом – королівство <u>Дін-Ейдін</u> . Обидві частини Гододина регулярно зазнавали набігів англосаксів із півдня до 638 р. Після падіння Дін-Ейдіна біля Гододина було створено англосаксонське королівство <u>Данбар</u> , що було у васальній залежності від <u>Нортумбрії</u>
Дін-Ейдін	Приблизно 560-638 рр.	<u>Північна Британія.</u> Територія біля сучасного міста Единбург	Близько 560 р. північна частина Гододина навколо столиці була захоплена Алт Клуїтом, який і утворив

Королівство	Хронологія	Розташування	Коротка характеристика
			королівство. Регулярні атаки англосаксів із півдня до 638 р. Після падіння Дін-Ейдіна було створено англосаксонське королівство <u>Данбар</u>
Манау Гододін	?-380 р.	<u>Північна Британія.</u> Територія між валами Адріана та Антоніна	Державне утворення (?) племені <i>вотадинів</i> . Одним із їхніх ватажків був знаменитий Кунеда, який правив у невеликій області <u>Манау Гододін</u> у верхів'ях затоки Ферг-оф-Форт
Алт Клуїт, з 870 р. Стратклайд	Приблизно 400-1070 рр.	<u>Північна Британія.</u> Територія між валами Адріана та Антоніна. Північна точка – Скеля Брігтов біля північного краю озера Лох-Ломонд. На південь – до Ейра	Коли римляни покинули острів, дамонії утворили королівство Алт Клуїт, яке в пізніші часи називалося Стратклуайд. Столиця – Алт Клуїт. У 870 р. вже під ім'ям Стратклайд було захоплене вікінгами та почало занепадати, стало частиною королівства <u>Альба</u> (сучасної Шотландії)
Галвідел	Сер. V – перша пол. IX ст.	<u>Північна Британія.</u> Територія на південному заході сучасної Шотландії, нині відома як Голуей, острів Мен	Територія була здавна населена <i>пиктами</i> . В епоху римського завоювання Британії її заселили кельтським племенем <i>новантів</i> . Із середини V ст. самостійна держава. Через століття алт-клуїтська династія була вигнана з Галвідела регедцями <u>Північного Регеду</u> . У першій половині VII ст. Галвідел повернувся під владу королів Ініс Манау. Основним населенням залишалися пікти. Після вторгнення вікінгів на Мен у першій половині IX ст. увійшов до складу <u>Стратклайду</u>
Камбрія	870-1018 рр.	<u>Північна Британія.</u> Територія Адріана та Антоніна	З 870 р. Стратклайд почав занепадати і став частиною королівства Альби (сучасної Шотландії). Його також іноді стали називати Камбрією, оскільки до його складу увійшла частина земель

<i>Королівство</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Розташування</i>	<i>Коротка характеристика</i>
			колишнього Регеда. Така ситуація зберігалася до 1018 р., коли Камбрія була формально приєднана до Шотландії
Селковія	Сер. VI – поч. VII ст.	<u>Північна Британія.</u> Територія в районі сучасного Селкиркшира	Назва королівства не збереглася, тому в історичній літературі прижилося найменування «Селковія» від назви кельтського племені <u>селговів</u> . Після смерті Кліноха, короля <u>Алт Клуїта</u> , його володіння були поділені на дві частини. Більшість дісталася старшому, Тутагуалу, а менша – молодшому, Сеніллту. На початку VII ст. набіги англів <u>Нортумбрії</u> та Алт Клуїта. В результаті Селковія знову увійшла до складу Алт Клуїта
Ініс Манау	450-836 рр.	Острів Мен	Наприкінці V ст. або на початку VI ст. острів був захоплений королями <u>Алт Клуїта</u> . Династія Стратклайду 450-730 рр. Менська династія 730-836 рр.
Гарт-Мадрін, Бріхейніог	Приблизно 400 р. – поч. X ст.	<u>Уельс.</u> Територія південно-західного Уельсу, віддалена від моря область на пагорбах Брекон	Столиця – місто Талгарт. Після смерті Антонія Доната близько 400 р. його володіння на південному заході Уельсу були поділені між синами на дві частини. Еднівед став правити в <u>Деметії</u> , тоді як Тудвал – в області на пагорбах Брекон, де було утворено королівство <u>Гарт-Мадрін</u> . Наприкінці IV ст. землі заселили <u>ірландці-дессі</u> . На початку V ст. їхній вождь Анлах мак Кормак одружився з Мархелл Теудріг, єдиною спадкоємицею Гарт-Мадріна, і сам став королем. Після смерті Анлаха правителем було обрано його сина Бріхана, на честь якого королівство отримало назву <u>Бріхейніог</u> . Наприкінці IX ст. – на поч. X ст. королі Бріхейніога

Королівство	Хронологія	Розташування	Коротка характеристика
			визнали себе васалами королів Англії
Біеллт	Перша пол. V ст. – поч. IX ст.	<u>Уельс</u> . Територія Повіса	Королівство утворилося під час правління Вортігерна, коли він віддав ці землі своєму синові Пасгену. У VI ст. Біеллт на деякий час потрапив у залежність від <u>Бріхейніога</u> , а наприкінці VIII ст. або на початку IX ст. був захоплений <u>Сейсіллугом</u> та увійшов до складу південно-валлійської держави <u>Дехейбарт</u>
Гвертриніон	Перша пол. V ст. – ?	<u>Уельс</u>	Вотчина Вортігерна. Було васальним королівством <u>Біеллта</u> , правителі якого іноді носили титул королів Гвертриніона
Евіас, Гвертевіріг, Гвент	Приблизно 378-1090 рр.	<u>Уельс</u> . Територія південного і південно-східного Уельсу	Землі населяли <i>силури</i> . Засновником королівства вважається вождь силурів Ейдав Старий – Верховний король бритів. Евіас був захоплений Верховним королем бритів Вортігерном, який віддав королівство під управління старшого сина Вортімера. На честь Вортімера, якого валлійці називали Гвертевіром, королівство отримало назву <u>Гвертевіріг</u> . Гвертевіріг був перейменований на Гвент. Столиця – Кайр-Гвент, або Кайрвент. Близько 930-950 рр. один із нащадків Ріса, Морган Старий і Великий, об'єднав усі землі предків в одне королівство, яке на його честь було названо <u>Морганнуг</u> , або <u>Гламорман</u> . Близько 1090 р. Гвент і Морганнуг були завойовані норманами
Феррег	Приблизно 540 р. – ?	<u>Уельс</u> . Землі між річками Вай і Северн	Після смерті Карадога, короля Гвента, близько 540 р. його володіння були поділені на дві частини. Синів Каурдаву

<i>Королівство</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Розташування</i>	<i>Коротка характеристика</i>
			дісталися землі між річками Вай і Северн, де він заснував королівство Феррег. Імовірно, йому були також підпорядковані правителі <u>Майлієніда</u> і <u>Елвайла</u> . Невідомо, скільки часу проіснував незалежний Феррег
Ергінг	610-755 рр.	<u>Уельс</u> . Територія на схід від річки Монноу, долина річки Вай і більша частина території сучасного Герефордшира	Столиця – Кайр-Арікон (сучасний Вестон-апон-Пен'ярд). Близько 755 р. Гвент зазнав поділу між спадкоємцями Ітела ап Моргана, Ергінг перестав згадуватися як самостійне королівство. За Фернвайла ап Ітеля він був захоплений саксами
Гвінед	70-і рр. V ст. – 1284 р.	<u>Уельс</u> . Територія на північному заході між річками Діуї та Ді, в області Сноудонія, або Ерірі, та низка дрібних прибережних островів	Наприкінці IV ст. римський воєначальник Магн Максим перед від'їздом поділив землю між синами. Одному з них, Костянтину, дісталися північно-західні області – він став родоначальником династії королів Гвінеду. У другій половині IV ст. землі було заселено <i>вотадинами</i> під проводом Кунеди. У першій половині V ст. утворився Гвінед – одне з наймогутніших королівств Уельсу. У 1282 р. загинув Ллівелін ап Грифід – останній незалежний князь Уельсу. У 1284 р. валлійці запропонували Едуарду I мир і добровільне приєднання до Англії
Афлогіон	Приблизно 445 р.	<u>Уельс</u> . Північна територія	Після смерті Кунеди близько 445 р. його володіння на півночі Уельсу були поділені між синами. Авлоїгу дісталася невелике володіння на півострові Ллейн, назване на його честь <u>Афлогіон</u> . У період між 540 і 549 рр. володіння приєднали до <u>Росу</u> , внаслідок чого утворилося королівство <u>Ллейн</u> .

Королівство	Хронологія	Розташування	Коротка характеристика
Догвейлінг	Приблизно 445-700 рр.	<u>Уельс</u> . Територія на північному сході	Землі отримав Догвайл – молодший син Кунеди під час поділу батьківських володінь близько 445 р. Догвейлінг, що був найсхіднішим із васальних королівств <u>Гвінеда</u> , мав найвигідніше стратегічне положення з усіх. Територія близько 700 р. у зв'язку з ослабленням Гвінеда увійшла до складу <u>Повіса</u>
Дінодінг	Приблизно 445 р. – між 850 і 925 рр.	<u>Уельс</u> . Територія на півночі, на південь від Гвінеда у районі сучасних Портмадога і Гарлеха	Свою назву Дінодінг отримав від імені короля Дінода. Крім імен, жодних інших відомостей про королів Дінодінга не збереглося. Очевидно, це було васальне королівство <u>Гвінеда</u> . Територія королівства увійшла до складу Гвінеда, що сталося між 850 і 925 рр.
Ісвейліон, або Осмайліог	Приблизно 445-550 рр. – ?	<u>Уельс</u> . Територія східної частини острова Ініс Мон (сучасна назва Англії)	Після смерті правителя Північного Уельсу Кунеди його володіння були поділені між дітьми. На ім'я Ісвайла держава отримала назву Ісвейліон, або <u>Осмайліог</u> . Вона перебувала в небезпечній близькості від ірландців. Скільки поколінь нащадків Ісвайла перебувало на троні – невідомо
Рос (?)	Приблизно 470-570 рр.	<u>Уельс</u>	Засноване Оуайном Білозубим, сином Ейніона Запального, королівство отримало від істориків умовне ім'я Рос, тоді як його оригінальна назва не збереглася. Резиденція – замок Дін-Арт. Королівство перебувало у васальній залежності від <u>Гвінеда</u>
Рівоніог	Приблизно 445-540 рр.	<u>Уельс</u> . Землі в районі Денбіга	Після смерті Кунеди близько 445 р. його володіння на півночі Уельсу були поділені між синами. Королівство третього сина Кунеди Рівона – <u>Рівоніог</u> . Проіснувало до 540 р.
Едейрніон	Приблизно 445 р. – XII ст.	<u>Уельс</u> . Територія на півночі, південному	Королівство утворилося в результаті поділу володінь Кунеди між його синами.

<i>Королівство</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Розташування</i>	<i>Коротка характеристика</i>
		сході Гвінеда, в районі Бали	Свою назву Едейрніон отримав від імені одного із синів – Едейрна. У XII ст. у процесі розмежування Уельсу територія колишнього Едейрніона увійшла до складу <u>Повіса</u>
Мейріонід	Приблизно 445-785 рр.	<u>Уельс.</u> Територія на півночі, біля сучасного Меріонетшира	Кролівство утворилося внаслідок поділу земель Кунеди між його нащадками. Його онук Мейрхіон отримав частину володінь. Королівство довго чинило опір англосаксонській навалі. Близько 785 р. землі увійшли до складу <u>Гвінеда</u>
Керніу, Глівісінг, Гвент, Морганнуг	Кінець IV ст. – 1090 р.	<u>Уельс.</u> Територія на середньопівденних землях	Королівство сина Магна Максима Євгена (Оуайна). Перша назва – <u>Керніу</u> . Наприкінці V ст. було перейменовано на <u>Глівісінг</u> . Розпалося на кілька дрібних володінь після смерті короля Глівіса (кінець V ст). Близько 927 р. Морган Старий і Великий об'єднав <u>Гвент</u> і Глівісінг в одне королівство, яке на його честь було названо <u>Морганнуг</u> , або <u>Гламорган</u> . Із 1074 р. Гвент і Морганнуг керувалися одним королем, поки близько 1090 р. не були завойовані норманами
Деметія, Дівед, Дівор, Дехейбарт	382-920 рр.	<u>Уельс.</u> Землі на південному заході	Головним місто був Морідунум (сучасне м. Кармартен). У 383 р. Магн Максим доручив управління Деметією Антонію Донату (Анун Дінод). З початку V ст. Деметія стала називатися <u>Діведом</u> , або <u>Дівором</u> . Хіуел одружився з племінницею Антонія Елен, у такий спосіб узаконивши захоплення влади. Хіуел, успадкувавши від старшого брата <u>Сейсіллуг</u> у 920 р., об'єднав дві держави в королівство <u>Дехейбарт</u>

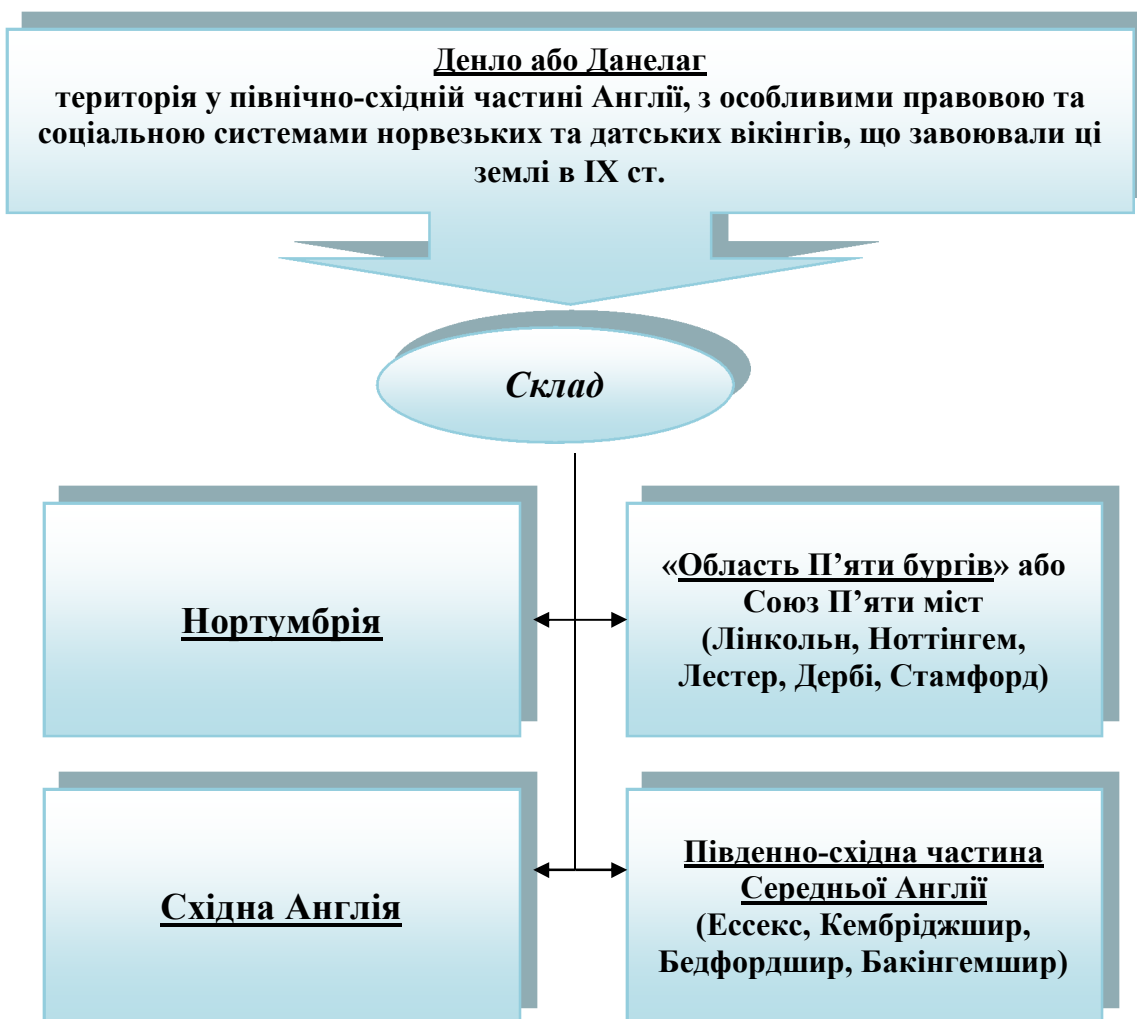
<i>Королівство</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Розташування</i>	<i>Коротка характеристика</i>
Кередігтон, Сейсілуг, Дехейбарт	Перша пол. V ст. – 1216 р.	<u>Уельс.</u> Територія на півдні сучасної області Кардіганшир	Королівство утворилося внаслідок поділу володінь Кунеди між синами. Кередігу дісталася найпівденніша область, що отримала на честь нього назву <u>Кередігтон</u> . Було васальним королівством <u>Гвінеда</u> . На поч. VIII ст. дістало назву <u>Сейсілуг</u> . У 920 р. Хіуел об'єднав Дівед і Сейсіллуг у королівство Дехейбарт
Майліенід	Перша пол. V ст. – перша пол. VI ст.	<u>Уельс.</u> Територія на північному сході сучасного Радноршира	Одне з королівств, що утворилися на території, котра належала Вортигерну та була поділена між його синами. Частка земель дісталася його сину Бріду, і королівство було названо на честь його правнука Майла. Скільки часу нащадки Бріду правили Майліенідом, невідомо. Ймовірно, у першій половині VI ст. ці землі увійшли до складу королівства <u>Феррег</u>
Повіс	Сер. V ст. – 1284 р.	<u>Уельс.</u> Територія на сході, долини Северна та Терна, що лежали між Камбрійськими горами та Західним Мідлендом	Столиця – Віроконіум Корнубіорум, Кайр-Гурікон (сучасне м. Роксетер). У середині V ст. утворилися королівства Повіс, Біеллт і Майліенід, де правили нащадки Вортигерна. Повіс у 1280 рр. мав союз із <u>Гвінедом</u> проти Англії. Однак після поразки у війні 1284 р. був змушений визнати сюзеренітет короля Англії

6.3. Королівства саксів, англів та ютів Британії у середні віки

<i>Держава</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Розташування</i>	<i>Коротка характеристика</i>
Вессекс	519-927 рр.	Південь Британії	Королівство західних саксів. Столиця – Вінчестер. Із 870-х рр. регулярні вторгнення данів. Король Альфред Великий видав новий кодекс законів та провів низку реформ. У 927 р. син Едуарда, Етельстан, завоював <u>Нортумбрію</u> , і <u>Англія</u> вперше стала єдиним королівством
Суссекс	477-825 рр.	Південь Британії	Королівство південних саксів, виникає внаслідок англосакського завоювання Британії. Після правління короля Осмунда (765-770 рр.) королівство потрапило під вплив королівства <u>Мерсії</u> . У IX ст. – до рук королів <u>Вессекса</u>
Ессекс	527-825 рр.	Територія південно-східної Британії. На території сучасних графств Ессекс, Гартфордшир та Мідлсекс	Королівство східних саксів. Датою заснування королівства вважається 527 р., коли сакси повністю захопили цю територію у бритів. Останній король Сігеред передав державу королю <u>Вессекса</u> Егберту
Кент	450-871 рр.	Територія у південно-східній Британії	Королівство ютів. Столиця – Кентербері. Перше «варварське» королівство, засноване близько 475 н. е. у Британії північними германцями
Східна Англія	VI ст. – 918 р.	Територія сучасних графств Норфолк, Суффолк	Королівство східних англів. Держава виникла внаслідок консолідації англів на території <i>бритів іценів</i> . Держава була поглинена Королівством Англія у 918 р.
Нортумбрія	655-954 рр.	Територія сучасного графства Нортамберленд	Королівство північних англів. Столиці – Бамборо, Еофорвік. Держава, що утворилася

Держава	Хронологія	Розташування	Коротка характеристика
		до затоки Ферт-оф-Форт, сучасного графства Йоркшир	внаслідок об'єднання у 655 р. <u>Берніції</u> та <u>Дейри</u> . У 867 р. була захоплена вікінгами
Берніція	547-655 рр.	Територія сучасних англійських графств Нортумберленд і Дарем, східної частини Північного Йоркширу, а також колишніх шотландських графств Бервікшир та Східний Лотіан, що простягається від річки Форт до річки Тис	У 547 р. вождь англосаксів Іда прибув на східне узбережжя Британії, скинув малолітнього британського короля Морканта і став правити в <u>Брінейху</u> , перейменувавши його в Берніцію. У другому десятилітті VII ст. Берніція об'єдналася зі <u>Дейрою</u> і утворила велике королівство <u>Нортумбрію</u>
Дейра	559-655 рр.	Територія сучасних англійських графств Східний Йоркширський Райдінг та Йорк від річки Тис до річки Гамбер	Королівство, утворене германськими племенами англів, які оселилися в сер. VI ст. на території сучасної північно-східної Англії. У другому десятилітті VII ст. <u>Берніція</u> об'єдналася зі Дейрою і утворила велике королівство <u>Нортумбрію</u>
Мерсія	527-918 рр.	Територія у долині річки Трент на заході центральної Англії, землі сучасних графств Вест-Мідлендс та Іст-Мідлендс	Королівство західних англів. Мерсія прийняла християнство пізніше за інших королівств. Столиця – Томуерт. Креода – перший правитель. У X ст. держава була об'єднана з <u>Вессексом</u> . У 1016 р. королівство Мерсії і Вессекса було поділене між Кнутом Великим та Едмундом Залізноюбоком, і Кнуту дісталася Мерсія

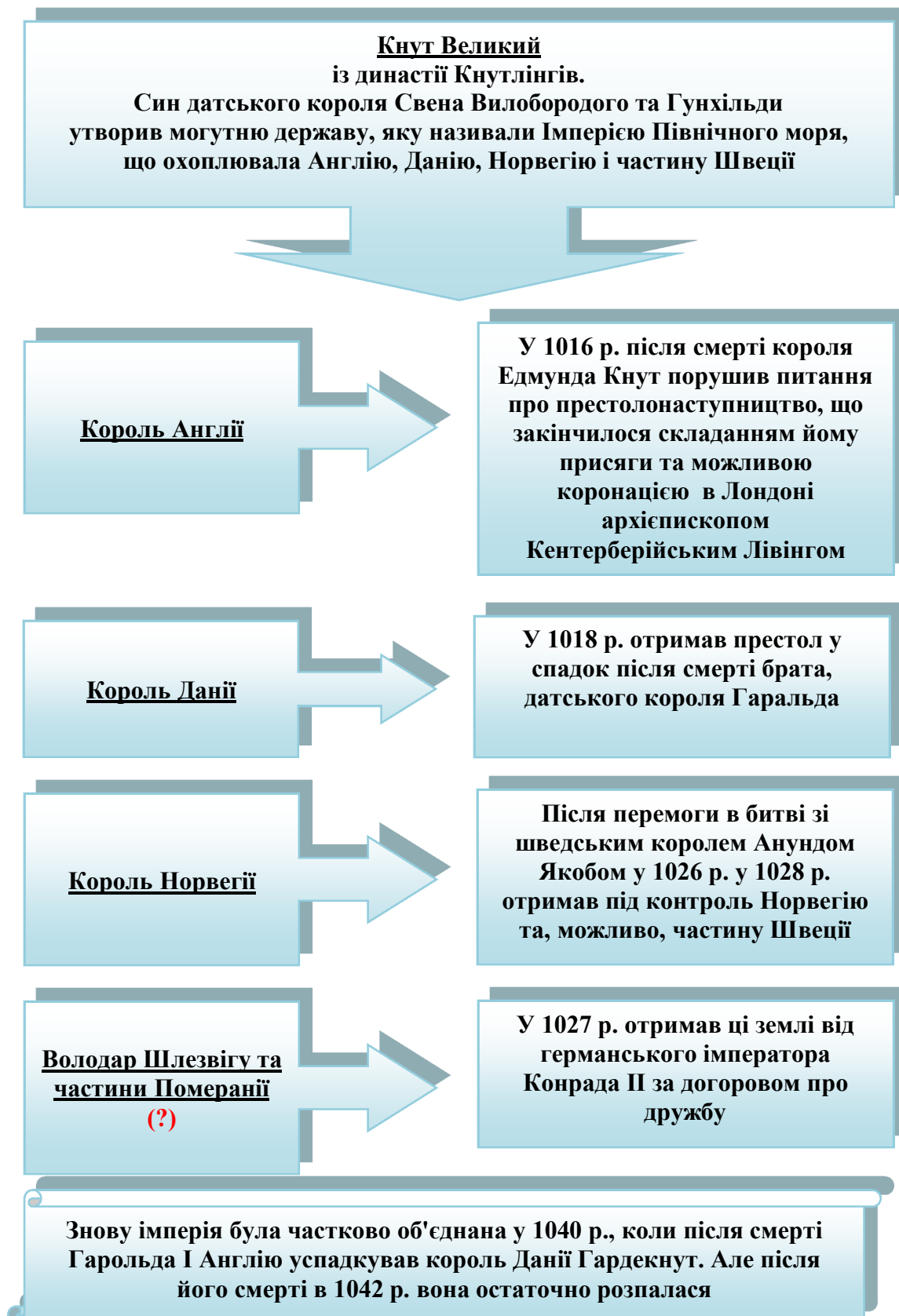
6.4. Данелаг – область датського права

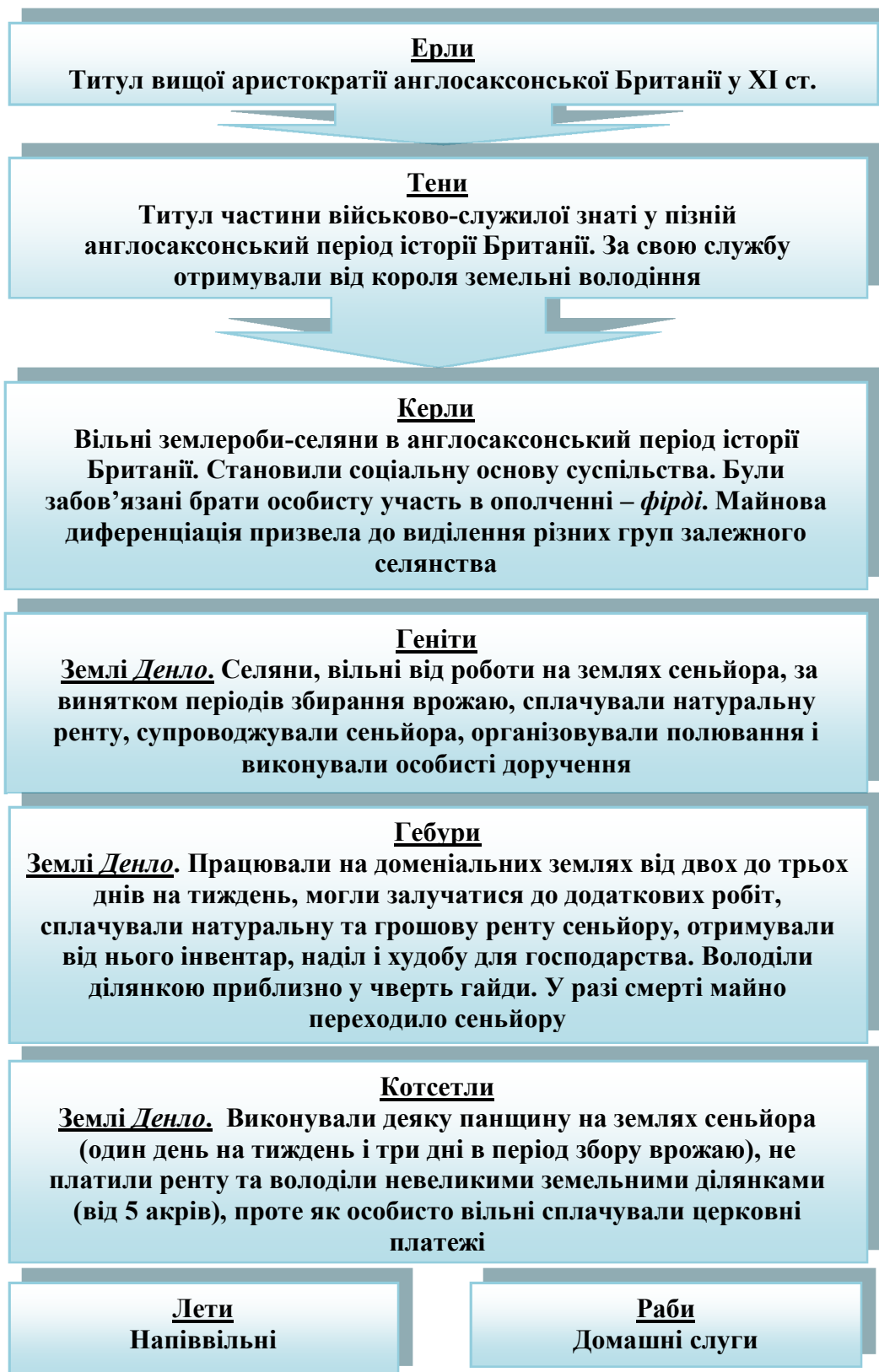
Особливість:

- основною адміністративно-територіальною одиницею був уепентейк – територія, площі ораних земель, приблизно 100 гайдів;
- правова система базувалася на скандинавському праві;
- міра покарання за вбивство людини визначалася його соціальним статусом, а не соціальним статусом його сеньйора;
- підвищена тяжкість покарань за злочини, що перебували у королівської юрисдикції;
- власна система вергельдів із деталізацією та надмірними штрафами;
- розгалужена організація судової системи «Області П'яти бургів» – від суду П'яти бургів, судів графств та уепентейв до судових зборів мешканців селища;
- утворення прообразу журі присяжних із дванадцяти найавторитетніших тенів уепентейка

6.5. Імперія Кнута Великого (995-1035 рр.)

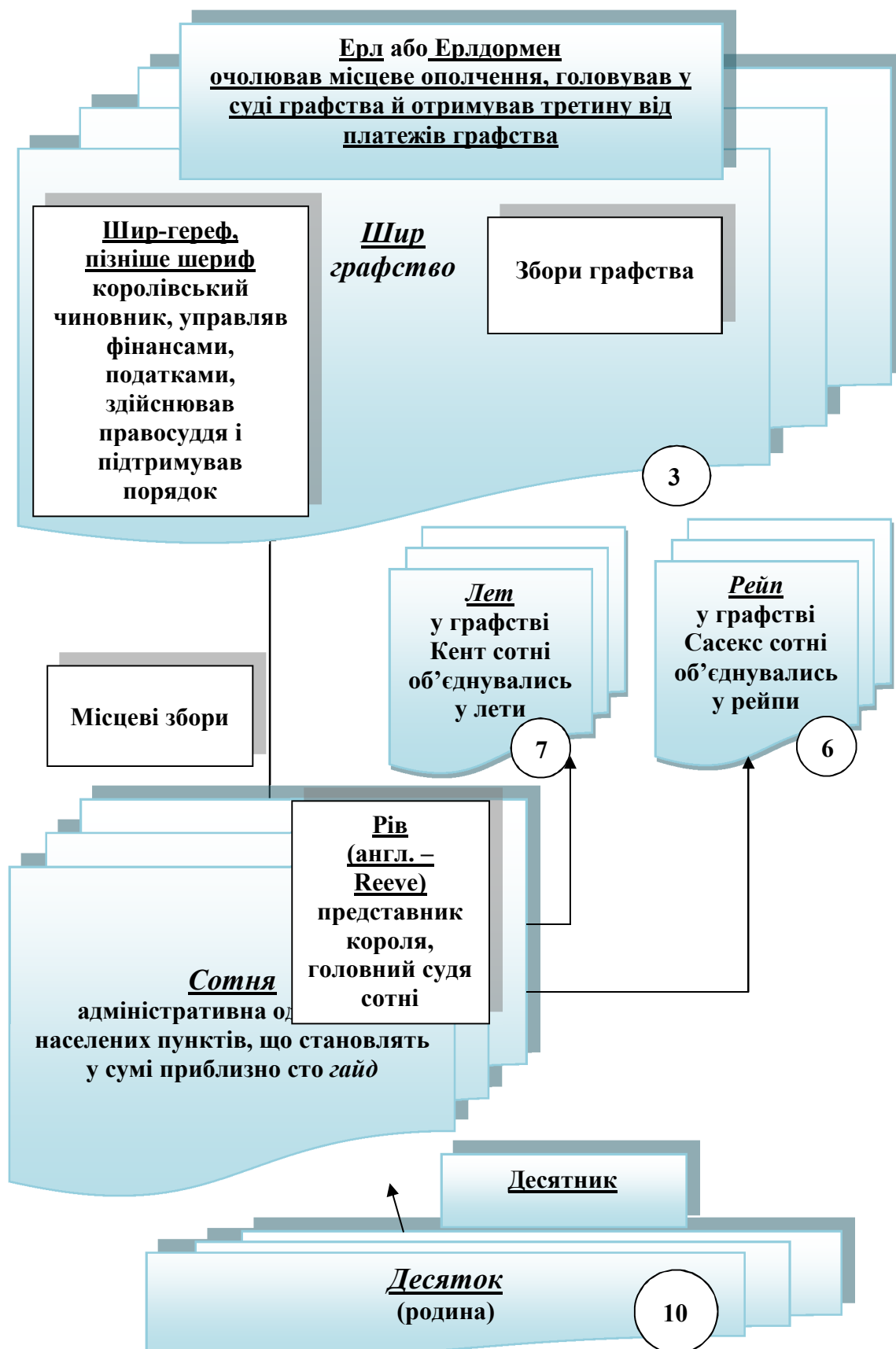
6.6. Суспільний лад Англійського королівства (VIII-XI ст.)

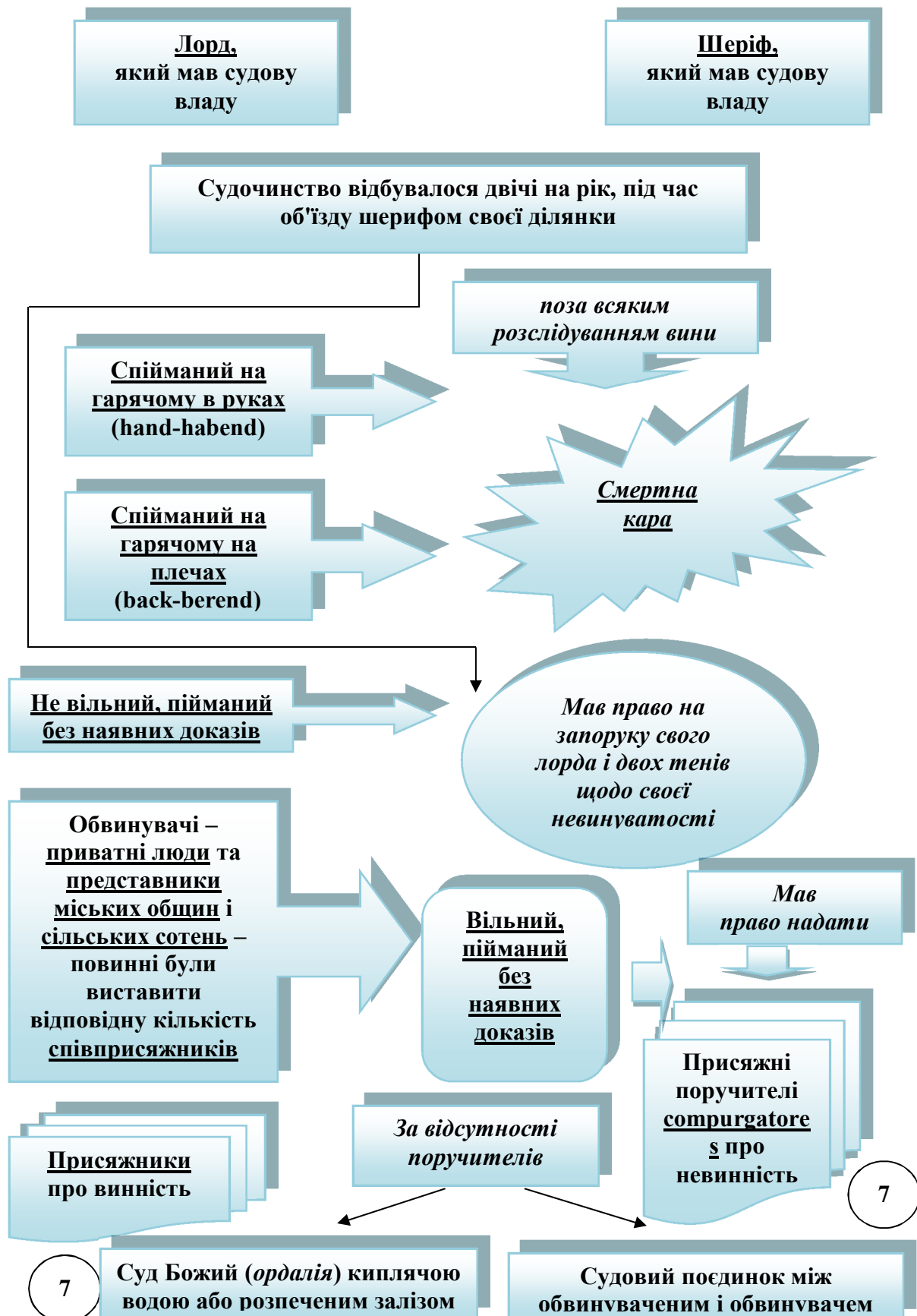
6.7. Державний лад Англійського королівства (VIII-XI ст.)

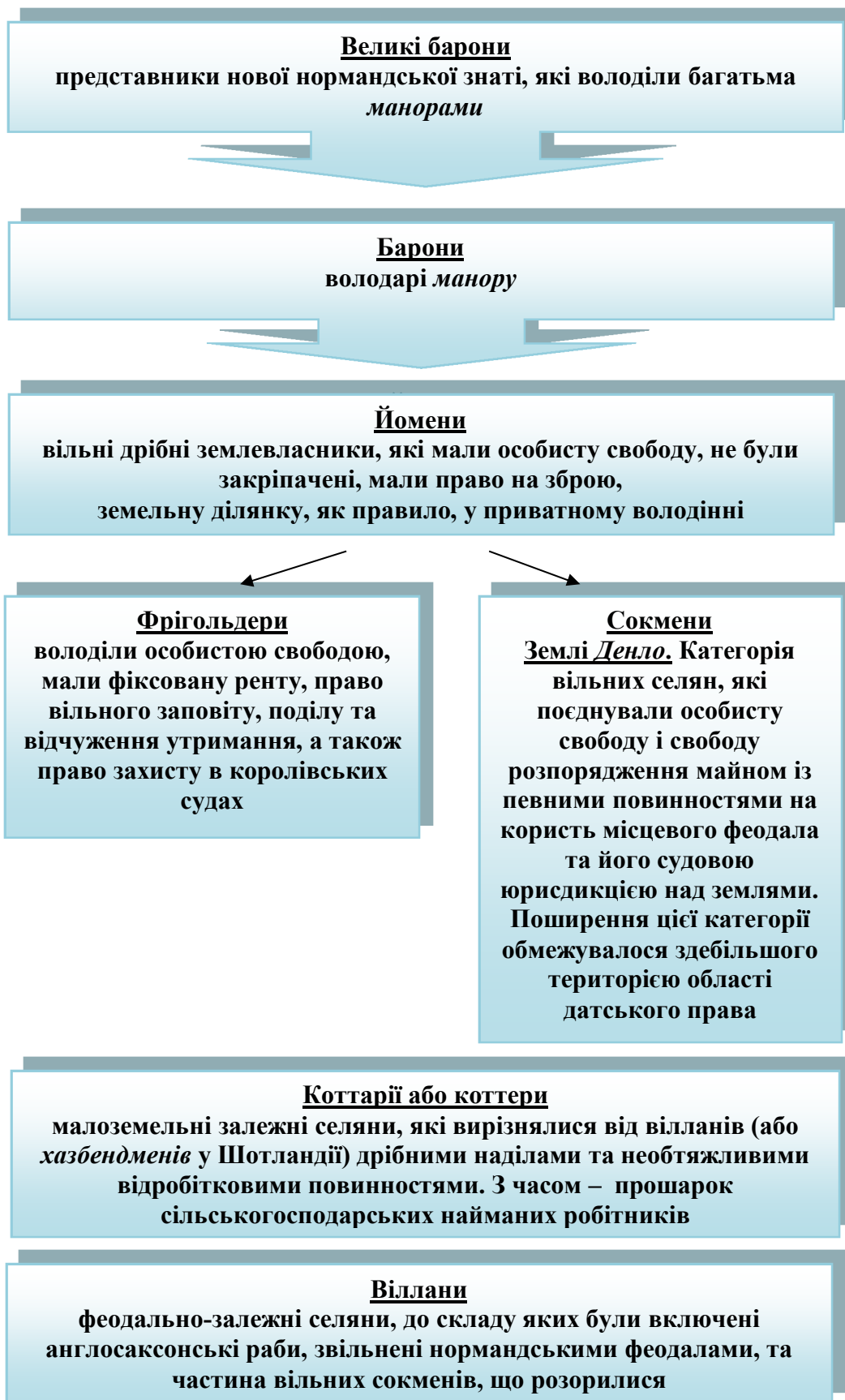
6.8. Місцеве управління в Англійському королівстві (VIII-XI ст.)

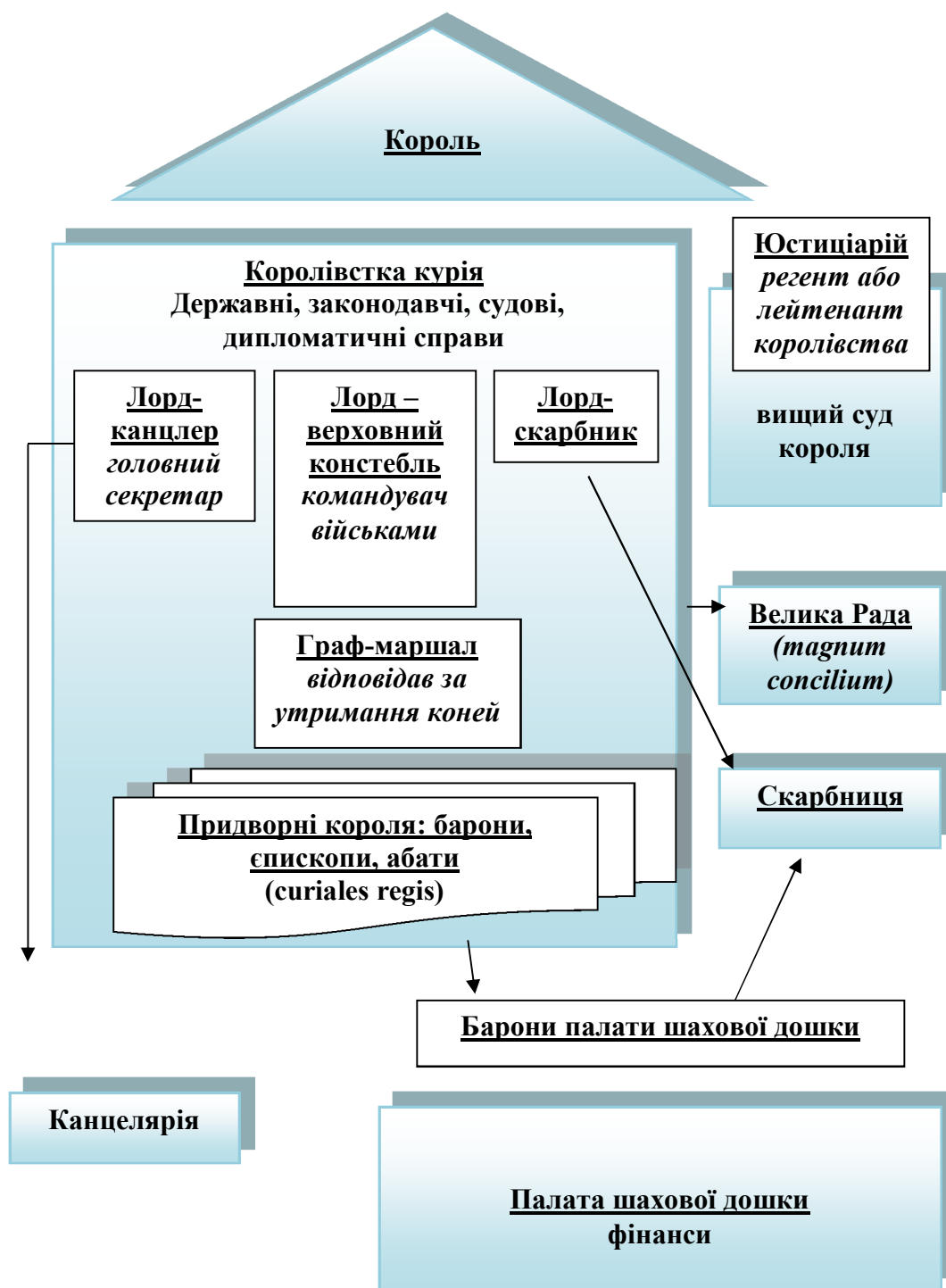
6.9. Судочинство в англосаксонську епоху

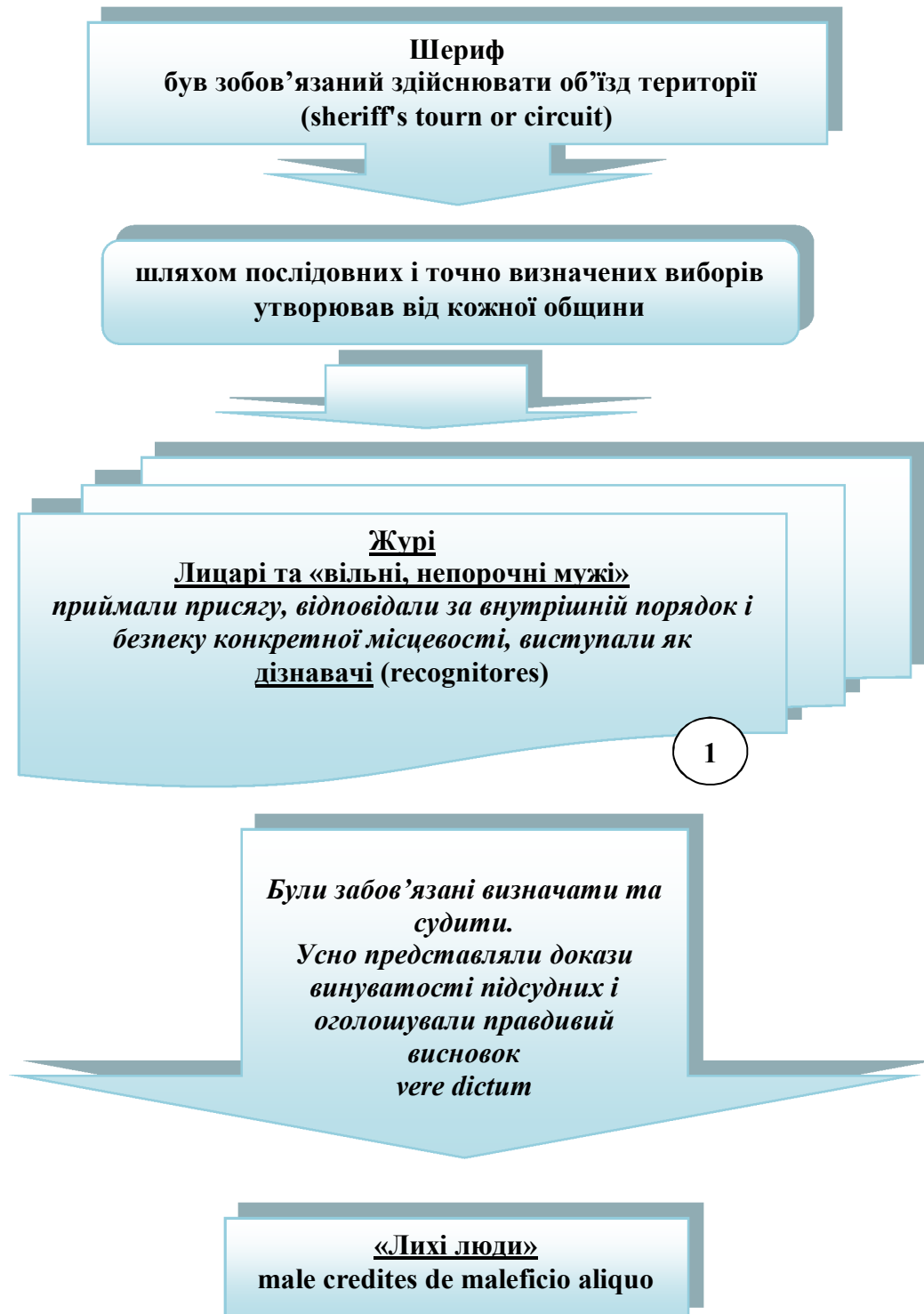
6.10. Суспільний лад Англійського королівства (XI-XII ст.)

6.11. Державний лад Англійського королівства (XI-XII ст.)

6.12. Судочинство в Нормандську епоху. Журі

6.13. Манор і маноріальні суди в Англії XII ст.

6.14. Суди середньовічної Англії

Назва суду		Хронологія	Характеристика
<u>Королівський Суд Вестмінстера</u> (Curia Regis)	<u>Суд королівської лави</u> King's Bench, Cour du banc du Roi	Заснований у 1215 р.	Спочатку це був центр королівської влади та управління, куди входив король із радниками, придворні, чиновники. Пізніше – суд із загальних позовів у справах двох окремих категорій: <i>de banco</i> – із загальної лави та <i>coram rege</i> (лат. «в присутності короля») – для тих, хто з Королівської лави. Кримінальні звинувачення в рядових злочинах мали висуватися особливими зборами графств – <i>Великим журі</i> . З XIV ст. – 24 члени. Судді ухвалювали вирок із залученням <i>Малого журі</i> – 4-6 представників сотень (див. нижче)
	<u>Суд загальних позовів</u> (Court of Common Pleas)	Із початку XIII ст.	Вищий королівський суд, переважно у цивільних справах, який розбирав майнові спори, відігравав вирішальну роль у формуванні «загального права»
	<u>Суд казначейства</u> (Exchequer of Pleas)	20-ті рр. XII ст.	Вищий судовий орган із фінансових та фіскальних спорів
<u>Суд лорда-канцлера</u>		Утворений у XIII ст.	Розглядав цивільні відносини з огляду не на «загальне право», а на «право справедливості», виступав у такий спосіб у ролі творця нових норм права
<u>Зоряна палата</u>		1487-1641 рр.	Надзвичайний суд при королі Англії. Створений королем Генріхом VII для судів над дворянами після Війни Червоної та Білої троянд у 1488 р. як <u>комітет королівської Таємної ради</u>
<u>Адміралтейський суд</u>		Приблизно з 1360 р.	Був заснований для суду над піратами, оскільки дії, вчинені у відкритому морі, не підпадали під юрисдикцію місцевих суддів

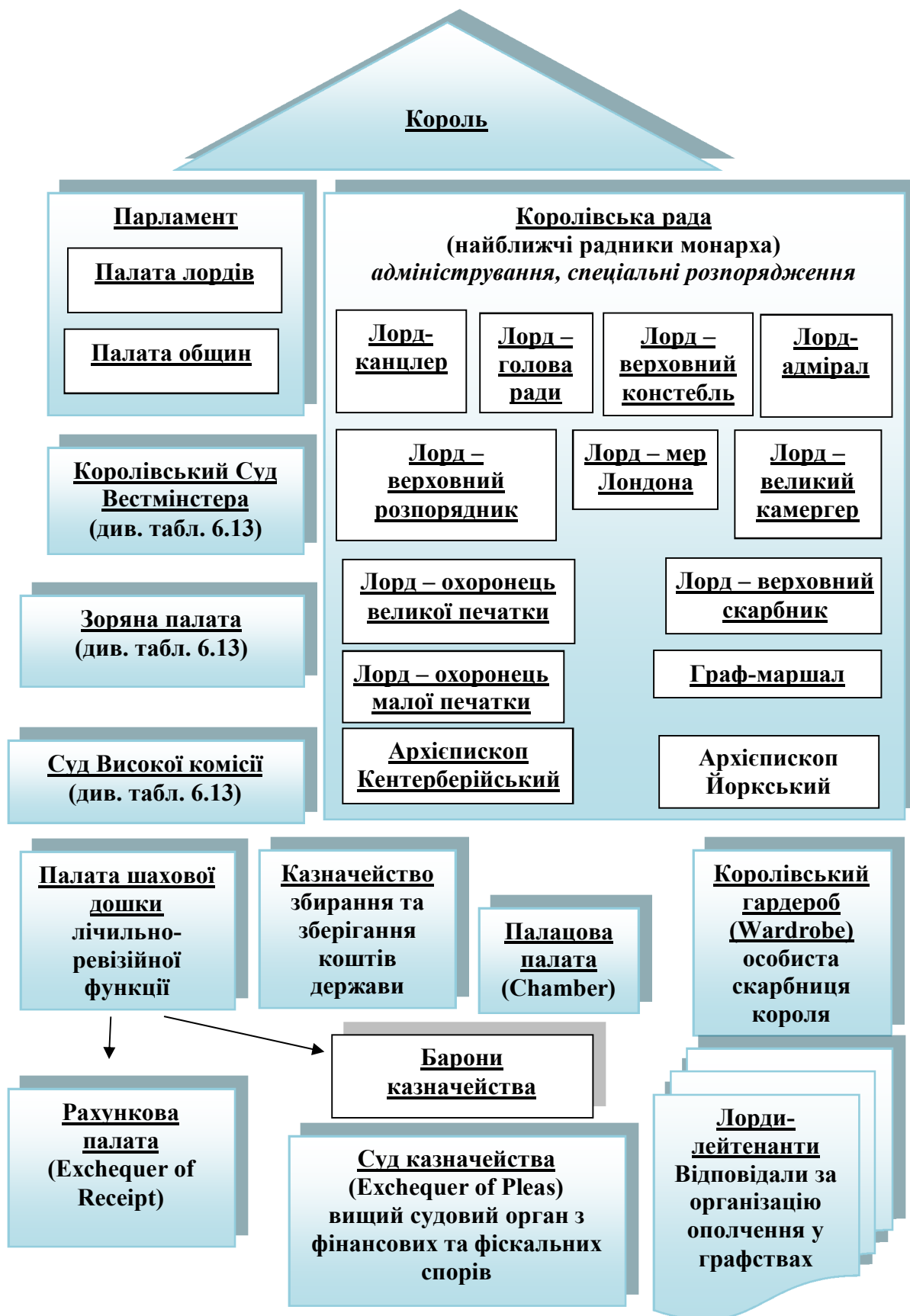
Назва суду		Хронологія	Характеристика
<u>Суди асизів</u>		Із другої пол. XIII ст.	Утворені спеціально для розгляду справ із земельних позовів. Перевірка стану в'язниць. Справи про заколоти. Роз'їзні судді (див. Суд Королівської лави), відвідуючи графства по 3-4 рази на рік, розглядали справи за участю <u>журі присяжних засідателів</u>
<u>Мале журі</u> (Jury)		1166 р. – прийняття Кларендонської асизи	Колегія з 12 присяжних. Розгляд справи по суті та винесення вердикту
<u>Велике журі</u> (grand jury)		1166 р. – прийняття Кларендонської асизи	Обвинувальне журі з 32 членів. Колегія присяжних, які скликаються з метою перевірки підстав для пред'явлення звинувачення особі у конкретній кримінальній справі та вирішення питання про можливість подання її суду, де справа буде розглянута за участю малого журі
<u>Суд Високої комісії</u> (Court of High Commission)		З 1580 рр.	Верховний церковний суд. Склад: члени Таємної ради королеви, єпископи, диякони, вищі чиновники англіканської церкви, іноді юристи і пери Англії. Головував архієпископ Кентерберійський
<u>Церковні суди єпархій</u>		Із X ст.	Справи церковної юрисдикції. Питання віри, справи про розлучення
<u>Маноріальні суди</u> (manorial courts)	<u>Суд честі</u>	З XI ст.	Повноваження поширювалися лише на тих, хто жив на землях манору: володіння та ті землі, які лорд передав іншим. Справи, над якими лорд мав юрисдикцію: цивільні правопорушення, місцеві договори та землеволодіння
	<u>Суд барона</u>		
	<u>Суд халмота</u>		

6.15. Система титулів феодальної знаті Англійського королівства

<i>Титул</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Особливості</i>
<u>Герцог</u>	З 1330-х рр.	Є пером. Починаючи з правління Едуарда III титули герцогів засновують для <u>молодших синів короля</u> : <u>герцоги Йорк, Кларенс, Бедфорд</u> . Старшому синові, принцу Уельському, 1337 р. одночасно пожалували титул <u>герцога Корнуолла</u> . Піддані графи короля мали можливість отримати титул герцога (наприклад: герцоги Ланкастер, Кларенс, Нортумберленд та ін.). Спочатку англійський герцогський титул мав <u>характер дарування</u> . Король за провини міг конфіскувати титул на користь корони. Титул герцога переходив до корони, якщо герцог займав <u>королівський трон</u>
<u>Маркіз</u> Marquess	З 1385 р.	Є пером. З 1385 р. існує титул маркіза Дубліна
<u>Ерл</u> (граф) Earl	З IX ст.	Є пером. Походить від скандинавського титулу <u>Ярл</u> (племінний вождь, титул верховного правителя країни). Титул отримав розповсюдження в результаті завоювань вікінгів. Перетворився на титул <u>спадкової знаті скандинавського або англосаксонського походження</u> . Після нормандського завоювання, коли більша частина англосаксонської знаті була знищена, титул ерла зберігся і став використовуватися замість <u>континентального титулу «граф»</u>
<u>Віконт</u> Viscount	З 1440 р.	Є пером. Дослівно – «заступник графа». Спочатку віконт не отримували титул від монарха і не успадковували його, а призначалися графами <u>намісниками</u> . У системі англійського перства титул був наданий королем Генріхом VI. У 1440 р. – Джон Бомонт, 1-й віконт Бомонт
<u>Барон</u> Baron	Із IX ст.	Є пером. Феодальний сеньйор. До нормандського завоювання титул барона був лише феодальним, але з початком функціонування парламенту трансформувався у <u>спадковий дворянський титул</u>
<u>Баронет</u> Baronet	Із 1320-х рр.	<u>Спадковий титул, який не давав права пера</u> . Спочатку титул застосовували до дворян, які втратили право особистого призову до парламенту. Король Яків I із часом (1611 р.) застосував титул <u>баронета в Англії для освоєння Ірландії</u>
<u>Бакалавр</u>	Із XIII ст.	Англійський варіант башельє («холостяк»), перша

<i>Титул</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Особливості</i>
Bachelor		командна посада у феодальному війську
<u>Лицар</u> Knight	Із IX ст.	Право бути посвяченим у лицарі було прерогативою корони. Факт володіння землею домінував над фактом благородного походження особи. Королі Генріх III, Едуард I вимагали обов'язкової посвяти в лицарі від будь-якого ленника, який володів щорічним доходом із лену не нижче 20 фунтів.
<u>Ексквайр</u> esquire		Щитоносець. У ранній період цим титулом нагороджувався зброєносець лицаря. З часом титул присвоювали чиновникам уряду

6.16. Державний лад Англійського королівства (XIV-XV ст.)

6.17. Джерела права Англійського королівства

<i>Джерело</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Особливості</i>
Звичаєве право	До XI ст.	
Закони Етельберта	601-604 рр.	Збірка законів короля Етельберта (Кент). Основа – норми старого звичаєвого права. Нові правові положення: підвищені штрафи за злочини проти короля та церкви, матеріальні стягнення короля за низкою позовів вільних (справи про крадіжку, вбивство)
Закони Хлотхере та Едріка	Сер. VII – поч. VIII ст.	Збірка законів королів Хлотхере та Едріка (Кент)
Закони Вітреда (Уітреда)	690 рр.	Збірка законів короля Вітреда (Кент)
Закони Іне	Кінець VII ст.	Збірка законів короля Іне (Вессекс)
Закони Альфреда	IX ст.	Збірка законів короля Альфреда (Англія). Вперше були записані давньоанглійською мовою. Позбавлені впливу римського права
Закони Етельстана	930-і рр.	Збірка законів короля Етельстана (Англія)
Закони Едгара	950-970 рр.	Збірка законів короля Едгара (Англія). Першим поклав звичай складати окремо закони церковні та світські
Закони Етельреда II	1008 р.	Збірка законів короля Етельреда II Нерішучого (Англія). Продовжив традицію поділяти закони на дві частини – закони церковні та закони світські
Закони Кнута	Перша пол. XI ст.	Збірка законів короля Кнута (Данелаг). Встановив рівність англійських та датських законів. Кнут поділив свої закони на дві частини – закони церковні та закони світські. Він скасував викуп за руйнування будинку, підпал, злодійство на місці злочину, таємне вбивство і зраду лорду
Хартія вольностей Генріха I	1100 р.	Ооблива прокламація, у якій Генріх I обіцяв усунути зловживання, що мали місце за його попередників, гарантував права та привілеї церкви, феодалів та інших вільних людей
Хартія Стефана Блуаського	1136 р.	Король надав значні привілеї церкви
Хартія Генріха II	1154 р.	Король підтвердив церкві, знаті та власникам всі пожалування, дарування, вільності та вільні звичаї, даровані їм

<i>Джерело</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Особливості</i>
		його дідом – королем Генріхом I
Велика асиза	? Можливо, 1150-1160 рр.	Асиза короля Генриха II. Офіційного тексту не збереглося. Зміст є у викладі юриста кінця XII ст. Гленвіля (трактат <i>De Legibus Angliae</i>). Запроваджувала нову форму судового процесу у справах про вільне земельне утримання. Поряд із судовим поєдинком, за допомогою якого зазвичай велися такі справи в сеньйоріальних судах, допускалося тепер розслідування через присяжних. Дозволяла будь-якому вільному власнику землі вести свою справу за допомогою розслідування через присяжних
Кларендонські ухвали (Constitutions of Clarendon)	1164 р.	16 статей, які були покликані обмежити привілеї духовенства в Англії, зменшити юрисдикцію церкви
Кларендонська асиза	1166 р.	Асиза короля Генриха II. Була видана у формі інструкції роз'їзним судам. Значно обмежувала практичну сферу застосування «божого суду» (ордалії, поєдинок). Запровадила інститут «обвинувальних присяжних» (велике журі) у кожній сотні та графстві з розслідувань щодо осіб, підозрюваних у кримінальних злочинах
Нортгемптонська асиза	1176 р.	Асиза короля Генриха II. Була видана у формі інструкції роз'їзним судам. Інструкції до судового розслідування королівськими юстиціаріями низки злочинів, віднесених до королівської юрисдикції
Велика хартія вольностей	1215 р.	Підписання хартії королем Джоном Безземельним у червні 1215 р. завершило етап боротьби, що мала наслідком утворення в Англії станово-представницької монархії вже наприкінці XIII ст. Містить 63 статті
Лісова Хартія	1217 р.	Доповнення до Великої хартії, де було переглянуто норми про королівські ліси, розширені права фріменів та пом'якшено систему покарань за порушення королівських лісових привілеїв. З 1225 р. була офіційно об'єднана з Великою хартією

<i>Джерело</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Особливості</i>
Оксфордські провізії	1258 р.	Знайшли відображення обмеження на видання нових наказів лордом-канцлером. Спрямовані на обмеження влади корони
Вестмінстерський статут	1275 р.	Статут короля Едуарда I. Відображає боротьбу зі зловживаннями різних суддівських чиновників
Ордонанс	1272 р.	Ордонанс короля Едуарда I, за яким Англія була поділена на кілька областей, що мали у складі по кілька графств, до кожного з яких було прикріплено два судді асизу
Глостерський статут	1278 р.	Статут короля Едуарда I, що був спрямований на виправлення недоліків та удосконалення адміністрації і правосуддя
Другий вестмінстерський статут	1285 р.	Статут короля Едуарда I, відповідно до якого асизні судді мали розбирати справи в графствах тричі на рік
Вінчестерський статут	1285 р.	Статут короля Едуарда I, відповідно до якого присяжні не повинні були щадити та приховували злочинців, якщо не заради поваги до своєї присяги, то хоча б через страх покарання
Третій вестмінстерський статут	1290 р.	Статут короля Едуарда I, відповідно до якого кожній вільній людині (unlicuique libero homini) було дозволено продавати свою землю або утримання, або її частину, але так, щоб той, хто отримав її у феода, отримав би цю землю або утримання від того самого головного лорда і за ту саму службу та звичайні повинності
Статут про ненакладення податей (лат. Statutum de tallagio non concedendo)	1297 р.	Підтвердження королем Едуардом I Великої та Лісової хартій
Статут «Про стягнення штрафів»	1299 р.	Статут короля Едуарда I про стягнення штрафів
Нортгемптонський статут	1328 р.	Статут короля Едуарда I, що спирається на Статут «Про стягнення штрафів», є його розвитком і доповненням
Вестмінстерський статут	1330 р.	Статут короля Едуарда I «Про змовників». Продовжує лінію боротьби зі зловживаннями різних чиновників
Ордонанс про	1346 р.	Ордонанс короля Едуарда I, який

<i>Джерело</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Особливості</i>
суддів і шеріфів		наказував суддям та шерифам забезпечувати здійснення закону та прав усім підданим, однаково багатим та бідним, не порушувати їхні права
Вестмінстерський статут	1352 р.	Статут короля Едуарда I, який вперше в англійському праві та законодавстві визначає поняття «державна зрада». Встановлює, що найбільш важким видом державної зради є зазіхання на життя короля, королеви та спадкоємця престолу, а також військові дії проти короля з боку його підданих
Статут 1354 р.	1354 р.	Вимога суду лише «за законами країни»
Статут 1369 р.	1369 р.	Підтвердження юридичної сили Великої хартії вольностей: якщо якийсь статут буде виданий у її порушення, він повинен вважатися таким, що не має сили
Вестмінстерський статут	1385 р.	Прийнятий після повстання селян у 1381 р., статут забороняв судам приймати до провадження позови віллнів проти їхніх лордів
Акт щодо ферм та овець	1533 р.	Спрямований проти політики «огорожування», перетворення орної землі на пасовища та згону селян-власників із землі
Акт про покарання бродяг та надання допомоги бідним і непрацездатним	1572 р.	Найбільш жорстокий закон Англії кінця XV-XVI ст. Був виданий внаслідок масового зубожіння селянства та міських ремісників внаслідок огорож та розвитку мануфактур

6.18. «Загальне право» і «право справедливості»

«Загальне право»

Склалося у XIII-XIV ст. Система прецедентів, утворених на основі звичаєвого права та практики королівських судів. Створювалося самими суддями у рішеннях у конкретних справах, коли за відсутності чітких норм закону судді мають повноваження та обов'язо створювати право за допомогою судового прецеденту. Досвід роботи королівських суддів у XII ст. почали узагальнювати. Трактати англійського загального права: Гленвіль – «Трактат про закони та звичаї королівства Англійського», Єпископ Кентерберійський Хьюберт Уолтер – «Розмова скарбника»

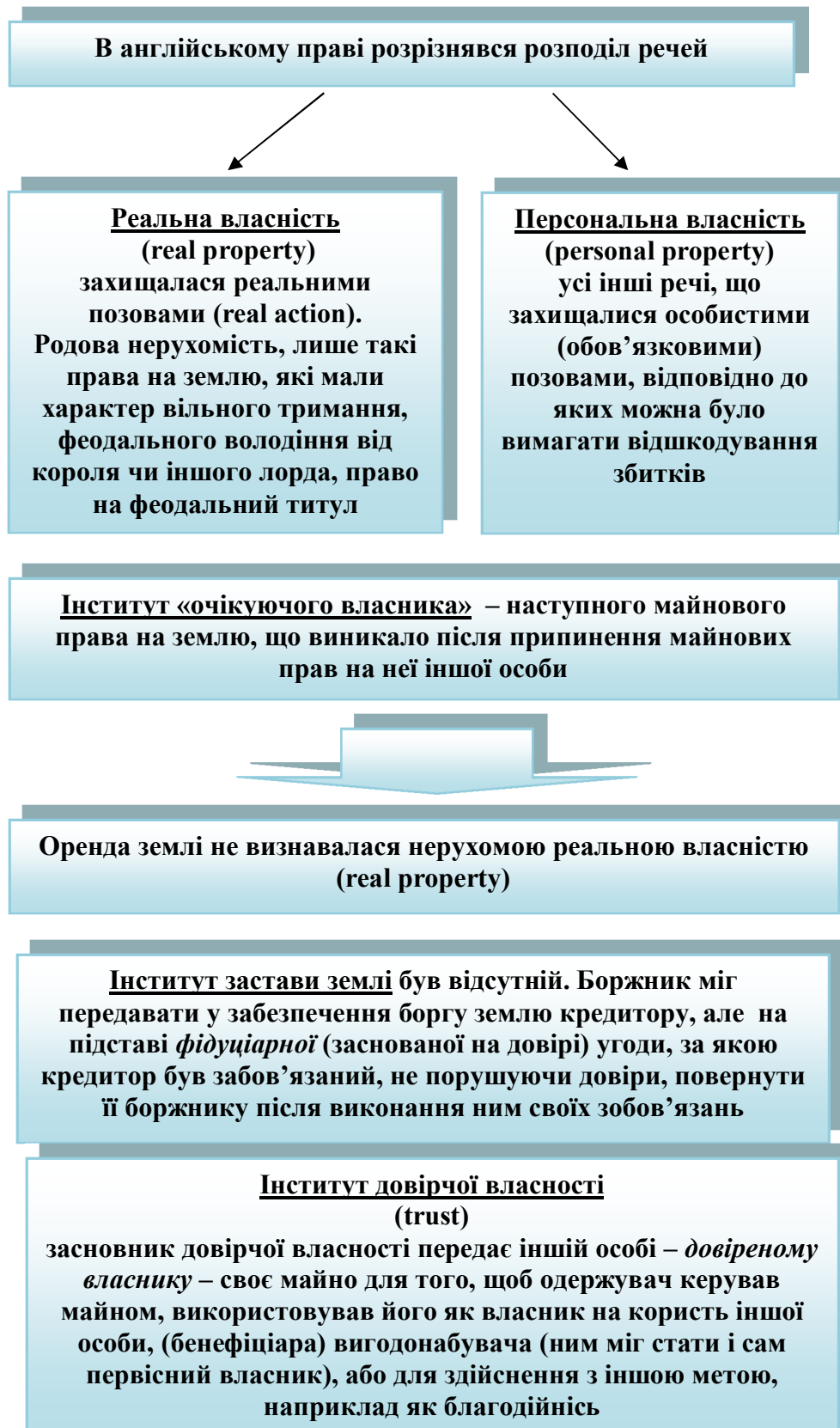
«Право справедливості»

Склалося до XIV ст. Походження пов'язане з найсуворішим формалізмом загального права, коли більшість людей практично не мали можливості подати позов до королівських судів та звертатися до короля безпосередньо. Скарги розглядав лорд-канцлер. Був створений спеціальний орган – Канцлерський суд, відомий як «суд справедливості». Вважалося, що він не залежав від «загального права» при винесенні рішень та керувався лише принципами справедливості. У його діяльності виникли норми, засновані на конкретних випадках – прецедентах, які згодом сформували систему права справедливості. «Право справедливості» дозволяло судам використовувати власний погляд та застосовувати правосуддя згідно з природним правом

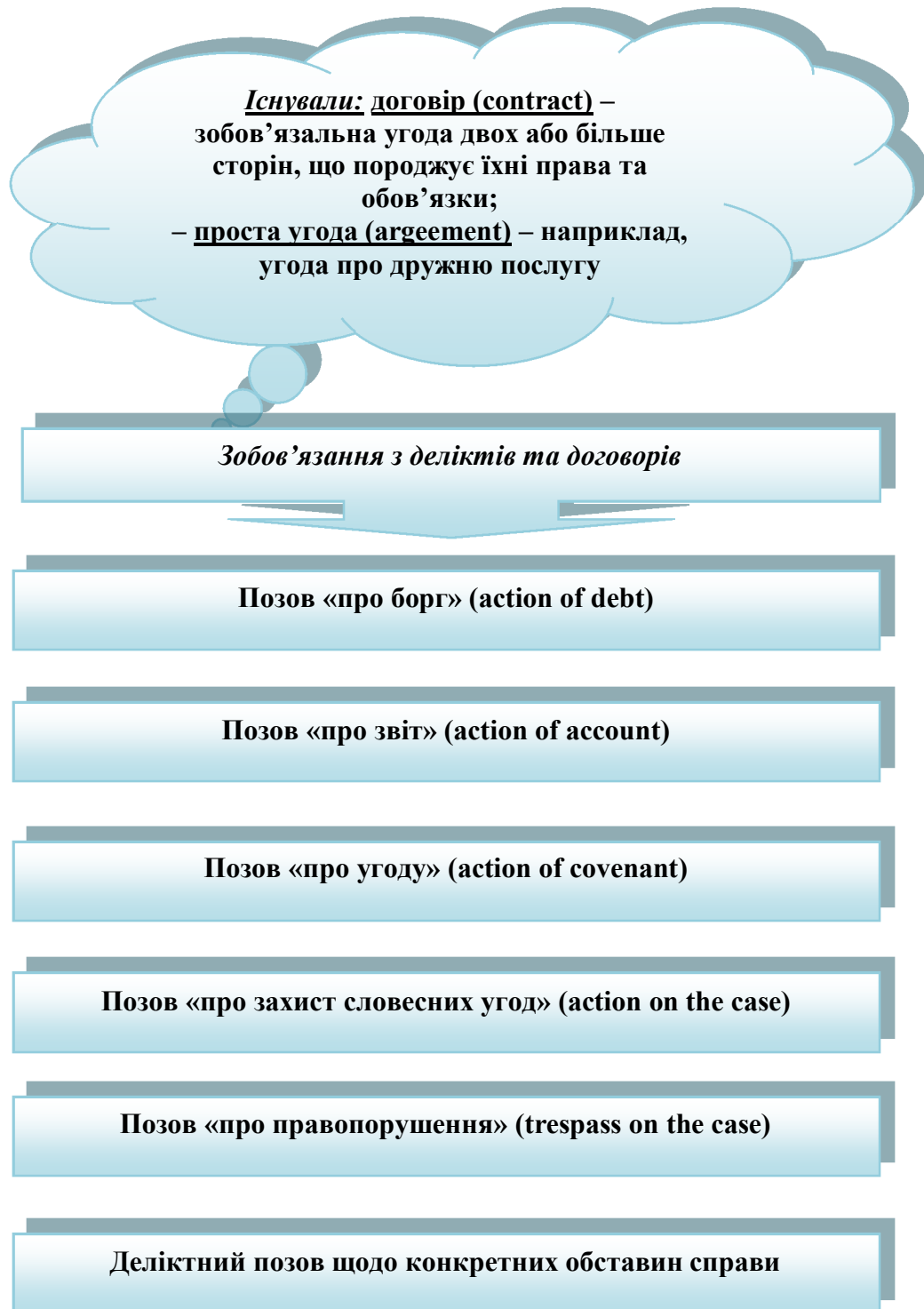
6.19. Землеволодіння за англійським правом

6.20. Майнові відносини за англійським правом у середні віки

6.21. Зобов'язання за англійським правом у середні віки

6.22. Злочини за англійським правом

За тяжкістю

Зрада (treason)

Порушення обов'язку вірності королю з боку підданих (high treason),
порушення обов'язку вірності своєму лордові (petty treason),
заклик до заколоту (sedition), незаконне збіговисько з метою
учинення заворушень (riot), змова (conspiracy)

Фелонія (felony)

Тяжке вбивство (murder),
просте вбивство (manslaughter),
насильницьке проникнення до чужого житла з метою вчинення
фелонії (burglary),
викрадення майна (larceny), підпал та ін.

Місдімінор (misdemeanour)

шахрайство, виготовлення фальшивих документів,
підробка та ін.

За розглядом

Злочини, що переслідувалися за обвинувальним актом та
розглядалися судом присяжних
(pleas of the Crown, indictable offences)

Малозначущі злочини (petty offences)

розглядалися у сумарному порядку
(summary conviction)

6.23. Покарання за англійським правом у середні віки

Контрольні запитання

1. Які держави Британії Ви знаєте?
2. У чому полягали особливості державних утворень кельтських племен бритів у середні віки?
3. Чи можете Ви назвати королівства саксів, англів та ютів Британії в середні віки?
4. Що таке Данелаг?
5. У чому полягали особливості суспільного ладу Англійського королівства (VIII-XI ст.)?
6. У чому полягали особливості державного ладу Англійського королівства (VIII-XI ст.)?
7. Чи можете Ви визначити риси органів місцевого управління в Англійському королівстві (VIII-XI ст.)?
8. Чи можете Ви визначити основні ознаки судочинства в англосаксонську епоху?
9. У чому полягали особливості суспільного ладу Англійського королівства (XI-XII ст.)?
10. У чому полягали особливості державного ладу Англійського королівства (XI-XII ст.)?
11. У чому полягали особливості манору і маноріальних судів в Англії XII ст.?
12. У чому полягали особливості системи титулів феодальної знаті Англійського королівства?
13. Які чинники вплинули на формування «загального права» і «права справедливості»?
14. Які злочини та покарання за англійським правом періоду середніх віків вам відомі?
15. У чому полягали особливості землеволодіння за англійським правом?

Розділ 7

ДЕРЖАВА ТА ПРАВО ФРАНЦІЇ У ПЕРІОД СЕРЕДНІХ ВІКІВ

7.1. Королівства франків. Династії Меровінгів і Каролінгів

<i>Держава</i>	<i>Династія. Монархи</i>	<i>Хронологічні межі. Характеристика періоду</i>
Королівство франків	<u>МЕРОВІНГИ</u> <u>Меровей</u> 447 (448) – 457 (458) рр.	457-843 рр. – існування франкських королівств 457-751 рр. – період династії <u>Меровінгів</u>
	<u>Хільдерік I</u> 457 (458) – 481 (482) рр.	
	Хлодвіг I 481(482)-511 рр.	
Територія майбутнього франкського королівства Австразії	<u>Теодоріх I</u> – король франків у Реймсі та Меці 511 – 533 (534) рр.	
Орлеанське королівство франків 511-524 рр.	<u>Хлодомер</u> – король франків в Орлеані 511-524 рр.	
Паризьке королівство франків 511-558 рр.	<u>Хільдеберт I</u> – король франків у Парижі 511-558 рр.	
Суассонське королівство франків, Орлеанське королівство франків, Франкське королівство Австразія, Бургундське королівство франків, Паризьке королівство франків	<u>Хлотарь I</u> – король франків 511-561 рр.; король Суассонський 511-561 рр.; король Орлеанський 511-561 рр.; король Австразії 555-561 р.; король Бургундський 558-561 рр.; король Паризький 558-561 рр.	
Королівство франків	<u>Харіберт I</u> 561-567 рр.	
Королівство франків	<u>Гунтрамн</u> 561-592 рр.	

<i>Держава</i>	<i>Династія. Монархи</i>	<i>Хронологічні межі. Характеристика періоду</i>
Королівство франків	<u>Сігіберт I</u> 561-575 рр.	
Франкське королівство Нейстрія, Паризьке королівство франків	<u>Хільперік I</u> король Нейстрії 561-584 рр.; король Парижа 567-584 рр.	
Франкське королівство Австразія	<u>Хільдеберт II</u> – король Австразії 575-596 рр.; король Бургундії 592-596	
Франкське королівство Нейстрія, Франкське королівство Австразія	<u>Хлотарь II</u> – король Нейстрії 586-629 рр.; король Австразії 613-622 рр.	
Франкське королівство Австразія, Франкське королівство Нейстрія, Франкське королівство Аквітанія	<u>Дагоберт I</u> – король Австразії 622-632 рр.; король Нейстрії 629-639 рр.; король Аквітанії 632-639 рр.	
Франкське королівство Австразія	<u>Сігіберт III</u> король Австразії 632-656 рр.	
Франкське королівство Нейстрія, Франкське королівство Австразія, Бургундське королівство франків	<u>Хлодвіг II</u> – король Австразії, Нейстрії і Бургундії 639-657 рр.	Епоха «ледачих королів» – починається з 639 р. (після смерті короля Дагоберта I) і триває до 751 р. Період, коли замість королів реальну владу мали <u>майордоми</u> . Хільдерік III був останнім із дому
Франкське королівство Австразія	<u>Хільдеберт Приймний</u> 656-661 рр.	
Франкське королівство Нейстрія і Бургундія, Франкське королівство Австразія	<u>Хлотарь III</u> король Нейстрії і Бургундії 657-673 рр.; король Австразії 661-662 рр.	

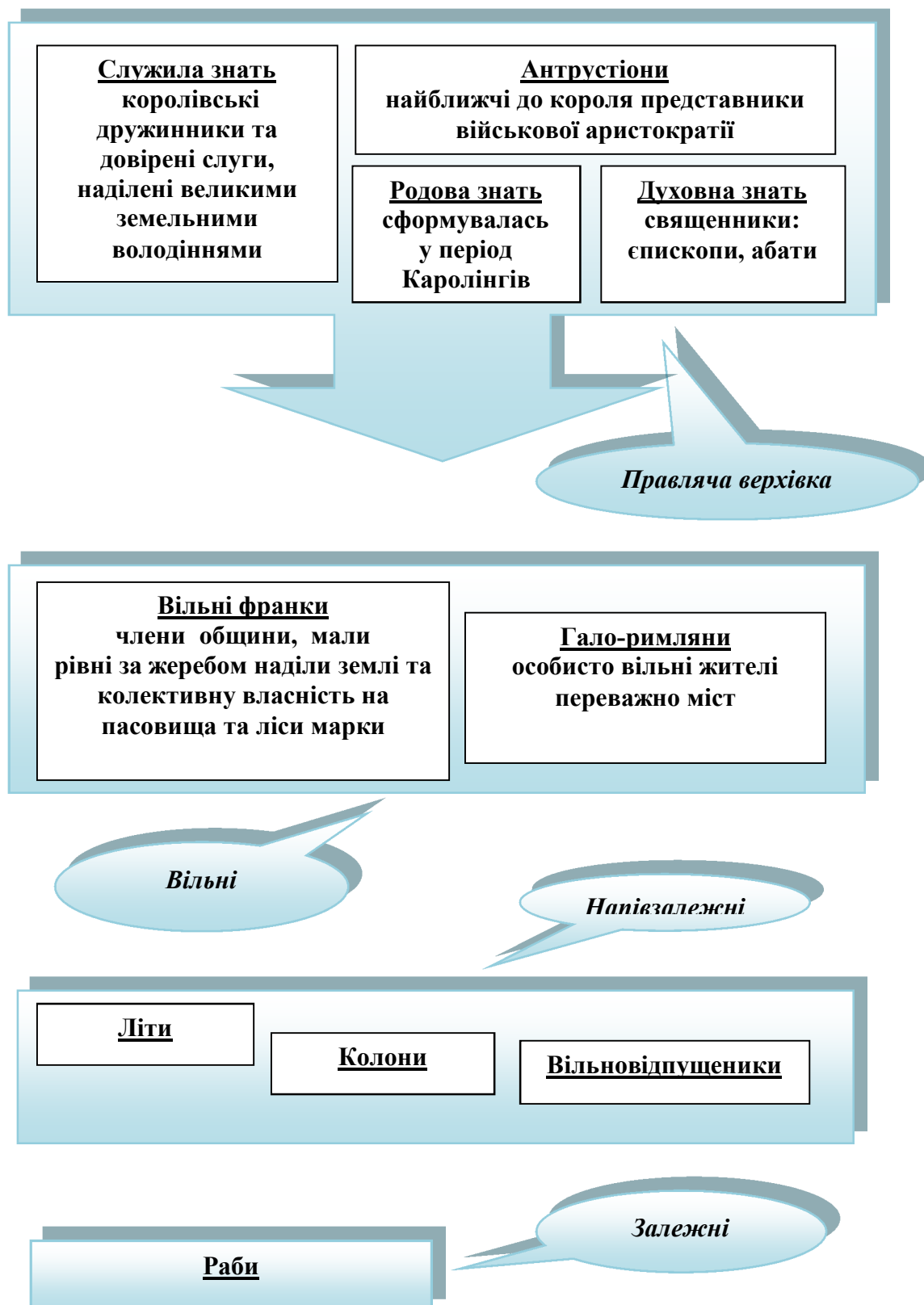
<i>Держава</i>	<i>Династія. Монархи</i>	<i>Хронологічні межі. Характеристика періоду</i>
Франкське королівство Австрія, Франкське королівство Нейстрія	<u>Хільдерік II</u> король Австрії 662-675 рр.; король Нейстрії 673-675 рр	Меровінгів, маючи лише символічну владу
Франкське королівство Австрія, Франкське королівство Нейстрія	<u>Теодоріх III</u> король Нейстрії 675 – 690 (691) рр.; король Австрії 679 (687) – 690 (691) рр.	
Франкське королівство Австрія	<u>Хлодвіг III</u> король Австрії 675-676 рр.	
Франкське королівство Австрія	Дагоберт II король Австрії 676-679 рр.	
Франкське королівство	<u>Хлодвіг IV</u> – король франків 690-695 рр. Був спадкоємцем престолу всіх трьох королівств Нейстрії, Австрії та Бургундії	
Франкське королівство	<u>Хільдеберт III</u> король франків 695-711 рр.	
Франкське королівство	Дагоберт III – король франків 711-715 рр.	
Франкське королівство	<u>Хільперік II</u> – король Нейстрії 715-721рр.; король Австрії 715-717 рр., 720-721 рр.	
Франкське королівство	<u>Теодоріх IV</u> король франків 721-737 рр.	
Франкське королівство Австрія	<u>Хлотарь IV</u> король Австрії 717-719 рр.	
Франкське королівство	<u>Хільдерік III</u> – король франків 743-751 рр.	Королівська та імператорська династія Каролінгів у
Франкське королівство	<u>КАРОЛІНГИ</u> <u>Піпін Короткий</u> – король франків 751-768 рр.	

<i>Держава</i>	<i>Династія. Монархи</i>	<i>Хронологічні межі. Характеристика періоду</i>
Франкське королівство, Королівство Італія, Герцогство Баварія, Західна імперія (Франкська імперія)	<u>Карл Великий</u> – король франків 751-768 рр.; король Італії 774-814 рр.; герцог Баварії 788-814 рр.; імператор Заходу 800-814 рр.	державі франків, а також після розпаду – у <u>Західно-франкському королівстві</u> , у <u>Східно-франкському королівстві</u> , в Італії та в деяких дрібних державах.
Західна імперія (Франкська імперія), Франкське королівство, Королівство Аквітанія	<u>Людвиг I Благочестивий</u> – імператор Заходу 814-840 рр.; король франків 813-840 рр.; король Аквітанії 781-814 рр.	Правила з 751 до 987 рр.
Західна Імперія (Франкська імперія), Королівство Італія, Королівство Баварія, Серединне (Середньофранкське) королівство	<u>Лотарь I</u> – імператор Заходу 817-855 рр.; король Італії 818-855 рр.; король Баварії 814-817 рр.; король Серединного королівства 843-855 рр.	У 888 р. відбувся розпад Франкської імперії на Західно-франкське королівство, Східно-франкське королівство, Італійське королівство, Верхню Бургундію та Нижню Бургундію
Західна імперія (Франкська імперія), Королівство Італія, Королівство Прованс	<u>Людвиг II</u> – імператор Заходу 850-875 рр.; король Італії 844-875 рр.; король Провансу 863-875 рр.	
Західна імперія (Франкська імперія), Королівство Італія, Королівство Аквітанія, Королівство Лотарінгія, Королівство Прованс	<u>Карл II Лисий</u> – імператор Заходу 875-877 рр.; король Західнофранкського королівства 843-877 рр.; король Італії 876-877 рр.; король Аквітанії 836-843 рр., 848 – 854 рр.; король Лотарінгії 869-877 рр.; король Провансу	

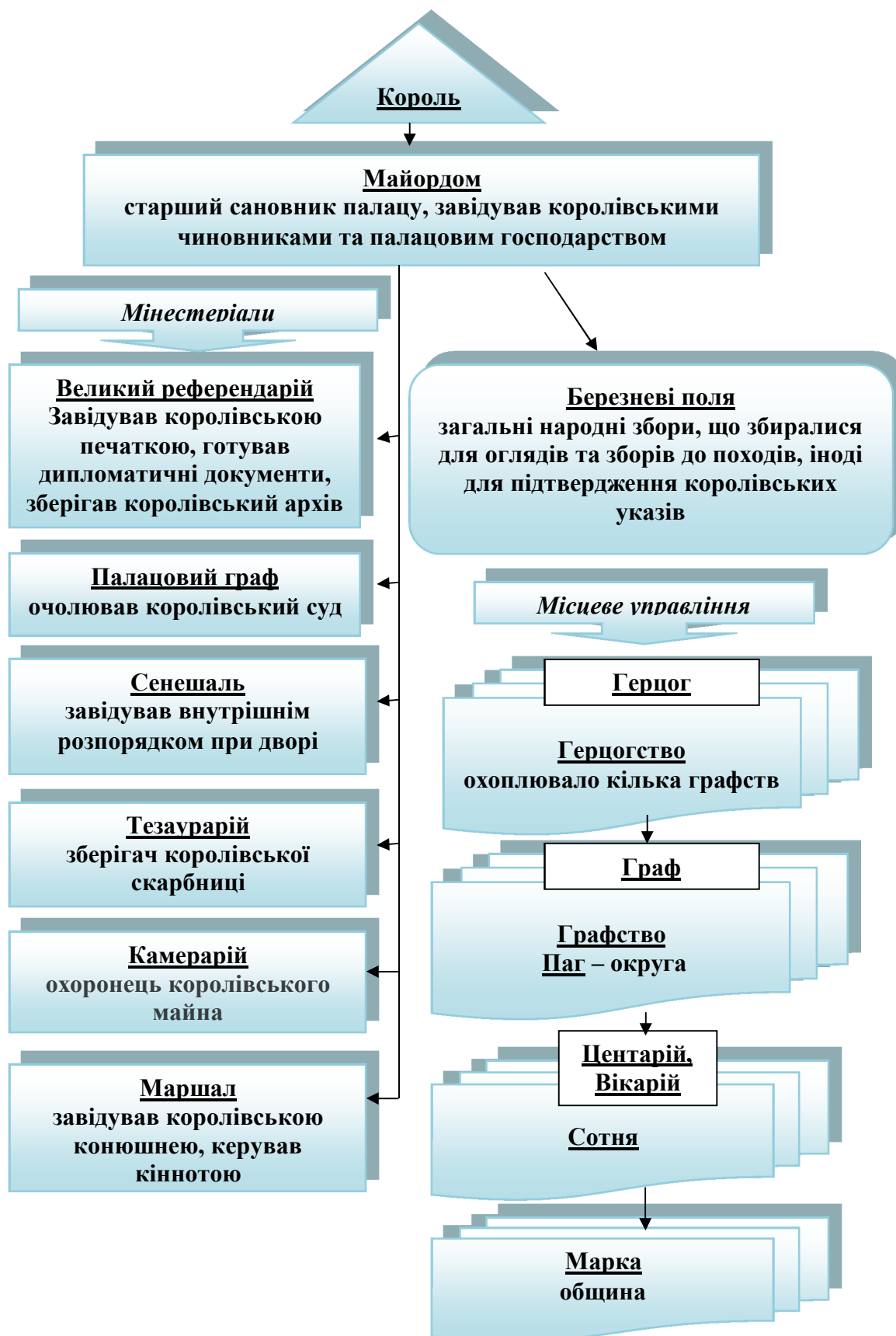
<i>Держава</i>	<i>Династія. Монархи</i>	<i>Хронологічні межі. Характеристика періоду</i>
	875-877 рр.	
Західна Імперія (Франкська Імперія) Королівство Італія, Королівство Аквітанія, Королівство Лотарінгія, Королівство Прованс	Людвиг II Зайка – король Західнофранкського королівства 877-879 рр.; король Аквітанії 866-879 рр.; король Лотарінгії 877-879 рр.; король Провансу 877-879 рр.	
Західна імперія (Франкська імперія)	<u>Карломан II</u> король Західнофранкського королівства 879-884 рр.	
Королівство Франконії, Тюрингії та Саксонії, Королівство Баварія, Королівство Аквітанія, Королівство Лотарінгія	<u>Людвиг III Молодший</u> – король Франконії, Тюрингії та Саксонії 876-882 рр.; Король Баварії 880-882 рр.; король Лотарінгії 879-882 рр.; король Аквітанії 852-855 рр.	
Західна імперія (Франкська імперія), Східнофранкське королівство, Королівство Італія, Королівство Лотарінгія	<u>Карл III Товстий</u> – король Західнофранкського королівства 884-887 рр.; король Східнофранкського королівства 882 (886) – 887 рр.; імператор Заходу 881-887 рр.; король Лотарінгії 882-887 рр.; король Італії 880-887 рр.	
Західнофранкське королівство	<u>Ед I</u> – король Західнофранкського королівства 888-898 рр.	
Західнофранкське королівство, Королівство Лотарінгія	<u>Карл III Простий</u> – король Західнофранкського королівства 898-922 рр.;	

<i>Держава</i>	<i>Династія. Монархи</i>	<i>Хронологічні межі. Характеристика періоду</i>
	король Лотарінгії 911-923 рр.	
Західнофранкське королівство	<u>Роберт I</u> – король Західнофранкського королівства 922-923 рр.	
Західнофранкське королівство	<u>Рауль I</u> – король Західнофранкського королівства 923-936 рр.	
Західнофранкське королівство	<u>Людвиг IV Заморський</u> – король Західнофранкського королівства 936-954 рр.	
Західнофранкське королівство	<u>Лотарь I</u> – король Західнофранкського королівства 954 – 986 рр.	
Західнофранкське королівство	<u>Людвиг V</u> – король Західнофранкського королівства 986-987 рр.	

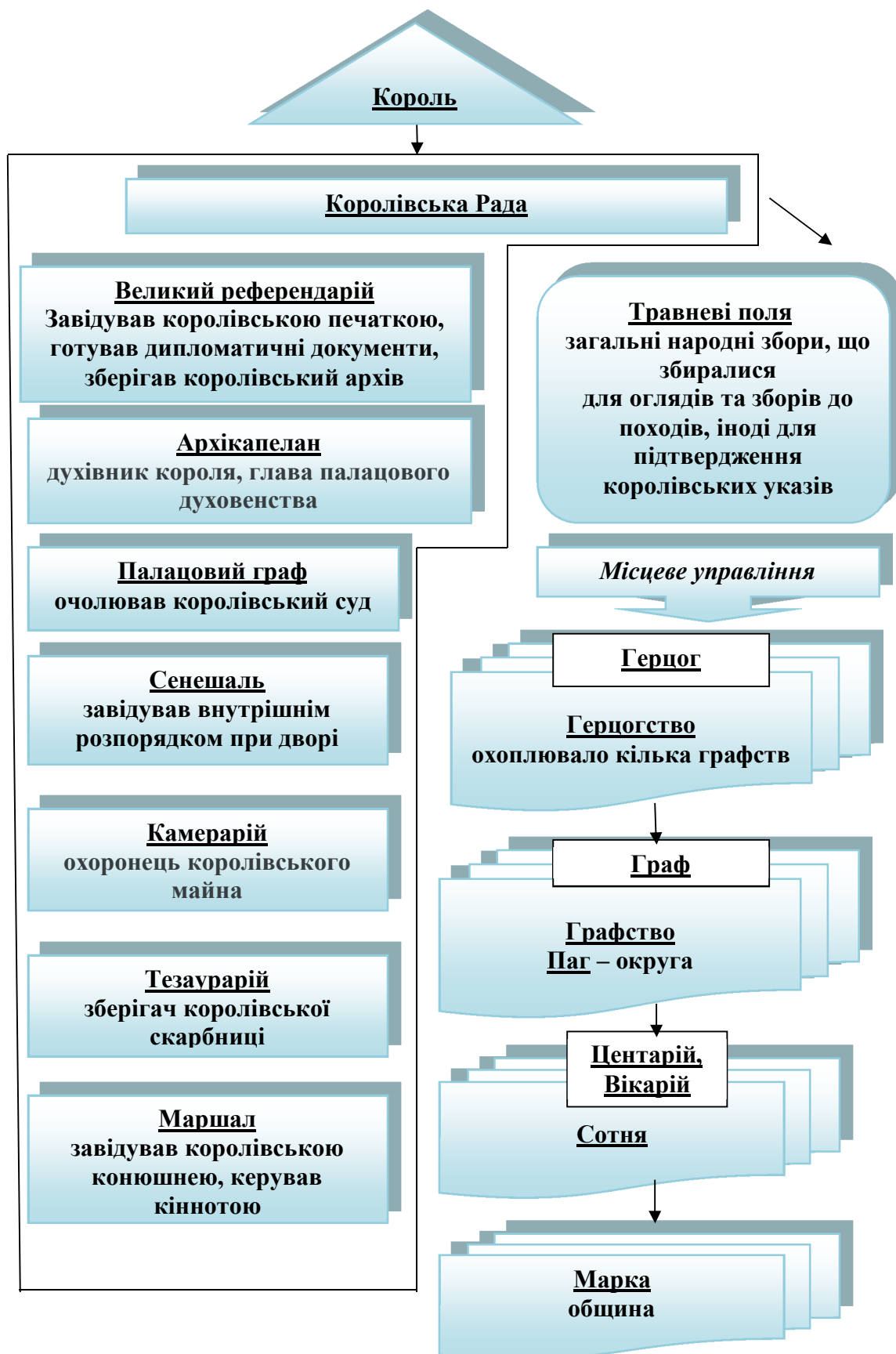
7.2. Суспільний лад франкських держав

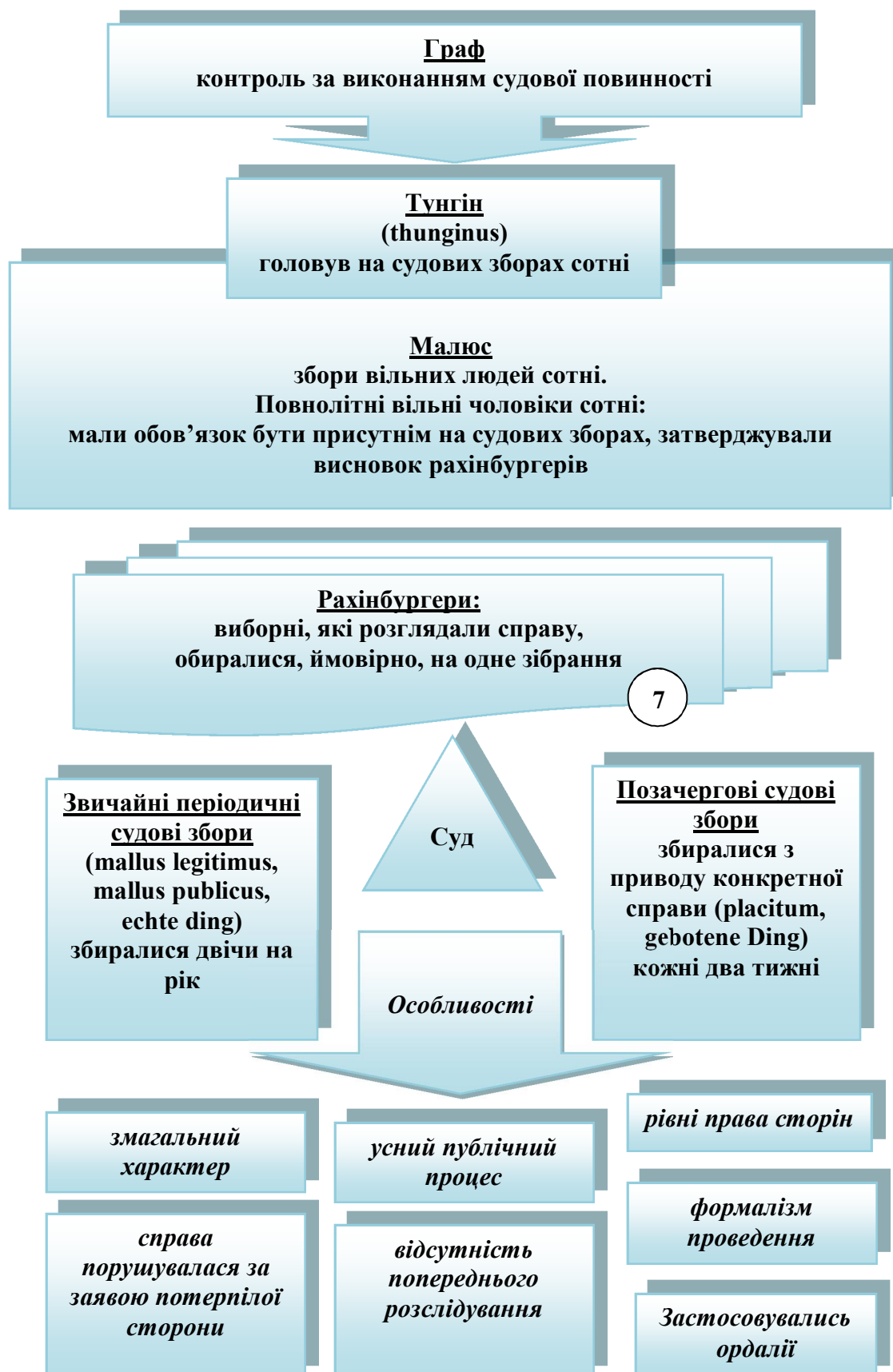
7.3. Державний лад періоду Меровінгів

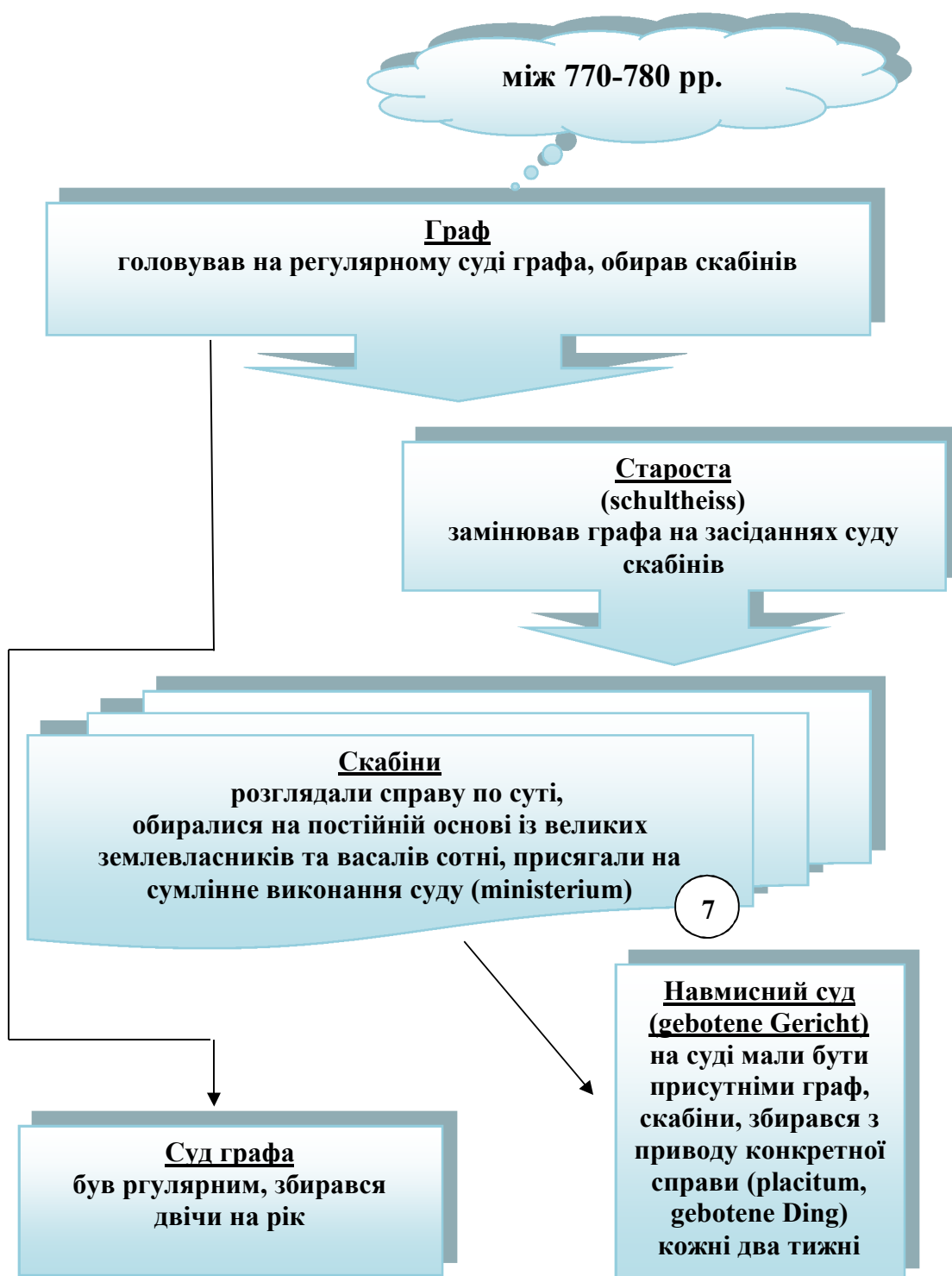
7.4. Державний лад періоду Каролінгів

7.5. Судові органи франкських королівств періоду Меровінгів

7.6. Судова реформа Карла Великого

7.7. Джерела права франкських королівств

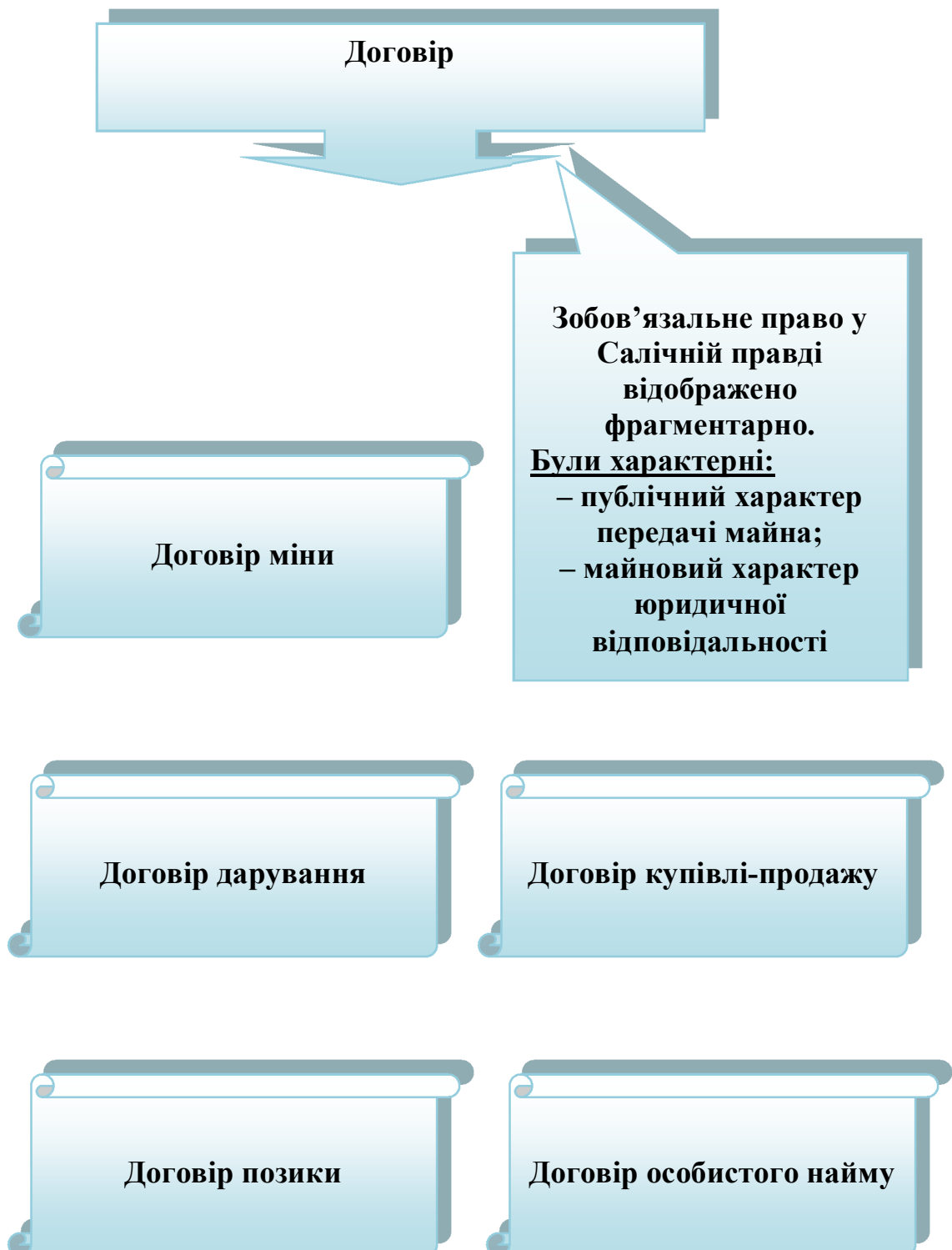
Джерело	Хронологія	Особливості
Салічний Закон (Lex Salica)	V-VI ст.	Запис стародавніх судових звичаїв салічних франків. Найбільший збірник варварських законів. Не є систематичною збіркою законів. Являє собою перелік конкретних злочинів і відповідних їм покарань переважно у вигляді різних грошових штрафів
Закон Бургундський (Lex Burgundiorum)	474-516 рр.	Судебник ріпуарських або «прибережних» франків, що жили на берегах Рейну та осіли в долині Сони та Рони. Писані закони
Закон Ріпуарський (Lex Ribuaria)	VI-VIII ст.	Пам'ятник звичаєвого права ріпуарських франків. Також містить королівське законодавство (переважно короля Дагоберта I (629-639 рр.))
Едикт короля Нейстрії Хільперіка	560-580 рр.	Містив норми про спадкування
Декрет короля Австразії Хільдеберта II	596 р.	Містив норми про спадкування майна онуками від сина чи від дочки
Едикт короля Хлотара II	614 р.	Доповнення до звичаєвих законів
Капітулярії Карла Великого Загалом було 56 «чистих» капітуляріїв, із них 9 належать до періоду до 800 р. та 47 – до часу імперії. Три категорії: 1. Капітулярії, що мають самостійне значення і складені з якогось конкретного приводу (Capitularia per se scribenda); 2. Капітулярії, що доповнюють уже існуючі закони (Capitularia regibus addenda); 3. Капітулярії, написані як керівництво «державним посланцям». У цілому капітуляріїв Каролінгів містили 273 статті кримінального та цивільного, 172 – морального та релігійного законодавства, 305 статей канонічних установлень		
Мантуанський капітулярій	781 р.	Відомий у трьох кодексах IX, X і XI ст. Був виданий Карлом Великим для Італії. Документ встановлював судову юрисдикцію франкських графів, церковних ієрархів (абатів, єпископів) та інших посадових осіб. У капітулярії описані деякі судові процедури та покарання за кримінальні злочини
Саксонські капітулярії	782 р., 797 р.	Постанови Карла Великого, видані під час підкорення саксів франками. Впроваджували у саксів адміністративно-політичну систему франків та християнську церкву. Перший

<i>Джерело</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Особливості</i>
		капітулярій впроваджував у Саксонії особливий режим: смертну кару за будь-яку провину проти королів, влади та церкви, за спроби відродження язичництва, порушення християнського культу; встановлював регулярну церковну десятину та конфіскацію землі на користь церкви. Другий Саксонський капітулярій змінив режим у бік пом'якшення
Капітулярій Падерборнський про області Саксонії	785 р.	Врегулював правовідносини на землях підкорених саксів
Аахенський капітулярій	802 р.	Приписи адміністраторам, господарські розпорядження, укази щодо завойованих областей, настанови духовенству
Розподіл імперії (Divisio Imperii)	806 р.	Наказ Карла Великого про розподіл імперії між синами
Капітулярій	811-813 рр.	Приписи адміністраторам, господарські розпорядження, укази щодо завойованих областей, настанови духовенству
Капітулярій про імператорські маєтки	812 р.	Приписи про управління імператорськими маєтками
Розподіл імперії (Divisio Imperii)	817 р.	Наказ Людовика I Благочестивого про розподіл імперії між синами
Договір Людовика I Благочестивого з Папою Пасхалієм (Ludovi I Imperatoris Cum Paschali Papa)	817 р.	Угода про підтвердження права на папські землі
Розподіл імперії (Divisio Imperii)	830 р.	Наказ Людовика I Благочестивого про розподіл імперії між синами
Капітулярій Єпископа Радульфа Бурзького	Сер. IX ст.	Пенітенціалія – книга, що містила переліки гріхів і відповідних їм церковних покарань
К'єрсійський капітулярій Карла II Лисого	877 р.	Приписи адміністраторам, господарські розпорядження, укази щодо завойованих областей, настанови духовенству
Договір про дружбу між Францією та Німеччиною	921 р.	Договір про дружбу між королем західних франків Карлом III Простуватим і королем східних франків Генріхом I Птахоловом

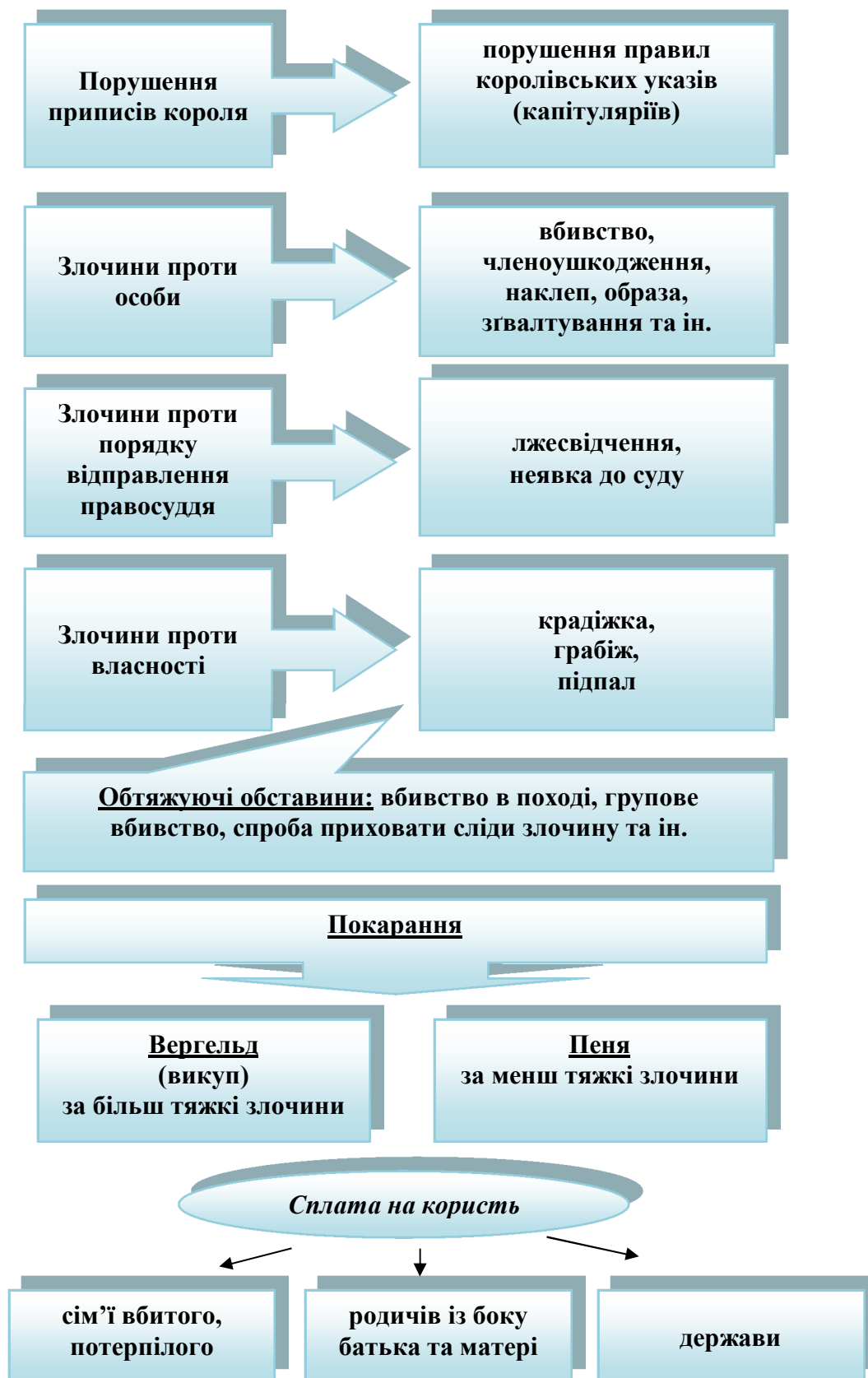
7.8. Спадкове право за Законом Салічним

7.9. Забов'язальне право за Законом Салічним

7.10. Злочини і покарання за Законом Салічним

7.11. Французьке королівство. Династія Капетингів

<i>Монарх, титул</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Характеристика</i>
Королівська та імператорська династія <u>Капетингів</u> – 987-1328 рр. (пряма лінія)		
<u>Гуго Капет</u> король франків	987-996 рр.	Засновник династії
<u>Роберт II Благочестивий</u> король франків	987-1031 рр.	Під час правління: епідемія хвороби «вогонь святого Антонія» у 997 р., голод 1012-1016 рр. та 1030 р.
<u>Генріх I</u> король франків, герцог Бургундії	1027-1060 рр. 1016-1032 рр.	Занепад королівської влади у боротьбі з великою та середньою феодалною знаттю
<u>Філіп I</u> король франків	1060-1108 рр.	Збільшив королівський домен: були придбані Гатіне, Корбі, Вексен, частина Беррі, вів боротьбу з англонормандською монархією
<u>Людвиг VI Товстий</u> король франків	1108-1137 рр.	Посилив королівську владу, заклав основу для об'єднання країни
<u>Людвиг VII Молодший</u> король франків	1137-1180 рр.	Брав участь у другому хрестовому поході. Розторгнув шлюб із Алієнорою Аквітанською у 1152 р., внаслідок чого втратив контроль над Аквітанією та Пуатьє, а після її шлюбу з королем Англії Генріхом I Плантагенетом – Анжу, Турень
<u>Філіпп II Август</u> король Франції	1179-1223 рр.	Перший почав використовувати титул «король Франції». Перший із роду, хто передав владу спадкоємцю, не коронуючи його за свого життя. <u>Реформа адміністрації</u>: створив центральну установу змішаного складу – <i>королівську курію</i>. У провінціях – інститут прево, що зосереджував судові, адміністративні й господарські функції та підпорядковувався балі. Заміщення цих посад стало залежати від короля.

Монарх, титул	Хронологія	Характеристика
		Заснував лічильну палату
<u>Людовик VIII</u> , на прізвисько Лев. Король Франції, король Англії (не коронований)	1223-1226 рр. 26 травня 1216 – 22 вересня 1217 рр.	Здійснив військову експедицію до Англії. Витіснив Плантагенетів із суттєвої частини Аквітанії
<u>Людовик IX Святий</u> король Франції, граф Артуа	1226-1270 рр. 1226-1237 рр.	Керував 7 та 8 хрестовими походами. Канонізований Католицькою церквою у 1297 р. Заборонив судові поєдинки та приватні війни, надав можливість оскаржити рішення місцевих судів у королівському суді. Головним судовим органом став <u>Паризький парламент</u> . Вперше в історії французького законодавства ордонанс 1254 р. декларував презумпцію невинуватості, виключав обов'язкове застосування тортур. Ордонансами 1262 і 1265 р. була упорядкована грошова система: тепер монети королівського карбування ходили на території всієї Франції
<u>Філіп III Сміливий</u> король Франції	1270-1285 рр.	Приєднав лени Пуату, Сентонж, Тулон, Альбіжуа, Овернь, Керсі, Ажене, Руєрг, Венсен; шляхом шлюбу спадкоємця престолу з Жанною Наваррською приєднав королівство Наварра, графства Шампань та Брі
<u>Філіпп IV Красивий</u> король Франції, король Наварри	1285-1314 рр. 1284-1305 рр.	Сприяв перенесенню папської резиденції в Авіньйон. Ліквідував лицарський орден Тамплієрів. Запровадив станово-представницький орган – <u>Генеральні штати</u> (1302 р.). Ввів нові податки. Конфіскував майно євреїв та ломбардців (італійських банкірів)
<u>Людовик X Сварливий</u> король Франції, король Наварри, граф Шампані	1314-1316 рр. 1305-1316 рр. 1305-1316 рр.	Видав ордонанс 1315 р. про ліквідацію кріпосного права у своїх доменах
<u>Іоанн I Посмертний</u>	15.11.1316 –	Народився через кілька

<i>Монарх, титул</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Характеристика</i>
король Франції, король Наварри	20.11.1316; 15.11.1316 – 20.11.1316	місяців після смерті батька та помер одразу після хрещення
<u>Філіп V Довгий</u> граф Пуатьє, граф Бургундії, король Франції, король Наварри	1313-1316 рр. 1314-1322 рр. 1316-1322 рр. 1316-1322 рр.	Став ініціатором ухвалення Салічного Закону в частині правил успадкування престолу (заборона жінкам успадковувати корону Франції та передавати її через своїх нащадків)
<u>Карл IV Красивий</u> граф Ла Марш, граф Ангулемський, король Франції, король Наварри	1314-1322 рр. 1314-1318 рр. 1322-1328 рр. 1322-1328 рр.	Останній зі старшої гілки династії Капетингів
<u>Валуа</u> – бокова гілка династії Капетингів – 1328-1589 рр.		
<u>Філіпп VI де Валуа</u> граф Анжу, граф дю Мен, граф де Валуа, регент Франції, король Франції,	1325-1328 рр. 1325-1328 рр. 1325-1328 рр. 1228 р. 1328-1350 рр.	1337 р. – початок Сторічної війни. Поразка при Кресі (1346 р.). Захоплення англійцями м. Кале (1347 р.)
<u>Іоанн II Добрий</u> король Франції	1350-1364 рр.	Запровадив титул дофіна (область Дофіне) – спадкоємця французького престолу, за умови, що він є прямим нащадком правлячого короля. У 1356 р. у битві при Пуатьє потрапив у полон до англійців
<u>Карл V Мудрий</u> дофін Франції, король Франції	1350-1364 рр. 1364-1380 рр.	Присєднав Бургундію до домену. Визнав Іоанна IV Монфора герцогом Бретонським, домігшись оммажу. Вдало воював із англійцями в Аквітанії та невдало – у Бретані. У 1376 р. Авіньонське сидіння пап завершується Великою Західною Схизмою (розкол, коли були два, навіть три Папи)
<u>Карл VI Безумний</u> дофін Франції, король Франції	1368-1380 рр. 1380-1422 рр.	Апатичний та слабохарактерний король передовірив владу «мармузетам» (дослівно – «маленьким людям») – 1388-1392 рр. Продовжив війну за Неаполітанське королівство.

Монарх, титул	Хронологія	Характеристика
		З 1392 р. періодично страждав на психічний розлад
<u>Карл VII Переможець</u> граф Понтъє, герцог Турені, Беррі та Пуатьє, дофін Франції, король Франції	1403-1417 рр. 1417-1422 рр. 1417-1422 рр. 1422-1461 рр.	За часів його правління однією з командувачів французьких військ у Столітній війні була Жанна д'Арк. Франція була вперше об'єднана під владою одного монарха і мала першу регулярну армію, до складу якої входила <u>жандармерія</u>
<u>Людовик XI Розсудливий</u> дофін Франції, король Франції	1423-1461 рр. 1461-1483рр.	Вважався засновником <u>абсолютної монархії</u> у Франції. Його деспотизм налаштував проти нього як великих, так і дрібних феодалів – так звана «Ліга суспільного блага» (1465 р.). <u>Провів військову реформу</u>
<u>Карл VIII</u> дофін Франції, король Франції	1470-1487 рр. 1483-1496 рр.	У 1491 р. під виглядом шлюбного договору приєднавав Бретань. У результаті війни за Неаполітанське королівство отримав номінальний титул короля Неаполітанського, Єрусалимського та імператора Сходу. Помер, не залишивши прямих спадкоємців престолу
<u>Орлеанська гілка династії Валуа</u>		
<u>Людовик XII</u> король Франції, герцог Мілана	1498-1515 рр. 1500-1513 рр.	Правнук Карла V. Проводив війни в Італії. Полегшив податки, опікувався поліпшенням судочинства. У березні 1499 р. у Блуа було зібрано нотаблі для розробки правил судового процесу. Не залишив синів; його наступником став двоюрідний племінник і зять Франциск I, граф Ангулемський
<u>Ангюлемська гілка династії Валуа</u>		
<u>Франциск I</u> король Франції, герцог Мілана	1515-1547 рр. 1515-1525 рр.	Після низки поразок втратив вплив над Італією. Був покровителем мистецтв. Підсилював абсолютизм
<u>Генріх II Валуа</u> герцог Орлеанський, дофін Франції,	1519-1536 рр. 1536-1547 рр.	Переслідував протестантизм, що посилювався в країні. Перестав скликати Генеральні

<i>Монарх, титул</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Характеристика</i>
король Франції	1547-1559 рр.	штати
<u>Франциск II</u> дофін Франції, король Франції, король-консорт Шотландії	1547-1559 рр. 1559-1560 рр. 1558-1559 рр.	Не мав дітей, на престол вступив його 10-річний брат Карл IX
<u>Карл IX</u> герцог Орлеанський, король Франції	1550-1560 рр. 1560-1574 рр.	Увійшов в історію як король, який дозволив за порадою матері та радників ліквідацію лідерів протестантів (Варфоломійська ніч – 24 серпня 1572 р.)
<u>Генріх III Валуа</u> король Франції, король Польщі та Великий князь Литовський, герцог Ангулемський, герцог Орлеанський, герцог Анжуйський, герцог Беррійський, герцог Бурбонський, герцог Овернський	1574-1589 рр. 1573-1575 рр. 1551-1574 рр. 1560-1574 рр. 1566-1574 рр. 1566-1574 рр. 1569-1574 рр.	Останній король Франції з династії Валуа. Повернувся з Польщі до Франції в розпал релігійних воєн. Уклав союз із недавнім своїм ворогом – Генріхом Бурбоном (протестантом). Дізнавшись про це, Папа Сикст V відлучив короля від церкви
<u>Бурбони – наймолодша гілка королівського дому Капетингів</u>		
<u>Генріх IV</u> король Франції, король Наварри, герцог де Вандом	1589-1610 рр. 1572-1610 рр. 1562-1589 рр.	Перший представник дому Бурбонів на французькому престолі. 13 квітня 1598 р. підписав Нантський едикт, котрий давав свободу віросповідання – Гугенотські війни закінчилися

7.12. Система титулів феодальної знаті Французького королівства

<i>Титул</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Особливості</i>
Король Roi	3 V ст.	Глава королівства. Спочатку виборний, із часом – спадковий титул глави держави
Дофін Dauphin	3 XIV ст.	Титул спадкоємця французького престолу, за умови, що він був прямим нащадком правлячого короля. Був сюзереном провінції Дофіне
Великий герцог Grand-duc	3 1443 р.	Спадковий титул певних самостійних госуларів чи членів певних королівських сімей (наприклад: Філіп III Бургундський – Великий герцог Люксембургу)
Принц Королівської крові Prince du Sang Royal	XIV ст.	Титул законно народжених нащадків чоловічої статі королів дому Капетингів, які за Салічним Законом потенційно могли успадкувати престол. У XVI ст. – нащадки Людовика Святого за чоловічою лінією
Герцог Duc	3 IX ст. – як спадковий титул	В епоху Меровінгів герцоги були найвищими функціонерами провінційної адміністрації. Наприкінці IX-X ст. у королівстві західних франків з'явилися герцогства, правителі яких були залежними від корони лише у вигляді формальної васальної присяги (оммаж) (наприклад, герцоги Бургундії та Аквітанії)
Маркіз Marquis	3 XIV ст. – як спадковий титул	Спочатку королівський намісник у марці. Титул використовувався лише на землях, які входили до складу Священної Римської імперії. Прованський маркізат – 1125 р. Французькою короною титул маркіза вперше був наданий у лютому 1505 р.
Граф Comte	3 IX ст. – як спадковий титул	Конт. Спочатку імператорський чи королівський службовець, наділений всією повнотою адміністративної та судової влади. Найпоширеніший титул у Франції – 1156 родів
Виконт Vicomte	3 IX ст. – як спадковий титул	Віцеграф. У пізній період титул, відповідно до правил майорату, мали молодші сини маркізів і графів та їхні нащадки
Відам Vidame	3 XII-XIII ст.	Спочатку відами займали посаду єпископських економів та керуючих маєтками, але поступово стали спадковими володарями тих маєтків, якими спочатку лише завідували (наприклад, відамства у Франції: Ам'єн, Бове, Лан, Ман, Шартр)
Барон Baron	3 VIII ст.	Титул феодалів, які мали свій домен і васалів та були васалами короля

<i>Титул</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Особливості</i>
Сеньйор Seigneur	3 VIII ст.	Власник сеньйорії, що відрізняється від феода. Види володіння сеньйорією були різні: вона могла бути ф'єфом, тобто передаватися однією особою іншій в обмін за службу, або алодом. Титул сеньйора мали власники почесних ленних володінь, що не були сеньйоріями
Баннерет Banneret	3 XIII ст.	Титул баннерета, з правом демонстрації особистого прапора, дарувався за відвагу на полі бою. Баннерет не був справжнім титулом, оскільки лицарі належали до нетитулованого дворянства
Лицар Chevalier	3 VIII ст.	Титул одно щитового лицаря без домену, який за службу отримував від свого сюзерена довічний бенефіцій або спадковий ф'єф
Монсеньйор Monsieur de або Екюйє Equier	3 VIII ст.	Зброєносці – екюйє не мали титулу шевальє. Особисто незалежні діти дворянства, які мали можливості самі себе спорядити, але могли хоробрістю в бою здобути право на володіння бенефіцієм або ф'єфом

7.13. Тип феодалного землеволодіння Французького королівства

Сюзерени

верховні сеньйори території (держави), які мали на ній всю повноту влади (як правило, герцоги, маркізи та деякі графи)

Господарі доменів –

земельних володінь, що були у повній особистій власності феодала

Володарі ф'єфів –

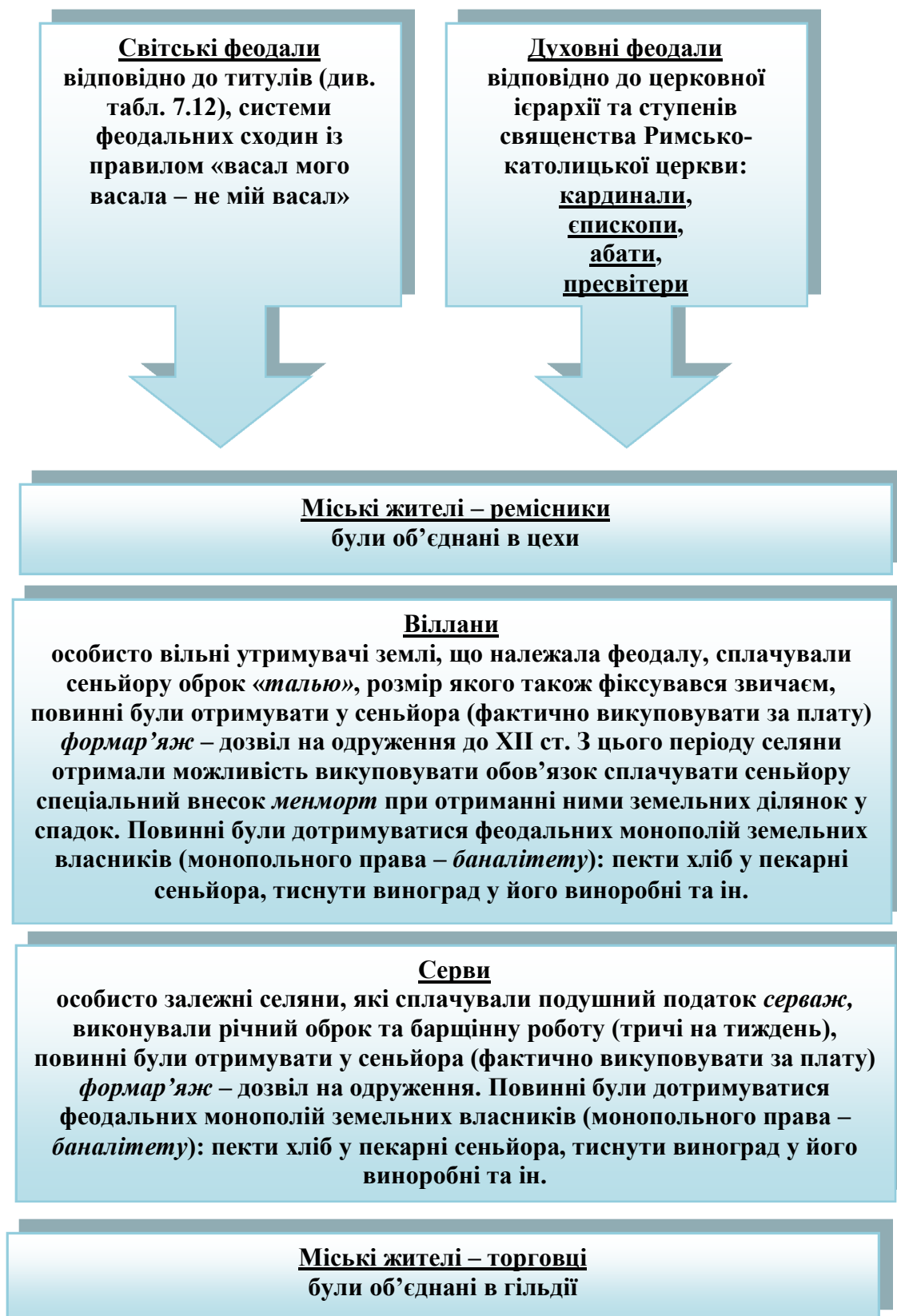
спадкових володінь, жалуваних за службу

Володарі бенефіцій –

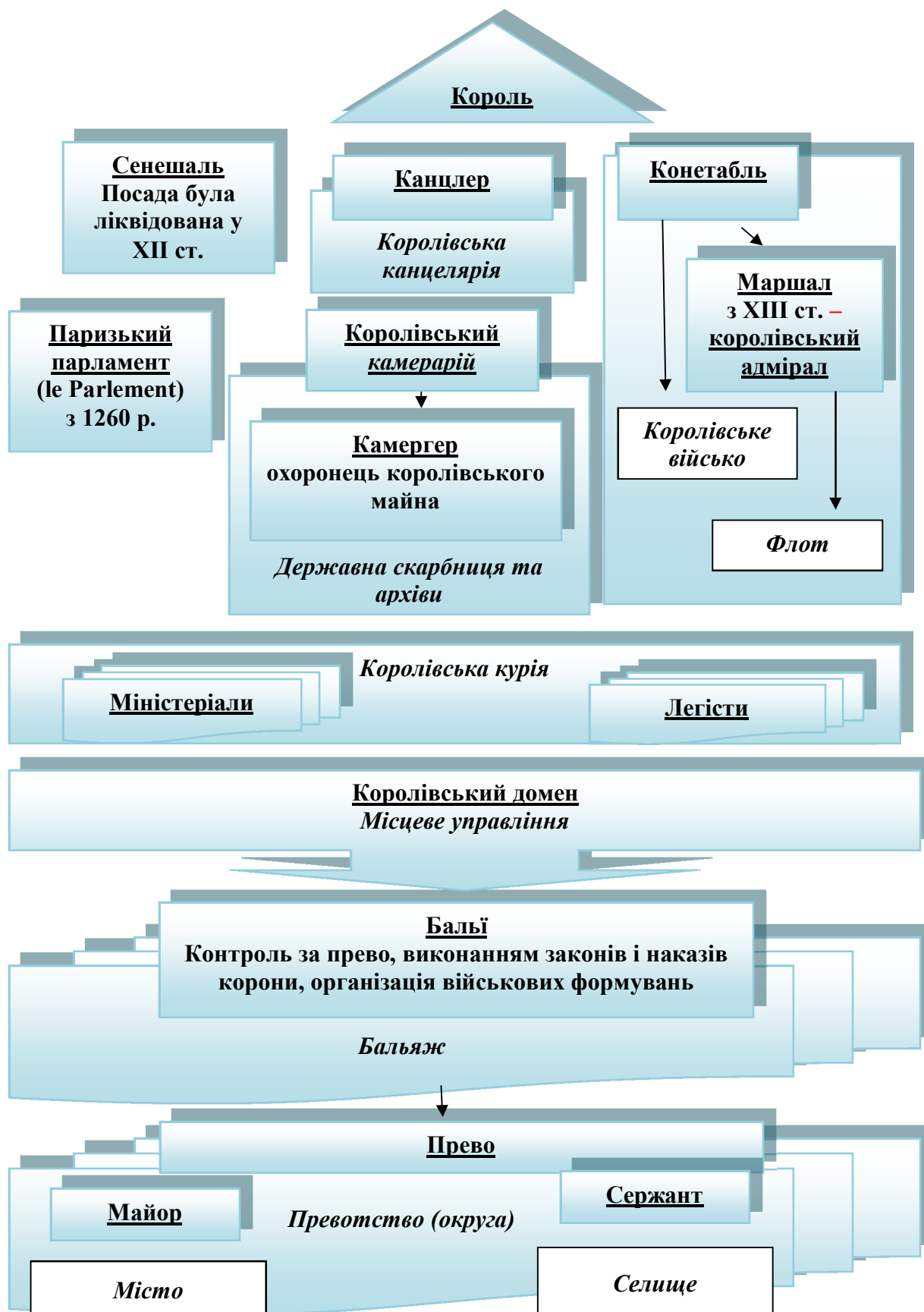
довічних володінь, жалуваних за службу

Особливість: усі феодали могли бути і графами, і герцогами, і баронами. Тобто граф міг бути і сюзереном (графство Фландрія), і господарем свого домену, і феодалом, який отримав землю у бенефіцій чи ф'єф від короля

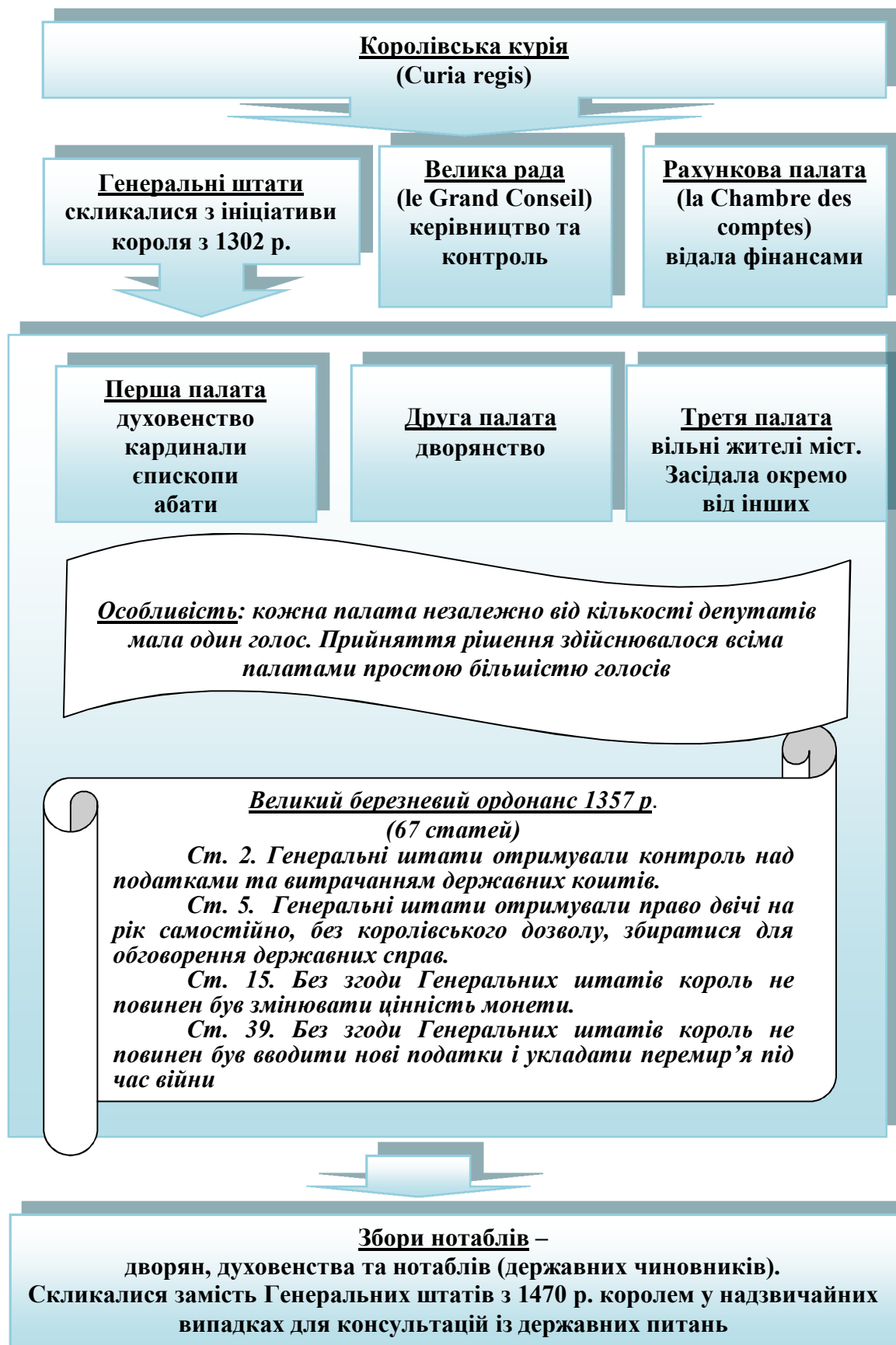
7.14. Суспільний лад Французького королівства

7.15. Державний лад Французького королівства. Сеньйоріальна монархія

7.16. Органи станово-представницької монархії

7.17. Паризький парламент

Парламент (le Parlement)

з 1260 р. інтереси короля представляли прокурор і адвокат

Структура:

Наступна палата (la Chambre des enquêtes)

вела розслідування
справ

Вища (судова) палата (la Grand chambre)

виносила
безпосередньо
рішення і вироки

Палата клопотань (la Chambre des requêtes)

розглядала
клопотання,
скарги та
прохання з усього
королівства

призначення радників короля

вибори радників короля з наступною кооптацією

успадкування місць у Паризькому парламенті

купівля парламентських місць

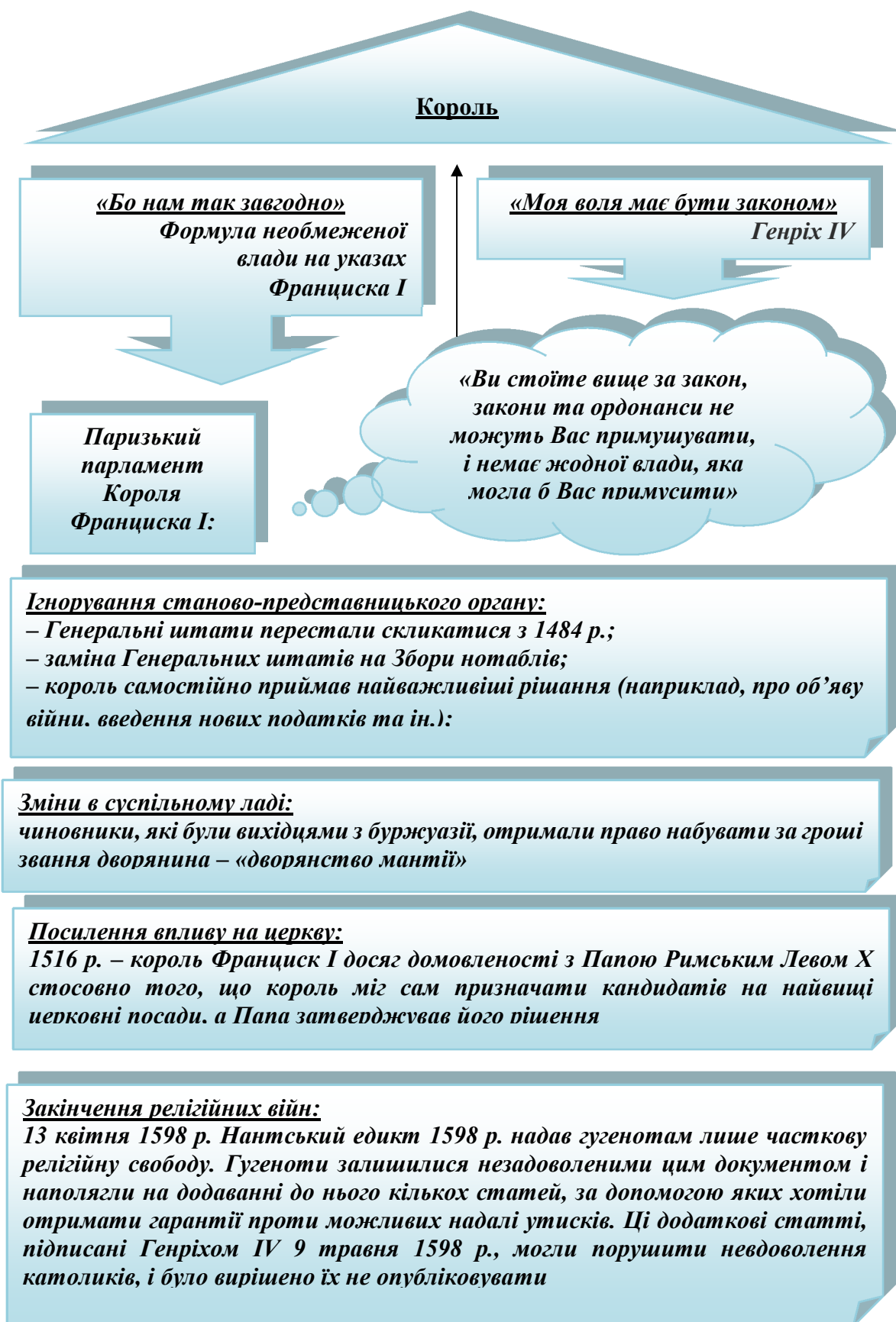
Формувався:

Компетенція:

Суд першої інстанції – для «королівських справ»
(cas royaux)

Апеляційний суд – для всіх підданих Французького королівства

7.18. Перехід до абсолютної монархії у XVI ст.

7.19. Джерела права Французького королівства

<i>Джерело</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Особливості</i>
Декрети про Божий світ	1041-1096 рр.	Перелік канонічних норм, правил для християн
Декрет Іво Шартського	1094 р.	Перелік канонічних норм
Норми міжнародного морського та торгового права	XII ст.	Запозичення зі збірок морських звичаїв та торгових звичаїв міст Піза, Барселона
Марсельські статuti	1136-1236 рр.	Містили норми міського врядування, морського права
Хартія Філіппа II Августа Розуа	1180-1181 рр.	Хартія, що містила різного роду пільги та привілеї села Розуа абатства Сен-П'єр-де-Ферр'єр
Хартія Філіппа II Августа м. Бурж і Ден	1181 р.	Буржуазні привілеї королівським містам Бурж та Ден
Хартії Філіппа II Августа Орлеану	1118, 1183 рр.	Орлеан, як одна з королівських резиденцій, отримав звільнення від кріпацтва всіх кріпаків короля, які жили як у цьому місті, так і на відстані п'яти льє навколо нього
Хартії Філіппа II Августа Сансу	1289, 1190 рр.	Мала на меті, у зв'язку з офіційним відновленням санської комуні, захистити права, вільності та привілеї санського духовенства від будь-яких посягань із боку жителів
Хартія Філіппа II Августа Нуайону	1190 р.	Якщо між єпископом і комунуою виникала суперечка, вона вирішувалася королем чи його курією
Хартія Філіппа II Августа Дізі	1191-1196 рр.	Надання жителям м. Дізі привілеїв
Хартія Філіппа II Августа Нойону	1196-1223 рр.	Спир про юрисдикції між комунуою м. Нойон із місцевим єпископом був вирішений на користь останнього
Хартія Філіппа II Августа кастеляну м. Ніор	1204 р.	Надання привілеїв Вільгельму Ле-Кє – кастеляну м. Ніор
Хартія Філіппа II Августа ткачам м. Етамп	1204-1205 рр.	Грамота про податки тощо ткачам м. Етамп
Хартія Філіппа II Августа меру	1210 р.	Вказівка мерам і присяжним комун щодо тих випадків, коли вони мали право заарештовувати кліриків, а також щодо того, як вони повинні були чинити в питанні про

<i>Джерело</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Особливості</i>
		видачу кліриків, що заарештовуються ними, духовному суду
Хартія Філіппа II Августа Шатонефу	1212 р.	Умова, яка за сприяння короля була укладена між капітулом св. Мартіна і буржуа м. Шатонеф і викладена у королівській хартії
Хартія Філіппа II Августа м. Буве	1217 р.	Вирішення суперечки між єпископом та комуною м. Буве
Хартія Філіппа II Августа паризькій церкві	1222 р.	Суперечки Філіппа II Августа через права на юрисдикцію у м. Париж та деяких містах, із ним сусідніх
Хартія Філіппа II Августа Бомону	1223 р.	Суперечки Філіппа II Августа через права на юрисдикцію
Звичай та вільності м. Монпельє	1204 р.	Про те, що м. Монпельє має лише одного сеньйора, який керує своїм народом і дотримується його честі відповідно до означених правил
Хартія м. Ера	1213 р.	Людвиг, Філіппа II Августа, надав у червні 1213 р. комуні м. Ера права і привілеї
Орлеанське морське право	XIII ст.	Реєстр торговельних та морських звичаїв, укладений у м. Орлеан
«Книга ремесел»	Сер. XIII ст.	Перший докладний запис порядків, що існували в багатьох цехах Парижа, свого роду кодекс цехових права, що закріплював відповідні норми. Містить статuti цехів
Грамота Людовика IX жителям Монпельє	1250 р.	Підтвердження свободи торгівлі у межах володінь
Грамоти про «жалувану юрисдикцію» містам	1270-1271 рр.	Містили процедури участі органів публічної влади в оформленні приватних правочинів та створених на їхній основі актів для надання їм авторитету справжніх документів, що мають юридичну силу. А саме: 1) громадське оголошення угоди перед судом за допомогою показань «добрих людей», особливо ешевенів (скабінів) і складання приватних актів міською владою; 2) посвідчення приватних актів печаткою світських чи духовних феодалів; 3) посвідчення приватних актів церковними органами; 4) оформлення приватних актів у вигляді «lettres de Châtelet» під егідою прево Парижа; 5) посвідчення приватних актів государевою печаткою, оформлення їх як «lettres de baillie» та «lettres de prévôté», створення системи королівського нотаріату — табельйонажу
Великий кутюм	Сер. XIII ст.	Повна збірка звичасового права

<i>Джерело</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Особливості</i>
Нормандії		
Кутюми Бовезі	Приблизно 1282 р.	Автор – королівський балі Філіп де Бомануар. Збірка норм звичаєвого права з додаванням низки положень канонічного та римського права
Кутюми Тулузи	1296 р.	Збірка звичаєвого права
Статті звинувачення Тамплієрів	1308 р.	Статті звинувачення, на яких ґрунтувалося судове розслідування у справі духовно-лицарського ордена Тамплієрів
Вироки інквізиції	1329	Приклади винесення вироків інквізицією
Кутюм Бретані	1330 р.	Збірка звичаєвого права
Статути корпорації барвників Монпельє	1340 р.	Права та обов'язки гільдії барвників Монпельє
Статути університетів	1344-1366 рр.	1. Порядок диспутів у Сорбонні (1344 р.); 2. Статут Паризького університету про методи читання лекцій. Постанова факультету мистецтв (1355 р.); 3. Статути факультетів Паризького університету (1366 р.)
Грамота короля Франції Іоанна II Доброго на користь кафедрального собору м. Лана	1352 р.	Повідомлення про порушення давнього права декана і капітула собору Нотр-Дам у Лані
Великий березневий ордонанс	1357 р.	Ордонанс на користь дофіна Карла та його посадових осіб. Передбачав заборону заміни покарання грошовою компенсацією. На вимогу Генеральних штатів король позбавлявся права помилування осіб, які вчинили тяжкі злочини
Дозвільна грамота Карла VI Жирану де Вану	1383 р.	Дозвільна грамота
Великий кутюм Франції	1389 р.	Користувався особливим авторитетом у судах
Грамота помилування Жану Сулю	1427 р.	Приклад надання права помилування
Матеріали інквізиційного процесу Жани Д'арк	1431 р.	Матеріали інквізиційного процесу: Ч. 1. 1-3; Ч. 2. 1-4; Ч. 3; Ч. 4; додатки Ч. 1; додатки Ч. 2; додатки Ч. 3
Ордонанс	1498 р.	Про суд та охорону порядку в королівстві

<i>Джерело</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Особливості</i>
Людовика XII		
Ордонанс Франциска I	1539 р.	Щодо кримінального суду та судочинства. Повторював та доповнював положення Ордонансу 1498 р. Заборона церковним судам розглядати справи, що стосуються світських осіб
Едикт Генріха II	1547 р.	Наказав спалювати на вогнищах усіх протестантів
Указ Анн де Монморансі, коннетабля Франції та губернатора Лангедока	1548 р.	Указ про заборону власникам стародавніх будинків відновлювати, перебудовувати чи руйнувати їх
Кутюми Етаппа	1556 р.	Збірка правових норм
Паризький кутюм	1580 р.	Збірка правових норм
Нормандський кутюм	1581 р.	Збірка правових норм
Зведення канонічного законодавства	1582 р.	Надання обов'язкової сили нормам канонічного права
Нантський едикт	1598 р.	Надавав гугенотам неповну релігійну свободу. Додаткові статті, підписані Генріхом IV 9 травня 1598 р., могли порушити невдоволення католиків, і було вирішено їх не опубліковувати

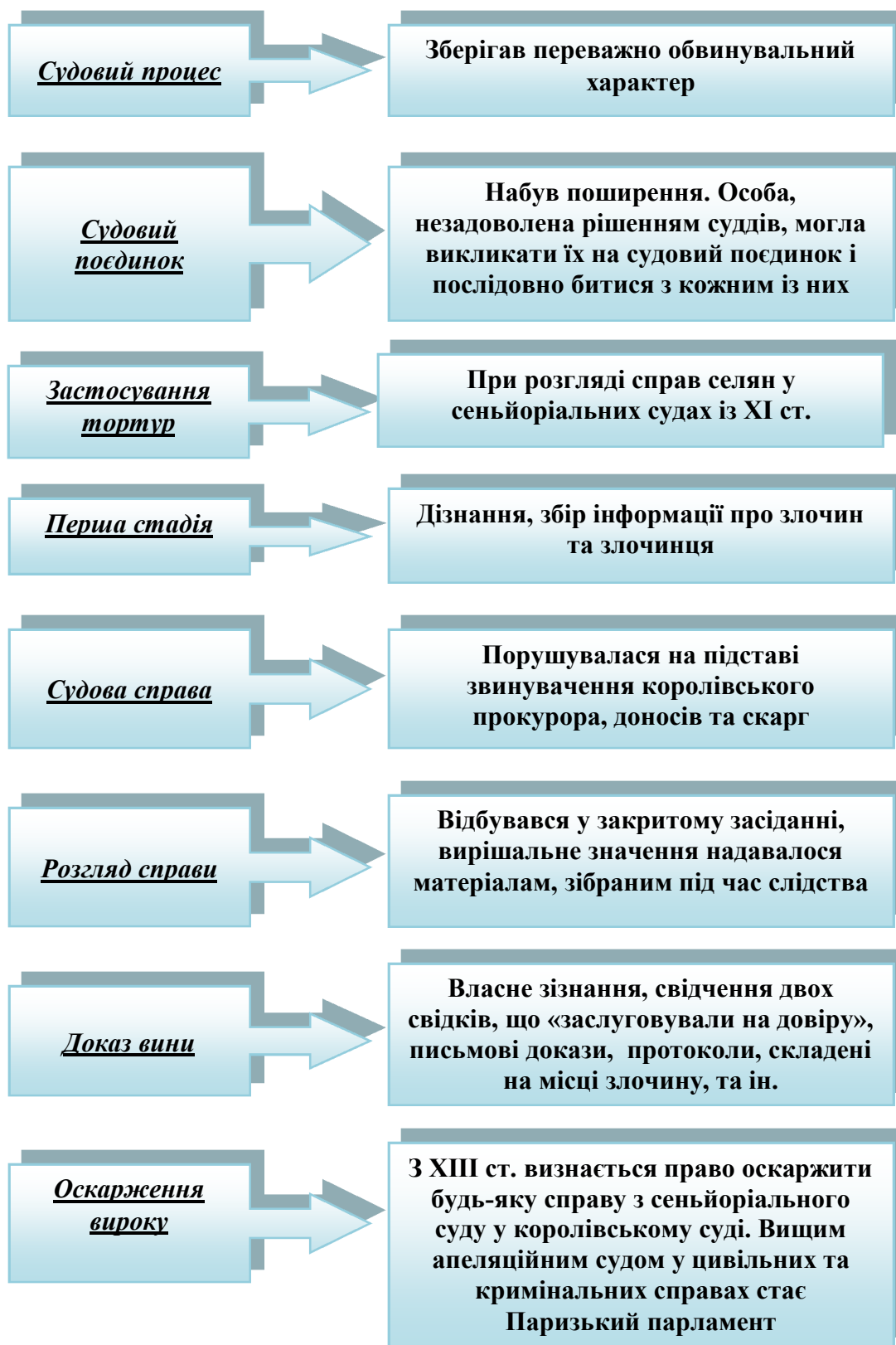
7.20. Риси кримінального права Французького королівства

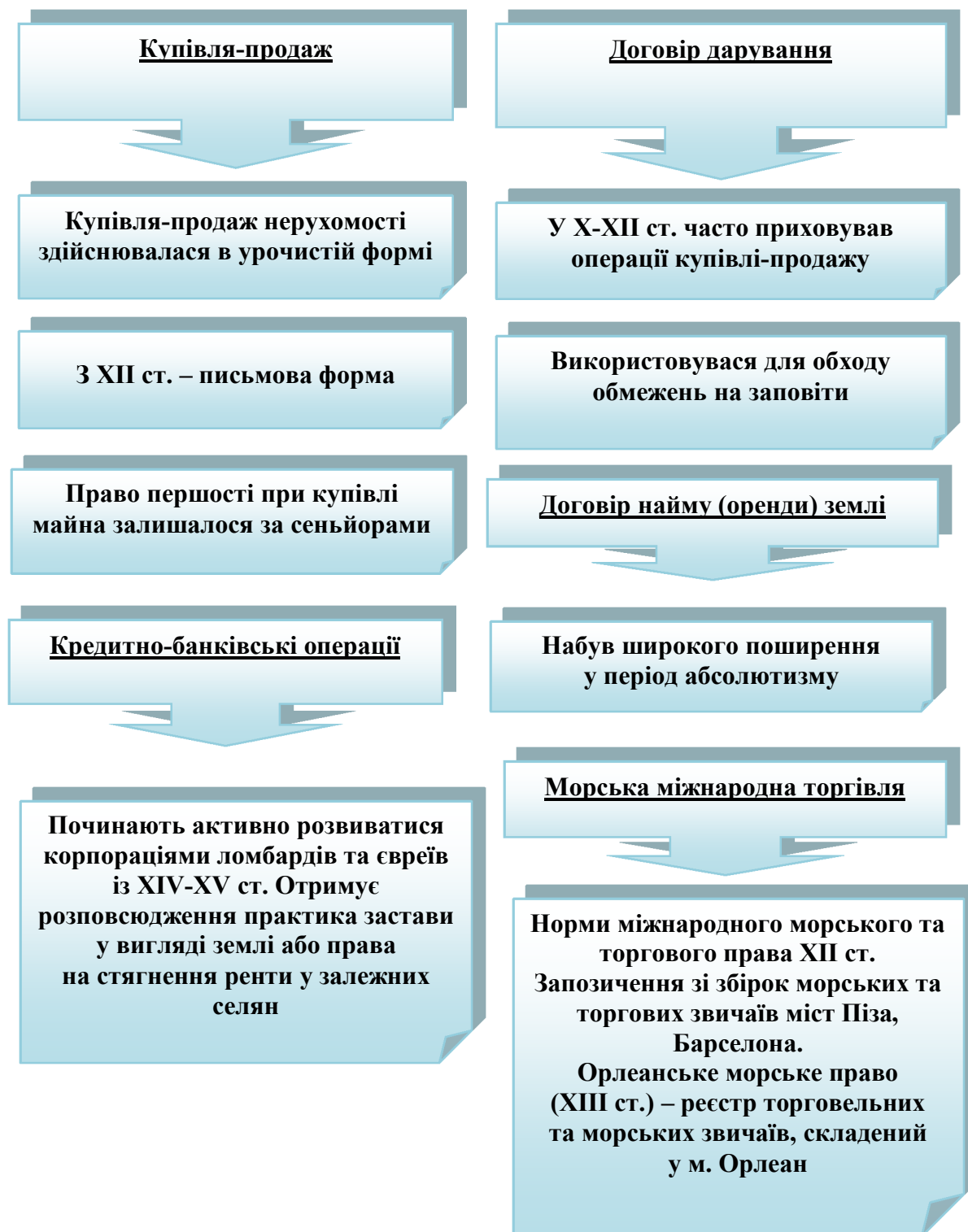
7.21. Кримінальне право Французького королівства. Покарання

7.22. Судовий процес у Французькому королівстві

7.23. Правове регулювання власності у Французькому королівстві

7.24. Правове регулювання сімейних відносин у Французькому королівстві

Контрольні запитання

1. Які франкські королівства періодів Меровінгів і Каролінгів Ви знаєте?
2. У чому полягали особливості франкських держав?
3. Чи можете Ви назвати особливості державного ладу періоду Меровінгів?
4. Чи можете Ви назвати особливості державного ладу періоду Каролінгів?
5. Які судові органи франкських королівств періоду Меровінгів Ви знаєте?
6. У чому полягав зміст судової реформи Карла Великого?
7. У чому були особливості джерел права франкських королівств?
8. Чи можете Ви визначити риси спадкового права за Законом Салічним?
9. Чи можете Ви визначити основні ознаки забор'язального права за Законом Салічним?
10. У чому полягали особливості суспільного ладу Французького королівства?
11. У чому полягали особливості державного ладу сеньйоріальної монархії Французького королівства?
12. У чому полягали особливості системи титулів феодальної знаті Французького королівства?
13. Які чинники вплинули на формування органів станово-представницької монархії?
14. Які риси кримінального права Французького королівства Вам відомі?
15. У чому полягали особливості кримінального права Французького королівства?
16. Які риси правового регулювання власності у Французькому королівстві Вам відомі?
17. Які риси правового регулювання сімейних відносин у Французькому королівстві Ви можете назвати?

Розділ 8 ДЕРЖАВА ТА ПРАВО НІМЕЧЧИНИ У ПЕРІОД СЕРЕДНІХ ВІКІВ

8.1. Періодизація держав Німеччини в середні віки

<i>Держава</i>	<i>Монархи</i>	<i>Хронологічні межі. Характеристика періоду</i>
Східнофранкське королівство	Людвиг II Німецький 843-876 рр. Людвиг III Молодший 876-882 рр. Карл III Товстий 882-887 рр. Арнульф Карінтійський 887-899 рр. Людвиг IV Дитя 900-911 рр. Конрад I 911-918 рр.	843-919 рр. Держава була створена у 843 р. в результаті Верденського поділу Франкської імперії як спадкове володіння Людовика II Німецького та охоплювала території на схід від Рейну і на північ від Альп
Королівство германців	Арнульф Злий 918-921 рр. У 921 р. був змушений визнати королем Генріха I Птахолова	918-929 рр. Територія містила лише Баварію
Східнофранкське королівство	Генріх I Птахолов 919-936 рр. Оттон I Великий 936-962 рр.	843-919 рр. Склад: п'ять великих герцогств – Саксонія, Баварія, Франконія, Швабія та Лотарингія
Священна Римська імперія	ІМПЕРАТОРИ Саксонська династія: Оттон I Великий 962-973 рр. разом із Оттоном II Рудим 967-973 рр. Оттон II Рудий 973-983 рр. Оттон III (тут і далі до 1520 р. вказуються дати коронації Римським Папою) 996-1002 рр. Салічна династія: Конрад II 1027-1039 рр. Генріх III Чорний 1046-1056 рр.	962-1512 рр. Оттон I Великий: при управлінні був змушений спиратися на єпископів. Світська аристократія протидіяла зростаючій могутності. Генріх V: у 1122 р. <u>Вормський конкордат</u> розділив повноваження імператора і Папи Римського в церковній сфері. Було започатковано процес звільнення державних інститутів імперії від впливу церкви. У 1220 р. укладено угоду церкви зі світськими князями, що гарантувала автономію та

<i>Держава</i>	<i>Монархи</i>	<i>Хронологічні межі. Характеристика періоду</i>
	Генріх IV Салій 1084-1105 рр. Генріх V 1111-1125 рр. <u>Саксонська династія</u> <u>Супплінбургів:</u> Лотар II 1133-1137 рр. <u>Династія Гогенштауфенів:</u> Фрідріх I Барбаросса 1155-1190 рр. Генріх VI Гогенштауфен 1192-1197 рр. <u>Династія Вельфів:</u> Оттон IV Брауншвейзький 1209-1215 рр. <u>Династія Гогенштауфенів:</u> Фрідріх II 1220-1250 рр. <u>Династія Люксембургів:</u> Генріх VII 1312-1313 рр. <u>Династія Вігтельсбахів:</u> Людвіг IV Баварський 1328-1347 рр. <u>Династія Люксембургів:</u> Карл IV Люксембурзький 1355-1378 рр. Сигізмунд I Люксембург 1433-1437 рр. <u>Леопольдинська лінія</u> <u>династії Габсбургів:</u> Фрідріх III 1452-1493 рр.	територіальний суверенітет церковним володінням у складі імперії. <u>Лотар II:</u> у 1232 р. прийнято постанову, що закріпила за світськими князями широкі прерогативи в законодавчій та фінансовій сферах. <u>Карл IV Люксембурзький:</u> у 1356 р. прийнято <u>Золоту буллу</u>, що визначила порядок обрання імператора та заснувала <u>колегію курфюрстів</u>, членам якої було надано право на участь в управлінні імперією. <u>Фрідріх III:</u> у 1448 р. прийнято Віденський конкордат, що зафіксував правовий статус та структуру католицької церкви на території Німеччини. У 1495 р. проведено імперську реформу, що запровадила принцип «земського світу» як основний закон функціонування відносин між станами імперії, а також єдину судову систему на чолі з Вищим імперським судом
Священна Римська імперія німецької нації до 1806 р.	<u>Династія Габсбургів:</u> Максиміліан I 1508-1519 рр. Карл V Габсбург 1520-1556 рр. Фердинанд I 1556-1564 рр. Максиміліан II 1564-1576 рр. Рудольф II 1576-1612 рр.	З 1512 р. - <u>Карл V Габсбург</u>. У 1521 р. укладено <u>Імперський матрикул</u>, що закріпив перелік суб'єктів імперії та розподілив між ними військові обов'язки. У 1555 р. на <u>Аугсбурзькому релігійному мирі</u> було встановлено загальні принципи взаємовідносин станів різних конфесій

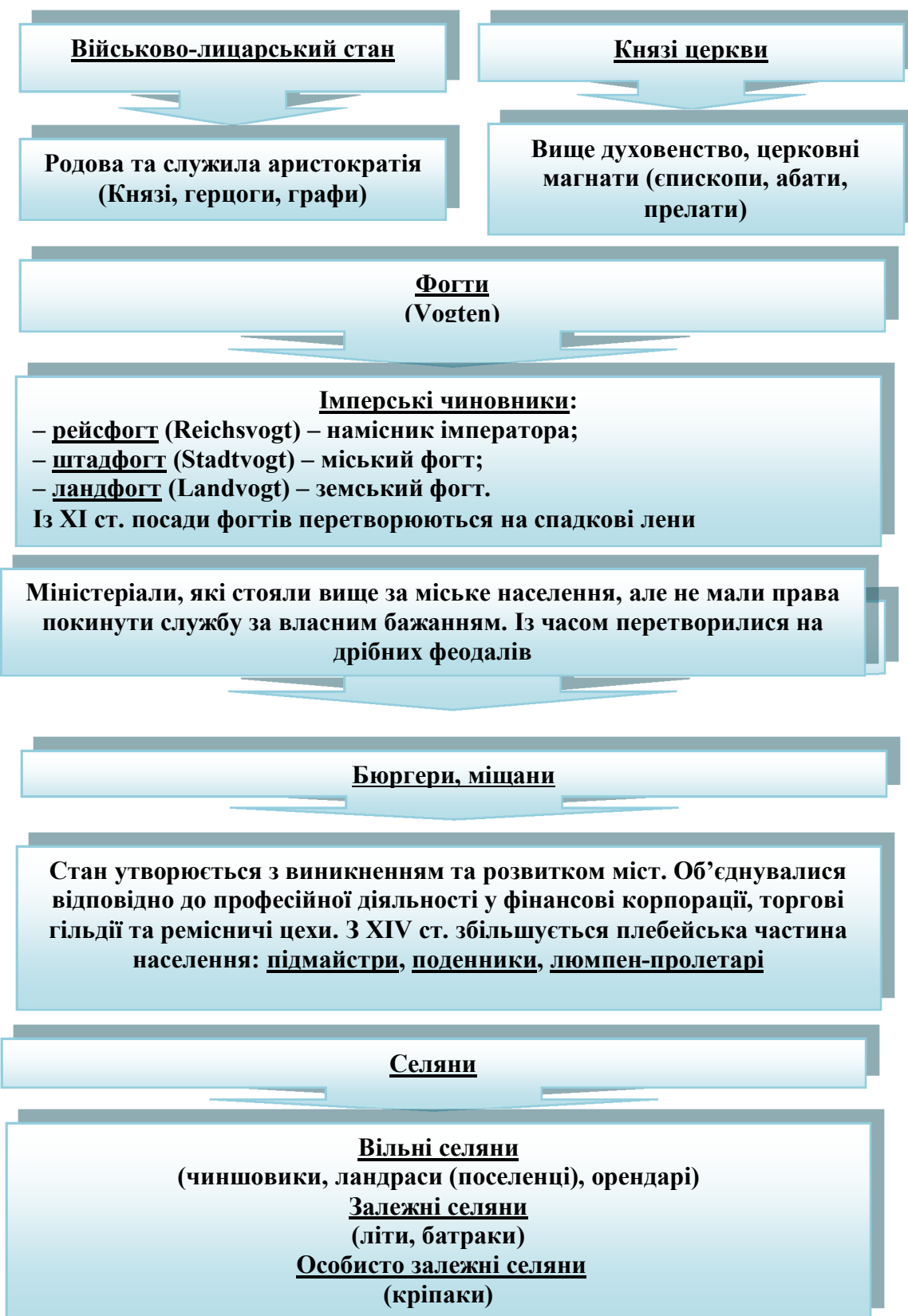
8.2. Система титулів та звань феодальної знаті Священної Римської імперії

<i>Титул</i>	<i>Особливості</i>
Кайзер (Kaiser)	Імператор
Гросскеніг (Großkönig)	Великий король, король королів
Кеніг (König)	Король
Віцекеніг (Vizekönig)	Віцекороль, правитель залежної території, який наділяється необмеженими повноваженнями, прямий намісник імператора. Наприклад: Віцекоролівство Перу було засновано у 1542 р. королівською грамотою Карла V Габсбурга, Віцекоролівство Нова Іспанія – у 1535 р.
Фюрстпримас (Fürstprimas)	Голова ради князів
Курфюрст (Kurfürst)	З 1356 р. – князь-виборщик, до XIII ст. – <u>імперський князь</u> , який мав «гідність короля». З XIII ст. за ним було закріплено право обрання імператора (короля) на імператорський престол
Фюрст (Fürst)	З X ст. Дослівно – «перший», «князь». Титул, що затверджувався імператором Священної Римської імперії. Ним міг бути ландграф, герцог, єпископ, який володів феодом у складі Священної Римської імперії. Фюрст, який засідав в Імперському сеймі – <u>Рейхстазі</u> , іменувався Рейхсфюрст (Reichsfürst)
Ландесфюрст (Landesfürst)	Глава держави
Фюрстбішоф (Fürstbischof)	Князь-єпископ
Кірхенфюрст (Kirchenfürst)	Князь-прелат
Фюрстабат (Fürstabt)	Князь-абат
Фюрстпропст Fürstpropst	Князь-пріор
Ерцгерцог (Erzherzog)	З 1458 р. Спадковий титул членів монаршого дому Габсбургів. Був аналогічний титулам «принц» чи «князь»
Великий герцог (Großherzog)	З 1569 р. Титул, що був нижчим за імператора, короля чи ерцгерцога, але вищим за принца чи герцога
Герцог (Herzog)	З IX ст. Титул глав 5 найбільших територіальних утворень – плеїнних герцогств: Саксонії, Франконії, Баварії, Швабії, Лотарингії

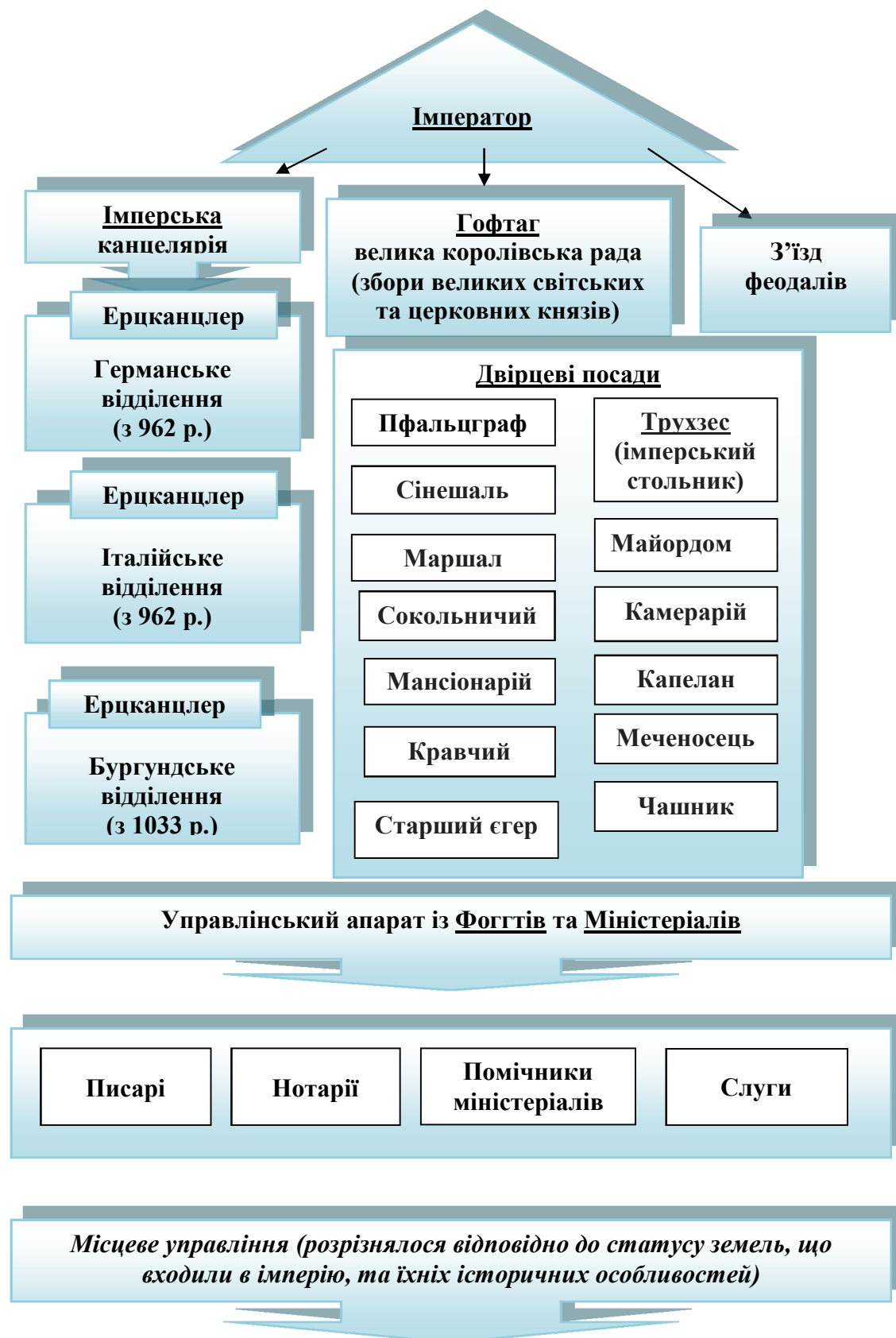
<i>Титул</i>	<i>Особливості</i>
Ербпринц (Erbprinz)	З XIII ст. Правитель, який мав титул нижче за титул короля, курфюрста і герцога. Титул спадкоємця престолу у державі
Гроссмейстер (Großmeister)	Голова лицарського ордену
Гросскомтур (Großkomtur)	Заступник гроссмейстера
Ландграф (Landgraf)	З IX ст. Титул володаря у Священній Римській імперії, який мав у своїх володіннях найвищу юрисдикцію та не був підпорядкований герцогу чи князю
Маркграф (Markgraf)	З IX ст. Спадковий титул у німецьких державах. Його носії мали широкі адміністративні, військові та судові повноваження, право розпоряджатися всіма доходами своїх володінь і розширювати їх за рахунок підкорених земель
Хоф пфальцграф (Hof Pfalzgraf)	Керуючий маєтком імператора
Пфальцграф (Pfalzgraf)	З X ст. У ранньому середньовіччі граф, який був призначений керувати пфальцем (палацом) під час відсутності у ньому правлячого монарха
Ландмейстер (Landmeister)	Намісник гроссмейстера лицарського ордену в <i>ландмейстерстві</i> країні
Рейхсграф (Reichsgraf)	З X ст. Дослівно – «граф імперії». Титул власника імперського графства, яке перебувало у васальній залежності від імператора, а не від князя
Фрейграф (Reigraf)	Дослівно – «вільний граф». Мав лен
Гефюрстетер граф (Gefürsteter Graf)	Спочатку службовець князя, намісник. Буквально – княжий граф, тобто граф, васальний безпосередньо самому князю-фюрсту, на відміну від рейхсграфа
Рейхсabat (Reichsabt)	Імперський абат
Рейхспрелат (Reichsprälat)	Імперський прелат
Рейхспропст (Reichspröpst)	Імперський пріор
Ландкомтур (Landkomtur)	Командор лицарського ордену у <i>баллей</i> (адміністративна одиниця)
Бургграф (Burggraf)	Граф, який управляв містечком, фортецею
Рейнграф (Rheingraf)	Один із феодальних титулів найдавніших західнонімецьких династій Рейнської області
Альтграф (Altgraf)	Старий, літній, давній – керуючий центральним районом
Вільдграф (Wildgraf)	Керуючий угіддями

Титул	Особливості
Рауграф (Raugraf)	Дослівно – «граф необжитого місця». Керуючий незасвоєними землями, сільською місцевістю
Віконт (Vizegraf)	Віконт, заступник графа
Абат (Abt)	Настоятель монастиря в абатстві
Рейхсфрайхерр (Reichsfreiherr)	Імперський барон. Васал імператора. Мав місце у раді імперської округи
Суверенний барон (Souverän Baron)	Суверенний барон. Правитель суверенного феода у межах імперії
Фрайхерр (Freiherr)	Вільний володар лену
Комтур (Komtur)	Голова округи (комондорства, преципторія) лицарського ордену
Пріор (Pröpst)	Настоятель дрібного монастиря або помічник абата
Рейхсріттер (Reichsritter)	Імперський лицар
Банерхер (Banerher)	Знаменний лицар (який мав васалів)
Ріттер (Ritter)	Однощитовий лицар
Едлер, едель (Edler, Edel)	Шляхетний, знатний
Гер (Her)	Пан
Юнкер (Junker)	Молодий пан у пізньому середньовіччі, поміщик

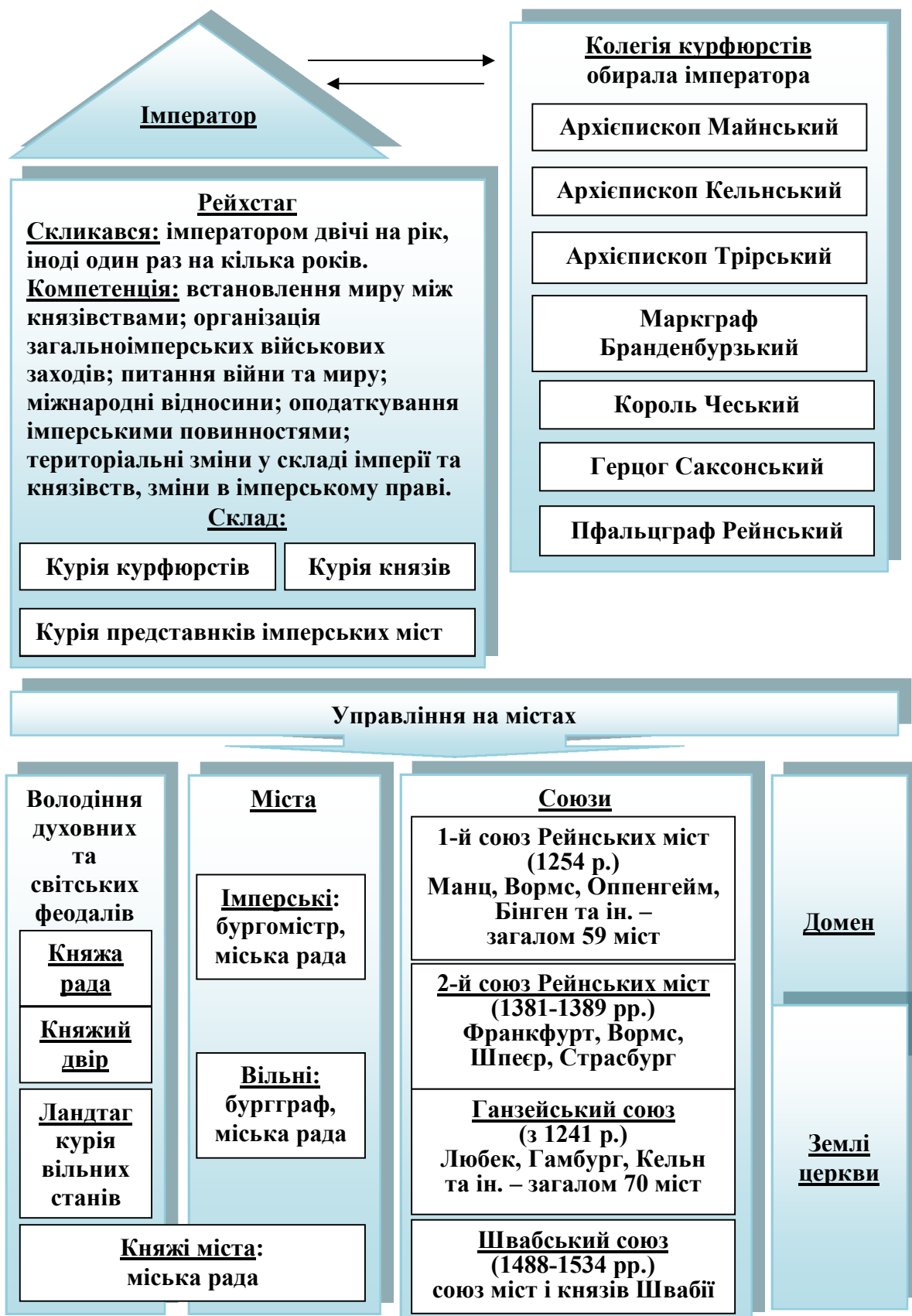
8.3. Суспільний лад Священної Римської імперії у середні віки

8.4. Державний лад Священної Римської імперії (X-XIII ст.)

8.5. Державний лад Священної Римської імперії (XIV-XVI ст.)

8.6. Суди Священної Римської імперії

Суд	Особливості
Імперський камеральний суд, Імперський Верховний суд, Імперська судова палата, Рейхскаммергеріхт (Reichskammergericht)	Вищий судовий орган Священної Римської імперії, заснований в результаті Імперської реформи (нім. Königliche Kammergericht). Заснований у 1495 р. З 1527 р. постійно перебував у м. Шпайєр. Розглядав апеляції та касації на рішення судів нижчих інстанцій, а також суперечки між суб'єктами імперії (світськими та церковними князівствами, імперськими лицарями, вільними містами); справи між станами та монархами держав імперії
Імперська надвірна рада	Заснована в 1497 р. у Відні. Судова інстанція, всі члени якої призначалися імператором. У 1559 р. було прийнято Уложення про Імперську надвірну раду. До компетенції належали питання феодално-ленного права, суперечки щодо титулів, земельних володінь та феодалних зобов'язань, прав та прерогатив імператора, привілеїв та пожалувань імперським станам. На відміну від Імперського камерального суду, в Імперській надвірній раді процесуальні норми були більш вільними, а провадження орієнтоване на знаходження компромісу між сторонами
Суд короля	Найвищий судовий орган із земельних питань, питань лену, життя людей. Королівський суд був королівською курією та судом перів щодо князів, які були засідателями в королівському суді як васали короля. Значні повноваження мав пфальцграф, який розглядав земельні питання з права країни, а не з права особи. Також він розглядав справи та суперечки між васалами короля та був суддею над королем у суді перів
Сеньйоріальний (феодалний) суд	Створювалися в маєтках землевласників. Спочатку сеньйор мав право судити лише своїх кріпаків, потім його юрисдикція поширилася на все населення, яке проживало в сеньйорії

Церковні суди	Суд єпископа	Юрисдикція поширювалася на: 1) духовенство та деякі розряди світських осіб; 2) певне коло справ – про шлюби, духовні заповіти та ін. «Саксонське зерцало» підкреслювало неприпустимість змішування підсудності церковного та світського судів. Якщо хтось залучав іншого до церковного суду у справі, за якою встановлено підсудність світського суду, то скаржник платив за це штраф і пеню. Ніхто не міг бути за те саме діяння притягнутий одночасно до церковного і світського суду, крім випадків порушення миру, за яке передбачалося відлучення від церкви
	Суд пробства	
	Суд декана	
Світські суди	Суд князів	Суд окремих суб'єктів імперії, які мали «банном короля» – право королівського суду на місцях
	Суд графа і маркграфа	Розглядалася переважна більшість справ. Заступником маркграфа в суді виступав Бургграф (Burggraf). Заступником графа в суді виступав шультгейс або префект (schultheiss, praefectus), який був членом судової колегії, отримував частину від штрафу та був суддею над графом. Справи розглядалися виборними суддями – шеффенами
	Міські суди	Організація була різною. Суди здійснювалися: 1) виборним суддею та засідателями; 2) міською радою
	Суд шультгейса, суд префекта	Здійснював суд над вільними селянами-чиншовиками
	Суд гографа (Gaugrafengericht)	Суд окремої округи. Був для нижчих верств вільних (ландзасів). Засідателями були самі ландзаси, вся община. Обвинувачем у суді гографа виступав сільський староста, який діяв за дорученням общини
	Суд сільського старости	Староста був суддею у дрібних справах, за якими призначалися лише тілесні покарання
	Суд фогта	У маркграфствах, де не було вільних шеффенських станів, а були лише залежні селяни, маркграфи здійснювали судові функції через суд фогта. У містах, де не було міського самоврядування, зберігався суд єпископського, королівського чи бургграфського фогта

8.7. Джерела права Німеччини

<i>Джерело</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Особливості</i>
Закон Алеманів (Lex Alamannorum)	До VIII ст.	Закон германських племен, які мешкали на території нинішньої Південної Німеччини та Північно-Східної Швейцарії
Закон Баварський (Lex Bajuvariorum)	VII-VIII ст.	Норми звичаєвого права з питань майнової, договірної, сімейної, кримінальної регуляції суспільних відносин германського племені баварів
Закон Тюрингський (Lex Thuringorum)	Приблизно 802 р.	Збірка традиційного права германського племені тюрингів. До сер. VI ст. у тюрингів сформувалася власна система звичаєвого права. Письмове оформлення було здійснено на поч. IX ст. Ймовірно, закон був прийнятий Карлом Великим на Ахенському соборі 802 р.
Закон Саксонський (Lex Saxonum)	775-785 рр.	Складався з трьох частин. Безпосередньо Lex Saxonum містить 66 статей, якими закріплювалися суспільні відносини, що виникли після завоювання Саксонії Карлом Великим, а також дофеодальні суспільні відносини саксів. Фіксує соціальне розшарування саксів на родову знать (лат. <i>nobiles</i>), вільне населення (лат. <i>liberi</i>), литів та рабів. Єдина збірка, що містила, окрім Lex Saxonum, інші правові документи, була прийнята не раніше 803 р.
Раффельштеттенський митний статут	904-906 рр.	Приводом для складання статуту стало обурення купців нерегламентованими митними поборами у Східній марці, внаслідок чого за наказом короля Людовика IV Дитя (900-911) було видано цей статут, який врегулював питання міжнародної торгівлі
Привілеї імператора Оттона I	962 р.	Грамота являє собою послання до східно-саксонської знаті, володіння якої опинялися на території нової

<i>Джерело</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Особливості</i>
		митрополії
Обмеження судових поборів із м. Вормс Генріха II	1014 р.	Норми захисту єпископа та прелатів Вормської церкви від свавілля графів
Зі встановлень єпископа Буркгарда	1023-1025 рр.	Збірка правових норм
Майнський імперський мир (Pax Moguntina)	1103 р.	«Імператор Генріх у Майнці скріпив своєю рукою і встановив; також руку доклали архієпископи та єпископи. Склали присягу син короля і перші люди всього королівства, герцоги, маркграфи, графи і багато інших... Склали присягу на мир церквам, клірикам, ченцям, мирянам, як-от: купцям, жінкам, не викрадати їх насильством, і євреям»
Привілеї Генріха V м. Шпаєр	1111 р.	Привілеї звільнення від будь-якого торгового мита та ін.
Привілеї Генріха V м. Вормс	1114 р.	Про захист шлюбів кріпосних міщан, заборону посмертного побору та про стан збирачів мита з човнів
Право м. Фрайбург	1120 р.	Збірка норм міського права
Вормський конкордат	1122 р.	Про вибори церковні ієрархів
Про новий порядок правових відносин у м. Медебах	1144 р.	Норми міського права про торгові правила
Право м. Зест	XIII ст.	м. Зест у Вестфалії. Збірка норм міського права – одна з найдавніших і найповніших у північній Німеччині. Статті 1-34 складено між 1151 та 1156 роками. Вони санкціоновані кельнським архієпископом Арнольдом II. Статті 35-52 записані у першому десятилітті XIII ст. Інші статті доповнили право у другій половині XIII ст.
Земський мир Фрідріха I Барбаросси	1152 р.	Збірка правових норм
Право м. Аугсбург	1156 р.	Норми міського права
Право м. Хагенау	1156 р.	Норми міського права
Право м. Фрайбург	1120-1178 рр.	Збірка норм міського права. Доповнення, внесені до тексту права між 1120 та 1178 рр.

<i>Джерело</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Особливості</i>
Мир для рейнської Франконії	1179 р.	Норми про покарання злочинців
Право м. Фрайбург	після 1178 р.	Збірка норм міського права. Доповнення, внесені до тексту після 1178 р.
Право м. Бремен	1186-1206 р.	Норми міського права
Грамота кельнського архієпископа Райнольда м. Медебах	1165 р.	Медебах отримав права міста
Право м. Андернах	1171 р.	Норми міського права
Грамота імператора Фрідріха I м. Любек	1188 р.	Імператор Фрідріх I встановив межі міста Любек, дав йому міські права, звільнив від мит та надав інші пільги
Право м. Стасбург	1189 р.	Збірка норм міського права
Грамота Генріха VI м. Герренхаузен	1190 р.	У привілеї Генріха VI, наданої м. Герренхаузен, визначено обов'язки посадових осіб того часу
Право м. Дібург	1194-1198 рр.	Збірка норм міського права м. Дібург, розташованого на притоці р. Майн, на схід від м. Дармштадт
Право м. Ліппштадт	1198 р.	Збірка норм міського права. Місто Ліппштадт розташоване на р. Ліппе (права притока нижнього Рейну)
Право м. Фрайбург	1200 р.	Збірка норм міського права. Редакція 1200 р.
Право м. Регенсбург	1207 р.	Збірка норм міського права. Регенсбург – місто на Дунаї в Баварії, центр єпархії та герцогства
Золота булла імператора Фрідріха II	1212 р.	Золота сицилійська булла імператора Фрідріха II
Право м. Гамм	1213 р.	Збірка норм міського права. Гамм – місто на р. Ліппе, правій притоці нижнього Рейну, на захід від м. Ліппштадт
Право м. Стасбург	1214 р.	Друга збірка норм міського права
Право м. Берн	1218 р.	Збірка норм міського права
Право м. Гослар	1219 р.	Збірка норм міського права
Право м. Анвейлер	1219 р.	Збірка норм міського права
Право м. Нюрнберг	1219 р.	Збірка норм міського права
Любецький митний статут	1220-1226 рр.	Збірка митних норм

<i>Джерело</i>	<i>Хронологія</i>	<i>Особливості</i>
Право м. Мюнстер	1221 р.	Збірка норм міського права
«Саксонське Зерцало» (Sachsenspiegel)	XIII ст.	Збірка правових норм, що склалися протягом століть на території Східної Саксонії. Складалася зі двох частин, загалом 460 статей
Золота булла імператора Фрідріха II	1226 р.	Золота булла (в Ріміні). Дозвіл імператора Священної Римської імперії Фрідріха II Тевтонському ордену для свободи дій у хрестових походах на Пруссію
Право м. Регенсбург	1230 р.	Збірка норм міського права
Імперський земський мир	1235 р.	Збірка норм та постанов
Привилеї м. Відень	1237 р.	Надання імперських прав місту
Магдебурзьке право	1304 р.	Норми Магдебурзького міського права
Золота булла короля Богемії Карла I	1348 р.	Золота булла майбутнього імператора Карла IV
Золота булла імператора Карла IV	1356 р.	Золота булла імператора Карла IV Люксембурзького
Ганза. Штральзундський мир	1370 р.	Норми Штральзундського миру було покладено в основу союзу ганзейських міст
Вічний земський мир	1495 р.	Норми та накази імператора Максиміліана I
Кароліна	1532 р.	Найважливіший пам'ятник середньовічного німецького кримінального права. Структура: – передмова – передбачала збереження за курфюрстами, князями та іншими станами правомірних звичаїв; – положення про кримінально-процесуальний порядок – містило інформацію про суддів, судових засідателів, присягу суддів, підстави застосування допиту з тортурами та ін.; – положення з кримінального права: містило загальну та особливу частини

8.8. Особливості судового процесу за «Саксонським зерцалом»

Територіальний принцип підсудності

Змагальний характер судового процесу

Методи отримання доказів:
поєдинок, показання свідків, клятва

**Підстави для неявки до суду: арешт, хвороба, служба Богу
поза країною, імперська служба**

**Термін явки до суду: один рік та один день. У випадку
неявки та відсутності поважних на це причин
підозрюваний отримував «королівську опалу»**

**Васал мав обов'язком брати участь у суді, який проводив
його сеньйор**

**Обвинувачений мав обов'язок відповідати на
обвинувачення, але мав право відмовитися від поєдинка,
якщо він не був родом із місцевості, де його звинувачують**

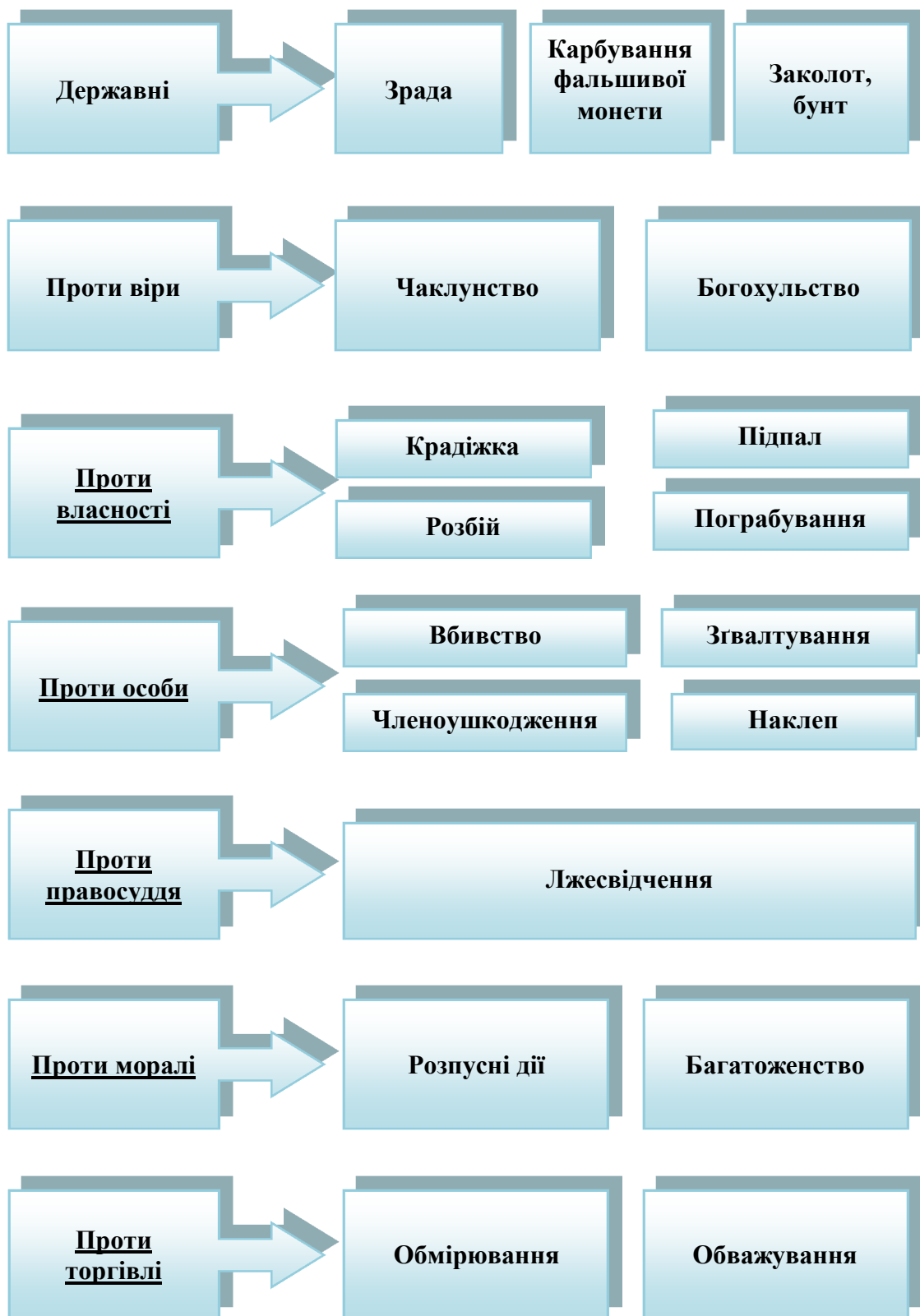
8.9. Судовий процес за «Кароліною»

Складові		Особливості
Загальний принцип		не є злочином те, що не може бути визнано злочином за римським правом та не карається чинними законами
Зв'язок		з рецепцією римського права
Характер процесу		слідчо-розшуковий, інквізиційний
Наявність		формальної теорії доказів
Принцип переслідування		доповнюється звинуваченням та покаранням від імені публічної влади
Отримання доказів		існувала можливість застосування тортур (понад 50 видів)
Форма процесу		була таємною
Принцип виборності суддів		судді та судові засідателі повинні були обиратися з-поміж «мужів набожних, гідних, розумних та досвідчених...» (дворян і вчених)
Клаузула Сальваторія (лат. <i>clausula salvatoria</i>)		правові новели не відміняли «розумні» звичаї, якими курфюрстам князям та станам надавалося право керуватись у подальшому
Форма вини		умисел
		необережність
Обставини, що виключали відповідальність		необхідна оборона
		крайня необхідність
Обставини, що пом'якшували вину		скоєння злочину під час виконання служби
		малолітній вік злочинця
		відсутність умислу
Обставини, що обтяжували вину		скоєння злочину проти вищих осіб
		рецидив
		істотний характер завданої шкоди
Види співучасті		до скоєння злочину
		у момент скоєння злочину
		після скоєння злочину
Докази	Доброякісні докази	закривавлений одяг підозрюваного, наявність у

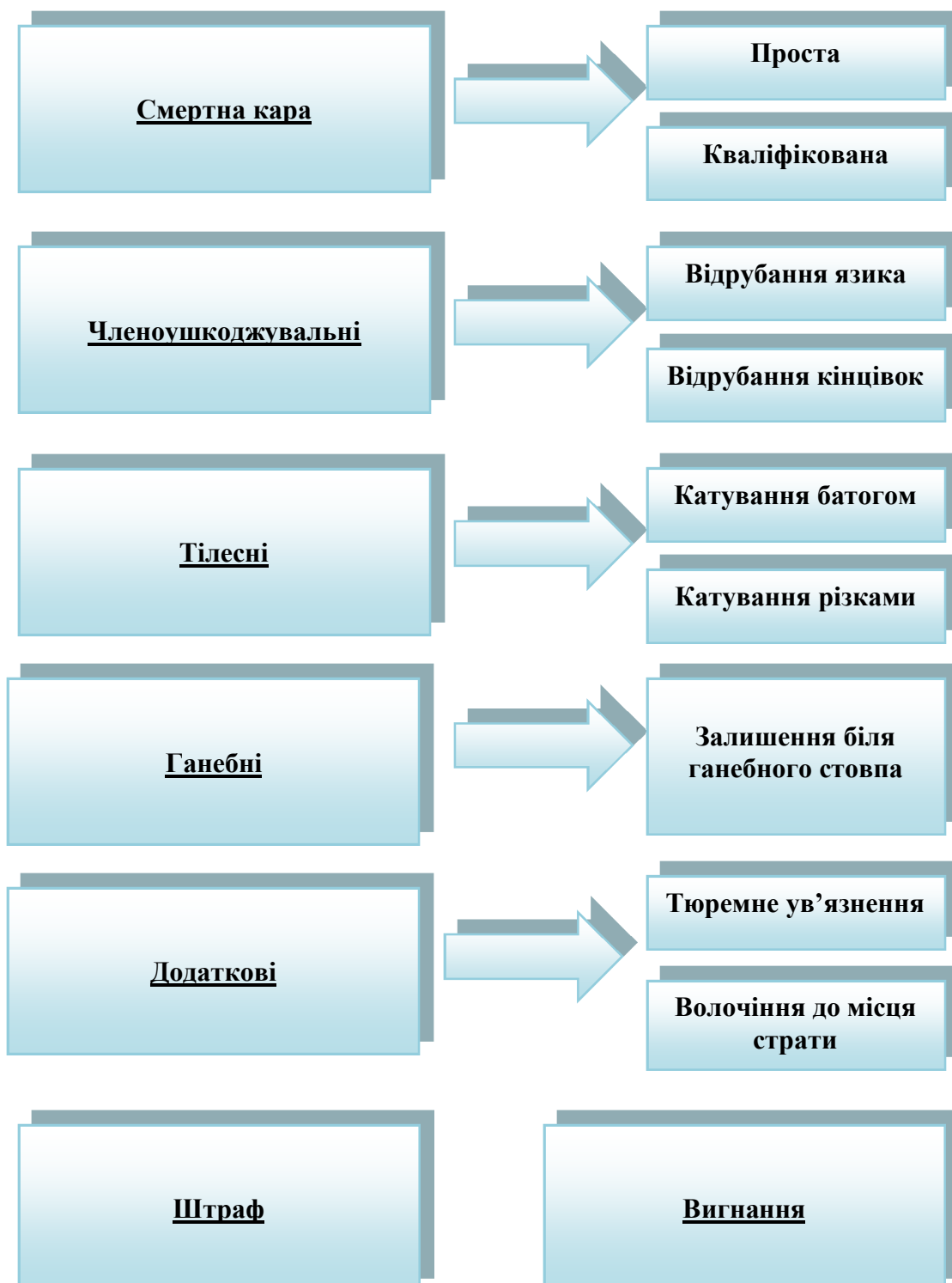
<i>Складові</i>		<i>Особливості</i>
	(наявність їх надавала можливість застосовувати допит із тортурами)	нього зброї, предметів, що раніше знаходилися у потерпілої сторони
		участь підозрюваного у відкритій бійці, завдання ним ударів убитій людині
		виявлення несподіваного збагачення підозрюваного після злочину
		підозріла поведінка підозрюваного
	Загальні докази (могли бути приводом для арешту)	виявлення на місці скоєння злочину речі, що належала підозрюваному
		свідчення бездоганного свідка
		свідчення злочинця, в яких він називає ім'я спілняка або пособника
		розповідь самого підозрюваного про підготовку злочину або його погроза вчинити злочин
	Загальні підозри (за ними людину можна було арештувати)	чутки, загальна думка оточуючих про людину, людський поголос
		факт, що людину бачили або застали в підозрілому місці
		факт, що підозрюваного бачили на місці злочину, але він залишився невпізнаним
		спілкування підозрюваного/обвинуваченого зі злочинцями
		наявність у підозрюваного приводу до вчинення злочину
		звинувачення потерпілого, який перебуває на смертному одрі, або звинувачення потерпілого, підтверджене присягою, або втеча підозрюваного
		несподівана смерть противника, ворога, недоброзичливця підозрюваного
Стадії процесу	I стадія. Дізнання	Завдання дізнання: 1. Встановлення факту

<i>Складові</i>		<i>Особливості</i>
		скоєння злочину; 2. Виявлення підозрілої особи; 3. Збір суддею (таємний) інформації про злочин та підозрюваного
		Приводи для проведення дізнання: 1. Явка з повинною; 2. Донос; 3. Порочні чутки; 4. Затримання підозрюваного на місці скоєння злочину
	II стадія. Загальне розслідування	Завдання загального розслідування: 1. Попередній допит підозрюваного про обставини справи; 2. Уточнення інформації у справі; 3. Збирання повних та «доброякісних» доказів, підозр
	III стадія. Спеціальне розслідування	Завдання спеціального розслідування: 1. Проведення докладного допиту підозрюваного та свідків; 2. Остаточний збір та оцінювання доказів та підозр; 3. Викриття та осуд підозрюваного на підставі власного зізнання та свідчення; 4. Викриття та осуд спільників підозрюваного; 5. Пошук приводів до застосування тортур у випадку недостатньої кількості доказів та підозр; 6. Оформлення протоколів розслідування
	IV стадія. Судове засідання	Завдання судового засідання: 1. Ознайомлення з протоколами розслідування та складання на підставі спеціальної формули вироку (обвинувального, виправдувального, такого, що залишає під підозрою); 2. Прилюдне оголошення в «судний день» вироку та його виконання

8.10. Злочини за «Кароліною»

8.11. Покарання за «Кароліною»

8.12. Зобов'язальне право за «Саксонським зерцалом»

«Саксонське зерцало»

Договір купівлі-продажу

Договір позики

Договір особистого найму

Договір зберігання

Договір застави

Зобов'язання щодо заподіяння шкоди
(для охорони земельної власності від потрави,
псування посівів, порушень межі та ін.)

Особливість: угоди з передачею майна
укладалися в суді, котрий засвідчував
самий факт їх вчинення. Заподіяння
шкоди наказувалося відшкодуванням
збитків та сплатою штрафу судді

8.13. Спадкове право

8.14. Сімейне право

Сімейне право

Принижений статус жінки в сім'ї (при спадкуванні)

При нерівних шлюбах визначальним був стан чоловіка

**Діти успадковували стан того з батьків,
хто мав нижчий статус**

**Існував принцип спільності майна сурпугів. Майно
надходило у повне розпорядження до чоловіка**

**Існувала «жіноча частка» – майно особистого
користування: прикраси, домашні речі, весільний
подарунок, майно для довічного утримання дружини у
разі розлучення, смерті чоловіка**

Контрольні запитання

1. Які держави Німеччини існували в середні віки?
2. У чому полягали особливості державних утворень германських племен у середні віки?
3. Чи можете Ви назвати королівства германських племен у середні віки?
4. У чому полягали особливості суспільного ладу Священної Римської імперії?
5. У чому полягали особливості державного ладу Священної Римської імперії?
6. Чи можете Ви визначити риси органів місцевого управління, що діяли в Священній Римській імперії?
7. Чи можете Ви визначити основні ознаки судочинства у Священній Римській імперії?
8. У чому полягали особливості судового процесу за «Кароліною»?
9. У чому полягали особливості судового процесу за «Саксонським зерцалом»?
10. У чому полягали особливості судів Священної Римської імперії?
11. У чому полягали особливості системи титулів феодальної знаті Священної Римської імперії?
12. Які чинники вплинули на формування «Саксонського зерцала» і «Кароліни»?
13. Які злочини та покарання за «Кароліною» Вам відомі?
14. У чому полягали особливості сімейного та спадкового права?

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

Підручники:

1. Бандурка О. М., Головка О. М., Логвиненко І. А. та ін. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. / за заг. ред. О. М. Бандурки. 2-е вид., доп. та змін. Харків : ХНУВС, 2021. 596 с.
2. Бандурка О. М., Головка О. М., Логвиненко І. А. та ін. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. / за заг. ред. О. М. Бандурки. 3-є вид., доп. та змін. Харків : ХНУВС, 2023. 691 с.
3. Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М. та ін. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
4. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. / за ред. Л. М. Маймескулова. Харків : Право, 2011. 520 с.
5. Козюк В. В., Родіонова Л. А., Гайда Ю. І. та ін. Історія економіки та економічної думки : підруч. / за ред. В. В. Козюка, Л. А. Родіонової. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. 792 с.
6. Куракін О. М., Туренко О. С., Іванов І. В. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. Кропивницький : ДП «ІНФОТЕХ», 2022. 546 с.
7. Лубський В. І., Горбаченко Т. Г., Лубська М. В., Яковенко А. І. Канонічне право : підруч. / ред. В. І. Лубський. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 571 с.
8. Марченко О. В. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. : у 2-х т. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. Т. 1. 312 с.
9. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу : підруч. Київ : Либідь, 2002. 736 с.
10. Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. 2-е вид., перероб. та доп. Київ : Ін Юре, 2003. 584 с.

Навчальні посібники, інші дидактичні та методичні матеріали:

1. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 736 с.
2. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової

літератури, 2004. 672 с.

3. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Істина, 2005. 768 с.

4. Головач А. Й. Загальна історія держави і права : робоча програма для здоб. вищ. освіти галузі знань 29 «Міжнародні відносини» спец. 293 «Міжнародне право» освітньої програми «Міжнародне право» ОС «Бакалавр» / розроб. : А. Й. Головач. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2023. 23 с.

5. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2019. 384 с.

6. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. 656 с.

7. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2010. 392 с. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/23271/1/Posibnuk%20Grubinko.pdf>.

8. Дахно І. І. Історія держави і права : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 658 с.

9. Джужа О. М. та ін. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : НАВС, 2012. 375 с.

10. Д'ячков С. В. Історія середньовічного Сходу : метод. рекомендації, довідкові матеріали для студ. 3 курсу історичного ф-ту до навч. дисц. «Історія країн Азії та Африки в Середні віки». Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. 72 с.

11. Захарченко П. П., Кузьминець О. В. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. для дистанц. навч. Київ : Ун-т «Україна», 2004. 206 с.

12. Історія Візантії. Вступ до візантиністики / за ред. С. Б. Сорочана і Л. В. Войтовича. Львів : Апріорі, 2011. 880 с.

13. Історія держави і права зарубіжних країн : довідник / за ред. Ю. В. Цветкової. Київ : Інтерсервіс, 2018. 98 с.

14. Історія держави і права зарубіжних країн : курс лекцій / кол. авт. : В. М. Щербатюк (кер. авт. кол.), Ю. В. Сокур (відп. секр.), Є. С. Дурнов, О. А. Житков, Ю. В. Кривицький та ін. ; за ред. В. М. Щербатюка. Київ : Фенікс, 2021. 536 с.

15. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. для підгот. до іспитів / кер. авт. кол. І. Тетарчук, Т. Дяків. Харків : Право, 2020. 172 с.

16. Історія держави і права зарубіжних країн : словник-довідник / уклад. Д. Г. Каюк. Дніпро : Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2003. 76 с.

17. Історія держави і права зарубіжних країн : хрестоматія / за ред. В. Д. Гончаренка. 2-е вид. Київ : Ін Юре, 2022. 716 с.

18. Історія держави і права зарубіжних країн у схемах / уклад. С. І. Власенко та ін. Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2007. 35 с.

19. Історія держави та права : навч. посіб. / заг. ред. Д. Є. Забазалюка та В. Я. Марковського. Львів : СПОЛОМ, 2021. 438 с.

20. Історія середніх віків країн Західної Європи : тести та проблемні запитання. Луцьк : ПП «Волинська друкарня», 2022. 132 с.

21. Кіктенко В. О. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право : навч. посіб. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2002. 180 с.

22. Ковальова С. Г. Історія держави і права зарубіжних країн: запитання та відповіді : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2009. 220 с.

23. Крестовська Н. М., Цвіркун О. Ф. Історія держави і права зарубіжних країн : хрестоматія-практикум. Харків : Одиссей, 2010. 488 с.

24. Кузьминець О. В., Дурнов Є. С., Сокур Ю. В. Історія держави та права зарубіжних країн (схеми, коментарі, термінологічний словник) : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 240 с.

25. Логвиненко Є. С., Логвиненко І. А. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2019. 196 с.

26. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. 5-е вид., доп. Київ : Атіка, 2006. 680 с.

27. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн : навч. посібник. 8-е вид., доп. Київ : Атіка ; Харків : Право, 2015. 624 с.

28. Мудрак І. Д. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Ірпінь : АДПСУ, 2001. 232 с.

29. Орленко В. І. Історія держави і права зарубіжних країн : посібник для підгот. до іспитів. 5-е вид., стер. Київ : Паливода А. В., 2011. 244 с.

30. Орленко В. І., Орленко В. В. Історія держави і права зарубіжних країн : посіб. для підгот. до іспитів. 2-е вид., стер. Київ : Видавець Паливода А. В., 2007. 204 с.

31. Орленко В. І., Орленко В. В. Історія держави і права зарубіжних країн : посіб. для підгот. до іспитів. 4-е вид., стер. Київ : Вид. Паливода А. В., 2010. 244 с.

32. Пеца Д. Д., Бадида А. Ю., Зан М. І. Історія держави і права зарубіжних країн : навч.-метод. посіб. з курсу / рец. : Д. М. Белов, С. Б. Булеца. Ужгород : Юрид. ф-т ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2022. 50 с.

33. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу: курс лекцій : навч. посіб. Київ : Либідь, 1997. 464 с.

34. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Тематична хрестоматія : навч. посіб. 2-е вид., стер. Київ : Либідь, 2002. 624 с.

35. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Тематична хрестоматія : навч. посібник. 3-є вид., доп. і перероб. Київ : Либідь, 2011. 792 с.

36. Середа А. М., Васильчук Г. М. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Запоріжжя: ДВНЗ «Запорізький національний ун-т», 2007. Ч. 1. 296 с.

37. Талдикін О. В. Всесвітня історія держави та права в структурно-логічних схемах і таблицях: держава та право Давнього Єгипту : навч. посіб. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 34 с.

38. Талдикін О. В. Всесвітня історія держави та права в структурно-логічних схемах і таблицях: держава та право Давнього Китаю : навч. посіб. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2007. 53 с.

39. Талдикін О. В. Історія держави і права зарубіжних країн : метод. рек. для підгот. до самост. та інд. роб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 82 с.

40. Талдикін О. В. Історія держави і права країн Давнього Сходу: структурно-логічні схеми і таблиці : навч. посіб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 136 с.

41. Талдикін О. В. Історія держави та права зарубіжних країн (структурно-логічні схеми і таблиці) : навч. посіб. : у 3-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. Ч. 1. 254 с.

42. Талдикін О. В., Самотуга А. В. Всесвітня історія держави та права в структурно-логічних схемах і таблицях. Вступ до історії держави і права зарубіжних країн : навч. посібник. Дніпропетровськ : Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2005. 72 с.

43. Тихоненков Д. А. Історія держави і права зарубіжних країн. Відповіді на екзаменаційні питання : навч. посіб. Харків : Право, 2020. 248 с.

44. Трофанчук Г. І. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 400 с.

45. Трофанчук Г. І. Історія держави та права зарубіжних країн : навч. посіб. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 448 с.

46. Федорченко О. В. Навчально-методичні рекомендації для самостійної роботи здобувачів вищої освіти денної форми навчання з навчальної дисципліни «Історія держави та права». Херсон ; Одеса, 2023. 104 с.

47. Хома Н. М. Історія держави та права зарубіжних країн : навч. посіб. Львів : Новий Світ-2000, 2023. 480 с.
48. Хома Н. М. Історія держави та права зарубіжних країн : навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. Львів : Новий Світ-2000, 2008. 480 с.
49. Чаплук О. І. Історія держави і права. Змістовий модуль «Історія вчень про державу та право» : робоча програма навч. дисципліни. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 13 с.
50. Чернявська Т. І., Фрейман Г. О. Історія держави та права зарубіжних країн: практикум : навч. посіб. Київ : Кондор, 2014. 400 с.
51. Шигаль Д. А. Історія держави і права зарубіжних країн : посібник для підгот. до іспиту. Харків : Право, 2023. 198 с.
52. Шостенко І., Шостенко О. Історія держави і права зарубіжних країн : навч.-метод. посіб. Київ : МАУП, 2003. 104 с.
53. Шульженко Ф. П., Гайдулін О. О., Перепадя О. В. Історія держави і права зарубіжних країн : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ : КНЕУ, 2007. 192 с.
54. Щербатюк В. М. та ін. Історія держави і права зарубіжних країн : курс лекцій. Київ : Фенікс, 2021. 536 с.
55. Яремчук В. Д. Історія держави і права зарубіжних країн: дефініції, схеми, таблиці : навч. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 244 с.

Монографії, статті та тези доповідей:

1. Бостан С. К. Методологія правового дослідження: поняття, структура, філософсько-світоглядні засади. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Право»*. 2021. № 1 (2). С. 16–27.
2. Васильєв Є. О. Становлення правового регулювання охорони прав інтелектуальної власності на літературні та художні твори в країнах Європи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 21–27. URL : http://www.lsej.org.ua/12_2021/12_2021.pdf.
3. Воронов М. Причини загибелі Вестготського королівства. *Записки Львівського медієвістичного клубу*. Львів, 2016. 125 с. С. 41–50.
4. Головіна О. В. Предмет, методологія та підходи до вивчення історії держави і права зарубіжних країн. *Соціально-гуманітарні виміри правової держави: еволюційна парадигма : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 бер. 2019 р.)*. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 3–8.
5. Каліниченко А. І. Феномен сакральності влади в історії правової думки. *Простір і час*. 2014. № 4 (18). С. 14–23.

6. Козинець О. Г. Міське право середньовічної Європи. *Розумовські зустрічі : матеріали наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 28 листоп. 2012 р.)*. Чернігів : Сіверський центр післядипломної освіти, 2012. С. 184–187.
7. Мануїлова К. В. Децентралізація публічної влади у Франції за правління Каролінгів (VIII–X ст.). *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_6_6.
8. Петрушка В. Трансформаційні процеси у візантійському суспільстві IV–VI ст.: історіографія питання. *Записки Львівського медієвістичного клубу*. Львів, 2016. 125 с. С. 22–32.
9. Пономарьова Г. П., Бондаревич М. П. Історія становлення й розвитку делегованого законодавства: досвід Великої Британії, Франції, США. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 16–20. URL : http://www.lsej.org.ua/6_2017/6_2017.pdf.
10. Рибченко С. О. Становлення адміністративного права в країнах Європи в епоху Середньовіччя. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 18. Право*. 2024. Вип. 41. С. 69–79.
11. Рубель В. А. До питання про адекватність перекладу назви першої збірки найдавнішої японської поезії «Ман'йосю». *Східний світ*. 2007. № 3. С. 114–115.
12. Рубель В. А. Транскрибування японських слів засобами української мови: проблеми і пропозиції. *Східний світ*. 2009. № 4. С. 151–156.
13. Рубель В. А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність. Київ : «Аквілон-Прес», 1997. 256 с.
14. Слинько Д. В. Процесуалізація права у Франції та Німеччині в епоху Середньовіччя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 2. С. 28–31. URL : http://lsej.org.ua/2_2018/7.pdf.
15. Степанян К. До проблеми вживання термінів «Темні віки» та «Середні віки». *Записки Львівського медієвістичного клубу*. Львів, 2016. 125 с. С. 6–21.
16. Стеценко Н. С. Виникнення земельних законів у країнах Західної Європи у найдавніший період. *Форум права*. 2017. № 4. С. 238–246.
17. Талдикін О. В. Різні підходи до типології держави. *Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування: матеріали наук. семінару (м. Дніпро, 8 груд. 2018 р.)*. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 79–82.
18. Талдикін О. В. Розвиток права первісних державних утворень та деякі норми регуляції первісного суспільства. *Актуальні проблеми*

державотворення, правотворення та правозастосування : матеріали наук. семінару (м. Дніпро, 10 груд. 2019 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 82–84.

19. Талдикін О. В. Форма держави: еволюційний підхід, ретроспективний аналіз. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2010. № 2. С. 52–60.

20. Талдикін О. В., Папірна А. В. Держава та право Давнього Єгипту (структурно-логічні схеми і таблиці). *Юриспруденція ХХІ століття: теорія і практика : зб. тез.* Дніпропетровськ, 2008. С. 236–251.

21. Талдикін О. В., Папірна А. В. Держава та право Давньої Месопотамії (структурно-логічні схеми і таблиці). *Юриспруденція ХХІ століття: теорія і практика : зб. тез.* Дніпропетровськ, 2008. С. 251–269.

22. Турчак О. В. Взаємодія канонічного та публічного права Середньовічної доби: політико-правовий вимір. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2020. № 4. С. 162–163.

23. Фаст О. О. Роль Європейського середньовіччя у формуванні міжнародного права. *Право і суспільство.* 2020. № 6-2. Ч. 2. С. 208–213.

24. Харитонов Є. О. Історія приватного права Європи: Східна традиція. Одеса : Юрид. літ-ра, 2000. 260 с.

25. Шигаль Д. А. Основні елементи теорії історико-правового порівняльного методу. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України» (м. Харків, 20-21 лист. 2013 р.).* Харків, 2013. С. 179–183.

26. Bauer F. A. Statuen hoher Würdenträger im Stadtbild Konstantinopels. *Byzantinische Zeitschrift.* 2003. Vol. 96. S. 493–513.

27. Collectio librorum juris graeco-romani ineditorum. Ecloga Leonis et Constantini, Epanagoge Basillii Leonis et Alexandri / ed. by C. E. Zachariae a Lingenthal. Lipsiae, 1852. 235 s.

28. Das V. Structure and Cognition. Aspects of Hindu Caste and Ritual. New Delhi : Oxford University Press, 1991. 284 p.

29. Die Urkunden der Merowinger // Monumenta Germaniae Historica. Diplomata regum francorum e stirpe Merowingica. Hannover, 2001. T. 1. S. XII–XV.

30. Gupta D. Interrogating Caste. Understanding Hierarchy and Difference in Indian Society. New Delhi : Penguin Books, 2000. 300 p.

31. Harries J. Legal culture and identity in the fifth century West //

Ethnicity and Culture in Late Antiquity. London : Classical Press of Wales, 2000. 360 p. P. 45–58.

32. Harries J. Resolving disputes: the frontiers of law in Late Antiquity // *Law, Society, and Authority in Late Antiquity* / ed. By R. W. Mathisen. Oxford : Oxford University Press, 2001. 340 p. P. 68–82.

33. Hawting G. The First Dynasty of Islam. The Umayyad Caliphate AD 661–750. London ; New York, 2002. 176 p. P. 30–31.

34. Hlaváček I. Das Problem der Masse: das Spätmittelalter. Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde. 2006. Bd. 52. S. 371–373.

35. Islam Z. Concept of state and law in the Mughal Empire. Aligarh : Aligarh Muslim University, 1981. 265 p. URL : https://ia600801.us.archive.org/11/items/LandRevenueAdministrationUnderTheMughals_201710/Concept%20of%20state%20and%20law%20in%20the%20Mughal%20empire.pdf.

36. Jaiswal S. Caste: Origin, Function and Dimensions of Change. New Delhi : Manohar, 2000. 278 p.

37. Liebeschuetz J. H. W. G. Conflict and disorder in the East // *The Decline and Fall of the Roman City*. Oxford : Oxford University Press, 2001. 498 p. P. 249–283.

38. Peters E. M. Prison Before the Prison: The Ancient and Medieval Worlds // *The Oxford History of the Prison: The Practice of Punishment in Western Society* / ed. by N. Morris, D. J. Rothman. New York; Oxford : Oxford University Press, 1998. 448 p. P. 489.

39. Randeria Sh. Brahmans, Kings, Pariahs: Castes, Exchange and Untouchability in Western. India Today. Wissenschaftskolleg – Institute for Advanced Study zu Berlin. Jahrbuch 1990/91. S. 294–312.

40. Sakamoto T. The Six National Histories of Japan. UBC Press, 1991. 260 p.

41. Salzman M. The Making of a Christian Aristocracy: Social and Religious Change in the Western Roman Empire. Cambridge : Harvard University Press, 2004. 368 p.

42. Shaw B. War and violence // *Interpreting Late Antiquity: Essays on the Postclassical World*. Cambridge : Harvard University Press, 2001. 320 p. P. 130–169.

43. Varava I., Sukhodolska A. New methods of teaching the history of the state and law of foreign countries. Scientific Works of National Aviation University. Series : Law Journal «Air and Space Law». 2022. Vol. 1. Iss. 62. P. 210–217.

44. Ward-Perkins B. Land, labour and settlement // *The Cambridge*

Ancient History. Cambridge, 2000. Vol. 14 : Late Antiquity: Empire and Successors, AD 425-600. Cambridge University Press, 2001. 1185 p. P. 315–345.

Електронні джерела:

1. Історія держави та права зарубіжних країн (Лекції) / уклад. : О. І. Анатольєва. Київ : НАВС, 2015. Studies.in.ua. URL : <https://studies.in.ua/istorija-derzhavy-ta-prava-zarubizhnyh-krain>.

2. Лозінська С. В. Сімейні відносини в середньовічній Європі. URL: http://old.univer.km.ua/statti/lozinska_s.v._simeyni_vidnosyny_v_serednovichniy_yevropi%20_11.pdf.

3. Марченко А. А. Історико-правовий екскурс генезису прецедентного права. Шостий апеляційний адміністративний суд. URL : <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/m/2211-istoriko-pravovij-ekskurs-genezisu-pretsedentnogo-prava.html>.

4. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» / уклад. : Г. В. Лаврик, В. А. Сало. Полтава : ПУЕТ, 2017. 329 с. URL : http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2016bac/idpz_03.pdf.

5. Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/253>.

6. Талдикін О. В., Орлова О. О. Історія держави та права зарубіжних країн : конспект лекцій. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 210 с. URL : <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1116/5.1.pdf>.

7. The Roman Law Library. URL : <http://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/>.

8. 日本大百科全書(ニッポニカ) [Encyclopedia of Japan (Nipponica)]. URL : <https://kotobank.jp/dictionary/nipponica/>.

Навчальне видання

Талдикін Олександр Васильович

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА
ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН
(структурно-логічні схеми і таблиці)

Навчальний посібник

У трьох частинах

Частина 2

Редактор, оригінал-макет – *А. В. Самотуга*
Редактор *О. Ю. Чижевська*

Підп. до друку 23.07.2025. Формат 60×84/16. Друк – цифровий.
Папір – офісний. Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 15,35. Обл.-вид. арк. 16,50.
Наклад – 25 прим. Зам. № 07/25-нп.

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців ДК № 8112 від 13.06.2024